

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

МУЛИК АННА КОСТЯНТИНІВНА

Прим. № _____

УДК 349.2

**ДИСЕРТАЦІЯ
КОМПЛАЄНС У СФЕРІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
(ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)**

Спеціальність 081 – право

Галузь знань 08 – право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ А.К. Мулик

Науковий керівник:
Гарагонич Олександр Васильович,
доктор юридичних наук, доцент

Київ – 2024

АНОТАЦІЯ

Мулик А.К. «Комплаєнс у сфері банківської діяльності (господарсько-правовий аспект)». – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі 08 – право за спеціальністю 081 – право. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України. Київ, 2024.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню правового регулювання комплаєнсу у сфері банківської діяльності згідно з законодавством України. Сформульовані за результатами проведеного дослідження положення містять елементи наукової новизни та мають перспективи для подальшого практичного застосування.

Дисертаційне дослідження спрямоване на глибоке вивчення явища комплаєнсу в контексті банківської діяльності, при цьому особлива увага приділяється господарсько-правовим аспектам його функціонування. Комплаєнс у банківській сфері розглядається не лише як інструмент забезпечення відповідності діяльності банків законодавчим вимогам, але й як важливий механізм управління правовими ризиками, захисту інтересів клієнтів та підтримки стабільності фінансової системи. У дослідженні аналізуються юридичні основи та норми, що регулюють впровадження комплаєнсу, а також організаційно-правові механізми, за допомогою яких банки забезпечують відповідність внутрішнім і зовнішнім вимогам. Метою роботи є комплексне дослідження теоретичних і практичних проблем комплаєнсу в сфері банківської діяльності, обґрунтування пропозицій з вдосконалення правового регулювання у цій галузі відносин. У роботі розкрито поняття комплаєнсу, його основні ознаки, економіко-правові передумови виникнення і розвитку в банківській сфері, а також класифікація його видів.

У роботі досліджено поняття «банківський комплаєнс» та охарактеризовано ключові ознаки комплаєнсу, зокрема відповідність законодавчим нормам, етичність, прозорість, адаптивність, систематичний моніторинг, інтегрованість, а також постійне навчання персоналу банків. Виокремлено роль комплаєнсу як механізму

запобігання фінансовим, репутаційним втратам та юридичним санкціям, а також підвищення конкурентоспроможності банківських установ.

Запропоновано класифікацію комплаєнсу за предметними сферами (корпоративний, санкційний, антикорупційний, податковий, трудовий, антимонопольний), тривалістю дії (постійний і тимчасовий), етапами здійснення (первинний і поточний), рівнем впровадження (на рівні банку, структурного підрозділу та окремих працівників) та середовищем (онлайн і офлайн комплаєнс). У роботі також акцентується увага на окремих сферах застосування комплаєнсу, таких як протидія відмиванню грошей та фінансуванню тероризму, захист прав споживачів фінансових послуг, а також на регулюванні специфічних аспектів діяльності, зокрема операцій із віртуальними активами.

Встановлено, що ефективна система банківського комплаєнсу забезпечує дотримання законодавства, запобігає використанню банківської системи у злочинних цілях, мінімізує правові ризики та сприяє розвитку стабільного і прозорого фінансового сектору. Розроблено теоретичні положення та практичні рекомендації щодо вдосконалення правового регулювання комплаєнсу в банківській діяльності. Зокрема, запропоновано заходи, спрямовані на підвищення ефективності організаційно-правових механізмів комплаєнсу, вдосконалення нормативно-правової бази та посилення відповідальності банків за порушення встановлених вимог та стандартів.

Окрему увагу приділено аналізу господарсько-правових основ організації комплаєнсу, зокрема загальним засадам та принципам функціонування системи комплаєнс-контролю в банківських установах. Вивчено правовідносини між основними суб'єктами банківського комплаєнсу, включаючи банки, їх клієнтів, державні регулятори та інші зацікавлені сторони.

Проаналізовано організаційно-правові механізми функціонування комплаєнсу в банківській сфері. Визначено роль внутрішніх суб'єктів банківського комплаєнсу, до яких належать органи управління банків, комплаєнс-підрозділи, підрозділи з управління ризиками, внутрішнього аудиту, фінансового моніторингу, юридичний департамент та окремі посадові особи. Досліджено роль зовнішніх суб'єктів, які

беруть участь у забезпеченні комплаєнсу, зокрема державних регуляторів, клієнтів банків і організацій, що здійснюють комплаєнс-функції на засадах аутсорсингу. Запропоновано удосконалення механізмів правового регулювання через розробку внутрішніх політик банків, впровадження заходів із навчання персоналу та посилення контролю за дотриманням нормативних вимог.

Особливу увагу приділено аналізу державного регулювання банківського комплаєнсу, яке здійснюється через прийняття нормативно-правових актів, що регулюють діяльність банків у сфері фінансового моніторингу, захисту прав споживачів, дотримання санкційного режиму та запобігання корупції. У роботі також розглянуто механізми саморегулювання, що передбачають створення внутрішніх політик і стандартів комплаєнсу, зокрема етичних кодексів, положень про систему внутрішнього контролю та управління ризиками.

У третьому розділі дослідження детально розкрито окремі види банківського комплаєнсу, такі як санкційний, корпоративний, трудовий, антикорупційний, податковий та антимонопольний. Розглянуто питання первинного та поточного комплаєнсу, а також особливості здійснення комплаєнс-контролю в операціях із віртуальними активами.

Результати дослідження спрямовані на покращення правового регулювання та організації комплаєнсу в банківській діяльності, що дозволить підвищити рівень прозорості, відповідності законодавчим вимогам і запобігти ризикам для банківських установ.

Ключові слова: комплаєнс, ризик, комплаєнс-контроль, банківська діяльність, господарські правовідносини, корпоративні відносини, корпоративне управління, корпоративний комплаєнс, управління ризиками, банківські послуги, банківський контроль, дью ділідженс, віртуальні активи, криптовалюта.

ABSTRACT

Mulyk A.K. «Compliance in the field of banking activity (economic and legal aspect)».

Qualifying scientific work on manuscript rights.

The dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in Law, specialty 081 – Law. – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine. Kyiv, 2024.

The dissertation is dedicated to a comprehensive study of the legal regulation of compliance in the banking sector in accordance with Ukrainian legislation. The results of the research present elements of scientific novelty and have potential for further practical application.

The dissertation research is aimed at a deep study of the phenomenon of compliance in the context of banking activities, with particular emphasis on the economic and legal aspects of its functioning. Compliance in the banking sector is viewed not only as a tool for ensuring the conformity of banking activities to legislative requirements but also as an important mechanism for managing legal risks, protecting clients' interests, and supporting the stability of the financial system. The study analyzes the legal foundations and norms governing the implementation of compliance, as well as the organizational and legal mechanisms through which banks ensure compliance with both internal and external requirements.

The aim of the work is to conduct a comprehensive study of the theoretical and practical issues of compliance in the banking sector, as well as to justify proposals for improving legal regulation in this field. The dissertation reveals the concept of compliance, its main features, economic and legal prerequisites for its emergence and development in the banking sector, and the classification of its types.

The study explores the concept of “banking compliance” and characterizes the key features of compliance, including compliance with legislative norms, ethics, transparency, adaptability, systematic monitoring, integration, and continuous staff training in banks. The role of compliance as a mechanism for preventing financial, reputational losses, and legal sanctions, as well as enhancing the competitiveness of banking institutions, is highlighted.

A classification of compliance is proposed based on subject areas (corporate, sanctions, anti-corruption, tax, labor, and antitrust compliance), duration (permanent and temporary), stages (primary and ongoing), level of implementation (at the bank level, structural units, and individual employees), and environment (online and offline compliance). The work also emphasizes specific areas of compliance application, such as anti-money laundering and counter-terrorism financing, consumer protection in financial services, and the regulation of specific aspects of activities, including transactions involving virtual assets.

It is established that an effective banking compliance system ensures compliance with the law, prevents the use of the banking system for criminal purposes, minimizes legal risks, and contributes to the development of a stable and transparent financial sector. Theoretical propositions and practical recommendations for improving legal regulation of compliance in banking activities have been developed. In particular, measures have been proposed to enhance the effectiveness of organizational and legal mechanisms of compliance, improve the regulatory framework, and strengthen the responsibility of banks for violations of established requirements and standards.

Special attention is paid to the analysis of the economic and legal foundations of compliance organization, including the general principles and guidelines for the functioning of the compliance control system in banking institutions. Legal relations between the main subjects of banking compliance, including banks, their clients, state regulators, and other interested parties, are studied.

Organizational and legal mechanisms for the functioning of compliance in the banking sector are analyzed. The role of internal subjects of banking compliance, including bank management bodies, compliance departments, risk management, internal audit, financial monitoring, legal departments, and individual officials, is defined. The role of external subjects participating in ensuring compliance, including state regulators, bank clients, and organizations that perform compliance functions on an outsourcing basis, is examined. Improvements to legal regulation mechanisms are proposed through the development of internal bank policies, implementation of staff training measures, and strengthening control over compliance with regulatory requirements.

Special attention is given to the analysis of state regulation of banking compliance, carried out through the adoption of regulatory acts that govern banking activities in the areas of financial monitoring, consumer protection, sanctions regime compliance, and anti-corruption measures. The study also considers self-regulation mechanisms, which include the creation of internal policies and compliance standards, such as ethical codes, internal control systems, and risk management provisions.

In the third chapter of the research, the specific types of banking compliance, such as sanctions, corporate, labor, anti-corruption, tax, and antitrust compliance, are thoroughly examined. Issues of primary and ongoing compliance, as well as the peculiarities of compliance control in transactions with virtual assets, are addressed.

The results of the research are aimed at improving the legal regulation and organization of compliance in banking activities, which will increase transparency, legislative compliance, and reduce risks for banking institutions.

Keywords: compliance, risk, compliance control, banking activities, economic legal relations, corporate relations, corporate governance, corporate compliance, risk management, banking services, banking control, due diligence, virtual assets, cryptocurrency.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Мулик А. Питання економіко-правових передумов виникнення і розвитку комплаєнсу в сфері банківської діяльності. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2022. № 73 (ч. 1). С. 134-140. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.73.22>

2. Мулик А. Загальні підходи до організації комплаєнсу в банках. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2023. № 79 (ч. 1). С. 272-277. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.1.46>.

3. Narahonych, O., Panova, L., Popeliuk, V., Spyrydonova, K., Mulyk, A. Contracts in the commercial law of foreign countries: topical issues of the theory and practice. *Amazonia*

Investiga. 2023. № 12 (65). С. 96-105. DOI <https://doi.org/10.34069/AI/2023.65.05.10>. WOS:001038668700010.

Особистий внесок здобувачки полягає у дослідженні теоретичних аспектів комплаєнсу при укладанні договорів у зарубіжних країнах.

4. Мулик А. Порядок впровадження системи комплаєнсу в банку. Аналітично-порівняльне правознавство. 2024 № 2/2024. С. 286-289. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.02.49>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають її наукові результати:

1. Мулик А. Господарсько-правова природа комплаєнсу в сфері банківської діяльності. Збірник матеріалів науково-практичної конференції «Реформування законодавства в контексті проведення державних реформ» (м. Запоріжжя, 16-17 вересня 2022 року.) Одеса: Видавництво «Молодий вчений», 2022. С. 11-16.

2. Мулик А. Організаційна структура системи комплаєнсу банку. Збірник матеріалів науково-практичної конференції «Сталий розвиток держави і права в умовах глобалізаційних процесів» (м. Хмельницький, 15-16 вересня 2023 року,) Одеса: Видавництво «Молодий вчений», 2023. С. 39-42.

3. Мулик А. Види комплаєнсу в сфері банківської діяльності. Збірник матеріалів міжнародного круглого столу «Освіта та наука в умовах війни: конституційно-правові стандарти та українські реалії» (м. Ужгород, 22 вересня 2022 року) Ужгород: Ужгородський національний університет, 2022. С. 119-126.

4. Мулик А. Правовий режим комплаєнс – контролю банківської діяльності. Міжнародна науково-практична інтернет конференція СXXXI «Розвиток науки та техніки: виклики сучасності», (22 вересня 2023 року, м. Чернівці). С.76-80.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ЗМІСТ	9
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	10
ВСТУП	12
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОМПЛАЄНСУ В СФЕРІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	23
1.1. Поняття, ознаки комплаєнсу в сфері банківської діяльності та економіко-правові передумови його виникнення і розвитку	23
1.2. Класифікація комплаєнсу в сфері банківської діяльності.....	41
РОЗДІЛ 2. ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ КОМПЛАЄНСУ В БАНКАХ	56
2.1. Правова основа та принципи організації комплаєнсу в банках	56
2.2. Суб'єкти правовідносин у сфері банківського комплаєнсу	82
2.3. Державне регулювання та саморегулювання банківського комплаєнсу	105
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ БАНКІВСЬКОГО КОМПЛАЄНСУ	122
3.1. Первинний та поточний (операційний) банківський комплаєнс	122
3.2. Санкційний банківський комплаєнс.....	151
3.3. Корпоративний та трудовий банківський комплаєнс	162
3.4. Антимонопольний, податковий та антикорупційний банківський комплаєнс	195
3.5. Особливості комплаєнсу операцій з віртуальними активами	210
ВИСНОВКИ	224
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	224
ДОДАТКИ	264

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- CIPE – Center for International Private Enterprise – Центр міжнародного приватного підприємництва
- FATCA – The Foreign Account Tax Compliance Act – Закон про оподаткування іноземних рахунків
- FATF – Financial Action Task Force on Money Laundering – Міжнародна група з протидії відмиванню брудних грошей (ФАТФ)
- GDPR – General Data Protection Regulation – Загальний регламент про захист даних
- АКП – Антикорупційна програма
- АМКУ – Антимонопольний комітет України
- АТ – акціонерне товариство
- Базельський комітет – (Basel Committee on Banking Supervision) – Базельський комітет з банківського нагляду
- ВНД – Внутрішньо-нормативний документ
- ГК України – Господарський кодекс України
- ДСФМУ – Державна служба фінансового моніторингу України
- ЄБРР – Європейський банк реконструкції та розвитку
- ЄС – Європейський Союз
- ЗВА (ВЦ) – Віртуальний актив, що забезпечений валютними
- КЗпП – Кодекс законів про працю України
- КК України – Кримінальний кодекс України
- КМУ – Кабінет міністрів України
- НАБУ – Національне антикорупційне бюро України
- НАЗК – Національне агентство з питань запобігання корупції
- НБУ – Національний банк України
- НКЦПФР – Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку України
- ОЕСР – Організація економічного співробітництва та розвитку
- ООН – Організація Об'єднаних Націй
- ПАКУ – Професійна асоціація корпоративного управління
- ПАРЄ – Парламентська асамблея Ради Європи

ПАТ – Публічне акціонерне товариство

ПВГФТ – Протидія відмиванню грошей та фінансуванню тероризму

РНБОУ – Рада національної безпеки і оборони України

СБУ – Служба безпеки України

ФГВФО – Фонд гарантування вкладів фізичних осіб

ЦК України – Цивільний кодекс України

ШІ – Штучний інтелект

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. На сьогоднішній день Україна впевнено і беззаперечно притримується євроінтеграційного напрямку економічного розвитку, про що свідчать тенденції внутрішньої та зовнішньої політики, спрямовані на гармонізацію законодавства із правом Європейського Союзу. Стрімкий розвиток законодавства про банки та банківську діяльність, зміни в банківській сфері та економіці що відображають активну інтеграцію міжнародної економічної спільноти, потребують ефективної, а головне, стабільної банківської системи. Важливою умовою успішного ведення банківської діяльності в сучасних умовах є створення комплексної системи економіко-правової безпеки банку, яка є неможливою без організації системи комплаєнс.

Впровадження системи комплаєнсу у вітчизняному банківському секторі потребує дослідження основних правових понять, одним із яких є поняття комплаєнсу у сфері банківської діяльності.

Практики комплаєнсу, які набули значної популярності в країнах з розвиненою економікою, поступово впроваджуються і у вітчизняному банківському секторі через систему локальних правових актів. Однак ефективність загальнодержавного правового регулювання станом на сьогодні залишається на низькому рівні, оскільки поки відсутнє комплексне розуміння цього правового явища з погляду науки господарського права.

Банківська діяльність характеризується високим ступенем ризикованості, оскільки саме такими є банківські операції, що лежать в її основі. У зв'язку з цим, суб'єкти банківської справи зацікавлені у попередньому виявленні та попередженні ризиків всіх рівнів. Так, одним з основних заходів, спрямованих на виявлення ризиків різноманітної природи та, як наслідок, підвищення ефективності провадження банківської діяльності, слід вважати комплаєнс.

Запровадження в банківській сфері України комплаєнсу є відносно новим напрямком розвитку банківської діяльності, однак необхідність слідування цим вектором вже є загальноновизнаною, оскільки таке слідування значно покращує

становище суб'єкта банківської діяльності на внутрішньому та міжнародному ринку банківських послуг.

В Україні питання комплаєнсу в банківській діяльності залишається малодослідженим. Відсутність ґрунтовних наукових досліджень призводить до низького рівня усвідомлення банківськими установами процесів дотримання правових норм та етичних стандартів, збільшенню ризиків порушення законодавства, включаючи корупційні практики та інші негативні наслідки, які загрожують фінансовій стабільності держави в цілому та довірі до банківської системи. Вищезазначеним обґрунтовується вибір теми дисертаційного дослідження, а подальше вивчення поняття комплаєнсу та отримання наукових результатів дасть змогу вдосконалити правове регулювання та встановити загальні положення порядку впровадження системи комплаєнс в банках України.

Стан наукової розробленості теми. Окремі аспекти комплаєнсу в сфері банківській діяльності досліджували такі українські науковці: Н. Внукова, В. Гелеверя, С. Глібка, А. Дзюба, Л. Калініченко, Т. Климко, Т. Кобелева, О. Ковалишин, О. Колодізев, І. Коляда, І. Кочума, М. Можаровський, І. Плєскун, О. Овсієнко, Я. Омельчук, С. Савчук, К. Сафроненко, Н. Соколовська, М. Хуторна, Л. Чудак, Н. Швець, С. Шелудько, А. Шимко, Н. Щербакова. У працях зазначених вчених проблематика комплаєнсу у сфері банківської діяльності досліджується фрагментарно, здебільшого вчені досліджують загальні проблеми правового регулювання комплаєнсу у сфері господарської діяльності, залишаючи поза увагою специфіку комплаєнсу саме у сфері банківської діяльності. Відтак, є потреба у проведенні комплексного дослідження комплаєнсу у сфері банківської діяльності з позиції господарсько-правової науки.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є комплексний теоретико-правовий аналіз господарсько-правових аспектів комплаєнсу в сфері банківської діяльності, вироблення теоретичних та практичних рекомендацій щодо вдосконалення законодавчого регулювання банківського комплаєнсу в Україні.

Для досягнення мети дослідження було поставлено такі завдання:

- визначити поняття, ознаки комплаєнсу в сфері банківської діяльності та встановити економіко-правові передумови його виникнення і розвитку;
- виокремити критерії класифікації та здійснити поділ на види комплаєнсу в сфері банківської діяльності;
- з'ясувати правову основу та принципи організації комплаєнсу в банках;
- визначити суб'єктний склад правовідносин у сфері банківського комплаєнсу;
- розкрити сутність державного регулювання та саморегулювання комплаєнсу в сфері банківської діяльності;
- виявити та розкрити особливості окремих видів комплаєнсу в сфері банківської діяльності, зокрема таких як: первинний, поточний (операційний), санкційний, корпоративний, трудовий, антикорупційний, податковий, антимонопольний та комплаєнс операцій з віртуальними активами;
- сформулювати пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства України, яке регулює комплаєнс у сфері банківської діяльності.

Об'єкт дослідження суспільні відносини, що виникають щодо комплаєнсу у сфері банківської діяльності.

Предмет дослідження господарсько-правові аспекти комплаєнсу в сфері банківської діяльності.

Методи дослідження. Для досягнення мети та виконання завдань дослідження використовувались загальні та спеціальні методи. Зокрема, застосування діалектичного методу дало змогу виявити економіко-правові передумови виникнення та розвитку комплаєнсу в сфері банківської діяльності (*підрозділи 1.1.*). За допомогою формально-логічного методу авторці вдалося сформулювати низку суджень, понять та висновків на основі емпіричного матеріалу, зокрема, сформулювати поняття комплаєнсу в банківській сфері (*підрозділ 1.1.*). Порівняльно-правовий метод дав змогу дослідити співставлення інституту комплаєнсу в Україні та у праві країн континентального та прецедентного права (*розділ 3*). Види комплаєнсу та сукупність повноважень головного комплаєнс-менеджера досліджувалась за допомогою

системного методу (*підрозділи 2.2., розділ 3*). Метод прогнозування дав змогу виявити недоліки чинного господарського та банківського законодавства в контексті правового регулювання даного правового інституту та виявити шляхи удосконалення нормативно-правового регулювання (*підрозділи 2.1., 3.4.*). У процесі дослідження використовувалися також інші загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що на основі комплексного дослідження законодавства, практики його застосування та наукових здобутків щодо комплаєнсу у сфері банківської діяльності запропоновано нові та доопрацьовані раніше відомі положення щодо такого виду комплаєнсу:

вперше:

елементами механізму впровадження системи комплаєнс банку визначено: 1) локальне нормотворення шляхом впровадження внутрішніх положень: про організацію контролю (комплаєнс); кодексу корпоративної етики (поведінки) та політик ідентифікації клієнтів та кінцевих бенефіціарів («знай свого клієнта»), запобігання корупції, конфлікту інтересів та правочинів із заінтересованістю, інформаційної безпеки та захисту персональних даних, сталого розвитку та управління нефінансовими ризиками, протидії відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом та фінансування тероризму; повідомлень про правопорушення та 2) правозастосування у формі відповідальності або профілактичних заходів у разі виявлення порушення суб'єктами правовідносин в сфері комплаєнсу правових норм, стандартів та/або внутрішніх правил (політик) банку;

визначено поняття санкційного банківського комплаєнсу як довгострокової стратегії та щоденної ділової практики банку з оцінки та запобігання ризикам, які можуть виникнути внаслідок взаємодії та здійснення банківських операцій з підсанкційними особами та активами, якими такі особи володіють або мають право вчиняти щодо них дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження, спрямовану на збереження репутації банку, дотримання ліцензійних вимог та вимог санкційного законодавства, що реалізується в розробці та впровадженні санкційної політики банку;

визначено поняття трудового банківського комплаєнсу як комплексу заходів, регламентованих внутрішніми актами банку, кадровою політикою, колективним договором, які визначають внутрішній контроль за дотриманням законодавства у сфері трудових правовідносин, запобігання (профілактику) та розслідування порушень норм трудового законодавства, техніки безпеки та охорони праці, розгляд скарг і заяв співробітників з метою ефективної взаємодії роботодавця і працівника, моніторингу наявних або потенційних загроз національній безпеці України та вжиття заходів для нейтралізації їх впливу на діяльність банку, що дозволяє запобігти репутаційним втратам і збиткам банку, хабарництву і корупції, розголошенню банківської таємниці та конфіденційної інформації, сприяє реалізації концепції сталого розвитку банку;

визначено поняття антимонопольного банківського комплаєнсу як системи заходів щодо попередження виникнення порушень антимонопольного законодавства при здійсненні банківської діяльності, забезпечення відповідності діяльності банку вимогам, встановленим чинним законодавством і локальними актами (комплаєнс програмою) банку, з метою забезпечення безпеки держави і суспільства, підвищення конкурентоспроможності банку, уникнення штрафних санкцій;

визначено поняття антикорупційного банківського комплаєнсу як комплексу правил, стандартів і процедур, визначених антикорупційною програмою (політикою) банку, щодо виявлення, протидії та запобігання корупційним, хабарницьким та пов'язаним з ними правопорушенням у діяльності банку, оцінки корупційних ризиків, забезпечення відповідності діяльності банку вимогам антикорупційного законодавства, етичного та чесного ведення бізнесу, контролю за здійсненням представницьких витрат та наданням/одержанням подарунків керівниками та іншими працівниками банку під час виконання ними посадових обов'язків;

за критерієм стадії проведення банківського комплаєнсу виділено первинний комплаєнс, що включає формування та впровадження у внутрішніх документах комплаєнс-стратегії, інтеграцію та адаптацію внутрішніх політик, стандартів і правил та поточний (операційний) комплаєнс, що полягає у безперервному дотриманні встановлених норм та вимог у процесі повсякденної операційної діяльності банку,

ідентифікації клієнта/контрагента, моніторингу операційних ризиків банківських операцій;

визначено особливості банківського комплаєнсу операцій з віртуальними активами: постійний моніторинг операцій із залученням сторонніх технологічних постачальників для підтримки аналітичних та моніторингових процесів для виявлення нетипових або підозрілих транзакцій, запобігання відмиванню грошей та фінансуванню тероризму, операцій підсанкційних осіб та/або з підсанкційними активами, ідентифікація та верифікація клієнтів та кінцевих бенефіціарів відповідно до політики (KYC – Know Your Customer).

Удосконалено положення щодо:

класифікації учасників правовідносин банківського комплаєнсу шляхом їх поділу на зовнішніх учасників: 1) регулятори; 2) контролюючі органи; 3) клієнти, контрагенти, учасники банківських груп і платіжних систем та внутрішніх учасників – суб'єктів комплаєнсу: 1) органи управління та посадові особи банку; 2) комплаєнс підрозділ; 3) інші підрозділи банку та особи, що виконують окремі функції та завдання в сфері комплаєнсу: юридичний департамент, підрозділ з управління ризиками, фінансового моніторингу, внутрішнього аудиту, корпоративний секретар банку, співробітники банку; 4) суб'єкти, залучені до виконання функцій комплаєнсу на засадах аутсорсингу;

визначення поняття корпоративного комплаєнсу в банківській діяльності, шляхом конкретизації його змісту як діяльності уповноважених осіб, що пов'язана з контролем за дотриманням посадовими особами органів управління банку, акціонерами (учасниками) банку та працівниками вимог корпоративного законодавства, локальних (корпоративних) актів банку;

порядку впровадження комплаєнсу в сфері банківської діяльності шляхом виокремлення його етапів: 1) формування комплаєнс-підрозділу банку; 2) проведення аудиту елементів комплаєнс-контролю; 3) розробка концепції системи комплаєнс; 4) реалізація елементів системи комплаєнс; 5) контроль системи комплаєнс;

організації комплаєнсу в банках через делегування спеціалізованим аутсорсинговим компаніям окремих функцій комплаєнсу;

правової природи та змісту санкційної політики банку шляхом визначення її як локального документу, який визначає загальні підходи санкційного контролю та заходи щодо мінімізації санкційних ризиків на етапі встановлення ділових відносин, ініціювання та проведення банківських та фінансових операцій, вимоги до організації та функціонування внутрішньобанківської системи управління ризиками, що пов'язані з діяльністю підсанкційних осіб, моніторингу клієнтів, контрагентів та банківських операцій з їх активами, дотримання обмежень у реалізації підсанкційними особами корпоративних прав та права власності на частки/акції, а також прозорості структури власності в частині власників істотної участі у банку, прогнозування ймовірності запровадження санкцій та вжиття заходів щодо запобігання їх негативним наслідкам;

визначення поняття концепції сталого розвитку у банківському секторі шляхом конкретизації її змісту як динамічного поєднання культури корпоративної соціальної відповідальності, інтеграції принципів ESG - управління нефінансовими ризиками (екологічними, соціальними та корпоративними) в операційну діяльність та бізнес-стратегію банку. Вона реалізується банком у сферах: організації управління, безпеки праці і захисту працівників, прав людини, захисту споживачів та клієнтів, соціального розвитку, оновлення енергетичної інфраструктури, фінансування розвитку розподіленої та відновлюваної енергетики, енергоефективних технологій, практики чесного ведення бізнесу, діджиталізації банківських продуктів, стабільності та безпеки IT-інфраструктури, охорони, попередження і мінімізації негативного впливу на навколишнє середовище, відповідального споживання та розкривається у нефінансовому звіті;

визначення поняття банківського комплаєнсу в сфері інформаційної безпеки та захисту персональних даних (GDPR-комплаєнс) через конкретизацію його змісту як комплексу юридичних, організаційних та технічних заходів безпеки захисту конфіденційності при роботі з інформацією та персональними даними з метою запобігання їх випадковому чи несанкціонованому знищенню, втраті, доступу третіх осіб, зміні або поширенню, та уникнення санкцій;

антикорупційного комплаєнсу шляхом виділення його рівнів: 1) міжнародного як системи міжнародних актів, направлених на запобігання та протидію корупції; 2) національного як міжнародних норм, імplementованих у національне законодавство, та суверенних державних норм, які встановлюють вимоги, заборони та обмеження; 3) локального, який визначає відповідність галузевих, професійних чи особистих антикорупційних програм (політик) юридичних чи фізичних осіб встановленим державою вимогам;

повноважень НБУ в сфері господарсько-правового контролю за обігом віртуальних активів шляхом поділу їх за змістом на: 1) регулятивні (нормативно-правове та економічне регулювання, визначення вимог щодо забезпечення інформаційної безпеки та кібербезпеки господарського обігу віртуальних активів); 2) контрольно-наглядові (проведення планових та позапланових інспекційних перевірок постачальників послуг віртуальних активів); 3) моніторингові (відстеження фінансової стійкості операторів інформаційних систем, у яких здійснюється випуск віртуальних активів);

локальної правової основи банківської комплаєнс-програми шляхом конкретизації її елементів, а саме: положення про організацію контролю (комплаєнс); кодекс корпоративної етики (поведінки); політику запобігання корупції; політику щодо конфлікту інтересів та правочинів із заінтересованістю; політику щодо винагород; політика інформаційної безпеки; політику сталого розвитку;

групи комплаєнс-ризиків в сфері використання і обробки банком великих даних (big data), шляхом конкретизації її елементів, зокрема таких як: ризики під час використання банками штучного інтелекту (ШІ), цільової реклами та хмарних технологій таких як: «три V»: обсяг (volume), швидкість (velocity) та різноманітність (variety), а також ризики неправильного поводження з великими даними осіб, які мають до них доступ, шляхом маніпуляцій, дискримінації фізичних осіб чи окремих груп.

Дістали подальшого розвитку положення щодо:

банківського комплаєнсу як елемента системи внутрішнього контролю банку, що включає також фінансовий моніторинг, корпоративне управління, управління ризиками та внутрішній аудит;

кваліфікаційних вимог до суб'єкта комплаєнс-контролю через встановлення вимоги про обов'язковість юридичної освіти для головного комплаєнс-менеджера та скасування необхідності погодження Національним банком України кандидатури на посаду комплаєнс-менеджера;

класифікації комплаєнсу в сфері банківської діяльності за критерієм ознаки рівня, на якому застосовується комплаєнс, шляхом виділення комплаєнсу на рівні працівників банку;

розширення компетенції корпоративного секретаря банку в сфері корпоративного комплаєнсу, шляхом доповнення обов'язком моніторингу дотримання посадовими особами та працівниками банку норм корпоративного законодавства;

напрямків банківського комплаєнсу операцій з віртуальними активами, з конкретизацією належності до них: ідентифікації та верифікації клієнтів, систематичного моніторингу транзакцій з віртуальними активами для виявлення підозрілих операцій, контролю за походженням коштів, запобігання відмиванню грошей та фінансуванню тероризму, відповідальності та звітності.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані та обґрунтовані в дисертації висновки і пропозиції можуть бути використані у:

- науково-дослідній сфері – під час досліджень проблематики та подальших перспектив удосконалення правового регулювання комплаєнсу в сфері банківської діяльності;

- правотворчості – для вдосконалення господарського та банківського законодавства;

- правозастосовній діяльності – при застосуванні норм, які регулюють комплаєнс у сфері банківської діяльності;

- навчальному процесі – під час вивчення дисциплін «Банківське право України», «Господарське право», «Корпоративне право» та окремих спецкурсів, присвячених організації комплаєнсу в банках.

Результати дисертаційного дослідження отримали практичне впровадження у діяльності адвокатських об'єднань (АО «Західноукраїнська правнича компанія», «Маланюк та партнери») та акціонерного товариства «ПРЕУС БАНК МКБ».

Особистий внесок здобувачки. Дисертація є самостійною, завершеною науковою працею. Наведені у дисертації висновки, рекомендації, пропозиції сформульовані авторкою самостійно за результатом аналізу наукових джерел, нормативно-правових актів, судової практики. Використані в роботі теоретичні позиції, висновки інших авторів містять відповідні посилання.

У науковій публікації «Contracts in the commercial law of foreign countries: topical issues of the theory and practice» (*Amazonia Investiga*. 2023. № 12 (65). С. 96-105.), опублікованій у співавторстві з О. Гарагоничем, К. Спиридоною, І. Пановою та В. Попельник особистий внесок здобувачки полягає у дослідженні теоретичних аспектів комплаєнсу при укладанні договорів у зарубіжних країнах. Наукові ідеї та розробки, що належать співавторам опублікованої праці, у дисертації аналізуються в контексті досліджень і пропозицій інших науковців. До положень наукової новизни віднесено виключно власні (авторські) ідеї та пропозиції.

Апробація матеріалів дисертації. Результати, отримані під час дослідження, були представлені на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях і круглих столах, зокрема: науково-практичній конференції «Реформування законодавства в контексті проведення державних реформ» (м. Запоріжжя, 16-17 вересня 2022 року); науково-практичній конференції «Сталий розвиток держави і права в умовах глобалізаційних процесів» (м. Хмельницький, 15-16 вересня 2023 року); міжнародному круглому столі «Освіта та наука в умовах війни: конституційно-правові стандарти та українські реалії» (м. Ужгород, 22 вересня 2022 року); міжнародній науково-практичній інтернет конференції СХХХІ «Розвиток науки та техніки: виклики сучасності» (22 вересня 2023 року, м. Чернівці).

Публікації. За темою дисертації опубліковано в наукових виданнях чотири наукові статті з яких, три – статті у наукових фахових виданнях України з юридичних наук, одна стаття – у зарубіжному науковому періодичному виданні, що включене до міжнародної наукометричної бази Web of Science, а також четверо тез доповідей на науково-практичних конференціях і міжнародному круглому столі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано на кафедрі економічного права та економічного судочинства Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка у межах бюджетних науково-дослідних тем: «Удосконалення нормативно-правового забезпечення сталого правосуддя у світлі євроінтеграційних прагнень України» (0124U003063) на 2024 – 2024 роки та «Правове забезпечення сталого розвитку економіки України в умовах євроінтеграції» (0124U003297) на 2024 – 2029 роки.

Тему дисертаційної роботи затверджено рішенням Вченої ради Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, протокол № 4 від 25 жовтня 2021 року.

Структура та обсяг дисертації, обумовлені метою і завданнями дослідження. Дисертація складається з анотації (українською та англійською мовами), переліку публікацій за темою дисертації, переліку умовних позначень, змісту, вступу, трьох розділів, які охоплюють 10 підрозділів, висновків до кожного розділу роботи та загальних висновків до дисертації, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 271 сторінку, з них основного тексту 224 сторінки. Список використаних джерел містить 283 позиції, які зазначені на 29 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОМПЛАЄНСУ В СФЕРІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Поняття, ознаки комплаєнсу в сфері банківської діяльності та економіко-правові передумови його виникнення і розвитку

В умовах постійних економічних змін фінансового середовища, вдосконалення нормативного регулювання та національної законодавчої бази з орієнтацією на міжнародну практику, а також інтеграції України у світову економіку, важливим є створення ефективної системи контролю та управління ризиками для забезпечення фінансової стійкості банківських установ та відповідності роботи останніх світовим стандартам.

Розвиток сучасного суспільства, що направлений, зокрема, на зростання вимог до якості задоволення інтересів та потреб його індивідів, зумовлює активний розвиток всієї економічно-фінансової сфери суспільного життя. Зазначений розвиток проявляється, зокрема, у яскраво вираженому у більшості представників фінансового сектору, зокрема його банківського сегменту, бажанні вдосконалювати здійснення власної діяльності за рахунок внутрішнього моніторингу та побудови належної та ефективної організації такої діяльності, що можлива, зокрема, завдяки комплаєнсу.

Комплаєнс є явищем, що виникло в рамках англосаксонської правової традиції. У процесі поступового зближення правових систем різних правових сімей та інтеграції норм міжнародного права в національні законодавства, сучасні тенденції розвитку правового регулювання спонукають держави до запровадження найбільш ефективних і дієвих підходів та практик. Це дає змогу як державним інституціям, так і національним правовим суб'єктам підвищувати конкурентоспроможність на міжнародному рівні та уникати різних видів ризиків.

Якість надання послуг банківською установою, безпека, дотримання норм міжнародного та національного законодавства, надійність та прозорість роботи банку, професіоналізм працівників є основою для успішного функціонування банку, довіри клієнтів, інвесторів та міжнародних партнерів. Контроль над відповідністю і дотриманням вищезазначених критеріїв і є завданням комплаєнсу.

Застосування комплаєнсу притаманне не тільки банківській сфері, а також і галузям промисловості, сільського господарства, медицини в рамках контролю, попередження та недопущення ризиків, пов'язаних із невідповідністю вимогам, нормам та правилам законодавства.

Для кращого розуміння значення, функцій і застосування процедури комплаєнсу варто виокремити передумови виникнення цього поняття. В першу чергу варто сказати про прогресивний розвиток та збільшення взаємозалежності національних економік усього світу, які зумовлені швидким зростанням руху через кордони товарів, послуг, технології та капіталу. Ми можемо спостерігати тісну взаємодію країн у політиці та економіці, що сприяє створенню загальноприйнятих міжнародних правил і стандартів для прискорення зростання як світової, так і національних економік кожної держави.

В умовах зближення економіки нашої країни до світової, необхідним є вдосконалення національного законодавства у напрямку відповідності міжнародним стандартам і практиці. Факт присутності іноземного капіталу в банківських установах України призвів до започаткування нових підходів ведення банківської діяльності в Україні. Першими впроваджувати комплаєнс-програми стали саме міжнародні корпорації. О. Ковальчук вважає, що провідні міжнародні фінансові установи, такі як Raiffeisen International, OTP Bank, BNP Paribas Group, UniCredit Group та PKO Bank Polski SA, розширюючи присутність в Україні, сприяють розвитку вітчизняних банків через запровадження нових продуктів і послуг, що збільшує клієнтську базу і зміцнює їх конкурентні позиції. Однак такі тенденції створюють нові виклики для банків, оскільки впровадження інновацій супроводжується новими ризиками. Завдяки іноземним інвестиціям українські банки мають доступ до зарубіжного досвіду управління ризиками та передових технологій, що допомагають знижувати їхній вплив на діяльність банків¹.

Історія фактичної появи комплаєнсу в Україні значно коротша, порівняно з історією в США, Великій Британії та багатьох європейських держав. Україна зараз

¹ Ковальчук О. , Поняття системи комплаєнс-контроль та особливості управління ризиком комплаєнс у банках України, Молодь і ринок №7 – 8 (66 – 67), 2010, УДК 336.71:330.131.7, ст. 153-157

перебуває на початковому етапі розвитку на пряму відповідності вимогам законодавства, внутрішнім правилам, стандартам та етичним нормам.

Основною ціллю запровадження комплаєнсу для будь-якого суб'єкта є зменшення ризику залучення його у процеси, що можуть призвести до фінансових збитків, а також втрати довіри з боку регулюючих органів, інвесторів, партнерів, акціонерів, клієнтів тощо. Позитивними результатами застосування комплаєнсу є підвищення ефективності діяльності, збільшення конкуренто-спроможності та інвестиційної привабливості.

Серед правових передумов організації комплаєнсу в банках України можна виділити декілька:

По-перше, комплаєнс, як система норм, почав зароджуватися за кордоном саме в банках, у локальних актах правового регулювання, а вже потім був закріплений на рівні національних та міжнародних нормативно-правових актів, які зобов'язували впроваджувати відповідні практики у всіх без виключення банках відповідної держави. Таким чином, з приходом в Україну міжнародних банківських груп, шляхом викупу контрольного пакету корпоративних прав вітчизняних банків, практики комплаєнс почали впроваджуватися і серед українських банків.

До прикладу, наведемо положення з Політики комплаєнсу АТ «ОТП Банк» (*Compliance Policy of OTP BANK JSC*): «Будучи значним емітентом Будапештської фондової біржі, материнський банк, виконуючи функції емітента, постачальника інвестиційних послуг та кредитної установи, дуже відданий підтримці прозорості та ефективності на ринку капіталу та дотриманню всіх чинних законодавчих зобов'язань» (п. 20 Політики комплаєнс АТ «ОТП Банк»)².

По-друге, розвиток комплаєнсу в Україні значною мірою зумовлений зобов'язаннями України щодо гармонізації національного законодавства, зокрема господарського та банківського права, зі стандартами права Європейського Союзу. Угода про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими співтовариствами та їх державами-членами заклала правове підґрунтя адаптаційного

² Compliance Policy of OTP BANK JSC/ Політика комплаєнса АТ. URL: <https://www.otpbank.com.ua>

процесу, закріпивши, що «важливою умовою для зміцнення економічних зв'язків між Україною та Співтовариством є зближення існуючого та майбутнього законодавства України із законодавством Співтовариства (ст. 51)³.

У зв'язку з підписанням Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом⁴, Україна взяла на себе зобов'язання щодо адаптації національного законодавства до стандартів ЄС, імплементації у внутрішнє законодавство положень директив ЄС у сфері господарського, банківського та корпоративного права. І практики комплаєнс не становлять виключення в цьому сенсі.

Впровадження практик комплаєнс зумовлено також у зв'язку з прийняттям Закону України №1629-IV від 18 березня 2004 року «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу»⁵. Наближення законодавства України до норм і стандартів ЄС визнано Стратегією інтеграції України до ЄС одним із основних напрямів інтеграційного процесу. У Стратегії зазначалося, що «адаптація законодавства України до законодавства ЄС полягає у зближенні із сучасною європейською системою права» і передбачає реформування правової системи України⁶. В Концепції Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства ЄС уперше на законодавчому рівні були визначені такі терміни, як «адаптація» та «законодавство ЄС», а також закладені методологічні основи адаптаційного процесу (через визначення вимог до Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства ЄС)⁷.

Іншим прикладом є Програма інтеграції України до ЄС, в якій було визначено середньострокові (2002-2003 рр.) та довгострокові (2004-2007 рр.) пріоритети

³ Угода про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими співтовариствами та їх державами-членами. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012#Text

⁴ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

⁵ Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України №1629-IV від 18 березня 2004 року / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 29. Ст. 367.

⁶ Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента України від 11 червня 1998 року N 615/98 / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/615/98?lang=ru>

⁷ Концепція Загальнодержавної програми адаптації законодавства України: Закон України від 21 листопада 2002 року № 228-IV / Офіційний вісник України. 2002. № 50. Ст. 2233.

адаптації законодавства України. Одним із пріоритетів ставилось досягнення максимального зближення законодавства України з діючим законодавством ЄС⁸.

По-третє, слід врахувати, що на сьогодні важливе значення в процесі реформування та розвитку господарського та банківського права України мають імплементація практик переважно з англо-американського права, а практики комплаєнс зародились саме в системі прецедентного права. Відповідний вплив відчутний з аналізу нормативно-правових актів НБУ.

Зокрема, в Положенні про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах є чимало правових інститутів, правових конструкцій, які походять з англо-американського права та відповідні оригінальні назви яких містяться безпосередньо в тексті нормативно-правового акту: декларація схильності до ризиків (*RAS*) - внутрішньобанківський/внутрішньогруповий документ, який визначає сукупну величину ризику; ризик розрахунків (*Settlement Risk*), чистий процентний дохід (*NI* - *Net Interest Income*), план відновлення діяльності (*Recovery Plan*), необхідна атмосфера (*tone at the top*), механізм конфіденційного повідомлення про неприйнятну поведінку (*whistleblowing policy mechanism*) тощо. І система комплаєнс (*compliance, compliance management*) є також одним із правових інститутів, що походять з системи загального права.

По-четверте, впровадженню практик комплаєнс у національне право України сприяє діяльність НБУ, який прийняв ряд підзаконних нормативно-правових актів спрямованих на створення правових умов належного функціонування та дотримання правил здійснення банківської діяльності.

В цілому комплаєнс у сфері банківської діяльності в господарсько-правовому аспекті зводиться до наступного: 1) дотримання нормативно-правових актів України; 2) виконання норм міжнародно-правових актів; 3) відповідність галузевим нормативним документам, стандартам; 4) розробка та виконання внутрішніх корпоративних документів (етичних кодексів, політик, процедур).

⁸ Програма інтеграції України до Європейського Союзу: схвалена Указом Президента №1072/2000 ([1072/2000](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-00)) від 14.09.2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-00> (дата звернення: 25.11.2018)

Протягом останнього десятиліття на банківську систему України значно вплинули зміни економічних умов, а саме воєнні дії спричинили зменшення активів, які створили велику кількість ризиків та загроз для банківських установ. Внаслідок зниження фінансової стійкості усієї системи, видається складним прогнозування перебігу подій у банківському секторі економіки. У порівнянні з іншими сферами економіки нашої держави, банківська діяльність зазнає більше ризиків та загроз.

Відсутність розуміння ролі комплаєнсу, а також і недооцінка комплаєнс-ризиків є наслідком неефективного здійснення комплаєнсу в банках України.

Виникнення сукупності ризиків певних видів пов'язане з діяльністю суб'єктів банку на кожному з його рівнів, зокрема: участь співробітників банку в сумнівних операціях, їх недостатній рівень професійної підготовки; неефективна робота системи фінансового моніторингу та ризик-менеджменту, та інші. Ці проблеми виникають внаслідок невиконання принципів комплаєнсу, недосконалої організації системи внутрішнього контролю банку. Збитки, які з'явилися через порушення локальних або зовнішніх стандартів і правил, спричиняють певні операції, що проводять банки за дорученням клієнтів або у власних інтересах банківської установи.

Запровадження «комплаєнсу» та «комплаєнс – контролю» пов'язане саме з появою на нашому ринку представників міжнародних фінансових установ, для яких ця функція є необхідною, обов'язково законодавчо закріпленою, створена для уникнення ризиків, фінансових і репутаційних втрат, для прозорого та надійного здійснення своєї діяльності у нашій державі.

Комплаєнс являє собою відповідність діяльності організації внутрішнім та зовнішнім правилам, нормам і стандартам, тоді як комплаєнс-контроль є системою заходів та інструментів, спрямованих на забезпечення та перевірку дотримання вимог комплаєнсу в організації.

Комплаєнс є загальним поняттям, яке охоплює процес забезпечення відповідності усім нормативним вимогам, регулюванням і внутрішнім політикам організації. Він включає як дотримання зовнішніх правових норм, так і внутрішніх стандартів, процедур і правил, що визначають поведінку організації. Комплаєнс є

основою для побудови управлінської системи, яка гарантує, що діяльність організації відповідає законодавчим вимогам і етичним стандартам.

Комплаєнс-ризик — це ризик невиконання організацією вимог законодавства, регуляторів або внутрішніх політик, що може призвести до правових, фінансових чи репутаційних втрат. Комплаєнс-ризик є складовою частиною загального управління ризиками, зокрема він стосується потенційних загроз, пов'язаних з порушеннями нормативних вимог. Оцінка і моніторинг комплаєнс-ризиків є важливою частиною процесу управління відповідністю.

Комплаєнс-система є сукупністю організаційних і процедурних заходів, спрямованих на забезпечення відповідності вимогам, визначеним як зовнішніми нормативами, так і внутрішніми стандартами організації. Система включає структури управління, встановлені процедури, контрольні механізми та процеси, які забезпечують ефективне дотримання вимог.

Комплаєнс-контроль — це процес, який включає в себе моніторинг, перевірки та оцінку відповідності діяльності організації встановленим вимогам. Він має на меті виявлення порушень та відхилень від установлених стандартів, оцінку ефективності комплаєнс-системи та вжиття заходів для усунення виявлених проблем. Комплаєнс-контроль є важливим інструментом для підтримки функціонування комплаєнс-системи та управління комплаєнс-ризиками.

Співвідношення між поняттями комплаєнсу, комплаєнс-ризиків, комплаєнс-системою та комплаєнс-контролем можна розглядати як етапи або складові частини загальної системи забезпечення відповідності вимогам законодавства та внутрішнім стандартам організації.

Таким чином, ці вищезазначені поняття взаємопов'язані та утворюють єдину структуру для забезпечення відповідності діяльності організації вимогам зовнішнього законодавства та внутрішніх стандартів. Комплаєнс є загальним процесом відповідності, комплаєнс-ризик фокусується на можливих негативних наслідках невідповідності, комплаєнс-система є організаційною структурою для управління відповідністю, а комплаєнс-контроль реалізує конкретні механізми моніторингу і оцінки цієї відповідності.

Комплаєнс охоплює аспекти корпоративного управління, фінансового моніторингу та управління ризиками. Взаємозв'язок між цими елементами є фундаментальним для забезпечення стійкості та ефективності діяльності установи, тому що всі ці елементи пов'язані та доповнюють один одного у всій системі управління⁹.

Корпоративне управління включає систему правил, практик та процесів, за допомогою яких установа управляється та контролюється. Основні аспекти взаємозв'язку включають: впровадження функції комплаєнсу на рівні ради директорів або комітету з аудиту, що забезпечує контроль за дотриманням законодавчих і регуляторних вимог; впровадження та дотримання етичних стандартів на всіх рівнях управління, що є основою для довіри з боку клієнтів та інвесторів; забезпечення прозорості та регулярного звітування, що сприяє підвищенню довіри до банку з боку зовнішніх стейкхолдерів¹⁰.

Фінансовий моніторинг є ключовим елементом для забезпечення фінансової стабільності та запобігання фінансовим правопорушенням. Комплаєнс тісно пов'язаний з фінансовим моніторингом через такі аспекти, як: використання систем для автоматичного виявлення підозрілих фінансових транзакцій та інформування регулятора, дотримання вимог щодо фінансового моніторингу, встановлених національними та міжнародними регуляторами¹¹.

Управління ризиками включає ідентифікацію, оцінку та мінімізацію ризиків, що можуть вплинути на діяльність банку. Відбувається це через такі аспекти, як виявлення та оцінка ризиків, пов'язаних з недотриманням законодавчих і регуляторних вимог; впровадження політик і процедур, спрямованих на мінімізацію ризиків порушення комплаєнсу; та постійний моніторинг дотримання вимог комплаєнсу і контроль за виконанням внутрішніх політик і процедур¹².

⁹ Анісімова А. Для чого компаніям комплаєнс і хто має його впроваджувати?. Liga Zakon. 2023. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/220806_dlya-chogo-kompanyam-komplans--khto-ma-yogo-vprovadzhuvati

¹⁰ Gottfried K. E. The Potential Impact of the DGCL Market Practice Amendments on Activism Settlements. Harvard Law School Forum on Corporate Governance. 2024. URL: <https://corpgov.law.harvard.edu/>

¹¹ Unmasking the Culprits: How Suspicious Transaction Monitoring Fights Financial Crime. Financial Crime Academy. 2024. URL: <https://financialcrimeacademy.org/suspicious-transaction-monitoring/>

¹² Bonnie E. Regulatory Compliance Risk Management: Frameworks, Best Practices, & How to Do a Risk Assessment. Secureframe. 2024. URL: <https://secureframe.com/blog/regulatory-compliance-risk-management>

Термін комплаєнс сьогодні став синонімом ефективного, дієвого та етичного управління. Маємо можливість спостерігати на досвіді успішних західних підприємств, у яких система комплаєнс є невід'ємною частиною корпоративного управління, де виникають реальні передумови до зростання конкурентоспроможності підприємства та його продукції, поліпшення його техніко-економічних показників роботи, створення сприятливого соціально – психологічного клімату.

Термін «комплаєнс» відповідно до Оксфордського словника англійської мови (англ. Compliance – згода, відповідність; походить від дієслова to comply - виконувати) – буквально означає дію відповідно до запиту або вказівки; покора. (compliance is an action in accordance with a request or command, obedience).

Термінологічний словник з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та корупції визначає це поняття (англ. Compliance) як дотримання банком законодавчих актів, ринкових стандартів, а також стандартів та внутрішніх документів банку, у тому числі процедур.

Міжнародна асоціація комплаєнсу (International Compliance Association), сформувала своє визначення, згідно з яким комплаєнс - це здатність діяти у відповідності до встановлених правил, норм, вимог та внутрішніх стандартів.

В Рекомендаціях Базельського комітету з банківського нагляду «Система внутрішнього контролю в банках: основи організації» під комплаєнс-цілями внутрішнього контролю розуміється дотримання банком чинних законодавчих і нормативних актів¹³.

У вітчизняному законодавстві відсутні єдині підходи до визначення комплаєнсу. Уперше поняття «комплаєнс» в Україні було впроваджено Постановою НБУ від 28.03.2007 р. № 98 «Методичні рекомендації щодо вдосконалення

¹³ Basel Committee on Banking Supervision Consultative Document The compliance function in banks. URL: <http://www.bis.org/publ/bcbs103.pdf>.

корпоративного управління в банках України», для позначення діяльності, що пов'язана із дотриманням вимог законодавства та внутрішніх процедур¹⁴.

Згідно Положення про організацію системи внутрішнього контролю в банках України та банківських групах, затвердженого Постановою НБУ № 88 комплаєнс визначено як дотримання банком законодавчих актів, ринкових стандартів, а також стандартів та внутрішніх документів банку, у тому числі процедур¹⁵.

Відповідно до Положення про авторизацію осіб, які мають намір провадити діяльність з надання інформаційних послуг на фондовому ринку та умови провадження такої діяльності¹⁶, комплаєнс – це система внутрішніх відносин юридичної особи, спрямована на забезпечення дотримання такою особою вимог законодавства та запобігання його порушенням.

В Законі України від 23.02.2006 № 3480-IV «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» комплаєнс – це регламентований внутрішніми документами надавача фінансових послуг безперервний процес, спрямований на забезпечення та покращення: а) опису всіх внутрішніх процесів, пов'язаних з діяльністю такого надавача фінансових послуг; б) відповідності внутрішніх документів, що описують передбачені підпунктом «а» цього пункту процеси, вимогам законодавства, стандартів об'єднання учасників ринку фінансових послуг, членом якої є надавач фінансових послуг; в) виконання працівниками надавача фінансових послуг, правил та процедур, що описують передбачені підпунктом «а» цього пункту процеси (п. 24 ст. 2 Закону)^{17,18}.

¹⁴ Методичні рекомендації щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України: Постанова НБУ від 28.03.2007 р. № 98 із змінами, внесеними Постановою НБУ від 03.12.2018 р. № № 814. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr814500-18>.

¹⁵ Про затвердження Положення про організацію системи внутрішнього контролю в банках України та банківських групах: Постанова Правління НБУ від 02.07.2019 р. №88. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0088500-19>.

¹⁶ Про затвердження Положення про авторизацію осіб, які мають намір провадити діяльність з надання інформаційних послуг на фондовому ринку, та умови провадження такої діяльності : Рішення НКЦПФР № 670 від 27.09.2018 року / <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1371-18/ed20180927#n28>

¹⁷ Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України № 3480-IV від 23 лютого 2006 року/ Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, № 31.

¹⁸ Про фінансові послуги та фінансові компанії: Закон України від 14.12.2021 № 1953-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text>

Отже, якщо Положення про авторизацію осіб визначає комплаєнс як систему внутрішніх відносин юридичної особи, орієнтовану на забезпечення дотримання вимог законодавства та запобігання його порушенням, тобто акцентує увагу на внутрішніх процедурах і правилах, які повинні відповідати законодавчим вимогам, то Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» пропонує більш широке тлумачення терміну комплаєнс, розглядаючи його як безперервний процес, що охоплює опис внутрішніх процесів, відповідність внутрішніх документів вимогам законодавства та стандартам, а також дотримання працівниками правил і процедур.

Варто приділити увагу поглядам науковців, які досліджували поняття «комплаєнс», його види, функції, сфери застосування.

О.М. Колодізев вважає, що поняття комплаєнс як процес доцільно розглядати у банківській діяльності у вигляді системи-комплаєнс правових норм, на меті якої є здійснення ефективного контролю за виникненням, а також управлінням комплаєнс-ризиками у банківській установі і як будь-яка фінансова система має використовувати чотири загальні методи для організації своєї роботи: 1) організація, 2) облік (аналіз), 3) планування та 4) контроль¹⁹.

На думку Н.Б. Пацурії, комплаєнс – це системи внутрішнього контролю суб'єкта господарювання та невід'ємна складова загальної системи корпоративного управління²⁰.

Ю. Бондаренко зазначає, що комплаєнс – це невід'ємна частина корпоративної культури суб'єкта господарювання, за якої виконання кожним співробітником власних посадових обов'язків, у тому числі прийняття рішень на всіх рівнях, повинно відповідати стандартам законності і сумлінності, встановленими компанією для ведення своєї діяльності²¹.

Н.В. Щербакова вважає, що комплаєнс тісно пов'язаний із процедурою due diligence («дью ділідженс»), обидві процедури спрямовані на безпеку бізнесу та

¹⁹ Колодізев О. М. Система комплаєнса в банках: нові властивості та виклики сучасності // Збірник матеріалів VI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасні проблеми фінансового моніторингу» (м. Харків, 23 листопада 2018 р.). Харків : Ексклюзив, 2018. С. 13–16. (С. 14)

²⁰ Пацурія Н.Б. Комплаєнс-контроль у системі корпоративного управління страховиків: зміни правових підходів. URL: <https://coordynata.com.ua/komplaens-kontrol-u-sistemi-korporativnogo-upravlinna-strahovikiv-zmini-pravovih-pidhodiv>

²¹ Бондаренко Ю. Эффективное управление compliance-рисками: системный подход и критический анализ. Корпоративный юрист. 2008. № 6. С. 31–34. (С. 33)

зниження фінансових ризиків. Управління ризиками охоплює як «due diligence», так і «compliance», які мають як схожі ознаки, так і відмінності. Комплаєнс є юридичним обов'язком, встановленим урядом чи регулятором, тоді як due diligence є добровільною процедурою. Комплаєнс має короткострокову мету — виконання вимог у визначений термін, тоді як due diligence працює в довготривалому режимі, забезпечуючи комплексний аналіз і оцінку в контексті цілей компанії. Due diligence використовується, наприклад, під час оцінки для злиття чи укладання великих угод, тоді як комплаєнс будує систему контролю для дотримання законодавства та запобігання корупції.²².

Н.В. Москаленко зазначає, що комплаєнс є поширеним поняттям у банківській сфері й означає управління ризиками для дотримання законодавства, етичних норм і стандартів ділової поведінки з метою підтримки репутації організації. В Україні сформувалося розуміння важливості комплаєнс-контролю як ключового елементу корпоративного управління, що приносить значні переваги. Проте, на думку автора, його застосування поки що обмежене банківським сектором, хоча є необхідним на всіх рівнях національної економіки, де поступово зростає усвідомлення його значення, особливо з огляду на міжнародний досвід²³.

В.В. Гелеверя та М. Е. Хуторна визначають поняття «комплаєнс», як інструмент системи внутрішнього контролю та елемент процесу корпоративного управління в банку. У свою чергу, під комплаєнс-контролем, який зазвичай ототожнюють з поняттям комплаєнсу, на їхню думку, слід розуміти комплексну систему нагляду за тим, щоб банк діяв у відповідності з власними правилами (внутрішніми положеннями); чинним законодавством, принципами ділової етики, з метою убезпечення від комплаєнс-ризиків та ризику порушення функціонування банку в цілому²⁴.

²² Щербакова Н.В. Правове забезпечення реорганізації господарських організацій дис. д-ра юр. наук : 12.00.04 Вінниця, 2024 С. 312-333.

²³ Москаленко Н.В. Теоретичні аспекти запровадження комплаєнс-контролю в Україні. Економічний вісник. Серія: фінанси, облік, оподаткування. 2018. Вип. 2, с. 106-112

²⁴ Хуторна М. Е. Організація ефективної системи комплаєнс-контролю в банку / М. Е. Хуторна, В. В. Гелеверя // Фінансовий простір. - 2015. - № 2. - С. 112-118. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fin_pr_2015_2_15.

Л.Л. Калініченко вважає, що термін комплаєнс у банку є однією з функцій органів управління щодо забезпечення дотримання нормативно-правових актів, стандартів, установчих і внутрішніх документів банку; виключення залучення кредитної організації та участі її службовців у здійсненні протиправної діяльності, у тому числі легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансування тероризму. Роль комплаєнсу в банківській справі зводиться до виконання функцій контролю дотримання законодавчо-нормативних актів, дотримання етичних принципів, підтримання ділової репутації, захисту фінансової безпеки²⁵.

На думку С.А. Шелудько, одним з ключових елементів успішного функціонування банківських установ є забезпечення стану дотримання вимог – комплаєнсу, – що включає внутрішні правила, процедури та засоби контролю, спрямовані на виконання норм права та настанов органів нагляду та регулювання²⁶.

Корелюючи з організаційними та правовими поглядами на визначення поняття «комплаєнс», вважаю, що найбільш вдалим є системний підхід.

Виходячи з цього, пропоную визначати **банківський комплаєнс** як обов'язковий комплекс заходів забезпечення дотримання вимог законодавства, регуляторних актів, внутрішніх політик та процедур, міжнародних стандартів у сфері банківської діяльності, а також етичних стандартів, з метою уникнення ризиків накладення юридичних санкцій, понесення фінансових та репутаційних втрат, підвищення ефективності, конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості банківської установи. До завдання служби комплаєнс входить побудова таких структурних, системних та функціональних процесів з метою профілактики порушень законодавчих вимог та нормативних стандартів, які створили б оптимальну модель функціонування банку.

Незважаючи на активний розвиток і дослідження теми «комплаєнс» у банківській сфері, нормативно-правова база не є визначеною та чітко закріпленою. Пропоную законодавчо врегулювати питання застосування комплаєнсу та його межі,

²⁵ Калініченко Л.Л. Теоретичні аспекти функціонування комплаєнсу у вітчизняних банках. Науковий вісник Херсонського Державного університету. Серія «Економічні науки». 2014. № 6. Ч. 4. С. 242–245.

²⁶ Шелудько С.А. Правова природа комплаєнса та його архетипи в банківських установах. Аналітично-порівняльне правознавство. 2023. № 3. С. 168-172. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/284612/278732>.

значення комплаєнсу, його завдання та функції, а також розглянути можливість запровадження комплаєнсу на всіх рівнях національної економіки.

Ознаки банківського комплаєнсу визначають його основні характеристики та цілі, які спрямовані на забезпечення функціонування банку у відповідності до вимог законодавства, норм та внутрішніх правил. До них належать:

– *відповідність нормам*: комплаєнс забезпечує, щоб діяльність банку відповідала законодавчим і регуляторним вимогам, включаючи міжнародні стандарти (наприклад, FATCA, AML) та вимоги НБУ щодо протидії відмиванню коштів і захисту персональних даних;

– *етичність*: комплаєнс спрямовує діяльність банку на дотримання високої етичної поведінки, чесності, прозорості та запобіганню конфліктам інтересів;

– *прозорість*: забезпечує документування процесів і відкритість для внутрішньої та зовнішньої перевірки, що сприяє довірі клієнтів та партнерів;

– *систематичний моніторинг*: регулярний контроль і перегляд політик дозволяє банку своєчасно реагувати на відхилення та забезпечувати відповідність вимогам;

– *адаптивність*: комплаєнс дозволяє швидко реагувати на зміни у правовому та регуляторному середовищі, що є важливим для стабільної роботи банківської установи.

– *інтеграція*: комплаєнс стосується всіх аспекти банківської діяльності, від операційних процесів до стратегічного планування;

– *відповідальність*: розподіл відповідальності на всіх рівнях управління гарантує належне дотримання норм у кожному підрозділі;

– *навчання і розвиток*: регулярне підвищення обізнаності працівників щодо актуальних вимог та стандартів знижує ризики порушень.

В науковій літературі відзначається, що ознаками ефективної системи комплаєнс є: наявність у банку окремого підрозділу комплаєнс та високий посадовий статус його керівника; наявність у банку системи інформування про порушення працівників та обробки скарг клієнтів; розгляд наглядовою радою звітів з питань комплаєнс; наявність системи моніторингу нормативних вимог; відсутність «формальних» підходів при здійсненні комплаєнс; практика успішного врегулювання

конфліктів інтересів; незалежність підрозділу комплаєнс від правління та його підзвітність наглядовій раді; наявність у банку механізму управління комплаєнс-ризиками; впровадження щоквартальної звітності з питань комплаєнс; відповідність функції комплаєнс особливостям банку²⁷.

Аналіз стану впровадження комплаєнсу у банківську діяльність в Україні дає змогу зробити висновок про існування двох основних необхідних тенденцій його розвитку, серед яких:

1) комплексне локальне нормативне закріплення здійснення комплаєнсу суб'єктами банківської діяльності;

2) активне запровадження інформаційних технологій для вдосконалення процедури комплаєнсу.

В межах першої тенденції розвитку показовим є те, що на законодавчому рівні український законотворець хоч і закріплює окремі згадки про комплаєнс у деяких підзаконних нормативно-правових актах, проте не охоплює всього спектру його змісту, не закріплює та не визначає обов'язкові заходи, які мають в такий комплаєнс включатись саме в межах здійснення банківської діяльності. Тобто, фактично наразі відсутня належна нормативно-правова база для запровадження та розвитку комплаєнсу в банківській діяльності, тому прийняття рішення щодо такого запровадження та про межі його здійснення покладено наразі на кожного суб'єкта банківської діяльності. Таким чином, суб'єкт банківської діяльності покладається виключно на власні ресурси та розуміння змісту комплаєнсу без будь-якої вагомої підтримки з боку держави як на рівні закріплення базових принципів та методів комплаєнсу, конкретних способів їх застосування, так і щодо надання відповідної допомоги, зокрема консультативної, для ефективного комплаєнсу.

Варто зауважити, що закріплення комплаєнсу в банківській діяльності на законодавчому рівні можна розглядати з обох боків. Так, банківська діяльність відноситься до тих сфер господарювання, які і так занадто зарегульовані державою, великою кількістю нормативних актів, дозвільних процедур, тощо, тому додаткове

²⁷ Швець Н. Р., Омельчук Я. А., Передумови для формування ефективної системи комплаєнс в банківських установах України / Innovative Solutions In Modern Science № 10(19), 2017. (С. 13)

покладення на суб'єкта такої діяльності ще і вимог в межах здійснення комплаєнсу може сприйматись як надмірне втручання держави в його діяльність.

З іншого боку комплаєнс направлений на покращення ефективності та законності діяльності кожного конкретного суб'єкта банківської діяльності, що в результаті відобразиться на загальному стані всієї банківської системи України. Крім того, заходи комплаєнсу мають вплив не лише на внутрішні банківські процеси, а й покращують якість обслуговування клієнтів банків, що в свою чергу призводить до підвищення рівня довіри резидентів та нерезидентів до українських банків. Особливо вагомим значення комплаєнс в українських банках набуває також в аспекті євроінтеграційних процесів, оскільки допомагає їм наблизитись до європейських стандартів провадження банківської діяльності та закріпитись на міжнародній арені. Враховуючи викладене, законодавче втручання в комплаєнс банківської діяльності може вважатись виправданим та подекуди навіть необхідним.

Намагання врегулювати комплаєнс на законодавчому рівні знайшло втілення у Положенні про організацію внутрішнього контролю в банках України, затвердженому постановою Правління НБУ № 867 від 29 грудня 2014 року²⁸, яким було передбачено вимоги до внутрішнього контролю банків, зокрема комплаєнс-контролю.

У 2020 році були прийняті Рекомендації щодо практики застосування законодавства з питань корпоративного управління – «Кодекс корпоративного управління: ключові вимоги і рекомендації», затверджений рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку № 118 від 12 березня 2020 року²⁹. Цей документ носить рекомендаційний характер та визначає комплаєнс та його елементи як належний компонент системи контролю в компаніях, які зареєстровані на фондовій біржі в Україні, на основі якого розробили Стандарт № 5 для професійних учасників

²⁸ Положення про організацію внутрішнього контролю в банках України: постанова Правління НБУ № 867 від 29 грудня 2014 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0867500-14#Text>.

²⁹ Щодо узагальнення практики застосування законодавства з питань корпоративного управління: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 12.03.2020 №118. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KL200065>

ринків капіталу, які є системно важливими професійними учасниками та які є банками.

Другим не менш важливим вектором розвитку комплаєнсу в українській банківській системі є активне запровадження інформаційних технологій для його здійснення. Так, інформаційні технології тісно переплелись з усіма сферами суспільного життя, в тому числі присутні вони і у банківській діяльності. Враховуючи, що комплаєнс уособлюється в об'ємному процесі організації всієї діяльності відповідного суб'єкта банківської діяльності таким чином, щоб така діяльність відповідала вимогам, стандартам та правилам, тобто стосується значного обсягу інформації, інформаційні технології є незамінними інструментами для виявлення та аналізу комплаєнс-ризиків та інших факторів, які пов'язані з комплаєнсом.

Наприклад, алгоритми обробки природної мови (NLP) застосовуються банківськими установами для відстеження та порівняння змін у регуляторних документах. Багатьма банками технології штучного інтелекту тестуються для здійснення політики «Знай свого клієнта» і для реалізації, в цілому, системи протидії відмиванню коштів і фінансуванню тероризму, яка, як відомо, є дуже витратною.

Алгоритми штучного інтелекту, які функціонують, наприклад, у канадському Scotiabank або італійській групі Intesa Sanpaolo, аналізують транзакції з точки зору набагато більшої кількості параметрів, ніж це можливо при роботі людини, використовують машинне навчання для виявлення підозрілих операцій і таким чином суттєво зменшують число помилкових попереджень, даючи можливість співробітникам зосередитися на реальних проблемах³⁰.

Крім того, штучний інтелект за умови розробки відповідної програми може використовуватись також і для розробки самої системи комплаєнсу банку. Як варіант, штучний інтелект міг би на підставі аналізу конкретних характеристик відповідного суб'єкта банківської діяльності на основі досвіду інших успішних банків

³⁰ Сгоричева С.Б. Можливості штучного інтелекту для банківського комплаєнсу. Цифрова трансформація фінансового сектора економіки : зб. тез доп. за матеріалами V Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (09-10 квіт.2020 р.). Одеса : ОНЕУ, 2020. С. 172-173. URL: <https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/8702/1/172-173.pdf>.

запропонувати такому суб'єкту оптимальну для нього модель комплаєнсу, що одразу включала би комплекс конкретних засобів моніторингу та впливу, тобто значно полегшило б завдання банку з побудови комплаєнс-стратегій.

Таким чином, застосування комплаєнсу в банківській сфері є запорукою організації правомірної, прозорої та ефективної діяльності банку, оскільки дозволяє провадити таку діяльність з урахуванням всіх ризиків, що її супроводжують. Завдяки нормативному закріпленню базових заходів комплаєнсу для банків та активного використання інформаційних технологій, зокрема штучного інтелекту, при його провадженні банківська діяльність в Україні може вийти на новий якісний рівень та впевненіше конкурувати на ринку міжнародних банківських послуг.

1.2. Класифікація комплаєнсу в сфері банківської діяльності

Класифікація банківського комплаєнсу є методом систематизації заходів у галузі банківського комплаєнсу, призначеним для покращення розуміння банками того, які конкретні заходи повинні бути реалізовані і як вони взаємодіють між собою. Розглянуті класифікації надають комплексний погляд на вимоги, яким повинні відповідати фінансові установи. Забезпечення відповідності законодавчим та регуляторним вимогам, захист прав клієнтів та оптимізація внутрішніх процесів є ключовими аспектами впровадження ефективної системи банківського комплаєнсу. Загалом, вивчення та впровадження класифікації банківського комплаєнсу сприяє покращенню фінансової стійкості та довіри до банківської системи в цілому.

В банківському середовищі ефективне функціонування потребує фінансової дисципліни та впровадження стратегій комплаєнсу. Ці стратегії є необхідним елементом управління банками, спрямованим на відповідність законодавству та нормативам. Для забезпечення комплексного підходу до дотримання нормативних вимог у банківській діяльності, доцільно класифікувати комплаєнс за предметними сферами, кожна з яких регулює різні аспекти діяльності банку на такі види: корпоративний, антимонопольний, санкційний, антикорупційний, податковий та трудовий. Такий підхід дозволяє охопити різноманітні правові та етичні вимоги, які стосуються банківської діяльності, допомагає глибше аналізувати та зменшувати ризики невиконання законодавчих норм, що знижує ймовірність штрафів, судових розглядів і фінансових втрат, а також репутаційних ризиків для банку. Класифікація також підвищує відповідальність та прозорість, оскільки чітко визначає вимоги в кожній сфері, що полегшує аудит і моніторинг. Крім того, вона сприяє оперативній адаптації до змін у законодавстві, оскільки законодавчі оновлення часто стосуються окремих сфер регулювання, як-от податкові або санкційні вимоги, що дозволяє банку уникати порушень.

Особливості здійснення окремих видів банківського комплаєнсу таких як корпоративний, антимонопольний, санкційний, податковий, антикорупційний та трудовий детально дослідженні мною у розділі 3 цього дисертаційного дослідження.

В умовах постійних змін у фінансовому секторі, де дотримання високих стандартів комплаєнсу стає важливішим завданням, виникає необхідність розгляду інших класифікацій банківського комплаєнсу.

За тривалістю дії, регулярністю застосування комплаєнс-процедур та стадією проведення банківський комплаєнс можна поділити на постійний та тимчасовий. Така класифікація має важливе значення для управління комплаєнс-ризиками та ефективної організації діяльності банку, дозволяє банкам гнучко і ефективно організовувати роботу з дотриманням законодавства і управління ризиками, розмежовуючи тривалі та короткочасні завдання, що сприяє підвищенню ефективності та надійності системи комплаєнсу банку.

Постійні процедури можуть бути автоматизовані або стандартизовані, що дозволяє банку економити час і кошти. Тимчасові заходи можуть вимагати додаткових ресурсів лише на певний період, коли виникає потреба в них, наприклад, під час змін у законодавстві або в разі надзвичайних ситуацій. Завдяки цій класифікації банк зможе чіткіше структурувати свої комплаєнс-заходи, розділивши ті, які повинні постійно бути в дії, і ті, які необхідні лише в конкретних випадках, що дозволяє створити більш передбачувану і систематизовану систему управління комплаєнсом.

Постійний комплаєнс - це комплекс заходів, які банк постійно проводить для забезпечення відповідності своєї діяльності вимогам законодавства та внутрішнім нормативним документам (ВНД). До таких заходів належать: розробка та впровадження ВНД, проведення навчання працівників банку з питань комплаєнсу, моніторинг діяльності банку на предмет дотримання вимог законодавства та ВНД, проведення внутрішніх перевірок та аудитів, реагування на порушення вимог законодавства та ВНД. Ці документи розробляються та затверджуються Правлінням банку, враховуючи встановлені норми та вимоги Положення НБУ. Вони повинні бути у доступі для всіх працівників банку, які здійснюють операції з клієнтами.

Документи встановлюють процедури для ефективної реалізації заходів протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму в банківських установах. Вони регулюють проведення фінансового моніторингу, верифікації клієнтів та зберігання

відповідної інформації, забезпечуючи прозорість та доступність для працівників банку.

Важливою складовою банківського комплаєнсу є забезпечення його безперервності. Це означає, що банк повинен постійно проводити заходи з комплаєнсу, незалежно від того, чи є в нього поточні зміни в законодавстві чи внутрішніх нормативних документах. Наприклад, у 2023 році НБУ вніс зміни до Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій та операцій з ощадними сертифікатами банку. Визначено, зокрема, установку нових граничних сум готівкових операцій для фізичних осіб³¹. У той же період, НБУ вніс певні зміни до законодавства, спрямовані на удосконалення механізмів протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму. Ці зміни включають, серед іншого, введення нових вимог щодо клієнтської ідентифікації та верифікації³².

Тимчасовий комплаєнс виступає як важлива складова загальної системи комплаєнсу банку, дозволяючи йому ефективно адаптуватися до змін у законодавстві та реагувати на конкретні події, тим самим забезпечуючи відповідність вимогам законодавства та внутрішнім нормативним документам.

Заходи тимчасового комплаєнсу є невід'ємною частиною стратегії банку щодо ефективного впровадження нових вимог законодавства, сприяючи забезпеченню відповідності стандартам та зменшенню ризиків. Тимчасовий банківський комплаєнс охоплює питання, що мають обмежений у часі характер, зумовлений специфікою зовнішніх чи внутрішніх обставин. Одним із прикладів є дотримання санкційних режимів, запроваджених у зв'язку з міжнародними кризами або збройними конфліктами, такими як збройна агресія РФ проти України. Цей тип комплаєнсу вимагає оперативного реагування банків на зміни у правовому середовищі, зокрема

³¹ Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України: Постанова Правління Національного Банку України від 24.12.2023 № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0179500-23#Text>

³² Про внесення змін до Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення" щодо політично значущих осіб: Закон України від 17.10.2023 № 3419-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3419-20#Text>

оновлення політик і процедур для забезпечення відповідності новим регуляторним вимогам.

Отже, тимчасовий комплаєнс є необхідним для того, щоб банк своєчасно адаптувався до змін у законодавстві та реагував на певні події, в той час коли постійний комплаєнс є основою для забезпечення відповідності діяльності банку вимогам законодавства та внутрішнім нормативним документам.

За сферою застосування банками комплаєнсу можна виділити:

- **комплаєнс у фінансовій сфері**, що включає заходи з комплаєнсу, призначені для дотримання банком вимог законодавства та внутрішніх нормативних документів у сфері банківської діяльності. В цей перелік входять заходи, спрямовані на виконання вимог до статутного капіталу, ліквідності, ризиків, тощо;

- **комплаєнс у сфері протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму**, що охоплює заходи з комплаєнсу, спрямовані на запобігання використанню банком своєї діяльності для зазначених цілей. До неї входять механізми клієнт-ідентифікації, верифікації, зберігання інформації та фінансовий моніторинг;

- **комплаєнс у сфері захисту прав споживачів фінансових послуг**, яка включає заходи з комплаєнсу, спрямовані на виконання вимог законодавства та внутрішніх нормативних документів у сфері захисту прав споживачів, такі як надання інформації про фінансові послуги та вирішення спорів;

- **комплаєнс у інших сферах**, які включають заходи з комплаєнсу, призначені для відповідності вимогам законодавства та внутрішніх нормативних документів у сфері оподаткування, трудового та екологічного права, корпоративного управління та захисту прав клієнтів.

Банківський комплаєнс у фінансовій сфері охоплює сукупність заходів, спрямованих на забезпечення відповідності діяльності банку вимогам законодавства та внутрішніх нормативних актів, зокрема в аспектах фінансової діяльності. Особлива увага приділяється дотриманню вимог щодо статутного капіталу, ліквідності, управлінню ризиками, корпоративному управлінню, а також захисту прав вкладників і клієнтів банку. Управління ризиками, визначене законодавством та внутрішніми

нормативами, вимагає від банків розробки та впровадження системи для мінімізації потенційних втрат.

Банки зобов'язані дотримуватися законодавчих вимог до статутного капіталу, встановлених Законом України «Про банки і банківську діяльність». Статутний капітал є ключовим показником фінансової стійкості та надійності банку. Мінімальний розмір статутного капіталу, який визначений на рівні 100 мільйонів гривень, повинен регулярно оцінюватися банками, які також можуть його збільшувати. Закон також визначає вимоги до ліквідності, яка характеризує здатність банку задовольнити потреби клієнтів у будь-який момент. Банки повинні мати достатній рівень ліквідних активів для покриття зобов'язань, що мають бути погашені протягом 30 днів, та регулярно оцінювати та підвищувати ліквідність.

Банківський комплаєнс у сфері протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму (ПВГФТ) є системою комплексних заходів, спрямованих на уникнення використання фінансової системи для приховування походження злочинно набутих коштів та фінансування актів тероризму.

Відмивання грошей представляє собою процес приховування джерела походження незаконно отриманих коштів. Фінансування тероризму включає в себе збирання чи надання коштів, матеріальних ресурсів або послуг, які можуть використовуватися для здійснення терористичних актів.

ПВГФТ становить важливий компонент фінансової безпеки країни, спрямований на захист фінансової системи від використання її для фінансування злочинності та тероризму.

Банки виступають ключовими учасниками в системі ПВГФТ, де вони зобов'язані додержуватися вимог законодавства України щодо ПВГФТ, а також розробляти та впроваджувати відповідну систему.

Система ПВГФТ банку повинна включати в себе такі заходи:

- Клієнт-ідентифікація та верифікація: банк повинен належним чином ідентифікувати та перевіряти своїх клієнтів.

- Зберігання інформації про клієнтів та їхні операції: банк повинен зберігати інформацію про своїх клієнтів та їхні операції протягом встановленого законодавством строку.
- Фінансовий моніторинг: банк повинен проводити фінансовий моніторинг для виявлення підозрілих операцій.

Банки повинні періодично оцінювати ризики ПВГФТ, пов'язані з їхньою діяльністю, і на основі цієї оцінки розробляти заходи для їх зменшення. Звісно, що банки, які порушують вимоги законодавства України щодо ПВГФТ, можуть бути притягнуті до відповідальності.

Важливість ПВГФТ для банків полягає в тому, що вона:

- Забезпечує дотримання вимог законодавства України щодо ПВГФТ.
- Знижує ризики ПВГФТ, пов'язані з їхньою діяльністю.
- Уникає санкцій, які можуть бути застосовані до них у разі порушення вимог законодавства України щодо ПВГФТ.

В національному законодавстві регулюється: Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»³³, Кримінальним Кодексом України³⁴, Кодексом України про адміністративні правопорушення³⁵ та підзаконними актами НБУ, ДСФМ та Міністерства фінансів України.

Корпоративне управління, регульоване законодавством, визначає систему взаємовідносин між управлінськими органами, акціонерами, працівниками та клієнтами банку, яку необхідно дотримуватися.

Вимогам до корпоративного управління забезпечують прозору структуру власності та управління, контроль за діяльністю, а також права та інтереси акціонерів,

³³ Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>

³⁴ Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#>

³⁵ Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 - 212-24) від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

працівників та клієнтів. Оцінка та поліпшення корпоративного управління є обов'язковими складовими для банків.

Захист прав вкладників та інших клієнтів банку регламентується законодавством України про банківську діяльність. Вкладники та інші клієнти мають законне право на захист своїх інтересів у випадку виникнення конфліктних ситуацій з банком. Банки повинні впровадити систему захисту прав клієнтів, спрямовану на забезпечення дотримання цих прав.

Банківський комплаєнс у сфері захисту прав споживачів фінансових послуг є системою заходів, спрямованих на забезпечення дотримання прав споживачів фінансових послуг, які визначені законодавством. Споживач фінансових послуг розглядається як фізична або юридична особа, що отримує або має намір отримати фінансову послугу від банку чи іншої фінансової установи.

Права споживачів фінансових послуг встановлені законодавством України, зокрема, Законом України «Про фінансові послуги та фінансові компанії»³⁶ та Законом України «Про банки і банківську діяльність»³⁷. Основні права споживачів фінансових послуг включають у себе право на отримання інформації про фінансові послуги, таку як умови надання, тарифи, комісії та інші платежі. Споживачі також мають право на вибір фінансової послуги, яка відповідає їхнім потребам і фінансовим можливостям, а також право на захист своїх прав у разі виникнення спорів з банком чи іншою фінансовою установою. Згідно з законодавством України, банки та інші фінансові установи зобов'язані дотримуватися вимог щодо захисту прав споживачів фінансових послуг, включаючи розробку та впровадження системи захисту цих прав.

Система захисту прав споживачів фінансових послуг банку включає в себе ряд заходів. Банк має обов'язок надавати інформацію про фінансові послуги, що відповідає вимогам законодавства. Також банк повинен забезпечувати споживачам фінансових послуг можливість вибору фінансової послуги, яка відповідає їхнім

³⁶ Про фінансові послуги та фінансові компанії: Закон України від 14.12.2021 № 1953-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text>

³⁷ Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>

потребам і фінансовим можливостям. Крім того, банк зобов'язаний розробити та впровадити механізм вирішення спорів зі споживачами фінансових послуг.

Важливість захисту прав споживачів фінансових послуг полягає в тому, що він забезпечує дотримання прав споживачів фінансових послуг, визначених законодавством, захищає інтереси споживачів фінансових послуг та сприяє підвищенню довіри до банківської системи в цілому.

Банківський комплаєнс у інших сферах це заходи, спрямовані на дотримання банком вимог законодавства та внутрішніх нормативних документів у різних галузях, таких як оподаткування, трудове право, екологія тощо.

Важливість інших сфер банківського комплаєнсу полягає в тому, що вони дозволяють забезпечити дотримання банком вимог законодавства та внутрішніх нормативних документів у всіх сферах його діяльності, знизити ризики, пов'язані з діяльністю банку, та підвищити довіру до банківської системи в цілому.

Банківський комплаєнс може бути класифікований з урахуванням наявності умов на два основні типи: *комплаєнс з умовою та без умови*.

Комплаєнс із умовою передбачає виконання банками вимог, що залежать від настання певних обставин або виконання специфічних умов. Його особливістю є те, що вимоги не є універсальними, а застосовуються лише до конкретних категорій клієнтів, транзакцій або операцій. Наприклад, банки можуть зобов'язуватися проводити посилені перевірки транзакцій, пов'язаних із високоризиковими юрисдикціями (ризики пов'язані із відмиванням коштів, фінансуванням тероризму або іншими фінансовими правопорушеннями), або застосовувати особливі процедури до клієнтів, що підпадають під категорію політично значущих осіб. Комплаєнс із умовою також охоплює випадки, коли регуляторні вимоги активуються за наявності конкретних ризикових ознак, таких як підозрілі операції або аномальні зміни у фінансових показниках клієнта.

Комплаєнс без умови, навпаки, охоплює вимоги, які є універсальними та обов'язковими до виконання незалежно від обставин. Такі вимоги діють постійно та забезпечують виконання загальноприйнятих регуляторних стандартів. Наприклад, до цієї категорії належать базові антивідмивні заходи (AML), включно із процедурою

перевірки клієнтів (KYC), постійним моніторингом транзакцій та веденням реєстрів для звітності. Комплаєнс без умови також включає стандарти щодо конфіденційності даних відповідно до Загального регламенту із захисту даних (GDPR) і міжнародні вимоги до капіталу й ліквідності банків.

Комплаєнс без умови гарантує виконання базових регуляторних стандартів, тоді як комплаєнс із умовою дозволяє адаптувати механізми контролю до конкретних ситуацій, операцій чи клієнтів. Такий розподіл забезпечує ефективне управління ризиками та регуляторною відповідністю в умовах динамічного фінансового середовища.

Такий поділ банківського комплаєнсу за наявністю умови є важливим елементом забезпечення ефективного регуляторного контролю, що поєднує сталість загальних вимог із можливістю враховувати специфіку окремих ситуацій.

Класифікація банківського комплаєнсу **за ознакою рівня**, на якому застосовується, **такими як комплаєнс на рівні банку, на рівні структурного підрозділу та на рівні працівників банку**, є важливим аспектом системи управління відповідністю в банківському секторі.

На рівні банку банківський комплаєнс представляє собою комплексний набір заходів, які охоплюють всі сфери комплаєнсу, визначаючи їх важливість для банку в цілому, незалежно від його структурних підрозділів.

Банківський комплаєнс *на рівні структурного підрозділу* визначається як відповідальність за виконання комплаєнс заходів конкретного структурного підрозділу. Це включає в себе заходи, які визнаються ключовими для кожного конкретного підрозділу.

Щодо банківського комплаєнсу *на рівні працівників банку*, це визначається як відповідальність за комплаєнс заходи, які є важливими для виконання обов'язків конкретної посади в банку.

Наприклад, банківський комплаєнс на рівні банку включає розробку та впровадження політики комплаєнсу та системи внутрішнього контролю комплаєнсу. На рівні структурного підрозділу, це може включати заходи з комплаєнсу, такі як захист інформації про клієнтів або дотримання вимог законодавства щодо

оподаткування в конкретних відділах. На рівні посади, прикладами є ідентифікація та перевірка клієнтів для менеджера з обслуговування клієнтів або розрахунок податків для бухгалтера.

Політика комплаєнсу банку є ключовим документом, що визначає основні принципи та підходи до здійснення банківського комплаєнсу. Ця політика повинна бути розроблена та впроваджена на рівні банку в цілому і включати цілі, завдання, сфери комплаєнсу, основні принципи та процедури здійснення комплаєнсу.

Система внутрішнього контролю комплаєнсу є комплексом заходів, що гарантують відповідність банку вимогам законодавства та регуляторних норм. Ця система повинна бути впроваджена на рівні банку в цілому та містити елементи, такі як політика комплаєнсу, процедури та методи здійснення комплаєнсу та система контролю за дотриманням вимог.

Банківський комплаєнс *на рівні структурного підрозділу* представляє собою систему заходів з комплаєнсу, яка впроваджується на рівні конкретного структурного підрозділу банку. Завдання банківського комплаєнсу на рівні структурного підрозділу включають в себе забезпечення дотримання політики комплаєнсу банку, реалізацію процедур та методів здійснення комплаєнсу, а також контроль за дотриманням вимог законодавства та регуляторних стандартів.

Політика комплаєнсу банку є обов'язковою для всіх структурних підрозділів банку. З цієї причини останні повинні гарантувати виконання вимог політики комплаєнсу банку в межах своєї діяльності.

Важливість банківського комплаєнсу на рівні структурного підрозділу полягає в його ключовій ролі у забезпеченні відповідності законодавчим та регуляторним вимогам у всіх структурних підрозділах банку, захисті інтересів банку та сторін, а також у зменшенні ризиків, пов'язаних із можливими порушеннями вимог законодавства та регуляторних стандартів у діяльності і функціонуванні підрозділу.

Приклади заходів з банківського комплаєнсу на рівні структурного підрозділу можуть включати ідентифікацію та перевірку клієнтів, контроль за виконанням вимог законодавства щодо оподаткування, протидію відмиванню грошей та фінансуванню тероризму, захист інформації про клієнтів, а також захист прав споживачів

фінансових послуг. Конкретний набір заходів визначається банком з урахуванням його конкретних потреб та вимог законодавства.

У сфері банківського комплаєнсу *на рівні працівників банку* визначаються стратегічні цілі та завдання, спрямовані на забезпечення дотримання співробітниками банку вимог законодавства та регуляторних вимог. Зазначено, що ця діяльність також націлена на захист інтересів банку, його клієнтів, працівників та суспільства в цілому.

Однією з основних завдань банківського комплаєнсу на рівні працівників банку є забезпечення дотримання співробітниками вимог політики комплаєнсу банку. Це передбачає реалізацію визначених на рівні банку в цілому процедур та методів здійснення банківського комплаєнсу. Крім того, важливим є контроль за дотриманням співробітниками вимог законодавства та регуляторних вимог, який допомагає виявляти та усувати можливі порушення.

Обов'язковість політики комплаєнсу банку визначається як невід'ємна складова для всіх співробітників, незалежно від їхньої посади. Таким чином, здійснення політики комплаєнсу є важливим завданням на рівні працівників банку, яке включає в себе впровадження процедур та методів здійснення комплаєнсу та забезпечення контролю за їхнім виконанням.

Для ефективності банківського комплаєнсу на рівні працівників банку необхідно забезпечити ознайомленості співробітників з вимогами законодавства, а також надання їм необхідних знань та навичок для виконання визначених процедур комплаєнсу.

Важливість конкретно цієї класифікації полягає в можливості кращого розуміння банком, які сфери комплаєнсу є критичними, які рівні виконання вимог повинні бути реалізовані та хто несе відповідальність за їхнє виконання. Це є фундаментальним для ефективного управління системою банківського комплаєнсу, що повинна враховувати конкретні потреби та вимоги законодавства.

В залежності від **середовища**, в якому впроваджуються заходи з банківського комплаєнсу, їх можна класифікувати на дві основні категорії: *онлайн та офлайн комплаєнс*.

Онлайн комплаєнс представляє собою набір заходів з банківського комплаєнсу, які впроваджуються в онлайн-середовищі. Це охоплює заходи, пов'язані з інтернет-банкінгом, електронними платежами та іншими фінансовими послугами, які надаються в електронному форматі. Цей вид є критичним для банків, які пропонують онлайн-банкінг та інші віртуальні фінансові послуги.

Приклади заходів онлайн комплаєнсу включають ідентифікацію та верифікацію клієнтів в онлайн-середовищі, контроль за виконанням вимог законодавства щодо оподаткування, протидію відмиванню грошей та фінансуванню тероризму, а також захист інформації про клієнтів в цифровому просторі.

Офлайн комплаєнс, навпаки, охоплює заходи, які реалізуються в традиційному офлайн-середовищі. Це включає в себе процеси традиційного банківського обслуговування, такі як відкриття рахунків, надання кредитів та інші офлайн-фінансові послуги. Офлайн комплаєнс важливий для банків, які утримуються від віртуалізації та продовжують надавати традиційні фінансові послуги. Приклади заходів офлайн комплаєнсу включають ідентифікацію та верифікацію клієнтів в традиційному банківському оточенні, виконання вимог законодавства щодо оподаткування, а також захист конфіденційної інформації про клієнтів в офлайн сегменті.

Важливо враховувати, що онлайн і офлайн комплаєнс є взаємопов'язаними. Для забезпечення повного дотримання вимог законодавства та регуляторних стандартів банки повинні впроваджувати ефективні заходи комплаєнсу як в онлайн, так і в офлайн форматі.

Враховуючи складність та багатогранність комплаєнс-функцій у банках, доцільно виділити за етапами процесу дотримання нормативних вимог і внутрішніх стандартів – **первинний** та **поточний (операційний)** банківський комплаєнс. Така класифікація дозволяє систематизувати та розділити процеси впровадження комплаєнс-заходів і їх регулярне виконання у щоденній діяльності банку.

Первинний і поточний комплаєнс є взаємодоповнюючими елементами загальної системи управління комплаєнсом у банку. Первинний комплаєнс закладає основу для створення ефективної системи контролю, а поточний комплаєнс

забезпечує її підтримку та регулярне виконання. Така класифікація дозволяє банку не лише ефективно впроваджувати політики на початковому етапі, але й постійно адаптувати їх до змін у зовнішньому середовищі та контролювати їх виконання у повсякденній діяльності.

Класифікація банківського комплаєнсу на первинний і поточний (операційний) дозволяє забезпечити комплексний підхід до управління комплаєнс-ризиками. Первинний комплаєнс відповідає за впровадження системи відповідності нормативним вимогам, тоді як поточний комплаєнс зосереджується на підтримці відповідності в повсякденній діяльності банку, зокрема на моніторингу операцій з пов'язаними особами та забезпеченні дотримання вимог у сфері інформаційної безпеки і захисту персональних даних (GDPR). Така структура сприяє зниженню ризиків, забезпеченню прозорості діяльності банку та захисту його репутації в умовах динамічного регуляторного середовища. Детальніше ці види банківського комплаєнсу розглянуті мною у підрозділі 3.1. дисертаційного дослідження.

Висновки до розділу I.

Надано загальну характеристику комплаєнсу в сфері банківської діяльності, його сутності, ознакам, а також економіко-правовим передумовам його виникнення та тенденціям розвитку. У результаті проведеного аналізу визначено, що комплаєнс є дотриманням організацією вимог законодавства, регуляторних актів, внутрішніх політик та процедур, а також етичних стандартів і норм, та спрямований на забезпечення відповідності діяльності організації установленим правилам і стандартам, що сприяє запобіганню порушенням та мінімізації ризиків.

Визначено співвідношення між поняттями комплаєнсу, комплаєнс-ризик, комплаєнс-системою та комплаєнс-контролем: комплаєнс є загальним процесом відповідності, комплаєнс-ризик фокусується на можливих негативних наслідках невідповідності, комплаєнс-система є організаційною структурою для управління відповідністю, а комплаєнс-контроль реалізує конкретні механізми моніторингу і оцінки цієї відповідності.

Банківський комплаєнс визначено як обов'язковий комплекс заходів забезпечення дотримання вимог законодавства, регуляторних актів, внутрішніх політик та процедур, міжнародних стандартів у сфері банківської діяльності, а також етичних стандартів, з метою уникнення ризиків накладення юридичних санкцій, понесення фінансових та репутаційних втрат, підвищення ефективності, конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості банківської установи.

Виокремлено такі основні ознаки комплаєнсу, які спрямовані на забезпечення правильного функціонування організації у відповідності з законодавством, нормами та внутрішніми правилами: відповідність законодавчим нормам та регуляторним вимогам, етичність, прозорість, систематичний моніторинг, адаптивність, інтегрованість, відповідальність та постійне навчання й підвищення обізнаності для співробітників.

Запропоновано класифікацію комплаєнсу за такими критеріями та розкрито основний зміст кожного з видів комплаєнсу:

- за предметними сферами: корпоративний, антимонопольний, санкційний, антикорупційний, податковий та трудовий;
- за тривалістю дії, регулярністю застосування комплаєнс-процедур та стадією проведення: постійний та тимчасовий;
- за сферою його застосування: фінансова сфера, сфера протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму, сфера захисту прав споживачів фінансових послуг, інші сфери, які включають заходи з комплаєнсу, призначені для відповідності вимогам законодавства та внутрішніх нормативних документів у різноманітних контекстах, таких як оподаткування, трудове право та екологічні норми;
- за наявністю умов на два основні типи: комплаєнс з умовою та без умови.
- за ознакою рівня на якому застосовується: комплаєнс на рівні банку, на рівні структурного підрозділу та на рівні працівників банку;
- залежно від середовища, в якому впроваджуються заходи з банківського комплаєнсу, його можна класифікувати на дві основні категорії: онлайн та офлайн комплаєнс;

- за етапами процесу дотримання нормативних вимог і внутрішніх стандартів – первинний та поточний (операційний).

РОЗДІЛ 2. ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ КОМПЛАЄНСУ В БАНКАХ

2.1. Правова основа та принципи організації комплаєнсу в банках

Вітчизняна економіка, що активно інтегрується в міжнародну економічну спільноту, потребує ефективної, а головне стабільної банківської системи, яка забезпечувала би поступальний розвиток усіх галузей. Важливою умовою успішного ведення банківської діяльності в Україні в сучасних умовах протидії бізнесу корупційним та іншим ризикам є створення комплексної системи економічної безпеки банку, яка є неможливою без організації в ньому комплаєнсу.

Джерелами правового регулювання комплаєнсу є: законодавство (національне, іноземне, міжнародне); внутрішні правила поведінки (політики, етичні кодекси, стандарти тощо); індивідуальні правочини (договори, угоди із контрагентами, клієнтами тощо); судова практика та практика інших компетентних державних органів; бізнес-етика та звичаї ділового обороту.

Основний пласт нормативно-правових актів з питань організації комплаєнсу в банках становлять акти Національного банку України. Зокрема, питань організації комплаєнсу в банківській діяльності стосуються Постанова НБУ № 64 від 11.06.2018 року «Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах»³⁸, Постанова НБУ № 88 «Про затвердження Положення про організацію системи внутрішнього контролю в банках України та банківських групах», Постанова НБУ від 28.03.2007 р. № 98 «Методичні рекомендації щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України», Стандарт №5 «Корпоративне управління в професійних учасниках ринків капіталу та організованих товарних ринків. Організація та функціонування системи внутрішнього контролю в професійних учасниках, які є системно важливими професійними учасниками та які є банками» (далі – Стандарт №5), тощо. Не менш важливе значення мають Закон України «Про банки і банківську діяльність», Закон України «Про Національний банк України» та Закон України № 361-IX від 6 грудня

³⁸ Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах: Постанова НБУ № 64 від 11.06.2018 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18#n16>

2019 року від «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»³⁹.

Закон України № 1587-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення питань організації корпоративного управління в банках та інших питань функціонування банківської системи» від 30 червня 2021 року та Стандарт №5 спрямовані на вдосконалення корпоративного управління в банках та зміцнення наглядових інструментів, зокрема комплаєнсу, передбачають забезпечення належного корпоративного управління, чіткий розподіл повноважень та підзвітність у межах банку, включно з радою, правлінням, підрозділами з управління ризиками, комплаєнсом та внутрішнім аудитом. Закон посилює вимоги до членів ради та правління, розширює відповідальність ради банку та надає НБУ право вимагати зміни складу ради чи правління при недостатній ефективності. Запроваджено трирівневу систему внутрішнього контролю, обов'язкове створення комплаєнс-підрозділу, а також право НБУ замінювати ключових менеджерів при невідповідності їхньої кваліфікації або ділової репутації вимогам.

Міжнародними нормативно-правовими актами, які становлять правову основу комплаєнсу в банках є акти Базельського комітету (наприклад, Basel: The Net Stable Funding Ratio), Рекомендації FATF, Базельські принципи корпоративного управління, директиви ЄС, та стандарти ISO. Базельські Принципи ефективного банківського нагляду, вперше ухвалені в 1997 році та переглянуті в 2006 році, використовуються як стандарти регулювання для оцінки наглядової політики Міжнародним Валютним Фондом та Світовим Банком.

У 2005 році Базельський комітет опублікував 10 принципів комплаєнсу в банках, які оновили у 2015 році на основі досвіду зарубіжної імплементації. Додаткові вимоги щодо комплаєнсу для банків України були відзначені НБУ в 2007 році в Методичних рекомендаціях щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України. Зокрема, незалежні служби дотримання законодавства і внутрішніх процедур

³⁹ Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України № 361-IX 6 від 6 грудня 2019 року / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2020, № 25, ст.171

(комплаєнс) були визначені як одна із форм контролю, що мають бути включені до організаційної структури банків.

Поміж міжнародних документів у сфері комплаєнс варто відзначити також Вольфсберзькі принципи, які містять пріоритетні напрямки політики банків і основні елементи механізмів запобігання використанню банківської системи для легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. Принципи, що розробляє Вольфсберзька група (об'єднання найбільших світових банків таких як Banco Santander, Credit Suisse, Deutsche Bank, Citigroup, Goldman Sachs, Société Générale, JP Morgan Chase, UBS та Bank of America), формально не маючи юридичної сили, є публічним зобов'язанням банків-учасників дотримуватися певних етичних правил. Відповідно до Вольфсберзьких принципів в основі політики будь-якого банку має бути правило, згідно з яким банк може встановлювати відносини тільки з тими клієнтами, які можуть підтвердити законність джерела своїх доходів або фінансування.⁴⁰

Також до джерел правового регулювання комплаєнсу належать:

- міжнародні стандарти ISO: такі як стандарт ISO 19600:2014 «Compliance management systems - Guidelines»⁴¹, стандарт ISO 37001:2016 «Anti-bribery management systems»⁴², стандарт ISO 37301:2021 «Система управління відповідністю - Вимоги з керівництвом по застосуванню»⁴³;
- FATCA (The Foreign Account Tax Compliance Act)⁴⁴ – нормативний акт Міністерства фінансів США та Податкового управління США (IRS), спрямований на запобігання ухиленню від сплати податків у США. Банк має ідентифікувати серед своїх клієнтів фізичних осіб — резидентів США, юридичних осіб, зареєстрованих у США, а також кінцевих бенефіціарів клієнтів, які є громадянами США, та подавати інформацію про їхні рахунки через Мінфін України до Податкового управління США

⁴⁰ Принципи Вольфсберзької групи URL: <https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/mizhnarodne-spivrobotnictvo/mizhnarodni-standarti/inshi-standarti/principi-volfsberzkoji-grupi.html>

⁴¹ Стандарт 19600:2014 (ISO) «Compliance management systems - Guidelines». URL: <https://www.iso.org/ru/standard/62342.html>

⁴² Стандарт ISO 37001 «Anti-bribery management systems». URL: <https://www.iso.org/ru/iso-37001-anti-bribery-management.html>

⁴³ Стандарт ISO 37301:2021 [Compliance management systems](https://www.iso.org/standard/75080.html). URL: <https://www.iso.org/standard/75080.html>

⁴⁴ The Foreign Account Tax Compliance Act. URL: <https://www.irs.gov/businesses/corporations/foreign-account-tax-compliance-act-fatca>

(IRS). Банк також зобов'язаний виявляти фінансові установи без реєстрації GIIN (Global Intermediary Identification Number);

- директиви ЄС: директива 2015/849⁴⁵ про протидію відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, директива 2018/843⁴⁶ про внесення змін до Директиви ЄС 2015/849 про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму та про внесення змін до Директив 2009/138/ЄС і 2013/36/ЄС, спрямована на посилення заходів щодо протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму;

- Сорок рекомендацій групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF)⁴⁷, які є міжнародним стандартом у сфері боротьби з відмиванням коштів. У жовтні 2001 року FATF доповнила їх вісьмома Спеціальними Рекомендаціями щодо протидії фінансуванню тероризму.

- Документи Егмонтської групи (Статут 2013 р., переглянутий 2023 р., Принципи обміну інформацією між ПФР Егмонтської групи)⁴⁸;

- Інші міжнародні документи: Конвенція Ради Європи (2005 р.⁴⁹) щодо відмивання коштів і фінансування тероризму, Міжамериканська конвенція (1999 р.⁵⁰), Віденська конвенція (1988 р.⁵¹), Палермська конвенція (2000 р.⁵²), Міжнародна конвенція ООН про боротьбу з фінансуванням тероризму (1999 р.⁵³), Резолюції РБ

⁴⁵ Директива (ЄС) 2015/849 Європейського парламенту та ради від 20 травня 2015 року про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей та фінансування тероризму. URL: [https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%94%D0%B8%D1%80%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0_\(%D0%84%D0%A1\)_2015_849\(2\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%94%D0%B8%D1%80%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0_(%D0%84%D0%A1)_2015_849(2).pdf)

⁴⁶ Директива Європейського парламенту і ради (ЄС) 2018/843 від 30 травня 2018 року про внесення змін до Директиви (ЄС) 2015/849 про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму та про внесення змін до Директив 2009/138/ЄС і 2013/36/ЄС. URL: [https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%94%D0%B8%D1%80%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0_\(%D0%84%D0%A1\)_2018_843.pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%94%D0%B8%D1%80%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0_(%D0%84%D0%A1)_2018_843.pdf)

⁴⁷ Сорок рекомендацій групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) від 25.09.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1124-2001-%D0%BF>

⁴⁸ Егмонтська група (Egmont Group). URL: <https://egmontgroup.org/en>

⁴⁹ Конвенція Ради Європи щодо відмивання, розшуку, арешту і конфіскації доходів, одержаних у результаті злочинної діяльності ратифіковано з заявами і застереженнями Законом N 2698-VI (2698-17) від 17.11.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_948.

⁵⁰ Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму (International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism - ICSFT), прийнята резолюцією 54/109 від 9 грудня 1999 на четвертій сесії Генеральної Асамблеї і набула чинності 10 квітня 2002 року. URL: <https://www.un.org/law/cod/finterr.htm>

⁵¹ Конвенція ООН проти незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин від 20.12.1988 р. ратифіковано Постановою ВР N 1000-XII від 25.04.91 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_096#Text

⁵² Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності 15.11.2000 р. ратифіковано із застереженнями і заявами Законом N 1433-IV від 04.02.2004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text

⁵³ Міжнародна конвенція ООН про боротьбу з фінансуванням тероризму від 09.12.1999 р. ратифіковано із заявою Законом N 149-IV від 12.09.2002 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_518#Text

ООН, Будапештська конвенція про кіберзлочинність (2001 р.⁵⁴) та інші зобов'язують країни-члени передбачити кримінальну відповідальність за відмивання коштів та кіберзлочинність.

В сфері правового регулювання банківської діяльності можливість застосування комплаєнс-процедур може бути реалізована у різних сферах: антимонопольній; корпоративній; податковій; санкційній; екологічній; технічного регулювання; стандартизації; контролю фінансового ринку; протидії легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму; трудових відносин; антикорупційного регулювання; здійснення публічних та корпоративних закупівель; роботи електронних торгових майданчиків.

До організації комплаєнсу в банках сформувались достатньо різні підходи. Безумовно більшість сучасних фахівців у галузі банківського права визнають необхідність впровадження комплаєнс-процедур. Втім дане дослідження не було б в повній мірі об'єктивним, якщо не зазначити і точки зору критиків комплаєнсу. Наприклад, Т. Кірчмаєр, М. Селваггі відзначають, що ефективність запровадження комплаєнс-процедур є досить сумнівною. На думку вчених, ресурси, які спрямовуються на комплаєнс-контроль, доцільніше було б використати на перегляд стратегій розвитку бізнесу⁵⁵. С. Дж. Гріффіт стверджує, що комплаєнс-контроль бізнес-процесів не тотожний контролю поведінки бізнесу з боку державних органів. Адже на останніх покладений обов'язок стежити за дотриманням норм права⁵⁶.

Організація та належне правове регулювання комплаєнсу в банку є на сьогоднішній день одним із основних заходів для ведення успішного та конкурентоспроможного бізнесу, оскільки комплаєнс передбачає відповідність не тільки законодавчим вимогам, але також внутрішнім політикам і процедурам, наприклад, кодексів поведінки, і стандартам доброї практики. Актуальність і важливість даної теми підтверджує той факт, що в грудні 2014 року Міжнародною

⁵⁴ Конвенція про кіберзлочинність від 23.11.2001 р. ратифіковано із застереженнями і заявами Законом N 2824-IV від 07.09.2005 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text

⁵⁵ Kirchmaier, T., & Selvaggi, M. (2006). The Dark Side of 'Good' Corporate Governance: Compliance-Fuelled Book-Cooking Activities. FMG Discussion Paper, 559, 1-29.

⁵⁶ Griffith, S. J. (2016). Corporate Governance in an Era of Compliance. William & Mary Law Review, 57 (6), p. 2075-2140. (p. 2082)

організацією зі стандартизації (ISO) був опублікований стандарт ISO 19600 «*Compliance management systems - Guidelines*», який являє собою рекомендації для створення, розробки, впровадження, оцінки, підтримки і вдосконалення ефективної і гнучкої системи комплаєнс-менеджменту не тільки в банках, але в будь-якій юридичній особі приватного права, як тих, які зорієнтовані на отримання прибутку, так і тих, які з точки ЦК України та ГК України відносяться до неприбуткових організацій. У міжнародному стандарті ISO 19600:2014 детально прописані особливості впровадження комплаєнс-системи, а також вимоги до кожного її елементу.

Оскільки законодавство в сфері банківської діяльності не завжди в імперативному порядку зобов'язує застосовувати комплаєнс-процедури, то саме до компетенції безпосередньо банку відноситься визначення кола потенційно можливих ризиків, частоти їх прояву, сили впливу і масштабності наслідків, які наслідують, що значимо для визначення виду та змісту застосовуваних комплаєнс-процедур. Тобто мова йде про те, що в сфері банківської діяльності переважає диспозитивний метод правового регулювання питань організації комплаєнсу. Значна частина комплаєнс-процедур регулюється на рівні локальних нормативно-правових актів та інших актів: положення банку, статут, рішення ради директорів, тощо. Якщо ж закон все ж таки зобов'язує банки застосовувати комплаєнс-процедури, то наповнення їх змістом також перебуватиме у їх віданні. Так, комплаєнс-процедури відбивають стан внутрішньої політики організації стосовно ризику і заходів внутрішнього контролю.

Диспозитивність правового регулювання порядку організації комплаєнсу проявляється в можливості прийняття низки актів у сфері комплаєнсу, таких як Кодекс корпоративної етики, політика прийняття та дарування подарунків, політика повідомлення про порушення, політика про хабарництво та корупцію, політика щодо протидії легалізації відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму, політика конфіденційності даних, політика про конфлікт інтересів, політика «китайських стін».

У процесі належної організації комплаєнсу важливе значення має виділення принципів комплаєнсу, тобто тих основних засад на яких повинна здійснюватися така організація в середині банку та їх відповідність загальновизнаним стандартам.

С.С. Теленик виділяє такі принципи комплаєнсу, зокрема: здійснення й нагляд керівництвом суб'єкта за реалізацією та впровадженням політики комплаєнсу; структура й обов'язки комплаєнс-функції повинні відповідати місцевим юридичним і наглядовим нормам; відповідальність за ефективне управління комплаєнс-ризиками; взаємодії з внутрішнім аудитом; відповідальність за формування та реалізації політики комплаєнсу; незалежність служби комплаєнсу суб'єкта, та інші⁵⁷.

М.Ю. Можаровський пропонує ввести до наукового обігу дефініцію «загальні засади (принципи) комплаєнс» як керівні засади побудови комплаєнс-заходів, що базуються на загальноправових принципах, і які є допоміжним засобом тлумачення змісту норм права при їх практичному застосуванні шляхом тлумачення цілеспрямованості та точності дії конкретної норми або норм права у їх поєднанні. Зокрема, автор вважає за необхідне виділити наступні принципи організації системи комплаєнс у сфері господарювання: принцип забезпечення економічної рівноправності; принцип незалежності комплаєнс; принцип відповідності вимогам корпоративної культури; принцип взаємозалежності ресурсного забезпечення; принцип ризик-орієнтованості; принцип багатоаспектності⁵⁸.

Базельський комітет у своєму документі «Комплаєнс та комплаєнс-функція в банках» визначив основні принципи організації комплаєнсу, серед яких: відповідальність наглядової ради за загальний комплаєнс-контроль, відповідальність виконавчих органів за управління комплаєнс-ризиком, незалежність комплаєнс-функції, достатнє ресурсне забезпечення та регулярний внутрішній аудит функції комплаєнсу. Також важливим є дотримання банком законодавства в усіх юрисдикціях, де він веде діяльність.

⁵⁷ Теленик С.С. Щодо визначення поняття інфраструктурного комплаєнса об'єктів критичної інфраструктури. Право і суспільство, №2, Ч. 2, С. 220-235. (С. 226)

⁵⁸ Можаровський М.Ю. Комплаєнс суб'єкта господарювання: поняття, види та принципи, Часопис Київського університету права, 2021, №2, С. 204-208. (С. 205)

Система принципів організації комплаєнсу в банківській діяльності закріплюється в Постанові НБУ № 88 «Про затвердження Положення про організацію системи внутрішнього контролю в банках України та банківських групах»⁵⁹ та передбачає підпорядкування комплаєнс-підрозділу головному комплаєнс-менеджеру, звітування комплаєнс-менеджера раді банку, а також незалежність комплаєнс-менеджера від інших підрозділів. Забезпечується достатнє фінансування та доступ до інформації для комплаєнс-менеджера, а також виключається можливість участі комплаєнс-менеджера у контролі операцій, за які він був раніше відповідальний.

Принцип «comply or explain» є основою комплаєнсу, що балансує між суворим дотриманням нормативних вимог і гнучкістю в управлінні корпоративною діяльністю. Цей підхід вимагає або повного дотримання встановлених правил і стандартів, або надання чітких і аргументованих пояснень у разі відхилення від них. Такий підхід сприяє постійному вдосконаленню внутрішніх процедур і управлінню ризиками, підвищуючи ефективність корпоративного управління.

Цей принцип був впроваджений в рамках кодексів корпоративного управління з метою забезпечення належної поведінки компаній на ринку, підвищення прозорості їхньої діяльності та захисту інтересів акціонерів. У випадку судових спорів, що стосуються комплаєнсу та корпоративного управління, цей принцип може підтвердити добросовісність дій компанії, якщо нею надано обґрунтоване пояснення відхилень. Прикладом успішного застосування такого принципу є кейс Marks & Spencer, де компанія відступила від стандартів щодо складу ради директорів, обґрунтувавши це необхідністю досвіду для стабільного управління в складний період. Акціонери прийняли пояснення, і компанія уникла санкцій⁶⁰.

З урахуванням норм чинного банківського права та обґрунтованих в науковій літературі точок зору стосовно організації комплаєнсу вважаю за необхідне виділити наступні правові принципи організації комплаєнсу в банках:

⁵⁹ Про затвердження Положення про організацію системи внутрішнього контролю в банках України та банківських групах: Постанова Правління НБУ від 02.07.2019 р. №88. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0088500-19>.

⁶⁰ Judgment of the Court (Fifth Chamber) of 11 July 2002. - Marks & Spencer plc v Commissioners of Customs & Excise. - Reference for a preliminary ruling: Court of Appeal (England & Wales) (Civil Division) - United Kingdom. - Sixth VAT directive - National legislation retroactively curtailing a limitation period for repayment of sums unduly paid - Compatibility with the principles of effectiveness and of the protection of legitimate expectations. - Case C-62/00. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62000CJ0062>

- *принцип законності провадження господарської діяльності* є конститутивним принципом, що підлягає застосуванню всіма учасниками комплаєнс-процесу, мається на увазі господарюючими суб'єктами та комплаєнс-службами. Для банків України цей принцип означає суворе дотримання норм господарського та інших галузей права при здійсненні господарської діяльності, а для комплаєнс-служб банків - суворе дотримання норм права в процесі здійснення своєї діяльності;

- *принцип системності комплаєнсу в банку*. Головна функція комплаєнсу в банківській діяльності - здійснення безперервного контролю за відповідністю діяльності органів управління та посадових осіб банку. Систематичний контроль передбачає здійснення постійного та безперервного супроводу діяльності банку. Наприклад, постійна зміна чинного законодавства потребує негайного реагування для застосування законодавчих новел у практичній діяльності банку. У зв'язку з цим на комплаєнс-службу покладається функція контролю за зміною нормативно-правових актів та своєчасного інформування про це ради директорів банку;

- *принцип відповідності комплаєнсу у банківській діяльності міжнародним стандартам*. Необхідність даного принципу зумовлена глобалізованістю банківської діяльності в сучасних умовах провадження господарської діяльності. А відповідно правове забезпечення комплаєнсу повинно відповідати не лише національним, але й міжнародним стандартам правового регулювання надання банківських послуг;

- *принцип врахування національної правової традиції та правової культури*. В процесі розробки комплаєнс-політик в банківських установах з урахуванням міжнародних практик комплаєнсу життєво необхідним є врахування особливостей вітчизняної системи права та моделі правового забезпечення банківської системи;

- *принцип дотримання рекомендацій комплаєнс-служб*. Даний принцип розкриває основні цілі та завдання комплаєнсу, а саме його кінцевий результат: виявлення та усунення порушень та недоліків в організації роботі банку. Відсутність цього принципу означало б недоцільність процедури комплаєнс-контролю взагалі;

- *принцип невідворотності юридичної відповідальності посадових осіб органів управління банку за невиконанням рекомендацій комплаєнс-служб*. В локальних нормативно-правових актах банку повинна передбачатися відповідальність

керівництва банку за невиконання рекомендацій комплаєнс-служб, а умови та порядок притягнення до відповідальності мають бути вказані у комплаєнс-політиці;

- *принцип неприпустимості порушення умов та порядку здійснення комплаєнсу, передбачених комплаєнс-стратегією (комплаєнс-політикою)*. У відповідності з даним принципом банки зобов'язуються суворо дотримуватися рекомендацій і вимог комплаєнс-служб. Дана засада передбачає насамперед значущість комплаєнсу для всіх без виключення банків, тому виключає будь-яке ігнорування у виконанні рекомендацій і вимог комплаєнс-служб.

- *принцип недопущення виникнення конфлікту інтересів* між різними структурними підрозділами банку у процесі здійснення комплаєнс-контролю. Даний принцип покликаний забезпечити збалансовані правовідносини між різними органами управління та внутрішніми структурними підрозділами банку в процесі забезпечення комплаєнсу. Цей принцип зобов'язує комплаєнс-служби зайняти нейтральну, рівновіддалену та збалансовану позицію щодо всіх підрозділів банку при проведенні контролю за ризиками, виключаючи при цьому перевагу будь-кому з них;

- *принцип безумовного дотримання норм права комплаєнс-службою*. Від представників комплаєнс-служб вимагається знання всієї нормативно-правової бази, що регулює діяльність контролюваного ними банку, високого професіоналізму та достатнього досвіду роботи у проведенні комплаєнс-контролю;

- *принцип безперешкодного здійснення комплаєнс-функцій* передбачає право комплаєнс-служб на повне та всебічне проведення комплаєнс-контролю шляхом доступу до всієї необхідної інформації та документів, що стосуються виключно предмета комплаєнс-контролю. Тому інші структурні підрозділи банку не повинні перешкоджати комплаєнс-службам у проведенні контролю та надавати їм сприяння для проведення повноцінного та всебічного комплаєнс-контролю.

Аналіз існуючої практики побудови комплаєнсу в українських банках дозволяє виділити два найпоширеніших підходи до організації комплаєнсу.

Перший підхід відомий у Західній Європі як «*rule based approach*», заснований на дотриманні при організації комплаєнсу імперативних правових норм. За такого

підходу вимагається мінімальний рівень організації комплаєнсу в банку. Виконується лише те, що імперативно вимагає закон.

Другий підхід, відомий як *«risk based approach»* який ґрунтується на аналізі ризиків, та зводиться до того, що банк при організації комплаєнсу керується не лише вимогами закону, що безумовно є важливим та обов'язковим фактором, але також з урахуванням застосовних стандартів галузі розробляє та впроваджує власні механізми управління комплаєнс-ризиками. Тобто система комплаєнс формується не лише за рахунок загальнонаціональних нормативно-правових актів. Важливе значення відіграють локальні акти самого банку, саморегулювних організацій тощо.

Цей підхід досить широко поширений в іноземних банках і рекомендується як національними регуляторами, так і міжнародними структурами, такими як Вольфсберзька група, Базельський комітет з банків та банківського нагляду.

В Україні до недавнього часу переважав підхід, заснований на імперативній нормі Закону. Разом з тим у зв'язку з останніми законодавчими змінами (зокрема, прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення питань організації корпоративного управління в банках та інших питань функціонування банківської системи», Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах тощо) спостерігається тенденція до утвердження саме другого, домінуючого в західноєвропейських банках *«risk based approach»*. Ризик-орієнтований підхід дозволяє краще враховувати особливості структури банку, сфер його діяльності та інтереси стейкхолдерів.

Однак, на мою думку, при організації комплаєнсу в банках України слід враховувати деякі суттєві відмінності вітчизняної правової системи від правових систем, в яких комплаєнс бере свій початок (США, Великобританія, Нідерланди тощо). Звичайне «калькування» правових положень права країн з розвинутою економікою не дасть належного результату.

У вітчизняному праві комплаєнс не може бути імплементований у такому вигляді, як в інших правових системах. Причиною цього є низка розбіжностей західного законодавства із українським. Наприклад, за порушення Закону США «Про боротьбу з практикою корупції за кордоном» та Закону Великобританії «Про

хабарництво» передбачено відповідальність не лише фізичних, а й юридичних осіб. За законом юридична особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності, якщо працівник скоїв корупційне правопорушення на користь компанії.

До недавнього часу вітчизняне законодавство передбачало можливість притягнення до кримінальної відповідальності лише фізичних осіб. Закон України «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень» 2009 року, який визначав відповідальність юридичних осіб, втратив чинність у 2011 році. Наразі суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення, згідно з Законом «Про запобігання корупції» та Кримінальним кодексом, є лише фізичні особи, а юридичні особи не підлягають кримінальній відповідальності за такі діяння.

Таким чином, при запровадженні комплаєнс-процедур на основі зразків правових актів іноземних країн недопустимим є калькування відповідних правил. Необхідно враховувати низку факторів таких як: 1) соціально-економічні відносини, що існують в банківській системі України; 2) особливості вітчизняної системи права; 3) національна правова культура. Без врахування відповідних чинників організація комплаєнсу в банківській сфері не дасть належного результату.

Впровадження системи комплаєнсу у діяльності банків має розглядатися як об'єктивна необхідність. Це випливає із самої суті підприємницької діяльності як господарської діяльності, що здійснюється суб'єктом господарювання самостійно і на свій *ризик*. Підприємницька (в тому числі банківська) діяльність, що здійснюється у спеціально передбачених законодавцем організаційно-правових формах, із залученням найманого персоналу, щодо невизначеного кола осіб, зазнає спеціального регулятивного державного впливу із встановленням майнових санкцій за ухилення від стандартів структурованих комплаєнс-процедур.

Основним чинником активного впровадження такого напрямку діяльності в банку, як комплаєнс, є прагнення власників і посадових осіб органів управління банків уникнути значних фінансових і репутаційних втрат у зв'язку з виявленням правопорушень. Запровадження комплаєнсу є запорукою покращення репутації банку, підвищує його цінність серед партнерів, а також підвищує довіру співробітників та клієнтів.

Комплаєнс-цілі діяльності банку передбачають забезпечення організації діяльності банку з дотриманням вимог законодавства України, нормативно-правових актів НБУ, внутрішньобанківських документів, стандартів професійних об'єднань, дія яких поширюється на банк (п. 20 Положення про організацію внутрішнього контролю). Впровадження систем комплаєнс обумовлено необхідністю забезпечення системи внутрішнього контролю, що ґрунтується на розподілі обов'язків між підрозділами банку, крім функцій, які віднесено до виключної компетенції ради/правління/комітетів банку відповідно до положень законодавства України, нормативно-правових актів НБУ (п. 22)⁶¹.

Після підписання Договору про Асоціацію між Україною та ЄС (2014р.)⁶² та у зв'язку з інтеграцією вітчизняної правової системи до стандартів ЄС увага засновників та органів управління банків до впровадження системи комплаєнс посилилася. Впровадження системи комплаєнс в діяльність банків на сьогодні розглядається як об'єктивна потреба, яка впливає із самої суті господарської діяльності як діяльності, що здійснюється банком самостійно і на свій ризик.

Упровадження системи комплаєнсу на рівні локальних правових актів конкретного банку відбувається по-різному. Наприклад, відповідно до п. 8 «Політики комплаєнс «ОТП Банк» комплаєнс впроваджується з метою створення законної та етичної корпоративної культури, що забезпечує пруденційну та етичну діяльність Банку в довгостроковій перспективі. В процесі впровадження комплаєнсу Банк застосовує такі принципи: ризик-орієнтований підхід; пропорційність; високий рівень професійної турботи та компетентності; повне охоплення; ефективність, раціоналізація комплаєнс витрат; незалежність; цілісність; операції без втручання; об'єктивність; профілактичний та ініціативний підхід (п. 9)⁶³.

На відміну від Політики комплаєнс «ОТП Банк» у Кодексі поведінки (етики) АТ «Укрбудінвестбанк» закріплено, що головною метою впровадження комплексу

⁶¹ Про затвердження Положення про організацію системи внутрішнього контролю в банках України та банківських групах: Постанова НБУ №88 від 02 липня 2019 р. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_02072019_88

⁶² Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

⁶³ Політики комплаєнс «ОТП Банк». URL: <https://www.otpbank.com.ua/pdf/documents/extract.pdf>

заходів щодо усунення або мінімізації корупційних ризиків є забезпечення завчасного попередження/виявлення ризиків корупції та порушень правил професійної етики та забезпечення максимальної ефективності заходів з управління ними, що дозволить оперативно приймати можливі заходи для їх усунення, мінімізації наслідків/збитків для Банку (9.3.). Впровадження комплаєнс контролю – складова системи заходів, що застосовується Банком для запобігання та прояву корупційних та пов'язаних з ними правопорушень, елементи якої зумовлені особливостями діяльності Банку (п. 9.4.)⁶⁴.

У свою чергу, в банку АБ «Кліринговий дім» запровадження системи комплаєнс відбувається не через встановлення принципів, а через систему встановлених обов'язків для посадових осіб та працівників банку щодо дотримання нормативних та локальних правових актів, якими регулюється господарська діяльність та корпоративні правовідносини в банку⁶⁵.

Необхідність впровадження системи комплаєнс на практиці зумовлюється: наявними недоліками в організації системи внутрішнього контролю банку; ризиком участі посадових осіб банку в сумнівних операціях; недостатнім рівнем правової підготовки і дисциплінованості посадових осіб банку; невиконанням співробітниками банку встановлених нормами права вимог; відсутністю правового механізму управління конфліктами інтересів у банку; неефективністю внутрішньобанківської системи фінансового моніторингу.

Впровадження системи комплаєнс обумовлено необхідністю формування моделі внутрішнього контролю, що базується на трьох лініях захисту. Серед них друга лінія захисту – на рівні підрозділу з управління ризиками та підрозділу контролю за дотриманням норм (комплаєнс), мінімальні вимоги щодо діяльності яких встановлені в Положенні про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах, затвердженому постановою Правління Національного банку України від 11 червня 2018 року № 64 (зі змінами) (далі – Положення № 64)⁶⁶.

⁶⁴ Кодекс поведінки (етики) АТ «Укрбудінвестбанк». URL: <https://ubib.com.ua/images/res/1852.pdf>

⁶⁵ Політика запобігання конфліктам інтересів АБ «Кліринговий». URL: <https://ubib.com.ua/images/res/1852.pdf>

⁶⁶ Про затвердження Положення про організацію системи внутрішнього контролю в банках України та банківських групах: Постанова НБУ №88 від 02 липня 2019 р. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_02072019_88

На сьогодні впровадження ефективних комплаєнс-програм і етичних програм в українських банках є найкращою можливістю запобігання корупції у приватній сфері і усунення проблем, а також захисту інтересів бізнесу⁶⁷. Як зауважує Я.А. Омельчук «...в Україні фактично відсутня єдина ефективна модель впровадження комплаєнс-контролю, що може бути якісно застосована в усіх банках, незалежно від їх розміру та форми власності. Окремі спроби деяких банків запровадити систему комплаєнс-контролю часто обмежуються лише частковим нормативним впровадженням даної функції у внутрішніх документах із застосуванням формального підходу до процедур комплаєнс, а питання впровадження ефективної системи комплаєнс знаходиться на другому плані»⁶⁸.

В літературі відзначається, що мета впровадження комплаєнс-контролю полягає у зведенні до мінімуму ризиків, пов'язаних із можливістю застосування санкцій державними органами контролю за недотриманням вимог нормативно-правових актів, що призводить до невиправданих фінансових втрат, пов'язаних із такою ситуацією чи погіршення репутації банку. Відповідно до поставленої мети завданням комплаєнс-контролю є реалізація такої системи внутрішнього контролю, яка б забезпечувала оперативне оцінювання й управління різноманітними ризиками, котрі виникають у практичній діяльності банків⁶⁹.

Одним із чинників, який суттєво уповільнює темпи впровадження комплаєнсу, є прагнення щодо швидкого отримання позитивних результатів від укладених ресурсів у нього. Утім за такого випадку щодо очікування швидких результатів не враховується важлива риса комплаєнсу - його стратегічний і довгостроковий характер, адже конкретним результатом від його впровадження є підвищення ефективності діяльності державної системи захисту критичної інфраструктури загалом, а не лише окремих його елементів, зміцнення як зв'язків між системними

⁶⁷ Н.В. Сметаніна, Д.І. Попова, Значення впровадження комплаєнс-програм для зростання прозорості українського бізнесу / Часопис Київського університету права. №3. 2018. С. 266-269. (С. 269)

⁶⁸ Омельчук, Я.А. Передумови для формування ефективної системи комплаєнс в банківських установах України / *Innovative solutions in modern science*. 2017. № 10(19). С.1-18 (С. 3)

⁶⁹ Цюцяк А. Л. Впровадження системи комплаєнс-контролю у вітчизняну систему незалежного фінансового контролю та аудиту / Науково-інформаційний вісник «Економіка». 2011. № 3. С. 200–206. (С. 201)

елементами, так і міжсистемних зв'язків з іншими системами критичної інфраструктури.

Впровадженню комплаєнс в Україні перешкоджають відсутність стратегічного бачення керівництвом банків ролі комплаєнс і недооцінка комплаєнс-ризиків. У багатьох вітчизняних банках відсутнє усвідомлення значення комплаєнс-діяльності для забезпечення конкурентоспроможності банку, має місце формальний підхід до її здійснення, а комплаєнс не став елементом корпоративної культури⁷⁰.

На мою думку, важливим аспектом запровадження системи комплаєнсу виступає формування відповідної банківської комплаєнс-культури, яка сприяє мінімізації ризику порушення прав співробітників та клієнтів, а отже і ризикованості функціонування банку в цілому, що, в кінцевому рахунку, спрямовано на підвищення ефективності господарської діяльності банку. За своїм змістом комплаєнс-культуру треба розуміти, як обізнаність співробітників із етичними нормами і правилами поведінки та їх безумовне дотримання, ефективний внутрішній контроль, інформування про зловживання.

Негативними наслідками відсутності належного порядку впровадження системи комплаєнсу можуть бути: участь працівників банку в незаконній діяльності; використання банку для здійснення незаконної діяльності клієнтів; застосування санкцій щодо банку та/або його керівництва з боку регулятора та/або правоохоронної системи; фінансові та репутаційні втрати; розірвання кореспондентських відносин з іншими банками.

Можна виділити такі основні чинники успішного впровадження системи комплаєнсу у діяльність банків: наявність компетентного комплаєнс-фахівця, залежно від специфіки діяльності; постійне своєчасне відстеження поточних завдань організації комплаєнсу; підвищення рівня фаховості співробітників компанії стосовно належного виконання своїх трудових функцій відповідно до вимог системи комплаєнсу, а також превентивне інформування про можливу відповідальність та її види за порушення політики комплаєнс. Крім того, важливим елементом є

⁷⁰ Омельчук Я.А., Кочума І.Ю. Основні принципи організації ефективної системи комплаєнс-контролю та проблеми їх впровадження у банках України / Фінансовий простір. 2018 № 1 (29). С. 83-88. (С. 83).

усвідомлення кожним співробітником цінності комплаєнс-процедур, що проводяться, від цього фактора суттєво залежить успішність функціонування системи.

Впровадження системи комплаєнс-контролю має виключно індивідуальний характер для кожного банку і залежить від багатьох факторів. Однак в правничій літературі загалом склалося декілька підходів до процедури впровадження комплаєнсу.

Згідно однієї з точок зору впровадження системи комплаєнсу формується з таких етапів:

1. Попередній комплаєнс-контроль. Полягає в тому, що його здійснює служба комплаєнс-контролю банку (у разі недоцільності чи неможливості формування такої служби здійснюється відділом внутрішнього аудиту) для нетипових, нових чи сумнівних операцій з метою недопущення появи комплаєнс-ризиків, ризиків появи відхилень, помилок. Призначенням даної системи є попередження про необхідність коригувальних дій.

2. Поточний комплаєнс-контроль. Здійснюється фахівцями служби комплаєнс-контролю (внутрішнього аудиту) за оперативною інформацією в ході безпосередньої реалізації управлінських рішень та здійснення фінансових операцій з метою контролю за дотриманням вимог законодавства України, на підставі якого виконуються управлінські рішення.

3. Наступний комплаєнс-контроль. Проводиться фахівцями служби комплаєнс-контролю (внутрішнього аудиту) після завершення реалізації управлінських рішень, здійснення фінансових операцій. На даному етапі доцільно здійснювати оцінку ефективності попереднього та поточного комплаєнс-контролю, за результатами якого фахівцями розробляються рекомендації з усунення виявлених недоліків а також оптимізації діяльності банку⁷¹.

Інші вважають, що змістовно впровадження комплаєнсу має передбачати:

⁷¹ Цюцяк А. Л. Впровадження системи комплаєнс-контролю у вітчизняну систему незалежного фінансового контролю та аудиту / Науково-інформаційний вісник «Економіка». 2011. № 3. С. 200–206. (С. 204).

1. Підготовчий етап, що охоплює проведення аудиту та оцінки наявних і можливих ризиків. Таким чином, проводиться своєрідна ревізія власних бізнес-процесів та практик, щоб сформуванати загальне уявлення про стан справ в банку.

2. Створення та доповнення наявної документації відповідними положеннями, із урахуванням результатів аудиту і вимог комплаєнс-контролю. Тобто після проведення аудиту може виникнути потреба оновити Політику конфіденційності, яка виявилась застарілою та створює ризик порушення законодавства в сфері обробки персональних даних, або Кодекс етичної поведінки не містить застереження про співпрацю із підприємствами, що знаходяться під санкціями, пов'язаними із державою-агресором тощо. Не виключено, що такі документи можуть бути взагалі відсутні, що недопустимо для банку в сучасних умовах ведення банківської господарської діяльності.

3. Дотримання встановлених цінностей. Після прийняття та доповнення базової документації слід подбати про впровадження таких правил в наявні бізнес-процеси та ознайомити відповідних працівників. При цьому просто розсилки інформації недостатньо, оскільки необхідно, щоб співробітники банку правильно зрозуміли усі аспекти декларованих положень. Як наслідок, може виникнути потреба проведення спеціального навчання у вигляді тренінгів, семінарів щодо найризикованіших сфер діяльності⁷².

У відповідності з іншою позицією вчених виділяються такі етапи впровадження системи комплаєнс:

перший етап: проведення аудиту елементів комплаєнс-контролю. Визначення банком за допомогою ризик-орієнтованого підходу саме тих областей, порушення яких для нього можуть бути критичними (з точки зору розміру відповідальності і ймовірності її настання). Після виявлення основних напрямків вибудовується карта ризиків і виявляється їх пріоритетність;

другий етап: розробка концепції системи комплаєнс, яка включає розробку основних нормативно-правових актів: політик і процедур, внутрішнього контролю,

⁷² Фурман А. Вихід бізнесу на зовнішній ринок: що потрібно знати про комплаєнс-контроль? URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/216886_vikhd-bznesu-na-zovnishny-rinok-shcho-potrбно-znati-pro-komplans-kontrol

змін організаційної структури та систем управлінської звітності, розвитку корпоративної культури, кодексів професійної поведінки, процедур забезпечення інформаційної безпеки тощо. Також проводиться оптимізація функцій і відповідальності, проводяться тренінги та навчання топ-менеджменту банку, відповідального за впровадження і використання системи комплаєнс у банку;

третій етап: впровадження елементів системи комплаєнс. На даному етапі: здійснюється навчання методології фахівців з комплаєнсу всіх рівнів; впроваджуються основні системи комплаєнсу; розробляється план періодичного тестування знань внутрішніх процедур і основних комплаєнс-положень співробітниками банку;

четвертий етап: контроль системи комплаєнс. Здійснення комплексної перевірки всіх систем комплаєнсу⁷³.

У зазначеному вище порядку впровадження комплаєнсу та поділу його на етапи, на мою думку, не враховано однієї з найважливіших складових етапу впровадження системи комплаєнс, а саме *формування підрозділу комплаєнс та призначення радою банку його складу*.

Вбачається доцільним, виділити на стадії впровадження системи комплаєнс такі етапи:

1) *формування комплаєнс-підрозділу банку*. Рада банку створює постійно діючий підрозділ з управління ризиками та підрозділ контролю за дотриманням норм (комплаєнс) і забезпечує незалежне виконання функцій з управління ризиками шляхом: 1) підпорядкування підрозділу контролю за дотриманням норм (комплаєнс) головному комплаєнс-менеджеру, головного комплаєнс-менеджера - раді банку; 2) звітування головного комплаєнс-менеджера перед радою банку; 3) надання головному комплаєнс-менеджеру/підрозділу контролю за дотриманням норм (комплаєнс) прямої та необмеженої можливості обговорення питань щодо ризиків безпосередньо з радою банку без необхідності (обов'язку) інформування про це членів правління банку; 4) організаційного та функціонального відокремлення головного

⁷³ Світлична В.Ю., Овчелупова О.М., Сучасний стан та перспективи запровадження комплаєнс-контролю у діяльність банківських установ / Комунальне господарство міст, 2019, том 7, випуск 153. С. 24-30. (С. 27)

комплаєнс-менеджера/підрозділу контролю за дотриманням норм (комплаєнс) від підрозділів (керівників підрозділів) першої та третьої лінії захисту; 5) забезпечення достатньої чисельності працівників цих підрозділів і рівня їх кваліфікації для досягнення цілей і завдань, поставлених перед ними; 6) урахування в бюджеті банку достатнього розміру фінансового забезпечення/винагороди головного комплаєнс-менеджера/працівників підрозділу контролю за дотриманням норм (комплаєнс). Винагорода головного комплаєнс-менеджера та працівників цих підрозділів не повинна залежати від результатів роботи бізнес-підрозділів, які є об'єктом їх контролю, та має сприяти комплектуванню цих підрозділів кваліфікованими працівниками відповідного профілю. Змінна частина винагороди головного ризик-менеджера, головного комплаєнс-менеджера та працівників цих підрозділів має переважно базуватися на досягнутих результатах їх діяльності.

І тільки після формування підрозділу комплаєнс-контролю, затвердження його чисельності та закріплення за ним в локальних правових актах (Положення про підрозділ комплаєнс-контролю, посадова інструкція комплаєнс-менеджера тощо) компетенції можливою є реалізація таких етапів впровадження комплаєнсу;

2) *проведення аудиту елементів комплаєнс-контролю* (оскільки у будь-якому банку апріорі існують процедури, схожі з елементами комплаєнсу). Ключове з питань цього етапу – у яких напрямках діяльності банку потрібна внутрішня система комплаєнс? Тут доречно згадати ризик-орієнтований підхід, який дозволить банку визначити для себе саме ті області, порушення в яких для банку можуть бути критичними з точки зору розміру юридичної відповідальності. Після виявлення основних напрямів вибудовується карта ризиків та виявляється їхня пріоритетність;

3) *розробка концепції системи комплаєнс*. Діяльність головного комплаєнс-менеджера повинна регулюватися комплаєнс-програмою. Така програма повинна бути заснована на оцінці ризику і бути предметом контролю з боку керівника функції комплаєнсу для забезпечення широкого охоплення бізнесу та координації різних підрозділів, що реалізують функції управління ризиками. На цьому етапі проводиться розробка основних елементів системи: політик та процедур, внутрішнього контролю, змін організаційної структури та систем управлінської звітності, розвитку

корпоративної культури, кодексів професійної поведінки, процедур забезпечення інформаційної безпеки тощо. Банк розробляє та періодично (не рідше одного разу на рік) переглядає політику, порядок та процедури управління комплаєнс-ризиком. Політика управління комплаєнс-ризиком повинна обов'язково містити: 1) мету, завдання та принципи управління комплаєнс-ризиком; 2) організаційну структуру процесу управління комплаєнс-ризиком з урахуванням розподілу функціонала учасників процесу, їх повноваження, відповідальність та порядок взаємодії; 3) підходи щодо виявлення, вимірювання, моніторингу, контролю, звітування та пом'якшення комплаєнс-ризиків; 4) перелік та формат (інформаційне наповнення) форм управлінської звітності щодо комплаєнс-ризиків, порядок та періодичність/терміни їх надання суб'єктам системи управління ризиками⁷⁴;

4) *реалізація елементів системи комплаєнс*. На цьому етапі впровадження системи комплаєнс у загальному вигляді повинно виконуватися такі заходи: навчання фахівців з комплаєнсу методології та комплексу методик; впровадження основних систем комплаєнсу, системи внутрішнього аудиту та розвиток корпоративної культури, впровадження системи моніторингу інформаційних та технічних систем, карт комплаєнс ризиків та їх індикаторів; застосування програм оцінки контрагентів; розробка плану періодичного тестування знань внутрішніх процедур та основних комплаєнс положень співробітниками банку. Як правило, реалізація елементів системи комплаєнс покладається на головного комплаєнс-менеджера.

5) *контроль системи комплаєнс*. Контроль як категорія господарського права за дотриманням встановлених нормами права правил та процедур відіграє особливо важливе значення в процедурі впровадження комплаєнсу. На завершальному етапі проводиться комплексна перевірка всіх систем комплаєнсу, відповідність фактичних дій посадових осіб органів управління банку положенням локальних правових актів розроблених в рамках реалізації системи комплаєнс. До прикладу, відповідно до п. 1.5. Кодексу поведінки (етики) ПАТ АТ «Укргазбанк» наглядова рада Банку здійснює

⁷⁴ Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах: Постанова НБУ № 64 від 11.06.2018р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18#n85>

контроль за його дотриманням, шляхом покладання на департамент комплаєнс відповідальності за здійснення контролю за впровадженням та дотриманням Кодексу поведінки (етики) АБ «Укргазбанк» та надання консультацій керівникам/працівникам Банку із питань дотримання Кодексу⁷⁵.

Вище запропоновані етапи впровадження системи комплаєнс з правової точки зору не регламентовані. Тобто хоча об'єктивно процес впровадження системи комплаєнс повинен складатися саме з вище наведених етапів, однак відповідний порядок не врегульований. На практиці це зумовлює ризик хаотичного та безсистемного підходу до організації комплаєнсу, що в підсумку може звести нанівець усі заходи та зусилля органів управління банку.

Саме тому, вважаю, що необхідно доповнити Положення №64 НБУ «Про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських група» пунктом 44-1 такого змісту: «Впровадження контролю за дотриманням норм (комплаєнс) складається з таких етапів: 1) формування комплаєнс-підрозділу банку; 2) проведення аудиту елементів комплаєнс-контролю; 3) розробка концепції системи комплаєнс; 4) реалізація елементів системи комплаєнс; 5) контроль системи комплаєнс».

А вже деталізація процедур впровадження системи комплаєнс повинна бути регламентована на рівні локальних правових актів банку. В протилежному випадку це може призвести до конфліктних ситуацій та майбутніх судових процесів.

Відповідно до п. 44 Положення №64 Банк визначає процедуру взаємодії між підрозділом контролю за дотриманням норм (комплаєнс) і підрозділом з управління ризиками, а також між іншими підрозділами банку в частині управління операційним ризиком. Тобто підзаконними нормативно-правовими актами визначено відносну свободу служби комплаєнс в частині організації та впровадження системи комплаєнс в конкретному банку. Надання законодавцем банкам права самостійно визначати принципи та порядок взаємодії окремих структурних підрозділів банку щодо впровадження системи комплаєнсу об'єктивно обґрунтовано. Банківська система

⁷⁵ Кодекс поведінки (етики) ПАТ АТ «Укргазбанк» затверджене Протоколом Наглядової ради АБ «Укргазбанк» №8 від 09.04.2019 року. URL: https://www.ukrgasbank.com/upload/file/code_of_ethics_29_03.docx

України характеризується чисельністю та диверсифікованістю засновницького капіталу. В банківському секторі присутні як великі банки (Ощадбанк, Приватбанк, Райффайзен) так і зовсім невеликі банки. Структура корпоративної власності також відрізняється, оскільки присутні банки із стовідсотковою державною формою власності (Укресімбанк, Ощадбанк), приватною власністю засновників-резидентів (ПУМБ банк, А-банк), та засновників нерезидентів (Кредіагріколь, Укрсиббанк) тощо. Цілком очевидно, що у вище зазначених банках організаційна структура, функціональні обов'язки кожного із підрозділів відрізняються. Тож порядок впровадження системи комплаєнс не може бути уніфікованим.

Таким чином, в банківському законодавстві закріплено превалювання диспозитивного методу правового регулювання стосовно встановлення порядку впровадження системи комплаєнсу в банках.

Відповідно до п. 47 Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах № 64 комітет з управління ризиками, головний комплаєнс-менеджер та підрозділ контролю за дотриманням норм (комплаєнс) з метою дотримання керівниками банку та іншими працівниками банку корпоративних цінностей співпрацюють у розробленні та здійсненні контролю за дотриманням: 1) кодексу поведінки (етики); 2) політики запобігання конфліктам інтересів; 3) механізму конфіденційного повідомлення про неприйнятну поведінку в банку/порушення в діяльності банку, який передбачає забезпечення захисту заявників; 4) порядку дослідження випадків неприйнятної поведінки в банку/порушень у діяльності банку.

В правничій літературі вищезгаданий нормативно закріплений порядок деталізується. Зокрема, відзначається, що впровадження системи комплаєнс відбувається шляхом запровадження етичних стандартів ведення бізнесу. Зокрема, через узгодження внутрішніх правил (політик): політики повідомлень про правопорушення – порядок повідомлення співробітниками про виявлені порушення (з правом на анонімність), а також процедура розслідування цих порушень; правове регулювання конфлікту інтересів – встановлюються стандарти поведінки, коли інтереси співробітника можуть суперечити інтересам компанії, інтереси одного

клієнта - інтересам іншого клієнта тощо; кодексу корпоративної етики (поведінки) – кодифікований локальний правовий акт про морально-етичні принципи, стандарти поведінки, пріоритети та обов'язки співробітників; політики прийняття і дарування подарунків, запрошень – методичні рекомендації щодо розмежування поняття «подарунок» і «хабар»; політики щодо контролю використання непублічної інформації про фінансовий стан та/або інвестиційні плани третьої особи з метою отримання додаткового прибутку (політика «Китайської стіни»); політики конфіденційності – методичні рекомендації стосовно нерозголошення даних про клієнтів та їхні операції, дотримання стандартів оброблення даних для операторів персональних даних⁷⁶.

С. Подоляк дещо деталізує перелік локальних актів, які формуються в банку в процесі правозастосування спрямованого на запровадження належної системи комплаєнсу. Вчена відзначає, що окрім вищезазначених локальних актів, впровадження комплаєнсу реалізується шляхом розробки:

1) політики протидії відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом та фінансування тероризму. Наявність такої політики попереджає потрапляння злочинно нажитих доходів у легальний сектор економіки та попереджує фінансування тероризму;

2) політики контролю купівлі цінних паперів співробітниками компанії. Ця політика потрібна для юридичних осіб, які працюють на ринку цінних паперів. Може бути встановлена заборона на купівлю цінних паперів юридичних осіб, з якими співпрацюють, для особистих цілей, також регламентується спеціальний порядок погодження такої купівлі за певних вимог. Це дає змогу уникнути нецільового використання робочого часу, службової інформації з метою особистого збагачення, уникнути звинувачень в неетичній поведінці співробітників на ринку цінних паперів;

3) політики контролю підвищення кваліфікації співробітниками;

4) політики контролю добросовісності контрагентів та клієнтів визначає, що юридичні особи повинні ідентифікувати та встановити контрагента (його

⁷⁶ Сучасні способи управління комплаєнс-ризиками / Юридична газета. 08 вересня 2020. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/suchasni-sposobi-upravlinnya-komplaensrizikami.html>

бенефіціарного власника), його репутацію тощо перш ніж провадити із ним бізнес-операції⁷⁷.

Впровадження системи комплаєнс відбувається не лише шляхом розробки численних локальних правових актів (локальна правотворчість), які деталізують нормативно встановлені НБУ засади системи комплаєнс в межах Базельських принципів та уточнюють їх на основі принципу диспозитивності. Важливим напрямком впровадження системи комплаєнс є не лише правотворчість, але й правозастосування.

Таким чином, впровадження системи комплаєнс відбувається через:

1) локальну правотворчість – розробку у відповідності з правилами юридичної техніки основних правових актів та методичних рекомендацій (політика повідомлень про правопорушення, кодекс корпоративної етики, політика прийняття і дарування подарунків, тощо);

2) правозастосування – притягнення до юридичної відповідальності осіб на основі нормативних та локальних правових актів, якими регулюється система комплаєнс банку (у випадку наявності правопорушень); проведення профілактичних заходів спрямованих на усунення правопорушень в майбутньому, належне дотримання стандартів поведінки конкретного банку.

Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах містить низку норм, які стосуються запровадження системи комплаєнсу. Між тим, на мою думку, відповідного правового регулювання є недостатньо. Відповідальні посадові особи відчують в процесі правозастосування брак належного правового регулювання. Тому, вважаю, наріла необхідність прийняття спеціального правового акту, який би урегулював засади впровадження системи комплаєнс. Суб'єктом правотворення має бути НБУ як центральний орган у сфері правового регулювання банківських відносин. Саме положеннями НБУ регулюється правова організація системи внутрішнього контролю в банках України та банківських групах, визначення основних правових засад системи комплаєнс у

⁷⁷ Подоляк С. Комплаєнс-контроль у діяльності юридичних осіб в Україні / Підприємництво, господарство і право. №12. 2020. С. 70-74. (С. 72-73).

банках. А тому цілком логічно і закономірно, що до компетенції НБУ відноситься деталізація процедури його впровадження та здійснення. Однак, зважаючи на різноманітність банків в Україні за величиною, структурою капіталу, формою власності та іншими критеріями, такий документ мав би мати рекомендаційний характер, слугуючи своєрідним правовим орієнтиром, якого банкам рекомендовано дотримуватися. Тому щодо виду нормативно-правового акту НБУ, яким повинно врегулюватися відповідний порядок, то, як видається, це мали би бути методичні рекомендації.

Отже, існує необхідність у розробленні методичних рекомендацій НБУ, які б встановлювали загальні положення про порядок впровадження системи комплаєнс в банках України.

2.2. Суб'єкти правовідносин у сфері банківського комплаєнсу

Суб'єктів правовідносин у сфері банківського комплаєнсу в Україні можна поділити на зовнішніх і внутрішніх, залежно від здійснення їхньої ролі у підтриманні відповідності діяльності банків законодавчим та нормативним вимогам.

Розмежування суб'єктів правовідносин у сфері банківського комплаєнсу на зовнішніх і внутрішніх ґрунтується на кількох ключових критеріях, які відображають їхні функції, роль у підтриманні комплаєнс-контролю та характер взаємодії з банком, що дозволяє створити ефективну систему дотримання законодавчих вимог, розподіливши обов'язки між тими, хто безпосередньо реалізує комплаєнс-процедури всередині банку, та тими, хто здійснює нагляд і забезпечує контроль ззовні.

Суб'єкти банківського комплаєнсу класифікуються залежно від їх належності до зовнішньої регуляторної системи банку або його організаційної структури.

Зовнішні суб'єкти не є частиною структури банку, проте мають суттєвий вплив на діяльність банківської установи у сфері комплаєнсу. До них належать регуляторні органи, такі як НБУ, Державна служба фінансового моніторингу та міжнародні організації, що визначають загальні стандарти комплаєнсу, а також клієнти, контрагенти банку. Зовнішні суб'єкти встановлюють вимоги, наглядові механізми та стандарти, яких банк має дотримуватися. У такий спосіб забезпечується інтеграція банківського комплаєнсу в загальнонаціональну та міжнародну систему регулювання.

Зовнішні суб'єкти діють на підставі законодавства та нормативно-правових актів, що мають обов'язкову силу для банків. Наприклад, НБУ регулює діяльність банківських установ через постанови та розпорядження, що встановлюють стандарти комплаєнсу, протидії відмиванню коштів, управління ризиками тощо. Інші зовнішні суб'єкти, такі як міжнародні організації, формують рекомендації та стандарти, які банк має інтегрувати у свою комплаєнс-систему. Відповідно, зовнішні суб'єкти забезпечують нормативне середовище, в якому банк має діяти, та здійснюють нагляд і контроль за дотриманням вимог.

Зовнішні суб'єкти виконують роль нагляду та забезпечують нормативне регулювання комплаєнс-процедур банку. Наприклад, Національний банк України

встановлює загальнообов'язкові стандарти для комплаєнсу та проводить перевірки банків на предмет дотримання законодавчих вимог. Інші регулятори та міжнародні організації, такі як FATF, розробляють стандарти протидії відмиванню коштів і фінансуванню тероризму, які інтегруються у внутрішні комплаєнс-процедури банку.

Внутрішні суб'єкти є частиною організаційної структури банку і безпосередньо відповідають за впровадження, моніторинг і контроль за дотриманням комплаєнс-політик. До них належать правління банку, наглядова рада, комплаєнс-підрозділ, підрозділ внутрішнього аудиту, підрозділ управління ризиками, комплаєнс-менеджер, корпоративний секретар, служба комплаєнсу, та співробітники банку. Кожен із цих суб'єктів діє в рамках визначених внутрішніх правил, політик, і процедур, які узгоджуються із зовнішніми нормативними актами, але розроблені відповідно до специфіки конкретної банківської установи та спрямовані на підтримку відповідності банківської діяльності встановленим вимогам.

Внутрішні суб'єкти банківського комплаєнсу відповідають за розробку, впровадження та підтримання комплаєнс-політик, внутрішнього контролю та моніторингу ризиків. Метою взаємодії внутрішніх суб'єктів є впровадження та контроль комплаєнс-політик, забезпечення відповідності діяльності банку вимогам законодавства, мінімізація ризиків і підтримання етичних стандартів для інтеграції комплаєнс-політик у повсякденну діяльність банку, забезпечення моніторингу і звітування про дотримання вимог, а також запобігання можливим порушенням.

Такий поділ на зовнішніх і внутрішніх суб'єктів правовідносин у сфері банківського комплаєнсу дозволяє створити комплексну систему контролю та регулювання, де зовнішні суб'єкти відповідають за встановлення нормативних рамок і здійснення нагляду, а внутрішні за впровадження комплаєнс-політик.

НБУ, як зовнішній суб'єкт правовідносин у сфері банківського комплаєнсу, є головним регулятором банківської діяльності в Україні. Його функції включають розробку нормативно-правових актів, нагляд за виконанням банками вимог комплаєнсу та здійснення перевірок банків на предмет дотримання законодавства. НБУ може застосовувати санкції до банків за порушення вимог комплаєнсу, включаючи накладення штрафів або відкликання банківських ліцензій.

Державна служба фінансового моніторингу України (ДСФМУ) у сфері банківського комплаєнсу є спеціалізованим органом, що здійснює контроль за дотриманням законодавства про запобігання відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. Вона отримує звіти від банків про підозрілі фінансові операції та співпрацює з правоохоронними органами для проведення розслідувань. ДСФМУ також підтримує міжнародне співробітництво з метою боротьби з транскордонними фінансовими правопорушеннями.

Клієнти, які користуються послугами банків та контрагенти банку також є суб'єктами правовідносин у сфері банківського комплаєнсу, оскільки їх діяльність, операції та дотримання правових вимог впливають на здатність банку забезпечувати відповідність внутрішнім і зовнішнім нормативам. Так, клієнти банку та контрагенти зобов'язані дотримуватися вимог щодо надання правдивої інформації про себе, свої фінансові операції та джерела походження коштів. Відповідно до Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом"⁷⁸, банк зобов'язаний проводити перевірку клієнтів та контрагентів для виявлення осіб, які можуть здійснювати операції, що порушують вимоги законодавства. Комплаєнс-процедури щодо клієнтів та контрагентів включають ідентифікацію, верифікацію та моніторинг операцій, що забезпечує належний рівень дотримання вимог законодавства у сфері фінансового моніторингу.

Міжнародні організації, такі як Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF⁷⁹), Базельський комітет з банківського нагляду (BCBS⁸⁰), Європейський центральний банк (ЄЦБ⁸¹), Європейський банківський орган (ЕБА⁸²), Міжнародний валютний фонд (МВФ⁸³), Світовий банк, Комітет з глобальних

⁷⁸ Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 6 грудня 2019 року № 361 - IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text/>

⁷⁹ Сорок рекомендацій групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) від 25.09.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1124-2001-%D0%BF>

⁸⁰ Basel Committee on Banking Supervision Consultative Document The compliance function in banks. URL: <http://www.bis.org/publ/bcbs103.pdf>.

⁸¹ Європейський центральний банк (ЄЦБ): European Central Bank. Banking Supervision. <https://www.bankingsupervision.europa.eu/home/html/index.en.html>

⁸² Європейський банківський орган (ЕБА): European Banking Authority. Guidelines. <https://www.eba.europa.eu/regulation-and-policy>

⁸³ Міжнародний валютний фонд (МВФ): International Monetary Fund (IMF). FSAP. <https://www.imf.org/en/Topics/FSAP>

фінансових систем (CGFS⁸⁴) при Банку міжнародних розрахунків (BIS), Міжнародна організація комісій з цінних паперів (IOSCO⁸⁵) також є суб'єктами правовідносин у сфері банківського комплаєнсу. Ці міжнародні організації формують глобальне правове поле для банківського комплаєнсу, яке охоплює протидію відмиванню коштів, управління ризиками, захист інтересів клієнтів та забезпечення стабільності банківської системи. Відповідність їхнім стандартам є важливою частиною роботи банківських установ у більшості країн, зокрема й в Україні, де ці вимоги інтегруються у національне законодавство і стандарти банківської діяльності.

До внутрішніх суб'єктів, які безпосередньо відповідають за впровадження, моніторинг і контроль за дотриманням комплаєнс-політик, належать правління банку, наглядова рада, комплаєнс-підрозділ, підрозділ внутрішнього аудиту, підрозділ управління ризиками, комплаєнс-менеджер, корпоративний секретар, служба комплаєнсу, та співробітники банку, тощо.

У межах правовідносин банківського комплаєнсу, правління банку та інші керівні органи, зокрема наглядова рада, виступають як ключові суб'єкти, відповідальні за забезпечення дотримання нормативних вимог, внутрішнього контролю та управління комплаєнс-ризиками, що має на меті відповідність діяльності банку законодавству та стандартам етичної поведінки. Їхні функції та взаємодія регулюються чинним законодавством України, яке встановлює правові рамки для організації внутрішньої системи контролю банку.

Відповідно до статті 38 Закону України “Про банки і банківську діяльність”⁸⁶, правління банку є виконавчим органом, що здійснює оперативне управління банком, забезпечуючи реалізацію затвердженої наглядовою радою стратегії. У межах правовідносин банківського комплаєнсу правління банку відповідає за розробку, впровадження та контроль за дотриманням внутрішніх політик комплаєнсу, які регулюють діяльність всіх структурних підрозділів банку. Правління має забезпечити

⁸⁴ Комітет з глобальних фінансових систем (CGFS): Bank for International Settlements (BIS). CGFS Publications. <https://www.bis.org/cgfs/index.htm>

⁸⁵ Міжнародна організація комісій з цінних паперів (IOSCO): International Organization of Securities Commissions (IOSCO). Objectives and Principles. <https://www.iosco.org/>

⁸⁶ Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III

функціонування комплаєнс-підрозділу, що здійснює нагляд за відповідністю діяльності банку вимогам чинного законодавства, нормативних актів НБУ та міжнародних стандартів, з метою запобігання правопорушенням, управління ризиками та моніторингу комплаєнс-ризиків. Зокрема, Положення про організацію системи внутрішнього контролю в банках України та банківських групах (затверджене Постановою НБУ № 88 від 02.07.2019 р.) визначає, що правління банку зобов'язане забезпечити виконання внутрішніх нормативних документів, спрямованих на запобігання правопорушенням і мінімізацію репутаційних ризиків.

Наглядова рада банку виконує функції контролю та нагляду за діяльністю правління, здійснюючи загальний нагляд за функціонуванням системи комплаєнсу. Згідно з положеннями ст. 39 Закону України “Про банки і банківську діяльність”, наглядова рада є органом, що затверджує стратегію розвитку банку, політику управління ризиками та визначає загальні принципи комплаєнс-контролю, включаючи процедури для запобігання ризикам, пов'язаним із недотриманням нормативних актів.

Крім того, наглядова рада здійснює нагляд за роботою правління, забезпечуючи відповідність рішень, прийнятих правлінням, вимогам нормативно-правових актів, внутрішніх політик і стандартів професійної етики. Відповідно до ст. 7 Закону України “Про банки і банківську діяльність”, наглядова рада затверджує комплаєнс-політики, контролює їх реалізацію, а також забезпечує стратегічний нагляд за роботою комплаєнс-підрозділу та підрозділу внутрішнього аудиту, який проводить регулярну оцінку ефективності системи комплаєнсу.

Правління банку та наглядова рада діють у правовідносинах банківського комплаєнсу як суб'єкти різних рівнів контролю, функції яких доповнюють одна одну. Правління банку, як операційний орган, є виконавцем політик комплаєнсу, розроблених і затверджених наглядовою радою. Правління безпосередньо реалізує контрольні процедури, забезпечуючи щоденне дотримання нормативних вимог і внутрішніх політик у всіх підрозділах банку.

Наглядова рада, у свою чергу, здійснює стратегічний нагляд і незалежний контроль, що дає змогу коригувати та адаптувати стратегію комплаєнсу банку

відповідно до змін у законодавстві або зовнішньому середовищі. Наглядова рада може проводити незалежну оцінку діяльності правління, вимагаючи регулярних звітів про виконання комплаєнс-політик, що дозволяє вчасно виявляти недоліки та усувати ризики.

Таким чином, правління банку та наглядова рада в межах правовідносин банківського комплаєнсу функціонують як взаємодоповнюючі суб'єкти. Правління забезпечує оперативне управління комплаєнс-процесами, а наглядова рада здійснює нагляд, стратегічний контроль та коригування цих процесів. Така система взаємодії створює комплексну внутрішню структуру управління комплаєнсом, яка відповідає вимогам чинного законодавства України, зокрема Закону “Про банки і банківську діяльність” та нормативних актів НБУ, і сприяє забезпеченню належного рівня відповідності діяльності банківської установи правовим і етичним стандартам.

Суб'єкти правовідносин у сфері банківського комплаєнсу є взаємопов'язаними учасниками правової системи, відповідальними за забезпечення законності, прозорості та безпеки банківських операцій, а також для запобігання використанню банківської системи у злочинних цілях.

Важливе значення в організації комплаєнсу в банку має структура її системи. Організаційну структуру управління розглядаємо як упорядковану сукупність служб, відділів, підрозділів і окремих посадових осіб, що знаходяться у взаємозв'язку і співвідпорядкованості і виконують певні управлінські функції.

Однією із складових системи комплаєнс є організаційне забезпечення, а саме ті адміністративні структурні одиниці, які на рівні банку та банківської системи забезпечують управління комплаєнс-ризиками. Згідно з документом «Комплаєнс та функція комплаєнсу в банках» *compliance function* вживається як департамент комплаєнсу⁸⁷. Механізм впровадження даного департаменту у діяльність окремого банку залежить від його розміру. Так, у великих банках департамент комплаєнсу має існувати в рамках кожного банківського продукту. Банки, які функціонують на міжнародній арені мають створювати також і регіональні комплаєнс-офіси.

⁸⁷ Compliance and the compliance functions in bank. <https://www.bis.org/publ/bcbs113.pdf>

Невеликим банкам доцільно створювати лише один департамент комплаєнсу, який включатиме в себе напрямки діяльності такі як – захист інформації та протидія відмиванню коштів.

З урахуванням наявних організаційних, фінансових та кадрових ресурсів у більшості банків України створено окремий підрозділ комплаєнс-контролю. В решті з них функції щодо комплаєнс покладено на інший підрозділ (зокрема підрозділи з фінансового моніторингу, ризиків, юридичний підрозділ тощо). Станом на сьогодні у більшості із двадцяти найбільших за розміром активів банків України створено підрозділи комплаєнс⁸⁸. Це є вимогою законодавства, а саме, Постанови Національного банку України «Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах» №64⁸⁹.

Кількість комплаєнс-підрозділів, їх підпорядкованість, взаємозв'язок з топ-менеджментом, їх сфера впливу на кожному підприємстві може бути визначено по-своєму, залежно від конкретного стану комплаєнс-загроз, специфіки бізнесу підприємства, його потреб і готовності до усунення існуючих та потенційних комплаєнс-ризиків. Разом з тим, існують традиційно актуальні сфери комплаєнс, які є найбільш важливими і найбільш доречними для будь-якого банку.

Організаційна структура комплаєнсу банку варіюється в залежності від величини банку, його основних бенефіціарів, структури банківських послуг, які надаються банком. Незважаючи на необхідну самостійність діяльності департаменту комплаєнсу, не всі функції повинні виконуватися безпосередньо ним. У деяких вітчизняних банках, до прикладу, департамент з юридичних питань може відповідати за моніторинг нормативно-правових актів у сфері комплаєнс, за підготовку правил та стандартів підготовки інструкцій персоналу. А департамент комплаєнс слідкує за відповідністю системи-комплаєнс банку визначеним стандартам відповідної правової

⁸⁸ Омельчук Я. А., Передумови для формування ефективної системи комплаєнс в банківських установах України, *Innovative Solutions In Modern Science* № 10(19), 2017, ст.8

⁸⁹ Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах: Постанова Національного банку України від 11.06.2018 № 64. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18#Text>

регламентації. В інших банках частина функцій комплаєнс департаменту може бути перекладена на відділ операційного ризику або департамент ризиків загалом⁹⁰.

З метою уніфікації підходів до організації системи банківського комплаєнсу Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення питань організації корпоративного управління в банках та інших питань функціонування банківської системи» була запроваджена у банківських установах трирівнева система внутрішнього контролю, що організовуватиметься на рівні бізнес-підрозділів та підрозділів підтримки діяльності банку, підрозділів з управління ризиками та контролю за дотриманням норм законодавства (комплаєнсу), а також внутрішнього аудиту.

Комплаєнс, як елемент внутрішнього контролю в банківській установі, зазвичай здійснюється спеціалізованим підрозділом, відповідальним за моніторинг відповідності діяльності банку законодавчим і регуляторним вимогам.

Внутрішній підрозділ комплаєнсу повинен бути організований так, щоб забезпечити його незалежність від інших управлінських структур банку, що дозволяє уникнути конфлікту інтересів. У структурі цього підрозділу можуть бути створені різні відділи або напрями, кожен з яких відповідатиме за окремі аспекти комплаєнс-контролю, такі як фінансовий моніторинг, юридичний комплаєнс, управління ризиками та внутрішній аудит. Кожен співробітник підрозділу комплаєнсу має чітко визначені повноваження та зони відповідальності, що забезпечує ефективний розподіл завдань і мінімізує ризик дублювання функцій або пропусків у контролі.

Вимоги до працівників підрозділу комплаєнсу включають високий рівень професійної підготовки, що передбачає наявність юридичної або фінансової освіти, а також досвіду роботи в сфері банківського регулювання або аудиту. Це дозволяє співробітникам мати глибоке розуміння нормативно-правової бази та здатність ефективно застосовувати знання на практиці.

⁹⁰ Колодізев О. М. Система комплаєнса в банках: нові властивості та виклики сучасності // Збірник матеріалів VI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасні проблеми фінансового моніторингу» (м. Харків, 23 листопада 2018 р.). Харків : Ексклюзив, 2018. С. 13–16.

Важливим аспектом роботи працівників комплаєнсу є їх незалежність у прийнятті рішень, яка повинна ґрунтуватися на об'єктивних даних і виключати будь-який вплив з боку інших підрозділів або керівництва банку. Навички комунікації також є суттєвими, оскільки співробітники комплаєнсу часто взаємодіють з іншими департаментами банку. Вони повинні вміти ефективно передавати інформацію, роз'яснювати вимоги та нормативні зміни, а також забезпечувати розуміння і підтримку з боку інших працівників. Оскільки нормативно-правова база постійно змінюється, співробітники комплаєнсу повинні постійно оновлювати свої знання та навички, що включає участь у семінарах, тренінгах та регулярне ознайомлення з новими регуляторними вимогами.

Роль корпоративного секретаря в комплаєнс-контролі, хоча й може включати певні функції, в основному зосереджена на інших завданнях, таких як комунікація з акціонерами та організація корпоративного управління. Залучення корпоративного секретаря до процесів комплаєнсу має бути обмежене чітко визначеними функціями, такими як забезпечення дотримання корпоративних політик або управління конфіденційною інформацією. Основна відповідальність за комплаєнс залишається за спеціалізованим підрозділом, який володіє необхідними ресурсами та компетенціями для ефективного виконання своїх завдань.

Таким чином, належна організація внутрішнього підрозділу комплаєнсу, а також високі вимоги до його працівників є критично важливими для забезпечення ефективного внутрішнього контролю в банку. Незалежність підрозділу, чіткий розподіл повноважень та безперервне навчання працівників забезпечують успішну реалізацію функцій комплаєнсу, дозволяючи банку відповідати всім нормативним вимогам і підтримувати високий рівень корпоративного управління.

Крім того, Закон № 1587-ІХ встановлює низку вимог до головного комплаєнс-менеджера (головної посадової особи банку, відповідальної за здійснення контролю дотримання норм комплаєнс). Серед таких вимог — відповідність кваліфікаційним вимогам, наявність належної освіти, досвіду роботи тощо. Кваліфікаційні вимоги стосуються ділової репутації та професійної придатності. До того ж зазначені особи обіймають посади лише після погодження їх кандидатур НБУ.

Згідно з Положенням про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах в кожному банку України повинен створюватися підрозділ комплаєнс. Так у відповідності з Положення про запобігання конфліктам інтересів АТ АКБ «Львів» в структурі відповідного банку система комплаєнсу забезпечується наступними структурними одиницями:

1) головний комплаєнс-менеджер – головна посадова особа банку, відповідальна за здійснення контролю за дотриманням норм (комплаєнс);

2) служба комплаєнс - підрозділ, очолюваний Головним комплаєнс-менеджером, який забезпечує виконання функцій з управління комплаєнс-ризиком, визначених законодавством України, Положенням про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах, затвердженого Постановою правління НБУ №64 від 11.06.2018 (зі змінами) та внутрішніми нормативними документами Банку (п. 1.3. Положення)⁹¹.

У відповідності з Принципами корпоративного управління АТ «Банк «Український Капітал» головний комплаєнс-менеджер та підрозділ контролю за дотриманням норм (комплаєнс), як друга лінія захисту забезпечує виконання функцій з управління комплаєнс-ризиком, визначених законодавством та нормативно-правовими актами України, організацію контролю за дотриманням вимог законодавства, нормативно-правових актів, ринкових стандартів, правил добросовісної конкуренції, правил корпоративної етики, а також внутрішньобанківських/внутрішньо-групових документів Банку⁹².

На практиці, згідно дослідження KPMG, як міжнародної мережі незалежних фірм, що надають аудиторські, податкові та консультаційні послуги, переважна більшість вітчизняних суб'єктів господарювання уповноважують на проведення комплаєнсу 2-5 працівників зі свого штату, в третини респондентів цим займається лише 1 співробітник, а 15% доручають дану процедуру окремому відділу. Існує також

⁹¹ Про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах: Положення затверджене Постановою правління НБУ №64 від 11.06.2018 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18#n85>

⁹² Принципи корпоративного управління АТ "Банк "Український Капітал". URL: <https://ukrcapital.com.ua>

практика делегування та розподілу обов'язків щодо комплаєнсу між юридичним, фінансовим та відділом безпеки⁹³.

Структурним елементом системи комплаєнсу банку є функціонування посадової особи, відповідальної за комплаєнс, яка очолює вище згаданий підрозділ. За кордоном відповідною посадовою особою є *комплаєнс-офіцер (compliance officer)*. В Україні керівник комплаєнс-служби називається комплаєнс-менеджером, чим підкреслюється його господарсько-правова природа та управлінський характер його діяльності. До компетенції комплаєнс-менеджера (комплаєнс-офіцера), як правило, належить забезпечення дотримання принципів прозорості, недискримінації посадових осіб та працівників структурних підрозділів банку. Його правовий статус регулюється низкою нормативно-правових та локальних актів у сфері регулювання банківської діяльності.

Відповідно до ст.19 Закону України «Про банки і банківську діяльність» головний комплаєнс-менеджер поряд з іншими посадовими особами такими як керівники банку, головний ризик-менеджер, керівник підрозділу внутрішнього аудиту та особи, які мають істотну участь у банку, зобов'язані протягом усього часу, упродовж якого вони зберігають свій статус або мають істотну участь у банку, відповідати вимогам цього Закону, інших законів України та нормативно-правових актів НБУ.

Згідно з п. 5-3 Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах головний комплаєнс-менеджер (ССО) – це головна посадова особа банку, відповідальна за здійснення контролю за дотриманням норм (комплаєнс).

Закріплюється принцип неможливості суміщення посад. Одна й та сама особа не може одночасно виконувати функції головного комплаєнс-менеджера та голови кредитного комітету чи головного ризик-менеджера (ч. 8 ст. 40 Закону). Поряд з тим слід відзначити, що допускається покладення на головного комплаєнс-менеджера функцій відповідального працівника банку за проведення фінансового моніторингу.

⁹³ Фурман А. Вихід бізнесу на зовнішній ринок: що потрібно знати про комплаєнс-контроль? URL: https://biz.ligazakon.net/analytcs/216886_vikhd-bznesu-na-zovnishny-rinok-shcho-potrбно-znati-pro-komplans-kontrol

Закон закріплює, що підрозділ контролю за дотриманням норм (комплаєнс) діє на підставі положень, що затверджується радою банку, і підпорядковується головному комплаєнс-менеджеру відповідно. Головний комплаєнс-менеджер підпорядковується раді банку та звітує перед нею.

Важливість посади комплаєнс-менеджера проявляється й в тому, що головний комплаєнс-менеджер вступає на посаду після його погодження НБУ. Тобто його роль у забезпеченні дотримання правил та процедур настільки важлива, що погодження виключно на рівні органів управління банку є недостатньо. Враховуючи той факт, що система комплаєнсу є для вітчизняного банківського сектору новим явищем, а також відсутність повної інформації про комплаєнс, незначну кількість нормативно-правових актів та рекомендаційних листів від НБУ, комплаєнс-менеджерам доводиться вибудовувати систему комплаєнсу, керуючись в першу чергу своїм досвідом, баченням та навичками, одержаними за іншими напрямками професійної діяльності: аудиторської, правової, фінансового моніторингу, ризик-менеджменту, професійного учасника на ринку цінних паперів.

В контексті питань, що досліджуються в рамках даного підрозділу важливо з'ясувати особливості правового статусу головного комплаєнс-менеджера. В теорії права правовий статус особи включає ряд елементів: правосуб'єктність; права, свободи, обов'язки, законні інтереси; юридична відповідальність; гарантії.

Правовий статус посадових осіб банків як суб'єктів господарювання дещо відрізняється, оскільки їм не притаманні свободи (як це має місце при характеристиці правового статусу фізичних осіб у цивільних правовідносинах чи фізичних осіб - суб'єктів господарювання у господарських правовідносинах). Основний принцип стосовно фізичних осіб: «Дозволено все, що не заборонено законом», в той час як стосовно посадових осіб діє інший: «Дозволено лише те, що прямо визначено законом».

Посадові особи повинні діяти в межах їх компетенції. Тому некоректно вести мову про правосуб'єктність комплаєнс-менеджера як посадової особи банку, оскільки посадові особи банку так само як і його органи управління (правління банку, наглядова рада банку тощо) не є окремими суб'єктами господарського права. Через

них реалізується правосуб'єктність банку як суб'єкта господарювання в господарсько-правових відносинах. Оскільки стосовно посадових осіб банку не йдеться про їх правосуб'єктність, то в контексті статусу йде мова про спеціальний правовий статус – тобто їх правове положення в системі взаємовідносин з іншими органами управління банку та посадовими особами цього суб'єкта господарювання.

Правами та обов'язками комплаєнс-менеджера, як посадову особу банку, наділено виключно з метою реалізації функцій (компетенції) банку. Таким чином, комплаєнс-менеджер зобов'язаний неухильно виконувати свої обов'язки та здійснювати надані йому права, виключно з метою реалізації наділених комплаєнс-менеджеру функцій. Використання прав не для реалізації поставлених перед ним функцій повинно було б трактуватися як зловживання посадовим становищем.

Таким чином, на підставі порівняння різних підходів до поняття правового статусу посадової особи з урахуванням завдань та функцій, можна зробити висновок, що елементами правового статусу комплаєнс-менеджера є: 1) кваліфікаційні вимоги, які ставляться до суб'єкта; 2) комплекс повноважень, 3) порядок призначення та припинення повноважень; 4) права та обов'язки; 5) юридична відповідальність.

Кваліфікаційні вимоги до професійної придатності та ділової репутації головного комплаєнс-менеджера встановлюються НБУ. А саме у відповідності з п. 42 Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах головний комплаєнс-менеджер повинен відповідати наступним критеріям:

1) мати повну вищу освіту в галузі а) економіки, б) менеджменту (управління) або в) права,

2) досвід роботи не менше трьох років в банківській системі в сфері: а) контролю за дотриманням норм (комплаєнс) або б) управління ризиками (у тому числі з питань фінансового моніторингу), внутрішнього аудиту, юридичного супроводження діяльності банку⁹⁴.

⁹⁴ Про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах: Положення затверджене Постановою правління НБУ №64 від 11.06.2018 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18#n85>

У цьому контексті слід відзначити дещо нелогічним обраний НБУ підхід, у відповідності з яким – особою, уповноваженою контролювати дотримання працівниками банку загальнонаціональних та локальних норм права, може бути призначено особу без юридичної освіти (тобто з освітою лише в галузі економіки чи менеджменту (управління) без базових знань юриспруденції).

З функцій комплаєнс-підрозділу, викладених у Положенні про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах, впливає, що значна частина його повноважень пов'язана з контролем над дотриманням нормативно-правових актів в сфері банківського регулювання: забезпечення організації контролю за дотриманням банком норм законодавства, внутрішньобанківських документів та відповідних стандартів професійних об'єднань (п.1); забезпечення моніторингу змін у законодавстві та відповідних стандартах професійних об'єднань, дія яких поширюється на банк, та здійснення оцінки впливу таких змін на процеси та процедури, запроваджені в банку (п. 2); надання роз'яснень, консультацій керівникам банку на їх запити з питань контролю за дотриманням банком законодавства України та відповідних стандартів професійних об'єднань, дія яких поширюється на банк (п. 7); тощо. Зважаючи на коло функцій, які виконує підпорядкований йому комплаєнс-підрозділ, головний комплаєнс-менеджер зобов'язаний мати чітке розуміння основ національної системи права, трудового законодавства, детальне розуміння системи банківського права.

Враховуючи вищевикладене, пропоную внести зміни до п. 42 Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах шляхом викладення його в такій редакції: «42. Головний комплаєнс-менеджер повинен мати *повну вищу юридичну освіту*, досвід роботи не менше трьох років в банківській системі в сфері контролю за дотриманням норм (комплаєнс) або управління ризиками (у тому числі з питань фінансового моніторингу), внутрішнього аудиту, юридичного супроводження діяльності банку».

Крім того, доречним буде охарактеризувати права та обов'язки комплаєнс-менеджера банку, які є частиною його правового статусу. Обсяг прав та обов'язків комплаєнс-менеджера закріплено в п. 41 Положення. Головний комплаєнс-менеджер

має право бути присутнім на засіданнях правління банку, комітетів та інших колегіальних органів, утворених правлінням банку, і накладати заборону (вето) на рішення цих органів, якщо реалізація таких рішень призведе до порушення вимог законодавства, відповідних стандартів професійних об'єднань, дія яких поширюється на банк, конфлікту інтересів, а також в інших випадках, установлених радою банку, та невідкладно інформує раду банку та/або комітет з управління ризиками про такі рішення (п. 41 Положення).

Стосовно обов'язків комплаєнс-менеджера, то банківське та господарське законодавство не дає чіткого переліку таких обов'язків, так само як і щодо гарантій його діяльності. Однак відповідна система гарантій виробилась практикою вітчизняного комплаєнсу в банках і зводиться до наступного: забезпечення підрозділу комплаєнс доступом до всієї необхідної інформації та документів; організаційна незалежність підрозділу комплаєнс, що звітує і підпорядковується безпосередньо раді банку; надання керівнику підрозділу комплаєнс прямої та необмеженої можливості обговорення питань щодо ризиків безпосередньо з радою банку; організаційне та функціональне відокремлення підрозділу комплаєнс від підрозділів першої та третьої лінії захисту; погодження з НБУ призначення і звільнення керівника комплаєнс-підрозділу; виконання функцій підрозділу комплаєнс керівником середньої або вищої ланки.

Важливе значення при характеристиці правового статусу комплаєнс-менеджера, як ключової ланки в організації системи комплаєнсу в банках України, має його порядок призначення та звільнення. Слід відзначити, що алгоритм призначення комплаєнс-менеджера так само як і призначення низки інших посадових осіб банку (головний ризик-менеджер, голова ради банку) дещо відрізняється у порівнянні з призначенням (обранням) посадових осіб системи органів інших суб'єктів господарювання. Йдеться мова про те, що призначення посадових осіб будь-яких інших підприємницьких суб'єктів господарювання відноситься виключно до компетенції загальних зборів, наглядової ради, (правління (ради директорів) відповідного господарського товариства (Закон України «Про акціонерні товариства»), Закону України «Про товариства з обмеженою відповідальністю та

додатковою відповідальністю»). Тобто жодні зовнішні суб'єкти на цей процес не впливають. При призначенні комплаєнс-менеджера мають місце певні особливості.

Призначення на посаду головного комплаєнс-менеджера належить до виключної компетенції ради банку (п. 13 ч. 7 ст. 39 Закону). Але відповідне призначення є неможливим без погодження зі сторони НБУ. Тобто НБУ, як орган державної влади, безпосередньо бере участь не тільки у встановленні кваліфікаційних вимог стосовно головного комплаєнс-менеджера, але й погоджує кандидатуру особи, відповідальної за комплаєнс зокрема в кожному банку. Відповідно до ст. 44 Закону кваліфікаційні вимоги до професійної придатності та ділової репутації головного комплаєнс-менеджера встановлюються НБУ. Головний ризик-менеджер та головний комплаєнс-менеджер вступають на посаду після їх погодження НБУ.

В цьому вбачається особливість порядку призначення досліджуваної посадової особи, оскільки встановлення вимог до займаної посади відомчими органами є типовим для багатьох сфер регулювання. Так, до прикладу, НКЦПФР встановлює вимоги стосовно корпоративних секретарів акціонерних товариств України (Рішення Про затвердження вимог до корпоративного секретаря акціонерного товариства)⁹⁵. НБУ має право встановлювати додаткові вимоги до корпоративного секретаря банку (ч. 5 ст. 87 Закону). Але НКЦПФР не уповноважена затверджувати чи погоджувати особу корпоративного секретаря після його обрання наглядовою радою (радою директорів). Це виключна компетенція акціонерів та органів управління, яким вони делегували свої повноваження.

Більше того, НБУ не тільки впливає на порядок призначення шляхом погодження відповідної кандидатури на посаду комплаєнс-менеджера, але й в подальшому в процесі реалізації останнім своєї компетенції контролює відповідність комплаєнс-менеджера кваліфікаційним вимогам, а у випадку виявлення невідповідності вживає санкції до банку.

Так у відповідності з ч. 1 ст. 19-1 Закону НБУ має право відмовити у видачі банківської ліцензії юридичній особі, яка має намір здійснювати банківську

⁹⁵ Рішення НКЦПФР Про затвердження вимог до корпоративного секретаря акціонерного товариства: від 28 вересня 2023 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1089863-23#Text>

діяльність, у разі якщо: ... 5) хоча б один із керівників юридичної особи, та/або її головний комплаєнс-менеджер, не відповідає кваліфікаційним вимогам.

НБУ має право відмовити в акредитації філії іноземного банку з таких підстав: ... 4) кандидатури головного комплаєнс-менеджера не відповідають вимогам Закону та/або нормативно-правових актів НБУ щодо професійної придатності та ділової репутації (ст. 24 Закону). НБУ може ініціювати заміну головного ризик-менеджера та головного комплаєнс-менеджера, якщо їх професійна придатність та/або ділова репутація не відповідають встановленим НБУ кваліфікаційним вимогам. Банк зобов'язаний на вимогу НБУ вжити заходів для заміни відповідної особи (ч. 10 ст. 44 Закону).

З однієї сторони погодження з НБУ при призначенні головного комплаєнс-менеджера не є виключенням, оскільки аналогічна вимога встановлюється і до низки інших посадових осіб таких як головний ризик-менеджер, керівник підрозділу внутрішнього аудиту (ст. 45 Закону), відповідальної особи банківської групи (ч. 14 ст. 9 Закону), тощо.

Але, на мою думку, вимогу про необхідність погодження кандидатури комплаєнс-менеджера з НБУ слід вважати надмірним втручанням в господарську діяльність банку та розцінювати як необґрунтований зовнішній вплив на організацію системи комплаєнс в банківській діяльності. Політика комплаєнс банку є внутрішнім питанням банку, яка визначається його органами управління з урахуванням стандартів визначених Національним банком України. Таким чином, НБУ визначає стандарти, а також уповноважений здійснювати перевірку на предмет дотримання відповідного банківського законодавства. Тож у нього є достатньо важелів впливу на правове регулювання банківської діяльності в Україні. Погодження кандидатури посадової особи навіть не першої ланки свідчить про надмірну зарегульованість банківського сектору.

Вважаю, з питань призначення головного комплаєнс-менеджера слід дотримуватися принципу автономії волі суб'єкта господарювання. Тобто банк повинен мати можливість самостійно визначати свою кадрову політику, але,

безумовно, з урахуванням вимог та інших приписів, закріплених в підзаконних нормативно-правових актах України.

У цьому, також вбачається прояв одного із принципів цивільного та господарського права та здійснення підприємницької (господарської) діяльності – принцип свободи підприємницької діяльності (п. 4 ч. 1 ст. 3 ЦК України, абз. 3 ч. 1 ст. 6 ГК України). Тому, виходячи з вище наведеного, вважаю, необхідно внести зміни до Закону України «Про банки і банківську діяльність» та виключити необхідність погодження Національним банком України комплаєнс-менеджера і відповідно викласти частину 10 та 11 статті 44 Закону України «Про банки і банківську діяльність» в такій редакції:

«10. НБУ має право вимагати заміни головного ризик-менеджера, якщо його професійна придатність та/або ділова репутація не відповідають встановленим Національним банком України кваліфікаційним вимогам. Банк зобов'язаний на вимогу Національного банку України вжити заходів для заміни відповідної особи.

11. Банк зобов'язаний погоджувати з Національним банком України рішення про звільнення головного ризик-менеджера, крім випадків звільнення такої особи за власним бажанням, за згодою сторін або у зв'язку із закінченням строку трудового договору (контракту)».

Стосовно юридичної відповідальності комплаєнс-менеджера, то як на рівні підзаконних нормативно-правових актів так і на рівні локальних актів конкретних банків відповідна проблематика не деталізується. В п. 41 Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах лише зазначається, що головний комплаєнс-менеджер несе відповідальність за діяльність підрозділу контролю за дотриманням норм (комплаєнс). Аналогічне положення дублюється в п. 40-1 відповідного Положення: «Головний комплаєнс-менеджер несе відповідальність за виконання підрозділом контролю за дотриманням норм (комплаєнс) покладених на цей підрозділ функцій».

Так само не деталізується конкретні види правопорушень та санкцій за їх вчинення і в локальних правових актах банків України. Згідно з п. 3.3. Кодексу поведінки (етики) АТ «Укрбудінвестбанк» головний комплаєнс-менеджер та відділ

контролю комплаєнс-ризиків несе відповідальність за здійснення контролю за впровадженням та дотриманням цього Кодексу та надання консультацій Працівникам Банку із питань його дотримання. Головний комплаєнс-менеджер не рідше одного разу на рік звітує Наглядовій раді Банку про дотримання/недотримання цього Кодексу, про виявлені порушення та здійснені щодо їх недопущення в майбутньому заходи⁹⁶ (п. 3.3.).

Таким чином, виходячи з тлумачення вище наведених господарсько-правових норм вбачається, що комплаєнс-менеджер несе відповідальність на рівні посадових осіб банку без деталізації конкретних видів правопорушень та санкцій.

У цілому слід погодитися з таким підходом. Адже притягнення до юридичної відповідальності комплаєнс-менеджера так само як інших посадових осіб банку відбувається на тих самих засадах. Більше того, з метою дотримання правил нормотворчої техніки (зокрема, уникнення дублювання правових норм тощо) пропонуємо виключити п.40-1 з Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах, оскільки відповідна правова норма не несе додаткового змістового навантаження у порівнянні з уже існуючою чинною нормою п. 41 відповідного Положення.

Постає питання щодо можливості надання послуг з аутсорсингу функції комплаєнсу. Під аутсорсингом (англ. outsourcing; укр. підрядництво) розуміється процес залучення банком сторонньої особи чи компанії до виконання певної роботи; передача суб'єктом частини його завдань або процесів стороннім виконавцям на умовах субпідряду. В Україні уже сформувалася достатня кількість суб'єктів господарювання, які надають відповідний вид послуг. Зокрема, аутсорсинг комплаєнсу пропонують KPMG, Deloitte, EY та PwC, вітчизняні компанії – члени зарубіжних консультативних груп (ТОВ «Оттен Консалтинг» – Німецька консультативна група German Advisory Group, Golaw Україна, ТОВ «Юридична фірма «Ілляшев та Партнери»», ТОВ «Аксело», ТОВ «КПД Консалтинг» та ін.). Втім, як зазначає О.В. Овсієнко, лідерами ринку є універсальні суб'єкти господарювання,

⁹⁶ Кодекс поведінки (етики) АТ «Укрбудінвестбанк» затверджений Рішенням Наглядової ради АТ «Укрбудінвестбанк», Протокол №6 від 09.02.2022року. URL: <https://ubib.com.ua>

для яких комплаєнс-консалтинг є лише одним із напрямів надання послуг. Конкуренцію їм становлять внутрішні юридичні та аудиторські підрозділи підприємств, їхні служби безпеки; наявність на ринку консалтингових компаній, що спеціалізуються не на наданні повного пакета комплаєнс-консалтингових послуг, а на окремих його складових – створенні незалежних інформаційних сервісів, систем бізнесмоніторингу контрагентів, комплаєнс-навчанні⁹⁷.

Переваги аутсорсингу комплаєнс полягають в тому, що аутсорсинг комплаєнсу забезпечує можливість якісно виконати вимоги закону, мінімізувати витрати на забезпечення комплаєнс-офіцерів, підвищити незалежність комплаєнс-функції від виконавчого органу, підвищити ефективність комплаєнсу завдяки стандартизації. Аутсорсинг функцій комплаєнс потенційно має переваги для суб'єкта господарювання, у порівнянні із штатною посадою комплаєнс-менеджера, оскільки виконання відповідних обов'язків особою, не пов'язаною з підприємством трудовими правовідносинами, передбачає: 1) незалежність від будь-яких посадових осіб та акціонерів і таким чином рівновіддаленість від всіх груп стейкхолдерів, діяльність виключно в інтересах суб'єкта господарювання та його власників; 2) відсутність конфлікту інтересів; 3) компетентність – комплаєнс та корпоративне управління є, як правило, основним профілем діяльності надавача відповідного виду послуг (чи його підрозділу), тож забезпечується високий рівень фаховості, аналіз постійних змін у законодавстві з питань комплаєнсу та корпоративного управління; 4) економія фінансів суб'єкта господарювання – витрати на залучення зовнішнього комплаєнс-менеджера менші, у порівнянні з витратами на утримання штатного комплаєнс-менеджера та комплаєнс-підрозділу (заробітна плата та оподаткування, забезпечення робочим місцем, витрати на підвищення кваліфікації, необхідне програмне забезпечення, тощо).

Однак в сфері надання банківських послуг передання функцій комплаєнсу повністю на аутсорсинг є неможливим, оскільки створення підрозділу комплаєнсу є імперативною вимогою нормативно-правових актів НБУ. Відповідно до п. 32

⁹⁷ Овсієнко О.В. Світличний О.С. Комплаєнс-консалтинг та перспективи його розвитку в Україні, 2021 -№2 (45), С. 68-86.

Положення рада банку в обов'язковому порядку створює постійно діючий підрозділ контролю за дотриманням норм (комплаєнс) і забезпечує незалежне виконання функцій з управління ризиками. Допускається покладення на комплаєнс-менеджера інших функцій. Зокрема, банк має право покладати на головного комплаєнс-менеджера функції відповідального працівника банку за проведення фінансового моніторингу (п. 43). Однак виконання функцій комплаєнс-менеджера іншими підрозділами забороняється. Цим підкреслюється важливість комплаєнсу та необхідність його забезпечення штатними посадовими особами банку.

Однак разом з тим відповідними правовими актами не забороняється надання додаткових послуг банку в частині забезпечення комплаєнсу. Тобто, на мою думку, аутсорсинг комплаєнсу може мати субсидіарний характер та бути доцільним особливо для невеликих банків та новостворених банків, у яких поки-що відсутній досвідчений комплаєнс-підрозділ. Так, можливість здійснення послуг комплаєнсу спеціалізованими аутсорсинговими компаніями відкриває шлях для банків та фінансових установ забезпечити відповідність своєї діяльності вимогам законодавства та регуляторних вимог. Ці компанії можуть надавати послуги з аудитування, консультування та розробки стратегій комплаєнсу, що допомагає банкам ефективно впроваджувати та підтримувати вимоги щодо внутрішнього контролю та дотримання правових норм. Такий підхід дозволяє банкам скористатися експертними знаннями та ресурсами зовнішніх постачальників послуг для забезпечення високого рівня комплаєнсу.

Такий підхід має кілька переваг. По-перше, він дозволяє скоротити витрати, оскільки не потребує створення та утримання великого внутрішнього підрозділу, особливо на ранніх етапах діяльності. По-друге, залучення зовнішніх фахівців може підвищити якість комплаєнс-діяльності завдяки доступу до експертних знань та новітніх практик у цій сфері. По-третє, аутсорсинг дозволяє банкам сконцентруватися на своїй основній діяльності, водночас забезпечуючи високий рівень відповідності нормативним вимогам.

Проте, існують також ризики, серед них – можливість втрати контролю над процесами, залежність від зовнішніх постачальників послуг, а також питання

конфіденційності та безпеки інформації. Тому важливо ретельно обирати партнерів для аутсорсингу та забезпечувати належний контроль за їхньою діяльністю.

НБУ може встановити процедуру отримання дозволу для спеціалізованих аутсорсингових компаній на проведення додаткових послуг банку у сфері комплаєнсу шляхом розробки нормативних вимог та критеріїв, якими повинні керуватися аутсорсингові компанії для отримання дозволу на надання таких послуг з комплаєнсу. Після проведення аналізу кваліфікації та досвіду роботи такої компанії в сфері комплаєнсу, її фінансової стійкості та здатності забезпечити високий рівень надання додаткових послуг банку в частині забезпечення комплаєнсу, НБУ може видати аутсорсинговій компанії дозвіл на надання додаткових послуг банку в області комплаєнсу. Крім того, до такої участі можуть залучатись і іноземні компанії, які пройшли сертифікацію в Україні та отримали дозвіл НБУ на надання додаткових послуг банку в частині здійснення комплаєнсу. Це дозволяє банкам залучати міжнародний досвід та експертизу у сфері комплаєнсу, покращуючи свою ефективність та дотримання регулятивних вимог. Сертифікація іноземних компаній може також сприяти розвитку міжнародних партнерств та підвищенню стандартів у сфері фінансового регулювання.

Такий механізм дозволить забезпечити необхідну якість здійснення комплаєнсу у банках в сучасних умовах, зокрема частково вирішити проблему кадрового голоду у зв'язку з недостатньою кількістю компетентних працівників для здійснення ефективного комплаєнсу у сфері банківської діяльності. Так, велика кількість чоловіків і жінок мобілізовані до Збройних сил, тих, хто залишили країну та виїхали закордон, тисячі внутрішньо переміщених осіб, призводять до втрати значної частини кваліфікованих спеціалістів в банківській галузі, зокрема тих, хто має необхідні навички і знання у сфері комплаєнсу.

Запровадження відповідної практики цілком відповідає Базельському акту «Комплаєнс та співкомплаєнс-функція в банках». У відповідності з 10 принципом конкретні завдання функції комплаєнс можуть передаватися стороннім виконавцям, але вони повинні залишатися під належним наглядом керівника комплаєнс.

При цьому банк повинен гарантувати, що будь-які домовленості про аутсорсинг не перешкоджають ефективному нагляду з боку його наглядових органів. Незалежно від того, якою мірою конкретні завдання функції комплаєнс передано аутсорсингу, рада директорів і вище керівництво залишаються відповідальними за дотримання банком усіх чинних законів, правил і стандартів (п. 50 Базельського акту)⁹⁸.

Таким чином, суб'єкти правовідносин у сфері банківського комплаєнсу є ключовими елементами правового регулювання, спрямованого на забезпечення належного рівня відповідності банківської діяльності чинному законодавству, нормативним вимогам та стандартам етичної поведінки. Комплаєнс-функція банку реалізується через взаємодію між банківськими установами, державними органами, зокрема регуляторами, а також внутрішніми структурними підрозділами, що відповідають за моніторинг та контроль за дотриманням нормативних вимог.

До суб'єктів банківського комплаєнсу належать банки як юридичні особи, працівники банківських установ, на яких покладено обов'язок дотримання внутрішніх правил і стандартів, а також комплаєнс-підрозділи, що здійснюють контрольні функції. Важливу роль відіграють державні органи, включаючи НБУ, який виступає регулятором та забезпечує нагляд за дотриманням банками встановлених норм і правил. Крім того, до суб'єктів правовідносин у цій сфері відносяться клієнти банку, права та обов'язки яких також підпадають під дію комплаєнс-процедур, особливо в частині забезпечення належної перевірки операцій та управління ризиками.

Отже, суб'єкти банківського комплаєнсу в Україні функціонують у межах інтегрованої системи, де внутрішні суб'єкти виконують завдання оперативного контролю і реалізації комплаєнс-політик, а зовнішні – забезпечують регулювання та нагляд, встановлюючи правові та нормативні рамки для діяльності банку. Така взаємодія внутрішніх і зовнішніх суб'єктів сприяє підвищенню ефективності комплаєнс-процедур, мінімізації комплаєнс-ризиків та забезпеченню стабільності й прозорості банківської системи України.

⁹⁸ Compliance and the compliance functions in bank. <https://www.bis.org/publ/bcbs113.pdf>

2.3. Державне регулювання та саморегулювання банківського комплаєнсу

Система державного регулювання та саморегулювання банківського комплаєнсу відіграє ключову роль у забезпеченні стабільної та безпечної роботи банків. З огляду на зростання вимог до прозорості банківських операцій, посилену увагу до ризиків і необхідність відповідати міжнародним стандартам, значення комплаєнсу зростає. Ефективна система комплаєнсу допомагає банкам не тільки мінімізувати правові та репутаційні ризики, але й підвищувати рівень довіри з боку клієнтів, партнерів і регуляторів.

У ч. 1 ст. 12 ГК України йдеться про те, що держава для втілення своєї економічної політики та реалізації різних програм, зокрема економічних і соціальних, застосовує різноманітні інструменти та механізми для регулювання господарської діяльності. Таким чином, ця норма визначає основну мету державного регулювання в економічній сфері на стратегічному рівні.

Державне регулювання часто описується як сукупність заходів, які держава здійснює для підтримки, компенсації та корекції економічних процесів. Основна мета цих заходів – створити сприятливі умови для ефективної роботи ринкової економіки та вирішувати складні соціально-економічні виклики, пов'язані з розвитком національної економіки та добробутом суспільства⁹⁹.

Необхідність здійснення державного регулювання відносин у сфері господарювання визначає особливості правового регулювання господарської діяльності, які насамперед проявляються у наявності спеціальних принципів правового регулювання, у видах правовідносин, у використанні прийомів правового регулювання¹⁰⁰.

Об'єктами державного регулювання економіки є різні сфери, галузі та регіони, а також ті явища, ситуації та умови соціально-економічного життя країни, де виникають проблеми, що не можуть бути вирішені автоматично або швидко, як того

⁹⁹ Гриньова В. М. Державне регулювання економіки: Підручник / В. М. Гриньова, М. М. Новикова. – К.: Знання, 2008. – 398 с.

¹⁰⁰ Гарагонич О.В. Державне регулювання господарської діяльності: теоретичні питання/ Правові проблеми взаємодії держави і бізнесу: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції/Луганськ: 2009, С 35-40.

вимагають умови стабільного функціонування економіки та збереження соціальної стабільності.

Водночас, визначення об'єктів державного регулювання залишається складним теоретичним питанням. Найбільш узагальненим об'єктом є економічна система держави в цілому. Хоча процеси переходу України до ринкової економіки проходять повільніше, ніж очікувалося, вони все ж вимагають змін у балансі між державним регулюванням та впливом ринкових механізмів. Головна мета цих змін полягає у знаходженні оптимального співвідношення між цими двома важелями впливу на економічну систему, яке, з урахуванням соціальних, економічних і політичних факторів, не може залишатися незмінним. Держава повинна реагувати на зміни, що відбуваються в суспільстві та економіці.

У такому контексті роль державного регулювання господарської діяльності стає надзвичайно важливою, адже вибір засобів і механізмів регулювання визначає ступінь державного впливу на економічне життя країни. Цей рівень може бути або занадто високим, що обмежуватиме свободу ринку і створюватиме ризики повернення до командної економіки, або занадто низьким, що спричинить втрату контролю за економічними процесами, призведе до хаосу та дезорганізації господарських відносин.

Тому важливо знайти оптимальний баланс між державним регулюванням та ринковими механізмами, що допоможе побудувати ефективну модель ринкової економіки в Україні, яка базується на гармонії між приватними й суспільними інтересами. Важливу роль у цьому відіграє також визначення критеріїв ефективності впливу державного регулювання на розвиток економіки, її конкурентоспроможність і добробут населення.

Однак, без чіткого розуміння поняття та змісту державного регулювання господарської діяльності неможливо вирішити ці питання, хоча окремі нормативно-правові акти регулюють державне втручання в певні галузі.

Аналіз законодавства та наукових досліджень дозволяє трактувати державне регулювання господарської діяльності як процес, в якому держава через свої компетентні органи регулює діяльність підприємств і фізичних осіб-підприємців,

використовуючи економіко-правові, організаційні та правові інструменти для реалізації економічної політики та виконання програм розвитку. Державне регулювання господарської діяльності є різновидом соціального регулювання, яке полягає в упорядкуванні поведінки соціальних суб'єктів через встановлення прав, обов'язків і застосування заохочень чи примусу¹⁰¹.

Основою для визначення переліку засобів державного регулювання господарської діяльності повинні бути функції держави в економічній сфері. На думку В.О. Котюка, ці функції включають: а) господарсько-організаційну (організація виробництва, планування, управління і самоуправління, програмування тощо); б) господарсько-стимулюючу (створення умов для розвитку виробництва, захист різних форм власності)¹⁰².

Варто зазначити, що, хоча окремі дослідження стосуються деяких аспектів правових засобів¹⁰³, сучасна наука господарського права загалом не приділяє достатньої уваги загальнотеоретичним питанням щодо застосування правових засобів у господарській діяльності, зокрема, засобам державного регулювання. З положень ст. 12 Господарського кодексу України (ГК України) можна зробити висновок, що законодавець ототожнює конструкції "засоби державного регулювання господарської діяльності" і "засоби регулюючого впливу на суб'єктів господарювання".

Крім того, у чинному законодавстві зустрічається поняття "засоби регуляторного впливу на суб'єктів господарювання", як це визначено, наприклад, у Законі України від 9 липня 2010 року "Про державне регулювання у сфері комунальних послуг"¹⁰⁴. В окремих публікаціях спостерігається ототожнення цих понять¹⁰⁵, але це є помилковим, оскільки, незважаючи на їхню схожість, йдеться про різні види регуляторного впливу.

¹⁰¹ Правознавство: Підручник / за ред. В.В. Копейчикова, А.М. Колодія. – К.: Юрінком Інтер.– 2004, С. 128., с. 128

¹⁰² Котюк В.О. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб./ В.О. Котюк. – К.: Атіка, 2005, С. 296, с. 296

¹⁰³ Беляневич О.А. Господарське договірне право України (теоретичні аспекти): Монографія / О.А. Беляневич. – Юрінком Інтер, 2006, С. 34-37, с. 34-37

¹⁰⁴ Про державне регулювання у сфері комунальних послуг: Закон України від 09.07.2010 № 2479-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2479-17>

¹⁰⁵ Ігнатушина М.І. Правові засоби державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності/ М.І. Ігнатушина // Международная научно-практическая Интернетконференция "Экономико-правовые исследования в XXI веке" URL: <http://www.hozpravo.com.ua/collections>

Так, у Законі України від 11 вересня 2004 року № 1160-IV "Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності"¹⁰⁶ під регуляторною діяльністю розуміють діяльність, спрямовану на підготовку, прийняття, моніторинг результативності та перегляд регуляторних актів. Ця діяльність здійснюється в межах, визначених Конституцією України, цим Законом та іншими нормативно-правовими актами. Під регуляторним актом мається на увазі нормативно-правовий акт, прийнятий уповноваженим регуляторним органом, який спрямований на правове регулювання господарських або адміністративних відносин між органами державної влади і суб'єктами господарювання.

Таким чином, регуляторна діяльність є лише одним із аспектів державного впливу на господарську діяльність.

У наукових працях, зокрема економічних, зустрічаються терміни "засоби державного регулювання економіки" та "засоби державного регулювання підприємницької діяльності"¹⁰⁷. Останнє поняття є вужчим, оскільки підприємницька діяльність є лише частиною господарської, як зазначено в ст. 42 ГК України¹⁰⁸.

У цьому дослідженні використовуватимемо термін "засоби державного регулювання господарської діяльності", оскільки він найкраще відображає механізми впливу держави на суб'єктів господарювання. Це підтверджується використанням у ст. 12 ГК України виразів "основні засоби регулюючого впливу" та "різноманітні засоби".

Подібні терміни також застосовуються в нормативно-правових актах, що регулюють окремі галузі господарювання. Наприклад, згідно з ч. 5 Закону України від 9 липня 2010 року № 2479-VI "Про державне регулювання у сфері комунальних послуг", до засобів регуляторного впливу належать ліцензування, встановлення тарифів, нормативів та інші засоби, передбачені законодавством.

¹⁰⁶ Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11.09.2003 № 1160-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text>

¹⁰⁷ Васильців Т.Г. Удосконалення державного регулювання підприємницької діяльності в Україні / Т.Г. Васильців // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 1 (10). – С. 145-150., с. 145-150

¹⁰⁸ Щербина В.С. Поняття державного регулювання підприємницької діяльності / В.С. Щербина // Актуальні проблеми юридичної науки: Збірник тез міжнародної наукової конференції "Дев'ять осінніх юридичних читань" (м. Хмельницький, 12-13 листопада 2010 року): У 4-х частинах. – Частина третя: "Цивільне право. Сімейне право. Міжнародне приватне право. Комерційне право. Цивільний, господарський та адміністративний процес". – Хмельницький: Видавництво Хмельницького університету управління та права, 2010, С. 297-298, с. 297-298

Проте, у законодавстві іноді неправильно використовуються терміни "форми" замість "засоби". Це спостерігається, наприклад, у ст. 3 Закону України "Про державне регулювання ринку цінних паперів", що призводить до невідповідності з термінологією ГК України.

Окремо слід зазначити питання співвідношення засобів і механізмів державного регулювання. У ч. 1 ст. 12 ГК України використовуються обидва терміни.

Державне регулювання банківського комплаєнсу ґрунтується на системі нормативно-правових актів, які визначають правила та вимоги для функціонування банківських установ з метою забезпечення їх відповідності правовим та етичним стандартам. Основну роль у регулюванні цієї сфери відіграє НБУ, який формує правову основу для діяльності банків, зокрема в частині комплаєнс-діяльності.

Постанова НБУ №183 від 25 грудня 2023 року "Про затвердження Положення про застосування Національним банком України коригувальних заходів, заходів раннього втручання, заходів впливу у сфері державного регулювання діяльності на ринках небанківських фінансових послуг"¹⁰⁹ (далі - Положення) визначає механізми застосування заходів впливу, коригувальних заходів та заходів раннього втручання щодо учасників фінансового ринку. Основна мета цих заходів полягає у забезпеченні стабільного функціонування фінансових установ, дотриманні законодавчих вимог і підтриманні фінансової стабільності в банківському секторі.

Згідно зі статтею 9 Положення, коригувальні заходи застосовуються до банківських установ у випадку порушень чинного законодавства або регуляторних актів. До таких заходів відносяться рекомендації або зобов'язання банків щодо усунення виявлених порушень чи недоліків у їхній діяльності. Наприклад, банк може бути зобов'язаний вдосконалити систему внутрішнього контролю, поліпшити комплаєнс-процедури або переглянути внутрішні політики управління ризиками. Коригувальні заходи зазвичай використовуються у випадках, коли є загроза серйозніших проблем у майбутньому, спричинених порушеннями.

¹⁰⁹ Про затвердження Положення про застосування Національним банком України коригувальних заходів, заходів раннього втручання, заходів впливу у сфері державного регулювання діяльності на ринках небанківських фінансових послуг: постанова Правління НБУ №183 від 25 грудня 2023 року. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0183500-23#Text>

Відповідно до статті 10 Положення, заходи раннього втручання можуть бути застосовані НБУ у випадках виявлення ознак ризику в діяльності банків, що можуть призвести до значних фінансових труднощів. До таких заходів можуть належати вимоги щодо підвищення частоти подання звітності, зобов'язання збільшити резерви для покриття ризиків або впровадження інших заходів, спрямованих на стабілізацію діяльності банку. Метою таких заходів є попередження виникнення значних проблем та мінімізація їхнього впливу на банківську систему.

Згідно з статтею 11 Положення, заходи впливу застосовуються у разі серйозних порушень законодавства або невиконання вимог, встановлених НБУ. До таких заходів належать штрафи, тимчасове відсторонення керівників банку від виконання обов'язків, введення тимчасової адміністрації або навіть відкликання банківської ліцензії. Ці заходи впливу мають на меті захистити фінансову систему від негативного впливу ненадійних банківських установ.

Стаття 12 Положення регламентує порядок здійснення нагляду та моніторингу діяльності банків з боку НБУ. Регулятор здійснює регулярні перевірки діяльності банківських установ для виявлення порушень у системах комплаєнс-контролю, фінансовому моніторингу та загальному дотриманні законодавства. НБУ має право вимагати подання додаткових звітів та проведення незалежних аудитів для забезпечення відповідності діяльності банків встановленим правовим нормам.

НБУ застосовує комплексний підхід до регулювання комплаєнс-діяльності банків через використання коригувальних заходів, заходів раннього втручання та заходів впливу, а також здійснює постійний нагляд і моніторинг, що дозволяє мінімізувати ризики для стабільності фінансової системи країни.

Ключовим нормативним документом, що регулює банківську діяльність, є Закон України "Про банки і банківську діяльність", який зобов'язує банки діяти відповідно до принципів законності, прозорості та етичної поведінки. У цьому законі також закріплені вимоги до впровадження комплаєнс-процедур, що реалізуються через відповідні нормативні акти НБУ. Серед них важливе місце займає Положення про організацію системи внутрішнього контролю в банках України та банківських групах, затверджене Постановою НБУ 02.07.2019 № 88. Цей документ встановлює

обов'язкові вимоги щодо створення банками ефективної системи внутрішнього контролю, яка включає комплаєнс-функції, необхідні для забезпечення відповідності законодавчим вимогам.

Після підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у 2014 році, банківська система України розпочала процес інтеграції з європейськими стандартами. Одним з ключових елементів цього процесу є впровадження Базельських принципів та рекомендацій FATF (Financial Action Task Force), які регулюють управління ризиками, особливо в аспектах боротьби з відмиванням грошей (AML) і фінансуванням тероризму. Ці принципи є важливими для комплаєнс-діяльності банків і спрямовані на зниження ризиків фінансових зловживань.

Взагалі, в Україні державне регулювання банківського комплаєнсу здебільшого реалізується через нормативно-правові акти, такі як закони та постанови НБУ. Цей підхід забезпечує правову основу для регулювання, але має певні обмеження в порівнянні з міжнародними практиками, де застосовуються більш гнучкі та інтегровані механізми контролю та управління комплаєнс-діяльністю.

По-перше, в країнах з розвиненими фінансовими системами, таких як Велика Британія та США, регулювання комплаєнсу не обмежується лише законодавчими нормами. У цих юрисдикціях активно діють регуляторні наглядові механізми, що забезпечують постійну взаємодію між регуляторами та банками. Така взаємодія не зводиться лише до формальних інструкцій, але також передбачає надання гнучких рекомендацій, які дозволяють адаптувати комплаєнс-системи відповідно до специфіки діяльності конкретних банків. Наприклад, у Великій Британії регулятори, такі як Financial Conduct Authority (FCA) та Prudential Regulation Authority (PRA), не лише ухвалюють законодавчі акти, а й активно контролюють їх виконання, проводять перевірки, надають рекомендації та формують стандарти найкращих практик.

По-друге, міжнародна практика широко застосовує такі інструменти, як публічні реєстри порушників, незалежні оцінки комплаєнс-програм та система whistleblowing (анонімного повідомлення про порушення). Ці механізми дозволяють залучати не тільки регуляторів, а й працівників банків та громадськість до контролю за дотриманням стандартів. В Україні такі інструменти розвинені недостатньо або

взагалі відсутні, що суттєво обмежує можливості своєчасного виявлення та запобігання порушенням.

По-третє, у багатьох країнах діють незалежні організації, що займаються сертифікацією комплаєнс-систем та проводять регулярні аудити для оцінки їх відповідності міжнародним стандартам. Наприклад, у США такі аудити часто виконуються приватними організаціями, які спеціалізуються на управлінні ризиками. В Україні подібні аудити, як правило, проводяться лише частково і, здебільшого, у відповідь на вимоги зовнішніх аудиторів, а не як постійний елемент комплаєнс-контролю.

Сьогодні на фінансових ринках провідних країн доведено ефективність існування інституту саморегулювання. Його головні переваги полягають у тому, що саморегулювання робить фінансовий ринок більш привабливим для інвесторів, збільшує обсяги торгівлі, ліквідність, а також доходи професійних учасників, завдяки добровільному дотриманню ними стандартів і норм поведінки¹¹⁰.

В Україні до недавнього часу усі стандарти розробляються державою, хоча це – прерогатива саморегулювальних організацій (далі – СРО). За багатьма питаннями інтереси держави та СРО збігаються. Спільність інтересів держави та організацій існує, насамперед, у сфері попередження та вирішення конфліктів між учасниками, поліпшення ринкової інфраструктури, запровадження стандартів професійної діяльності. Водночас, використання інституту саморегулювання в сучасних умовах надає можливість розвантажити державу як єдиного регулятора на ринку. Тим більше, в умовах бюджетної економії саморегулювання є привабливим рішенням, оскільки такі організації фінансуються галуззю, яку вони регулюють¹¹¹.

У банківській сфері саморегулювання сприяє зміцненню ринкової дисципліни. Учасники ринку банківських послуг, щоб уникнути банкрутства або втрати ділової репутації, будуть добровільно дотримуватися стандартів і правил, які самі банки й визначають. НБУ, як регулятор, має необмежений доступ до банківської інформації,

¹¹⁰ Hart O. The Governance of Exchanges: Members' Cooperatives versus Outside Ownership / O. Hart, J. Moore //Oxford Review of Economic Policy. – 1996. – 12. – P. 53–69

¹¹¹ Гарагонич О.В., Бисага Ю.М., Кампі О.Ю., Белов Д.М. Інститути спільного інвестування. Правове регулювання господарської діяльності із спільного інвестування: монографія. К.: Гельветика, 2014. 216 с.

що відрізняє його від інших зацікавлених сторін, які обмежуються публічною інформацією. Це забезпечує рівень прозорості банку та сприяє підтриманню дисципліни на ринку. При цьому НБУ не здійснює контроль за соціальними аспектами діяльності банків, такими як розвиток персоналу чи реалізація соціальних та екологічних проєктів. Тому централізація даних у саморегулівній організації виглядає економічно виправданою та відповідає вимогам міжнародного регулювання, таким як стандарти FATF, які передбачають впровадження єдиних баз даних для моніторингу транзакцій і забезпечення прозорості фінансових операцій.

Основною формою саморегулювання в банківському секторі є створення саморегулівних організацій, що об'єднують учасників ринку фінансових послуг. Відповідно до ст. 20 Закону України "Про фінансові послуги та фінансові компанії"¹¹², саморегулівні організації є неприбутковими об'єднаннями, створеними для представництва та захисту прав і інтересів своїх учасників, а також забезпечення їхньої відповідності законодавству та іншим регуляторним вимогам. Такі організації мають право розробляти стандарти та правила ведення діяльності, а також забезпечувати їх дотримання своїми учасниками.

НБУ делегує частину своїх повноважень саморегулівним організаціям, що дозволяє більш ефективно контролювати та регулювати ринок фінансових послуг. СРО мають можливість самостійно вирішувати питання внутрішнього регулювання діяльності банків, впроваджувати нові стандарти та здійснювати нагляд за їх дотриманням.

Важливим елементом саморегулювання є впровадження внутрішніх систем контролю, зокрема комплаєнс-систем. Банки самостійно розробляють політики та процедури, що стосуються управління ризиками, боротьби з корупцією, управління конфліктами інтересів, протидії відмиванню грошей та іншим аспектам комплаєнс-діяльності. У межах саморегулювання банки регулярно здійснюють аудит своїх внутрішніх процесів, щоб вчасно виявляти порушення та забезпечувати їх усунення.

¹¹² Про фінансові послуги та фінансові компанії: Закон України від 14.12.2021 № 1953-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text>

Варто також зазначити ключові переваги саморегулювання на банківському ринку¹¹³:

- гнучкість саморегулювальної організації у порівнянні з державним регулятором, що дозволяє швидко ухвалювати рішення в умовах динамічних змін на ринку;
- лобіювання інтересів членів організації під час політичних дискусій та підвищення ефективності діалогу з державними органами;
- фінансова незалежність СРО від державного бюджету, що знижує навантаження на бюджет країни;
- акумуляція інформації щодо діяльності банків і загального стану банківської системи;
- можливість впливу банків на законодавчий процес і контроль за використанням членських внесків.

Як вже і було зазначено, діяльність СРО не спрямована на отримання прибутку, що дозволяє уникнути ризиків комерціалізації організації. Питання, пов'язані з використанням рекламних методів, швидким приростом членів або відсутністю прозорості в управлінні, можуть бути вирішені через встановлення чітких механізмів контролю та звітності.

Основною мотивацією для банків приєднатися до СРО є прагнення підвищити свою ділову репутацію та імідж, через участь у створенні рейтингу соціально відповідальних банків. Такий рейтинг дозволить підвищити вартість нематеріальних активів банку.

Створення рейтингу соціально відповідальних банків стане важливим інструментом для стейкхолдерів. Для НБУ ці рейтинги можуть бути індикатором прозорості банків і виконання ними своїх зобов'язань перед клієнтами та партнерами.

Не менш важливим є ідентифікація заходів дисциплінарного впливу на банки, що порушують правила СРО. Такі заходи можуть включати попередження, штрафи, позапланові перевірки, а в крайніх випадках – виключення з членів СРО або подання до НБУ з проханням про інспекційну перевірку.

¹¹³ Сердюк Т. В. Саморегулювання в Україні : переваги та недоліки в сучасних економічних умовах / Т. В. Сердюк // Економічний вісник НТТУ “КПІ”. URL: <http://economy.kpi.ua/ru/node/343>

Законопроект №4841-д "Про саморегулівні організації" представляє собою важливу ініціативу, спрямовану на створення законодавчої бази для інституційного розвитку саморегулювання в різних сферах діяльності, зокрема банківській. Його метою є запровадження механізмів, які дозволяють професійним учасникам ринку об'єднуватися у саморегулівні організації для забезпечення контролю за дотриманням професійних стандартів і правил без прямого втручання з боку державних регуляторів. Це забезпечує ефективніший нагляд за дотриманням законодавчих вимог та внутрішніх правил організації.

СРО можуть створюватися на добровільній основі професійними учасниками певних галузей, таких як банківський сектор. Діяльність таких організацій відбувається на основі спеціально розроблених правил та стандартів, що погоджуються з відповідними державними органами, якщо це необхідно. Важливою функцією СРО є нагляд за виконанням членами організації вимог законодавства та внутрішніх нормативних актів, що потенційно може зменшити навантаження на державні регулюючі органи.

Функції СРО передбачають не тільки розробку стандартів та правил, що регулюють діяльність членів організації, але й забезпечення контролю за їх виконанням через аудити та інспекції. Крім того, СРО має право накладати санкції за порушення встановлених норм. Участь СРО у вирішенні спорів між учасниками ринку, або між учасниками та їхніми споживачами, є ще однією з важливих функцій, що сприяє врегулюванню конфліктів у позасудовому порядку. Організація також надає можливості для навчання та підвищення кваліфікації своїх членів, що є важливим для відповідності вимогам сучасного ринку.

Законопроект надає СРО право на встановлення обов'язкових для їхніх членів правил та стандартів, що відповідають специфіці діяльності галузі. Така модель саморегулювання дозволяє учасникам ринку контролювати свою діяльність самостійно, при цьому дотримуючись професійних етичних норм і стандартів якості. Попри наявність саморегуляції, держава зберігає право здійснювати нагляд за діяльністю СРО, щоб забезпечити відповідність їхніх правил та стандартів вимогам законодавства. Крім того, законопроект передбачає механізм відкликання

повноважень у СРО в разі порушення організацією встановлених правил або неефективного здійснення контролю за своїми членами.

Членство в СРО є переважно добровільним, проте для окремих категорій учасників ринку воно може бути обов'язковим. Для того, щоб отримати статус саморегульованої організації, СРО має відповідати певним критеріям, таким як об'єднання достатньої кількості учасників ринку, наявність чітких правил внутрішньої діяльності та ефективних механізмів моніторингу та контролю. Фінансування СРО здійснюється за рахунок внесків її членів, що забезпечує фінансову незалежність організації та дозволяє їй ефективно виконувати свої функції.

У контексті банківської сфери СРО можуть відігравати ключову роль у забезпеченні дотримання комплаєнс-стандартів, особливо щодо боротьби з відмиванням коштів, виконання міжнародних норм, впровадження етичних стандартів та протидії корупційним практикам. Саморегулювання дозволяє банкам гнучкіше реагувати на зміни в законодавчому та економічному середовищі, а також сприяє підвищенню ефективності управління ризиками. СРО можуть допомагати у вирішенні спорів між банками, їхніми клієнтами та регуляторами, знижуючи витрати на судові процеси та сприяючи добровільному врегулюванню конфліктів.

Таким чином, законопроект створює перспективи для тіснішої взаємодії між державними органами та саморегульованими організаціями, що сприятиме обміну інформацією та підвищенню ролі СРО в регулюванні ринку.

У процесі дослідження саморегулювання банківського сектору значну увагу необхідно приділити діяльності таких організацій, як Асоціація українських банків (далі - АУБ) та Незалежна асоціація банків України (далі - НАБУ). Ці структури мають важливе значення для розвитку саморегулювання, оскільки виступають платформою для координації банківських установ і забезпечення їх ефективної взаємодії з державними регуляторами.

АУБ та НАБУ діють на основі правових норм, що регулюють діяльність професійних об'єднань та саморегульованих організацій. Їх саморегульовний статус надає можливість брати участь у формуванні стандартів для своїх членів і розробляти рекомендації, які доповнюють законодавче регулювання. Діяльність цих організацій

часто має рекомендаційний характер, однак вони активно взаємодіють з державними регуляторами, виконуючи функцію посередника у розробці та впровадженні загальних стандартів ринку.

Одним із ключових механізмів, які розробляють АУБ і НАБУ, є впровадження стандартів і кодексів поведінки. Ці організації надають рекомендації щодо управління ризиками, дотримання етичних норм, запобігання корупції та боротьби з відмиванням коштів. Наприклад, НАБУ активно працює над розробкою стандартів комплаєнсу, що охоплюють не лише внутрішні процедури банків, але й їх взаємодію з клієнтами, регуляторами та іншими фінансовими установами. АУБ, зі свого боку, сприяє встановленню етичних стандартів, що підвищують прозорість банківських операцій.

Важливим елементом діяльності цих організацій є контроль за дотриманням стандартів, встановлених у межах банківської системи. Хоча цей контроль не є юридично обов'язковим, репутація банків, що є членами АУБ та НАБУ, значною мірою залежить від їхнього дотримання встановлених рекомендацій. Організації також виступають арбітрами у вирішенні внутрішньогалузевих суперечок, що дозволяє знизити витрати на судові процеси та вирішувати конфлікти ефективніше, зокрема у питаннях дотримання етичних норм та надання фінансових послуг.

АУБ і НАБУ також забезпечують освітні програми для підвищення кваліфікації банківських працівників. Ці програми включають тренінги, семінари та сертифікаційні курси, спрямовані на підтримку фахівців у належному розумінні новітніх вимог міжнародного регулювання та внутрішніх нормативних змін. Така діяльність дозволяє підвищити загальний рівень професіоналізму у банківській сфері та забезпечує відповідність міжнародним стандартам.

Ще одним значним механізмом, який реалізується через ці організації, є сприяння діалогу з державними органами, такими як Національний банк України та Міністерство фінансів. Ця взаємодія дозволяє банкам представляти свої інтереси на державному рівні, а також формувати пропозиції щодо вдосконалення законодавства. Аналітична підтримка, яку надають організації, допомагає державним органам ухвалювати регуляторні рішення на основі актуальних даних та потреб ринку.

Запровадження спеціалізованої саморегульованої організації у сфері банківської діяльності може стати важливим кроком для підвищення якості управління, контролю та відповідальності банків. Така організація може допомогти забезпечити ефективне дотримання професійних стандартів і сприяти стабільності фінансового ринку України.

Незважаючи на те, що Асоціація українських банків та Незалежна асоціація банків України вже частково виконують саморегулюючі функції, спеціалізована СРО могла б розширити цей спектр, запровадивши більш системний нагляд та моніторинг. Досвід таких організацій, як Професійна асоціація учасників ринків капіталу та деривативів (далі - ПАРД), яка діє на ринку цінних паперів, показує, що аналогічна структура у банківському секторі була б ефективною для розробки стандартів, контролю за їх дотриманням та впровадження нових механізмів управління ризиками.

Однією з основних функцій такої організації стане розробка професійних стандартів і кодексів етики, які регулюватимуть діяльність банків. Це включатиме не лише загальні етичні норми, а й конкретні правила щодо управління фінансовими, кредитними та операційними ризиками. Додатково, такі стандарти будуть враховувати міжнародні вимоги щодо боротьби з відмиванням коштів та запобігання корупції. Важливо, щоб ці норми забезпечували прозорість діяльності банківських установ, що позитивно вплине на їхню репутацію як всередині країни, так і на міжнародному рівні.

Крім того, стандарти мають охоплювати питання захисту прав клієнтів, управління конфліктами інтересів, та забезпечувати відповідальність банків за дотримання професійних стандартів. Це підвищить рівень довіри клієнтів до банків і знизить правові ризики, що виникають у процесі надання фінансових послуг.

Одним із ключових завдань СРО стане контроль за виконанням встановлених стандартів. Це передбачає проведення регулярних аудитів, перевірок та оцінки діяльності банків, що є членами організації. Такі перевірки дозволять своєчасно виявляти порушення та оцінювати ризики, після чого будуть впроваджені заходи для виправлення ситуації. Якщо банк не дотримуватиметься стандартів, СРО матиме право застосовувати санкції. Це можуть бути як фінансові штрафи, так і обмеження

доступу до певних банківських послуг або участі у професійних об'єднаннях. Така дисциплінарна функція сприятиме зміцненню самодисципліни серед банків і підвищенню відповідальності за якість їхньої діяльності.

Важливим завданням новоствореної СРО може стати функція арбітражу. Організація зможе виступати посередником у вирішенні конфліктів між банками, а також між банками і їх клієнтами. Це дозволить уникнути затяжних судових процесів, сприятиме швидшому вирішенню конфліктів та зменшить витрати на юридичні процедури. Завдяки прозорому та неупередженому арбітражу банки та їх клієнти матимуть можливість вирішувати спори добровільно і конструктивно, що підвищить загальний рівень довіри до банківського сектору.

Ще одним важливим напрямком діяльності СРО може стати організація навчальних програм для банківських працівників. Постійні зміни у законодавстві та регуляторних вимогах потребують підвищення кваліфікації співробітників банків. СРО зможе забезпечувати регулярне навчання з питань управління ризиками, комплаєнсу, дотримання етичних норм, а також адаптації до міжнародних стандартів. Це сприятиме підвищенню рівня професіоналізму серед банківських працівників і допоможе банкам ефективно реагувати на нові виклики ринку.

Однією з важливих функцій СРО може стати аналіз і оцінка ризиків. Організація зможе виконувати роль аналітичного центру, розробляючи дослідження та рекомендації для банків щодо зниження ризиків у їх діяльності. Це стосується як макроекономічних ризиків, які впливають на загальну стабільність банківської системи, так і внутрішніх ризиків, пов'язаних з управлінням кредитними портфелями, ліквідністю та активами. Завдяки постійному аналізу ринку та наданню аналітичних матеріалів, СРО допомагатиме банкам адаптуватися до змін економічної ситуації та знижувати ймовірність кризових явищ у банківському секторі.

Запровадження спеціалізованої саморегулювальної організації в банківському секторі може значно підвищити рівень контролю за діяльністю банків, забезпечити дотримання професійних стандартів та допомогти у вирішенні внутрішньогалузевих конфліктів. Створення такої організації дозволить банківському сектору України

більш ефективно реагувати на глобальні виклики та відповідати міжнародним стандартам.

Висновки до розділу II.

Розділ 2 присвячений аналізу господарсько-правових аспектів організації комплаєнсу в банках, що включає правову основу, принципи функціонування системи комплаєнсу, суб'єктний склад правовідносин у цій сфері, а також питання державного регулювання та саморегулювання.

Визначено зовнішніх та внутрішніх учасників та суб'єктів правовідносин у сфері банківського комплаєнсу, які є взаємопов'язаними, відповідальними за забезпечення законності, прозорості та безпеки фінансових операцій, а також для запобігання використанню банківської системи у злочинних цілях. До суб'єктів банківського комплаєнсу віднесено внутрішніх учасників цих правовідносин: 1) органи управління та посадові особи банку; 2) комплаєнс підрозділ; 3) інші підрозділи банку та особи, що виконують окремі функції та завдання в сфері комплаєнсу: юридичний департамент, підрозділ з управління ризиками, фінансового моніторингу, внутрішнього аудиту, корпоративний секретар банку співробітники банку; 4) суб'єкти залучені до виконання функцій комплаєнсу на засадах аутсорсингу. Вони формують організаційну структуру системи комплаєнс - сукупність служб, відділів, підрозділів і окремих посадових осіб, що знаходяться у взаємозв'язку і співпідпорядкованості і виконують певні комплаєнс функції.

Виділено ключові принципи комплаєнсу:

- принцип законності провадження господарської діяльності;
- принцип системності комплаєнсу в банку;
- принцип відповідності комплаєнсу у банківській діяльності міжнародним стандартам;
- принцип врахування національної правової традиції та правової культури;
- принцип дотримання рекомендацій комплаєнс-служб;
- принцип невідворотності юридичної відповідальності посадових осіб органів управління банку за невиконанням рекомендацій комплаєнс-служб;

- принцип неприпустимості порушення умов та порядку здійснення комплаєнсу, передбачених комплаєнс-стратегією (комплаєнс-політикою);
- принцип недопущення виникнення конфлікту інтересів;
- принцип безумовного дотримання норм права комплаєнс-службою;
- принцип безперешкодного здійснення комплаєнс-функцій.

Підкреслено диспозитивний метод правового регулювання впровадження системи комплаєнс та виділено п'ять етапів.

Розглянуто питання державного регулювання та саморегулювання банківського комплаєнсу. Державне регулювання забезпечується через впровадження нормативно-правових актів, що регулюють діяльність банків, зокрема щодо дотримання вимог протидії відмиванню коштів, фінансуванню тероризму, захисту прав споживачів та інших аспектів. Саморегулювання передбачає розробку саморегулювними організаціями банків внутрішніх політик і стандартів комплаєнсу, обов'язкових для учасників такої СРО: розробка етичних кодексів, положення про систему внутрішнього контролю, комплаєнс, управління ризиками, тощо, контроль за їх дотриманням, застосування заходів впливу до порушників, підвищення кваліфікації персоналу.

РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ БАНКІВСЬКОГО КОМПЛАЄНСУ

3.1. Первинний та поточний (операційний) банківський комплаєнс

Оскільки банки – це єдина інстанція, якій достеменно відомо про рух коштів, на банки було покладено відповідальність за проведення комплаєнсу та оцінки ризиків у фінансових операціях. Банки фактично виконують державну функцію нагляду та контролю за попередженням відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, та уникнення оподаткування. Банки несуть фінансову відповідальність та великі витрати на забезпечення виконання цієї функції. Серед обставин, що перевіряються банками: особистість бенефіціарів, відносини контролю, сплата податків, джерела доходів, економічне обґрунтування доцільності корпоративної структури, фактичне місце провадження діяльності та її реальність, фінансові показники, операційна структура, заплановані транзакції та інші аспекти діяльності.

Розмежування первинного та поточного (операційного) комплаєнсу в банківській діяльності є надзвичайно важливим як з теоретичного, так і з практичного підходу, оскільки воно сприяє організації та оптимізації процесів забезпечення відповідності встановленим нормативним вимогам відповідно до специфічних завдань і цілей на різних етапах функціонування банківських процесів.

З теоретичної точки зору, чітке розмежування первинного та поточного комплаєнсу сприяє поглибленню розуміння самого явища комплаєнсу як системи забезпечення відповідності встановленим нормативним вимогам. Первинний комплаєнс охоплює процеси, які відбуваються на початковому етапі – зокрема, розробку, впровадження систем і процедур на інституційному рівні, спрямованих на запобігання комплаєнс-ризикам. Цей етап включає формування комплаєнс-стратегії, інтеграцію вимог зовнішнього регулювання в процеси банку, а також створення внутрішніх нормативних документів. У науковій площині, вивчення цього виду комплаєнсу дозволяє встановити фундаментальні принципи й підходи, які забезпечують відповідність діяльності банку нормативно-правовим вимогам ще до початку операційної діяльності. Тому, теоретичне дослідження первинного

комплаєнсу дає змогу краще зрозуміти природу комплаєнс-контролю як запобіжного інструменту у банківському секторі.

Поточний комплаєнс, у свою чергу, фокусується на безперервному дотриманні встановлених норм та вимог у процесі повсякденної операційної діяльності банку. Теоретичний аналіз цього рівня комплаєнсу дозволяє окреслити, яким чином банк забезпечує постійний моніторинг та контроль відповідності у динамічних умовах ринку та нормативних змін. Це має особливу наукову цінність, оскільки показує, як комплаєнс-функція здатна адаптуватися до змін і забезпечувати стабільну відповідність у мінливому середовищі.

Практична важливість розмежування первинного та поточного комплаєнсу полягає у можливості більш ефективного управління комплаєнс-ризиками шляхом розподілу функцій і завдань між різними рівнями комплаєнс-процесів. Первинний комплаєнс забезпечує створення надійної інституційної бази для подальшого управління комплаєнсом, що мінімізує ймовірність виникнення ризиків у процесі поточної операційної діяльності. У результаті, банк отримує стабільнішу основу для забезпечення відповідності на стратегічному рівні, що дозволяє зменшити навантаження на поточний комплаєнс та зосередити його ресурси на забезпеченні оперативного контролю.

Поточний комплаєнс, завдяки безперервному моніторингу та адаптивному підходу, дозволяє швидко ідентифікувати потенційні порушення й вживати превентивних заходів для їх уникнення. У практичному сенсі, це означає, що банк може ефективно реагувати на нові виклики і зміни в нормативному середовищі без необхідності докорінних змін у базових системах, які вже закладені на рівні первинного комплаєнсу. Тому, розмежування на первинний і поточний комплаєнс сприяє оптимізації управління комплаєнсом, робить його більш структурованим і водночас гнучким до змін, що важливо для стабільного розвитку банку та зниження ризиків правових санкцій і репутаційних втрат.

Отже, необхідність і важливість розмежування первинного та поточного банківського комплаєнсу обґрунтовується як із наукового погляду – з точки зору теоретичного розуміння сутності комплаєнсу, так і з практичного – як спосіб

підвищення ефективності комплаєнс-контролю і стійкості банківської системи до ризиків у різних умовах діяльності.

Відсутність чіткого розмежування між первинним та поточним (операційним) комплаєнсом у банківській діяльності породжує цілу низку проблем, які ставлять під сумнів ефективність комплаєнс-функції та знижують загальну стійкість банку до нормативних та операційних ризиків.

На мою думку, однією з найбільш виражених проблем є нераціональне використання ресурсів, зокрема людських. Так, коли первинний та поточний комплаєнс не розподілені, співробітники комплаєнс-відділів змушені одночасно виконувати завдання стратегічного характеру (до прикладу, впровадження нових політик і процедур) і здійснювати систематичний контроль за дотриманням чинних нормативних вимог. Такий підхід призводить до надмірного навантаження на працівників і знижує якість виконання як первинних, так і поточних завдань. Банк втрачає можливість ефективно забезпечувати дотримання вимог на різних рівнях діяльності, що ставить під загрозу не лише комплаєнс, а й загальну стабільність управління ризиками.

Відсутність розмежування також значно знижує гнучкість банку в реагуванні на зміни в законодавчому регулюванні. Оскільки первинний комплаєнс спрямований на впровадження нових вимог, а поточний — на постійний контроль за дотриманням уже впроваджених норм, розподіл цих функцій дозволяє банку швидко адаптуватися до нововведень. Коли ж ці функції не розділені, банк часто не встигає вчасно реагувати на зміни, адже його ресурси сконцентровані на повсякденному контролі, що створює ризик невідповідності новим вимогам та може призвести до регуляторних санкцій або додаткових витрат на екстрені коригувальні заходи.

Крім того, відсутність розмежування первинного і поточного комплаєнсу послаблює систему управління комплаєнс-ризиками. Первинний комплаєнс, як стратегічна функція, забезпечує фундамент для мінімізації ризиків на етапі розробки та впровадження процедур. У той час як поточний комплаєнс здійснює постійний моніторинг і виявлення відхилень, що є критично важливим для оперативної стабільності. За відсутності такого розмежування слабшає як нормативна база

комплаєнсу, так і постійний контроль, що призводить до збільшення ймовірності виникнення порушень і, як наслідок, до підвищення ризиків.

З погляду на управління операційними і репутаційними ризиками, відсутність розмежування також створює додаткові загрози. Якщо банк не приділяє достатньої уваги формуванню внутрішніх політик і процедур на етапі первинного комплаєнсу, існує висока ймовірність неповноти або некоректності цих документів, що безпосередньо впливає на здатність банку відповідати вимогам регуляторів. Водночас, ослаблений поточний комплаєнс ускладнює контроль за дотриманням вимог у щоденній діяльності, що підвищує ризик юридичних і репутаційних втрат у разі виявлення порушень.

Сучасні умови банківської діяльності також вимагають швидкого впровадження інноваційних продуктів і послуг, що робить питання розмежування первинного і поточного комплаєнсу ще більш актуальним. Недостатня увага до первинного комплаєнсу може значно уповільнити процеси інноваційного розвитку, оскільки ресурси, які мали б спрямовуватися на впровадження нових продуктів, витрачаються на щоденний контроль. Внаслідок цього банк втрачає здатність оперативно реагувати на ринкові зміни, що послаблює його конкурентоспроможність.

Первинний і поточний (операційний) банківський комплаєнс мають суттєві відмінності, кожен із них характеризується власними завданнями, функціями та підходами до забезпечення відповідності банківської діяльності нормативно-правовим вимогам. Розуміння специфічних ознак, притаманних первинному та поточному комплаєнсу, дозволяє більш глибоко дослідити комплексність та багатовимірність комплаєнс-контролю, а також його роль у зниженні регуляторних ризиків.

Первинний банківський комплаєнс орієнтований на стратегічні завдання, спрямовані на побудову основ системи дотримання вимог регуляторів. На цьому етапі основна увага зосереджується на розробці і впровадженні нормативних документів, політик і процедур, які покликані забезпечити відповідність діяльності банку чинним законодавчим вимогам. Таким чином, первинний комплаєнс є фундаментом, що створює необхідну нормативну основу для подальшої операційної діяльності. Він

охоплює формування ключових внутрішніх регламентів, які визначають стандарти поведінки, етичні принципи та правила управління комплаєнс-ризиками. Завдяки цьому банк отримує чітко визначені принципи діяльності, які забезпечують відповідність зовнішнім нормативним актам та внутрішнім стандартам на рівні організації загалом.

Іншою важливою ознакою первинного комплаєнсу є інтеграція регуляторних вимог у повсякденну діяльність банку. На цьому етапі здійснюється адаптація процесів і процедур банку відповідно до нормативних вимог, що є основою для подальшого функціонування операційного комплаєнсу. Це означає, що первинний комплаєнс зосереджений на створенні такої інституційної структури, яка дозволяє банку інтегрувати нормативні вимоги у кожен аспект своєї діяльності. Завдяки цьому досягається стабільність і передбачуваність комплаєнс-процесів, що забезпечує банку належну основу для контролю і запобігання можливим порушенням ще до початку операційної діяльності.

На відміну від первинного, поточний комплаєнс спрямований на забезпечення безперервного контролю за відповідністю вже діючих норм, процедур, операцій і бізнес-процесів чинним регуляторним вимогам. Цей аспект комплаєнс-функції передбачає систематичний моніторинг і оцінку відповідності діяльності банку встановленим нормативам та стандартам. Поточний комплаєнс діє як інструмент постійного контролю, який допомагає своєчасно виявляти можливі відхилення і порушення, що можуть виникнути в процесі щоденної операційної діяльності. Його основне завдання – не просто слідкувати за відповідністю, але й забезпечувати оперативне реагування на відхилення від нормативів та вживати коригувальних заходів, що дозволяє банку адаптуватися до змін у регуляторному середовищі без втрати стабільності.

Ще однією визначальною рисою поточного комплаєнсу є його адаптивність і здатність швидко реагувати на нові виклики. В умовах постійних змін у законодавстві та регуляторних вимогах поточний комплаєнс покликаний забезпечити гнучкість банківських процесів. Завдяки постійному моніторингу та своєчасному коригуванню внутрішніх процедур, поточний комплаєнс підтримує стійкість банківської системи в

умовах нормативних змін, сприяє зниженню ризиків порушень та регуляторних санкцій, що дозволяє банку ефективно функціонувати у динамічному середовищі, не порушуючи вимог, що є важливою умовою для стабільного розвитку та підтримки високого рівня репутації.

Отже, враховуючи вищепроаналізовані ознаки, можна дійти висновку, що первинний банківський комплаєнс виконує роль базису та стратегічної основи для подальшої діяльності, тоді як поточний банківський комплаєнс забезпечує дотримання встановлених норм у режимі реального часу, створюючи комплексний підхід до управління комплаєнс-ризиками, що сприяє стабільній і надійній діяльності банківської установи.

Так, з урахуванням ознак притаманних кожному з виокремлених у цьому розділі видів банківському комплаєнсу можна сформулювати їх визначення.

Первинний банківський комплаєнс можна визначити як стратегічно орієнтовану систему заходів і процедур, спрямовану на формування нормативної бази та інституційних засад для забезпечення відповідності банківської діяльності вимогам чинного законодавства на етапі її впровадження. Це процес, що включає розробку, інтеграцію та адаптацію внутрішніх політик, стандартів і правил, які встановлюють етичні, операційні та правові основи діяльності банку, створюючи міцний фундамент для подальшого контролю за відповідністю та запобігання ризикам порушень на рівні операційних процесів.

Поточний (операційний) банківський комплаєнс можна визначити як систему постійного моніторингу та контролю за відповідністю щоденної операційної діяльності банку встановленим нормативним вимогам і внутрішнім стандартам. Він забезпечує безперервне виявлення та оперативне усунення потенційних порушень, що виникають у процесі реалізації банківських послуг, а також сприяє гнучкій адаптації до змін у регуляторному середовищі. Поточний комплаєнс виконує функцію динамічного інструменту контролю, який підтримує стабільність і надійність діяльності банку, забезпечуючи його відповідність нормативним вимогам у режимі реального часу.

Операційний комплаєнс-контроль включає контроль банківських операцій з метою виявлення і оцінки комплаєнс-ризиків, пов'язаних з легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом, з фінансуванням тероризму, з ідентифікацією неблагонадійних контрагентів, партнерів по бізнесу, з ризиками шахрайства та корупції¹¹⁴. Операційний ризик - імовірність виникнення збитків або додаткових втрат або недоотримання запланованих доходів унаслідок недоліків або помилок в організації внутрішніх процесів, навмисних або ненавмисних дій працівників банку або інших осіб, збоїв у роботі систем банку або внаслідок впливу зовнішніх факторів (Положення №88).

Первинний комплаєнс передбачає перевірку особи клієнта і вигодоодержувача до або під час встановлення ділових відносин чи проведення операцій для непостійних клієнтів.

Поточний комплаєнс передбачає реалізацію заходів комплаєнс контролю на етапі здійснення окремих банківських операцій: кредитування та депозитні операції, валютні операції, локальні та транскордонні угоди і транзакції, внутрішньо корпоративні угоди та транзакцій, в т.ч. операції з пов'язаними особами та віртуальними активами. Одним з основних напрямків поточного комплаєнсу є боротьба з відмиванням коштів, одержаних злочинним шляхом.

Первинний та поточний банківський комплаєнс мають відповідати міжнародним принципам, стандартам, директивам ЄС:

1. У грудні 1988 року Базельський комітет прийняв Декларацію щодо запобігання злочинному використанню банківської системи для відмивання коштів, встановивши міжнародні стандарти протидії цьому явищу. Банківський нагляд має забезпечувати етичні стандарти поведінки для фінансових установ.

2. Базельські принципи комплаєнс-контролю визначають необхідність ідентифікації клієнтів, відмову від підозрілих операцій та співпрацю з правоохоронними органами. У 1997 році¹¹⁵ опубліковано «Основні принципи

¹¹⁴ Коляда І. В. Поняття та сутність комплаєнс-контролю у вітчизняній економічній науці та суспільному дискурсі. Молодий вчений. 2016. № 12.1. С. 791-794

¹¹⁵ Basel Committee on Banking Supervision Consultative Document The compliance function in banks. URL: <http://www.bis.org/publ/bcbs103.html>

ефективного банківського нагляду», що охоплюють питання, пов'язані з етичними стандартами та запобіганням відмиванню коштів, включно з принципом №15, який покладає на наглядові органи обов'язок перевіряти відповідність банків вимогам комплаєнсу, особливо через політику «Знай свого клієнта». У 1999 році була видана Методологія для самооцінки наглядовими органами та оцінок, що проводяться МВФ та Світовим банком. Щодо принципу №15, Методологія пропонує 11 спеціальних та 5 додаткових критеріїв, що передбачають контроль банками за дотриманням норм внутрішнього контролю. Наглядовий орган також зобов'язаний мати повноваження для вжиття заходів відповідальності щодо банків, що порушують вимоги (обов'язковий критерій №9). У жовтні 2001 року Базельський комітет видав принципи належної перевірки клієнтів, а у 2006 році схвалив оновлені версії Основних принципів та Методології на Міжнародній конференції органів банківського нагляду.

Основні стандарти функції комплаєнс у банках уперше були визначені Базельським комітетом з питань банківського нагляду в документі «Комплаєнс та комплаєнс-функція в банках» (2005)¹¹⁶. Комплаєнс-контроль визначається як незалежна діяльність комерційних банків із визначення, оцінки, консультування, моніторингу та звітування про комплаєнс-ризики — можливі юридичні, фінансові та репутаційні втрати через порушення законодавства, нормативно-правових актів чи документів, що регулюють банківську діяльність.

Базельські рекомендації охоплюють такі питання комплаєнс-контролю: дотримання законів і стандартів поведінки на ринку, управління конфліктами інтересів, захист прав клієнтів, протидія відмиванню коштів і фінансуванню тероризму, дотримання податкового законодавства та запобігання участі банків в операціях, що використовуються для ухилення від звітності або податкових зобов'язань.

3. Міжнародні стандарти ISO сприяють розвитку комплаєнс-систем. Стандарт 19600:2014 (ISO) «Compliance management systems - Guidelines»¹¹⁷ надав рекомендації

¹¹⁶ Basel Committee on Banking Supervision Consultative Document The compliance function in banks URL: <http://www.bis.org/publ/bcbsl03.htm>

¹¹⁷ Стандарт 19600:2014 (ISO) «Compliance management systems - Guidelines». URL: <https://www.iso.org/ru/standard/62342.html>

щодо створення та вдосконалення системи комплаєнс-менеджменту. З 2016 року діє стандарт ISO 37001 «Anti-bribery management systems»¹¹⁸ щодо систем антикорупційного управління, а в 2021 році впроваджено ISO 37301:2021 «Система управління відповідністю - Вимоги з керівництвом по застосуванню»¹¹⁹ (замінив стандарт ISO 19600:2014). Новий стандарт акцентує увагу на ризик-орієнтованому підході як ключовому елементі ефективної комплаєнс-системи.

4. FATCA (The Foreign Account Tax Compliance Act)¹²⁰ — нормативний акт Міністерства фінансів США та Податкового управління США (IRS), спрямований на запобігання ухиленню від сплати податків у США. Банк має ідентифікувати серед своїх клієнтів фізичних осіб — резидентів США, юридичних осіб, зареєстрованих у США, а також кінцевих бенефіціарів клієнтів, які є громадянами США, та подавати інформацію про їхні рахунки через Мінфін України до Податкового управління США (IRS). Банк також зобов'язаний виявляти фінансові установи без реєстрації GIIN (Global Intermediary Identification Number).

5. Директиви ЄС. Директива (ЄС) 2015/849 Європейського парламенту та ради від 20 травня 2015 року регулює заходи протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму¹²¹, передбачаючи, що банки повинні забезпечити комплаєнс-контроль (ст. 2). Згідно з директивою, банки мають розробити політику комплаєнсу та, за потреби, призначити відповідальну особу для нагляду за її виконанням (ст. 8). Ст. 39 дозволяє обмін інформацією щодо комплаєнс-контролю серед посадових осіб банку або банківської групи як у процесі виконання службових обов'язків, так і поза ними.

Директива Європейського парламенту і ради (ЄС) 2018/843 від 30 травня 2018 року про внесення змін до Директиви ЄС 2015/849 про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму та про

¹¹⁸ Стандарт ISO 37001 «Anti-bribery management systems». URL: <https://www.iso.org/ru/iso-37001-anti-bribery-management.html>

¹¹⁹ Стандарт ISO 37301:2021 [Compliance management systems](https://www.iso.org/standard/75080.html). URL: <https://www.iso.org/standard/75080.html>

¹²⁰ The Foreign Account Tax Compliance Act. URL: <https://www.irs.gov/businesses/corporations/foreign-account-tax-compliance-act-fatca>

¹²¹ Директива (ЄС) 2015/849 Європейського парламенту та ради від 20 травня 2015 року про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей та фінансування тероризму. URL [https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%94%D0%B8%D1%80%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0_\(%D0%84%D0%A1\)_2015_849\(2\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%94%D0%B8%D1%80%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0_(%D0%84%D0%A1)_2015_849(2).pdf)

внесення змін до Директив 2009/138/ЄС і 2013/36/ЄС¹²², спрямована на посилення заходів щодо протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму. Документ регламентує контроль над інформацією пруденційного характеру, яка стосується відповідності директорів і акціонерів, внутрішнього контролю, комплаєнсу та управління ризиками у фінансових установах, що є необхідним для ефективного нагляду. Директива розширила перелік підконтрольних суб'єктів, включивши до нього аукціонні будинки, арт-дилерів, агентів з нерухомості, постачальників електронних гаманців та віртуальних обмінників валют. Крім того, державам-членам доручено забезпечити точність даних у реєстрах бенефіціарів юридичних осіб та впровадити строгий контроль за фінансовими потоками з ризикових країн.

6. Принципи Вольфсберзької групи. Вольфсберзька група (Wolfsberg Group), що об'єднує провідні світові банки, розробила Опитувальник із комплексного банківського нагляду за кореспондентською діяльністю (CBDDQ)¹²³. Метою цього документа є детальне оцінювання ризиків у транскордонних банківських відносинах, стандарти запобігання корупції та фінансуванню тероризму, а також дотримання санкцій. Принципи Вольфсберзької групи¹²⁴ є публічним зобов'язанням дотримання етичних стандартів банками-учасниками, і, враховуючи вплив групи, ці принципи поширені й серед інших банків.

Вольфсберзькі принципи містять 11 основних напрямів для запобігання відмиванню коштів, включаючи встановлення відносин з клієнтом, виявлення підозрілих операцій, моніторинг, навчання персоналу, зберігання даних і внутрішній контроль, тощо. Банки самостійно визначають конкретні механізми запобігання відмиванню коштів, але зобов'язані співпрацювати лише з клієнтами, джерела доходів яких мають законне підтвердження.

¹²² Директива Європейського парламенту і ради (ЄС) 2018/843 від 30 травня 2018 року про внесення змін до Директиви (ЄС) 2015/849 про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму та про внесення змін до Директив 2009/138/ЄС і 2013/36/ЄС. URL: [https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%94%D0%B8%D1%80%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0_\(%D0%84%D0%A1\)_2018_843.pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%94%D0%B8%D1%80%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0_(%D0%84%D0%A1)_2018_843.pdf)

¹²³ Опитувальник (Анкету) із комплексного банківського нагляду за кореспондентською діяльністю (CBDDQ). URL: <https://privatbank.ua/compliance>.

¹²⁴ Загальні директиви (вказівки) з протидії відмиванню доходів у приватному банківському секторі. URL: <https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/mizhнародne-spivotnitnictvo/mizhнародni-standarti/inshi-standarti/princzipi-volfsberzkoji-grupi.html>

14 принципів для банків-кореспондентів, опубліковані Вольфсберзькою групою у 2002 році, регулюють міжнародні банківські відносини, забороняючи співпрацю з «банками-оболонками» та запроваджуючи методики контролю ризиків для забезпечення належної перевірки кореспондентських банків. Оцінка ризику враховує такі фактори, як місцезнаходження, структура власності, портфель послуг та клієнтура.

У 2003 році Вольфсберзька група прийняла Заяву «Про моніторинг, перевірку та пошук», яка доповнює стандарти для врахування ризиків у процесах моніторингу. Заява зобов'язує банки впроваджувати процеси для виявлення та аналізу підозрілих операцій, розробляти моделі ризику, ранжирувати фактори ризику і проводити моніторинг операцій з урахуванням профілю ризику шляхом порівняння інформації про операції з виявленими факторами ризику з різними способами відмивання коштів та іншими незаконними діями, щоб визначити, чи є дана операція незвичною або підозрілою¹²⁵.

7. Сорюк рекомендацій групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF)¹²⁶ є міжнародним стандартом у сфері боротьби з відмиванням коштів. У жовтні 2001 року FATF доповнила їх вісьмома Спеціальними Рекомендаціями щодо протидії фінансуванню тероризму.

Додаткові вимоги стосуються політичних діячів, юридичних осіб з акціями на пред'явника, трастів, а також міжнародних кореспондентських операцій та операцій з використанням новітніх технологій.

Виконуючи рекомендації FATF, банк повинен: а) запровадити систему управління ризиками для ідентифікації політичних діячів; б) отримувати схвалення керівництва на встановлення відносин з ними; с) визначати джерела збагачення та фінансування; д) проводити постійний моніторинг відносин.

Згідно з рекомендаціями FATF, країни мають запровадити ефективні санкції (кримінальні, цивільні або адміністративні) для фізичних та юридичних осіб, які

¹²⁵ Єгоричева С. Б. Організація фінансового моніторингу в банках. Навч. посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2014. – 292 с.

¹²⁶ Сорюк рекомендацій групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) від 25.09.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1124-2001-%D0%BF>

порушують вимоги щодо протидії відмиванню коштів і фінансуванню тероризму. Забороняється створення та діяльність банків-оболонки; фінансові установи повинні уникати кореспондентських відносин з такими банками або іноземними установами, які надають свої рахунки банкам-оболонкам.

Компетентні органи повинні ліцензувати та контролювати виконання банками рекомендацій FATF, забезпечувати методичну підтримку і надавати інформацію про виявлення підозрілих операцій.

8. Документи Егмонтської групи (Статут 2013 р., переглянутий 2023 р., Принципи обміну інформацією між ПФР Егмонтської групи¹²⁷) регулюють діяльність підрозділів фінансової розвідки (ПФР) у глобальній мережі для підтримки боротьби з відмиванням коштів і фінансуванням тероризму. Згідно зі Статутом, країни-члени повинні створити ПФР як національний центр для отримання, аналізу та розповсюдження інформації про підозрілі операції, відмивання коштів та фінансування тероризму.

9. Інші міжнародні документи: Конвенція Ради Європи (2005 р.¹²⁸) щодо відмивання коштів і фінансування тероризму, Міжамериканська конвенція (1999 р.¹²⁹), Віденська конвенція (1988 р.¹³⁰), Палермська конвенція (2000 р.¹³¹), Міжнародна конвенція ООН про боротьбу з фінансуванням тероризму (1999 р.¹³²), Резолюції РБ ООН, Будапештська конвенція про кіберзлочинність (2001 р.¹³³) та інші зобов'язують країни-члени передбачити кримінальну відповідальність за відмивання коштів та кіберзлочинність.

¹²⁷ Егмонтська група (Egmont Group). URL: <https://egmontgroup.org/en>

¹²⁸ Конвенція Ради Європи щодо відмивання, розшуку, арешту і конфіскації доходів, одержаних у результаті злочинної діяльності ратифіковано з заявами і застереженнями Законом N 2698-VI (2698-17) від 17.11.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_948.

¹²⁹ Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму (International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism - ICSFT), прийнята резолюцією 54/109 від 9 грудня 1999 на четвертій сесії Генеральної Асамблеї і набула чинності 10 квітня 2002 року. <https://www.un.org/law/cod/finterr.htm>

¹³⁰ Конвенція ООН проти незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин від 20.12.1988 р. ратифіковано Постановою ВР N 1000-XII від 25.04.91 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_096#Text

¹³¹ Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності 15.11.2000 р. ратифіковано із застереженнями і заявами Законом N 1433-IV від 04.02.2004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text

¹³² Міжнародна конвенція ООН про боротьбу з фінансуванням тероризму від 09.12.1999 р. ратифіковано із заявою Законом N 149-IV від 12.09.2002 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_518#Text

¹³³ Конвенція про кіберзлочинність від 23.11.2001 р. ратифіковано із застереженнями і заявами Законом N 2824-IV від 07.09.2005 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text

На рівні національного законодавства з метою протидії відмиванню коштів і фінансуванню тероризму прийнято Закон України від 6.12.2019 р. «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»¹³⁴, де визначено порогові та підозрілі операції, які підлягають фінансовому моніторингу. Умовами віднесення операції до порогових є: реєстрація, місце проживання чи місцезнаходження в державі, що здійснює збройну агресію проти України, та/або в державі (юрисдикції), що не виконує чи неналежним чином виконує рекомендації міжнародних, міжурядових організацій, задіяних у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванням тероризму чи розповсюдження зброї масового знищення; здійснення операції політично значущою особою, членами їх сім'ї, особами, пов'язаними з ними; платіжні операції з переказу коштів за кордон; фінансові операції з готівкою та електронного резидента.

Визначення підозрілості фінансових операцій або діяльності банку, здійснюється на підставі Положення НБУ «Про здійснення банками фінансового моніторингу»¹³⁵, що встановлює вимоги застосування ризик-орієнтованого підходу банку, належної перевірки клієнтів банку, їх ідентифікації та верифікації, встановлення кінцевих бенефіціарів. НБУ визначено близько 150 індикаторів ризиків, пов'язаних з відмиванням грошей у частині: діяльності чи поведінки клієнта (за видами комерційної чи особистої діяльності, особливостями, структурою власності та поведінкою клієнта, показниками ризику, що можуть свідчити, що клієнт є компанією-оболонкою, особливостями, пов'язаними із правовою формою заснування, репутацією, географічним місцезнаходженням клієнта); фінансових операцій клієнта; видів продуктів/послуг (готівкових, кредитних операцій, операцій з цінними

¹³⁴ Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 6 грудня 2019 р. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>

¹³⁵ Про здійснення банками фінансового моніторингу: Постанова Правління НБУ від 19.05.2020 р. № 65. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-20#Text>

паперами, іншими фінансовими активами, послуг зберігання цінностей, онлайн послуг).

На рівні банку вказані положення включаються до Програми з протидії відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом, та фінансування тероризму (AML/KYC and CTF compliance). Наприклад, така політика діє в АТ «СЕНС Банк»¹³⁶. Крім того, в АТ «СЕНС БАНК» діють Правила фінансового моніторингу, Програма належної перевірки клієнтів АТ «СЕНС БАНК», Програма управління ризиками фінансового моніторингу АТ «СЕНС БАНК», Порядок проведення навчальних заходів для працівників банку, агентів банку (їх працівників) з питань фінансового моніторингу в АТ «СЕНС БАНК», Порядок супроводження платіжних операцій в АТ «СЕНС БАНК».

Банки зазвичай встановлюють власні обмеження щодо ризиковості, які можуть змінюватись і враховують за ризик-орієнтованим підходом додаткову інформацію, щодо діяльності клієнта та його операції. Зокрема, ПриватБанк встановив ліміти операцій за переказами на картку будь-якого банку за кількістю та сумою переказів (якщо одна сторона не є клієнтом банку, то максимальна сума переказу – 29 999 грн.; максимальна сума, яку клієнт може відправити з картки ПриватБанку, як і сума зарахування впродовж місяця – 1 млн. грн)¹³⁷, ліміти валютних операцій: придбання валюти, зняття, розрахунки у валюті закордоном.

Однією з рекомендованих Базельським комітетом політик у сфері комплаєнсу є «Знай свого клієнта» (KYC), яка зосереджується на ідентифікації та верифікації клієнтів до встановлення ділових відносин, а також на отриманні інформації про джерела їхніх коштів для запобігання використанню банківських послуг із незаконною метою. Політика KYC включає:

1. Ідентифікацію клієнта – перевірка юрисдикції клієнта, наявності у санкційних списках, приналежності до країн з високим рівнем ризику (наприклад, «чорний»

¹³⁶ Політика АТ «СЕНС БАНК» з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (версія 4 00) від 19.12.2023р. <https://sensebank.ua/upload/Summary-AML-KYC-Policies-ua.pdf>

¹³⁷ Комплаєнс і фінансовий моніторинг. Офіційний сайт Приватбанк. URL: <https://privatbank.ua/compliance>

список FATF), а також типу клієнта, особливо для фінансових установ, компаній з номінальними акціонерами, неприбуткових організацій та політично значущих осіб.

2. Перевірку джерел походження коштів – аналіз ризику використання незаконно отриманих коштів (шахрайство, корупція, відмивання коштів). Банки розглядають ланцюги фінансових операцій та схеми легалізації доходів для виявлення злочинного походження коштів.

3. Процес «Знай свій бізнес» (KYB) – перевірка реєстраційних даних бізнесу, місцезнаходження та КБВ.

4. Електронні засоби знання клієнта (eKYC) – використання цифрових технологій для перевірки і верифікації документів.

Відповідно до Положення Національного банку України №107 від 28.07.2020, банк у процесі ідентифікації та верифікації клієнтів має застосовувати ризик-орієнтований підхід. Результат ідентифікації повинен забезпечити: однозначне встановлення особи клієнта; впевненість у належності ідентифікаційних даних клієнту; переконання у відповідності особи клієнта названій нею.

В Україні передбачені такі засоби віддаленої ідентифікації та верифікації: відеоверифікація, використання системи Bank ID з використанням електронного підпису та ідентифікація через систему Дія, зчитування даних з ID документів, отримання ідентифікаційних даних з бюро кредитних історій та інші¹³⁸.

Банки приділяють особливу увагу виконанню процедур «Знай Свого Клієнта» (KYC), вивченню структури власності клієнтів (зокрема, шляхом визначення бенефіціарних власників), забезпечують функціонування ефективної системи відстеження підозрілих операцій та підозрілої діяльності, впроваджують на регулярній основі навчальні програм для співробітників Банку, залучених в діяльність по боротьбі з легалізацією злочинних доходів (відмивання грошей) і фінансуванням тероризму.

АТ «СЕНС Банк» запровадив програму належної перевірки клієнтів, яка включає ідентифікацію та верифікацію клієнта (або його представника), визначення

¹³⁸ Грудзевич У.Я., Пилипенко С.М., Огінок С.В. Комплаєнс-політика банків на сучасному етапі. Електронний журнал Економіка і суспільство. 2024 . №60. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3680>

кінцевого бенефіціарного власника (КБВ) або підтвердження його відсутності, аналіз структури власності, встановлення мети та характеру майбутніх ділових відносин, постійний моніторинг фінансових операцій для відповідності наявній інформації та актуалізації даних про клієнта. Банк не відкриває анонімні рахунки, не встановлює відносин із банками-оболонками та фінансовими установами-нерезидентами, що співпрацюють з такими банками. Належна перевірка здійснюється у випадках: встановлення ділових відносин, підозри, проведення міжнародних платежів без рахунку, операцій із віртуальними активами на суму понад 30 тис. грн, сумнівів у достовірності даних або разових операцій на суму понад 400 тис. грн.

АТ «СЕНС Банк» проводить двоетапну оцінку ризиків, включаючи аналіз ризик-профілю банку та клієнта. Ризик визначається через КҮС-дані, з урахуванням чотирьох груп критеріїв: тип клієнта, географія, тип послуги та канал постачання. Клієнти класифікуються за рівнем ризику: низький, середній, високий та неприйнятно високий (при відмові в обслуговуванні)¹³⁹.

Однією з основних банківських послуг є надання кредитів, що зумовлює наявність значної кількості клієнтів, контрагентів. При масовості кредитування важливо не втратити контроль за процедурою перевірки потенційного позичальника шляхом комплаєнс-контроля та управління ризиками.

Кредитний ризик визначається як імовірність збитків чи недоотримання доходів через невиконання зобов'язань боржником або контрагентом за договором. Цей ризик стосується всіх активних операцій, окрім боргових цінних паперів і торгових фінансових інструментів (Положення №88). Відповідно до п. 14 глави 2 розділу I Положення №88, банк враховує ризик концентрації активів і зобов'язань за такими критеріями: окремий боржник або група пов'язаних контрагентів; бізнес-лінії та продукти; види економічної діяльності та регіони; особи, пов'язані з контрагентами, чиї фінансові результати залежать від одного виду діяльності; класи

¹³⁹ Політика АТ «СЕНС БАНК» з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (версія 4 00) від 19.12.2023р. <https://sensebank.ua/upload/Summary-AML-KYC-Policies-ua.pdf>

боржників, визначені згідно з Положенням НБУ № 351¹⁴⁰; види забезпечення виконання боржниками та контрагентами своїх зобов'язань; види валют.

Банк створює ефективну систему управління кредитним ризиком, що забезпечує виявлення, вимірювання, моніторинг, звітування, контроль і пом'якшення кредитного ризику на індивідуальній та портфельній основі (гл. 16 р. II Положення №88). Кредитний ризик включає ризики: країни, трансфертний, контрагента, інвестицій у дочірні компанії.

Банк визначає показники ризик-апетиту, оцінює ризики, встановлює ліміти, переглядає політику управління ризиками щорічно, створює підрозділи кредитного адміністрування та запроваджує внутрішні механізми контролю.

Банк впроваджує систему кредитного моніторингу, яка охоплює всі активні операції та портфелі кредитів, переглядає кредити щорічно та проводить стрес-тестування кредитного ризику. Також запроваджується система управління процентним, ринковим, операційним ризиками та ризиком інформаційної безпеки.

Вимоги до політики управління кредитним ризиком та комплаєнс-ризиком передбачені в Положенні №88. Комплаєнс-політика повинна визначати мету, організаційну структуру, методи управління, звітування та пом'якшення комплаєнс-ризиків.

Банк розробляє управлінську звітність щодо комплаєнс-ризиків, яка повинна обов'язково включати звіти щодо за своєчасним виявленням, урегулюванням та запобіганням конфліктам інтересів має передбачати, що піддають банк значному комплаєнс-ризикові, а також пропозицій щодо уникнення чи пом'якшення цього ризику; випадків порушень вимог законодавства України та внутрішньобанківських документів під час діяльності банку, а також застосованих санкцій до банку або інших негативних наслідків у результаті таких порушень; порушень працівниками банку кодексу поведінки, значних змін у законодавстві та їх потенційних наслідків для банку; випадків конфлікту інтересів, тощо.

¹⁴⁰ Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями: постанова НБУ від 30.06.2016 р. № 351. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#n33>

Відсутність ефективного комплаєнсу може призвести до низки негативних наслідків, серед яких фінансові та репутаційні втрати, відповідальність. Порухення міжнародних стандартів (Принципи Базельського комітету, Принципи корпоративного управління ОЕСР) не зумовлює безпосереднє застосування юридичних санкцій, оскільки відсутній механізм державно-правового примусу за їх порушення. Втім їх ігнорування зумовлює репутаційні втрати банку, що в довгостроковій перспективі може спричинити навіть більш вагомні фінансові втрати в порівнянні з разовими штрафними санкціями НБУ.

Банк створює систему управління ризиками, адекватну його розміру, бізнес-моделі, масштабу діяльності, видам, складності операцій банку, яка забезпечує виявлення, вимірювання (оцінку), моніторинг, звітування, контроль та пом'якшення всіх суттєвих ризиків банку з метою визначення банком величини капіталу, необхідного для покриття всіх суттєвих ризиків, притаманних його діяльності (внутрішнього капіталу). Рада банку несе повну відповідальність за створення комплексної, адекватної та ефективної системи управління ризиками, на які наражається банк у своїй діяльності. Правління банку забезпечує виконання завдань, рішень ради банку щодо впровадження системи управління ризиками. Оцінка ефективності, комплексності та адекватності, створеної банком системи управління ризиками здійснюється уповноваженими працівниками НБУ.

У разі порушення банками банківського, валютного законодавства, законодавства, що регулює діяльність на платіжному ринку, законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, законодавства з питань захисту критичної інфраструктури, кіберзахисту та інформаційної безпеки, законодавства про віртуальні активи, нормативно-правових актів НБУ, здійснення ризикової діяльності, застосування до банків чи власників істотної участі у банках санкцій іноземними державами, міждержавними об'єднаннями або міжнародними організаціями, тощо НБУ має право застосувати заходи впливу адекватно вчиненому порушенню або рівню такої

загрози. Види санкцій визначено ст. 73 Закону України «Про банки та банківську діяльність».

Недотримання вимог щодо впровадження й функціонування ефективної системи управління ризиками, порушень Положення №64 є підставою для негативних висновків щодо організації системи управління ризиками банку, а також застосування до банку/відповідальної особи банківської групи заходів впливу, визначених ст. 73 Закону України «Про банки і банківську діяльність», в порядку, установленому Положенням про застосування НБУ заходів впливу, затвердженим постановою Правління НБУ від 17.08.2012 р. № 346¹⁴¹.

Комплаєнс-контроль операцій з пов'язаними особами.

Пов'язані з банком особи визначені ст. 52 Закону України «Про банки і банківську діяльність». Рада банку, керівник банку зобов'язана у визначеному нею порядку вживати заходів для запобігання виникненню конфліктів інтересів у банку та сприяти їх врегулюванню (ч. 14 ст. 39, ч. 21 ст. 42 Закону «Про банки і банківську діяльність», ст. 28 Закону України «Про запобігання корупції»). Керівники банку зобов'язані утримуватися від вчинення дій та/або прийняття рішень, якщо це може призвести до виникнення конфлікту інтересів та/або перешкоджати належному виконанню такими особами своїх посадових обов'язків в інтересах банку, відмовитися від участі у прийнятті рішень, якщо конфлікт інтересів не дає їм змоги повною мірою виконувати свої обов'язки в інтересах банку, його вкладників та учасників. У таких випадках керівник банку, який є членом колегіального органу, не має права голосу під час прийняття таким органом рішення та не враховується під час визначення кворуму відповідного колегіального органу (ч. 21 ст. 42 Закону «Про банки і банківську діяльність»).

Політика запобігання конфліктам інтересів передбачає обов'язки членів ради банку уникати конфліктних ситуацій та забезпечує карту потенційних конфліктів інтересів для орієнтування, вимагає від членів колегіальних органів і працівників оперативно повідомляти про обставини, що можуть призвести до конфлікту, а також

¹⁴¹ Про затвердження Положення про застосування Національним банком України заходів впливу: постанова Правління НБУ від 17.08.2012 р. № 346. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1590-12#Text/>

утримуватись від голосування з питань, що можуть спричинити конфлікт інтересів. Крім того, політика містить процедури для врегулювання конфліктів інтересів і мінімізації їх негативного впливу.

Політика банку контролює запобігання конфліктам, пов'язаним із діями керівників або працівників на користь пов'язаних осіб, використанням інсайдерської інформації, сторонньою діяльністю, прийняттям подарунків, а також з прямим підпорядкуванням близьких родичів.

Комплаєнс-контроль банку за своєчасним виявленням, урегулюванням та запобіганням конфліктам інтересів має передбачати визначення терміну «конфлікт інтересів» і моніторинг конфліктів інтересів, застосування інформаційних бар'єрів для захисту службової інформації від неналежного використання, впровадження механізмів моніторингу реальних або потенційних конфліктів у керівників та інших працівників, а також процедури реагування на виявлені конфлікти для їх врегулювання. Важливим є також встановлення відповідальності за невиконання вимог щодо інформування про потенційні або реальні конфлікти інтересів.

Комплаєнс в сфері інформаційної безпеки, захисту персональних даних і забезпечення конфіденційності інформації.

Законодавство у сфері захисту персональних даних посилюється рік у рік у всьому світі, що зумовлено стрімким розвитком цифрових технологій, які суттєво спростили процес копіювання та переміщення будь-якої, в т.ч. персональної інформації як у межах окремої країни, так і за її межі.

У ст. 15 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС закріплено зобов'язання України забезпечувати захист персональних даних відповідно до міжнародних стандартів. При обробці персональних даних для захисту конфіденційності банки повинні дотримуватись:

- Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних (1981 р.¹⁴²) та Додаткового протоколу до Конвенції (2001 р.¹⁴³), які встановлюють вимоги щодо запобігання випадковій чи несанкціонованій обробці персональних даних, забезпечуючи захист під час транскордонної передачі. Персональні дані повинні бути: зібрані та оброблені законно; зберігатися для конкретних і законних цілей; бути точними та актуальними, і зберігатися лише на час, необхідний для досягнення мети.

- Директиви Європейського парламенту і Ради (ЄС) 2016/1148 від 06.07.2016 р. про заходи для високого спільного рівня безпеки мережевих та інформаційних систем на території Союзу¹⁴⁴, яка зобов'язує держави-члени ухвалити стратегії для захисту мережевих та інформаційних систем з метою покращення функціонування внутрішнього ринку.

- Регламенту Європейського Парламенту та Ради 2016/679 від 27.04.2016 р. «Щодо захисту фізичних осіб при обробці персональних даних та про вільний рух таких даних» (Регламент GDPR)¹⁴⁵. Цей регламент поширюється на всі компанії, які обробляють дані суб'єктів ЄС, зокрема й на українські банки та філії іноземних банків в Україні, що обробляють дані за межами ЄС. Персональні дані за GDPR включають ім'я, контактні дані, IP-адресу, геолокацію та інші відомості. GDPR базується на шести принципах: законність і прозорість обробки; конкретність цілей збору даних; мінімізація даних; точність; обмеження строків зберігання; конфіденційність та безпека, включно з вимогою повідомити клієнта про витік даних протягом 3 днів.

GDPR-комплаєнс забезпечує реалізацію цих принципів, визначає юридичні, організаційні та технічні заходи безпеки, які слід запровадити. Складність дотримання Регламенту зумовлена відсутністю поняття «конфіденційність»; він не є

¹⁴² Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних (Страсбург, 28.01.1981 р.), ратифікована Законом України від 06.07.2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_326#Text

¹⁴³ Додатковий протокол до Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних щодо органів нагляду та транскордонних потоків даних (Страсбург, 8 листопада 2001 року), ратифіковано із заявами Законом N 2438-VI від 06.07.2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_363#Text

¹⁴⁴ Директива Європейського парламенту і Ради (ЄС) 2016/1148 від 06 липня 2016 року про заходи для високого спільного рівня безпеки мережевих та інформаційних систем на території Союзу. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_013-16#n3

¹⁴⁵ Щодо захисту фізичних осіб при обробці персональних даних та про вільний рух таких даних: Регламент Європейського Парламенту та Ради 2016/679 від 27.04.2016 року (General Data Protection Regulation (GDPR)). URL: kmu.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/es-2016679.pdf

стандартом, а містить ключові принципи захисту даних, що трактуються досить широко; відсутній визнаний сертифікат відповідності GDPR, тому оцінка системи захисту компанії вимагає залучення спеціального аудиту;

- Стандарт ISO/IEC 27701:2019 «Методи забезпечення безпеки», що доповнює і розширює ISO/IEC 27001 «Системи менеджменту інформаційної безпеки. Вимоги»¹⁴⁶ та ISO/IEC 27002 «Інформаційна безпека, кібербезпека та захист конфіденційності. Засоби контролювання інформаційної безпеки»¹⁴⁷, встановлюючи вимоги до впровадження системи менеджменту інформаційної безпеки, з акцентом на захист персональних даних працівників, клієнтів та партнерів. Сертифікат цього стандарту є міжнародно визнаним підтвердженням відповідності системи захисту даних.

- Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, 1950 р.¹⁴⁸ у ст.8 гарантує право на приватне життя та захист персональних даних, зокрема фінансових. Суд ЄС вважає, що передані податкові дані можуть становити персональні дані¹⁴⁹. ЄСПЛ в рішенні «G. S. V. проти Швейцарії» від 22.12.2015 р. підтвердив, що передача банківських реквізитів до податкових органів США не є порушенням ст. 8 Конвенції та відповідає вимогам пропорційності та суспільного інтересу¹⁵⁰;

- Резолюції Генеральної Асамблеї ООН про право на приватність у цифрову еру A/RES/68/167 від 18.12.2013 р., переглянута 19.11.2014 р.¹⁵¹.

Особлива увага до комплаєнсу в сфері інформаційної безпеки та захисту персональних даних зумовлена величезними штрафами, які сплачують компанії за порушення Регламенту. Ч.1 ст. 82 Регламенту GDPR передбачає, що особи, які зазнали шкоди від порушення положень Регламенту, мають право на компенсацію, а

¹⁴⁶ Міжнародний стандарт ISO/IEC 27701:2019 Система управління конфіденційною інформацією (PIMS - Privacy Information Management System). URL: <https://www.iso.org/standard/71670.html>

¹⁴⁷ Стандарт ISO/IEC 27002 Information security, cybersecurity and privacy protection — Information security controls. URL: <https://www.iso.org/standard/75652.html>

¹⁴⁸ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

¹⁴⁹ Рішення Суду ЄС, C-201/14, «Смаранда Бара та інші проти Національного фонду медичного страхування та інших» (Smaranda Bara and Others v. Casa Națională de Asigurări de Sănătate and Others), від 01 жовтня 2015 р., п. 29

¹⁵⁰ Рішення ЄСПЛ у справі «G.S.V. проти Швейцарії» (G.S.V. v. Switzerland), № 28601/11 від 22 грудня 2015 р. Посібник з європейського права у сфері захисту персональних даних. 2018. С. 371. URL: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-coe-edps-2018-handbook-data-protection_ukr.pdf

¹⁵¹ Резолюція Генеральної Асамблеї ООН про право на приватність у цифрову еру (Resolution on the right to privacy in the digital age), A/RES/68/167, Нью-Йорк, 18 грудня 2013 року, переглянута 19 листопада 2014 року. URL: <https://documents.un.org/access.nsf/get?OpenAgent&DS=A/RES/68/167&Lang=E>

компаніям загрожують штрафи до 20 млн євро або 4% від річного доходу. Прикладами є штрафи для Marriott International (100 млн фунтів, зменшено до 18,5 млн) за розкриття сотень мільйонів гостьових записів по всьому світу та авіакомпанію, на British Airways (183 млн. фунтів стерлінгів, зменшено судом до 20 млн.), у Франції - на Google 50 млн. євро за не надання користувачам достатньо інформації про політику згоди на передачу даних і достатнього контролю над тим, як ця інформація буде використовуватися («істинна згода»). Не є виключенням і сфера надання банківських послуг. Так, шведський Klarna Bank було оштрафовано на 720 000 EUR управлінням захисту даних Швеції за порушення щодо інформування клієнтів, а Raiffeisen Bank у Румунії — на 2000 євро за помилкове надсилання SMS.

GDPR вимагає регулярного оновлення та перевірки даних, а також дотримання розумних строків їх зберігання. За порушення цих вимог іспанський банк сплатив штраф у розмірі 50 000 євро за тривале зберігання даних після припинення відносин із клієнтом¹⁵². У лютому 2021 року іспанський контролюючий орган із захисту даних (AEPD) оштрафував CAIXABANK на 6 000 000 євро за незаконну обробку персональних даних клієнтів (ст. 13 GDPR) та недостатнє інформування про цю обробку (ст. 14 GDPR). AEPD зазначила про відсутність належного механізму для збору згоди клієнтів, а також недотримання вимог щодо дійсності згоди¹⁵³. Крім штрафу за порушення Регламенту GDPR можуть застосовуватись попередження, розпорядження про усунення порушення, обмеження/заборона діяльності. Нефінансові втрати полягають у відтоку клієнтів, витратах на пошук та виявлення джерела витоку, проведення експертиз, оплату юридичних послуг, повідомлення регулятора, громадськості та автоматизацію системи безпеки.

Закони України від 01.06.2010 р. «Про захист персональних даних»¹⁵⁴, «Про банки та банківську діяльність» вимагають, щоб банки, отримавши згоду клієнтів, збирали, обробляли та зберігали персональні дані, які є об'єктом захисту і можуть належати до конфіденційної інформації. Дані мають бути адекватними та

¹⁵² GDPR compliance. URL: <https://stalirov.lawyer/uk/posts/gdpr-dlya-ukrayins-kih-it-kompanij>

¹⁵³ Порушення GDPR вимог з інформування. URL: <https://bsoprivacygroup.com/aepd-gdpr-bank-fine/>

¹⁵⁴ Про захист персональних даних: Закон України від 1 червня 2010 року № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>

ненадмірними щодо мети обробки. Розробка і прийняття законопроекту щодо внесення змін до Закону «Про захист персональних даних», ухваленому відповідно до чинної на той час Директиви ЄС №95/46/ЕС, з метою імплементації Регламенту GDPR, залишається актуальним завданням вже кілька років.

На галузевому рівні з метою кіберзахисту НБУ прийнято:

- Положення про організацію заходів із забезпечення інформаційної безпеки в банківській системі України, затверджене постановою Правління НБУ від 28.09.2017 р. № 95¹⁵⁵, Положення про організацію кіберзахисту в банківській системі України та внесення змін до Положення про визначення об'єктів критичної інфраструктури в банківській системі України, затверджене постановою Правління НБУ від 12.08.2022 р. № 178¹⁵⁶, які визначають мінімальні вимоги щодо інформаційної безпеки та кіберзахисту з урахування ризик-орієнтованого підходу; принципи управління інформаційною безпекою; вимоги до інформаційних систем банку, безпеки приміщень та захисту інформації, з використання хмарних технологій і криптографії, технічної й технологічної підтримки діяльності банків.

Банки повинні створити орган служби інформаційної безпеки, визначити відповідальність, впровадити політику інформаційної безпеки з чіткими цілями, принципами та вимогами, а також розробити стратегію захисту для нових продуктів, які потребують додаткового захисту. Банк зобов'язаний захищати інформаційні системи від несанкціонованого доступу та відмов у обслуговуванні, використовувати багатофакторну автентифікацію, захист від зловмисного коду, мати персоналізовані облікові записи для адміністрування та посилені вимоги до привілейованих паролів.

- Положення про здійснення контролю за дотриманням банками вимог законодавства з питань інформаційної безпеки, кіберзахисту та електронних довірчих послуг, затверджене постановою Правління НБУ від 16.01.2021 р. № 4¹⁵⁷, регулює

¹⁵⁵ Про затвердження Положення про організацію заходів із забезпечення інформаційної безпеки в банківській системі України: постанова Правління НБУ від 28.09.2017 р. № 95. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0095500-17#Text>

¹⁵⁶ Про затвердження Положення про організацію кіберзахисту в банківській системі України та внесення змін до Положення про визначення об'єктів критичної інфраструктури в банківській системі України: постанова Правління НБУ від 12.08.2022 № 178. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0178500-22#Text>

¹⁵⁷ Про затвердження Положення про здійснення контролю за дотриманням банками вимог законодавства з питань інформаційної безпеки, кіберзахисту та електронних довірчих послуг: постанова Правління НБУ від 16.01.2021 р. № 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004500-21#Text>

контроль НБУ за дотриманням банками вимог у сфері кіберзахисту та інформаційної безпеки через виїзні та безвиїзні перевірки, а також вимагає від банків самооцінки рівня кіберзахисту.

- Положення про організацію кіберзахисту в банківській системі України затверджено Постановою Правління НБУ №178 від 12.08.2022 р.¹⁵⁸ встановлює основи кіберзахисту банківської системи України, принципи обміну інформацією з Центром кіберзахисту, а також вимоги до захисту критичної інформаційної інфраструктури банків і обов’язковий незалежний аудит інформаційної безпеки.

Банківська інформація є важливим активом Банку і підлягає захисту відповідно до її цінності, та у спосіб, що зміцнює довіру клієнтів, забезпечує відповідність регулятивним нормам та захищає конкурентоспроможність Банку.

Політика інформаційної безпеки банку поширюються на процеси Банку, його інформаційні системи та інфраструктуру, взаємовідносини з постачальниками, провайдерами та партнерами, послуги яких пов’язані з використанням, обробкою чи доступом до інформації або інформаційних активів Банку, та які обробляють чи використовують банківську інформацію у своїй діяльності¹⁵⁹.

Політика «Китайських стін» – один із видів банківського комплаєнсу в сфері інформаційної безпеки, який передбачає встановлення правил поведінки з непублічною та інсайдерською інформацією. Банк створює інформаційні бар’єри – «китайські стіни», які запобігають витоку інформації та мінімізують ризики користування співробітниками банку такою інформацією.

У Політиці конфіденційності та захисту персональних даних банки встановлюють: порядок здійснення обробки, види даних, які збираються, цілі та мета їх використання, взаємодія банку з третіми особами, заходи безпеки для захисту даних, умови доступу до них, порядок внесення змін, блокування або видалення

¹⁵⁸ Про затвердження Положення про організацію кіберзахисту в банківській системі України та внесення змін до Положення про визначення об’єктів критичної інфраструктури в банківській системі України: постанова Правління НБУ від 12.08.2022 № 178. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0178500-22#Text>

¹⁵⁹ Політика інформаційної безпеки АТ “ПРЕУС БАНК МКБ”. https://piraeusbank.ua/ua/home/documentation?doc_category=/informatsiya-dlya-aktsioneriv-ta-steykholderiv

персональних клієнтів та ін. Банк визначає суб'єктів, які здійснюють обробку персональних даних.

Банк є володільцем та розпорядником персональних даних користувачів Сайту. Під час відвідування сайту та мобільного додатку фіксуються всі входи до системи. Банк обмежується збором мінімально необхідної інформації для виконання запитів користувачів. Для обробки платежів та інших операцій, які здійснюють клієнти через Сервіси, Банк збирає дані, що зазначені в договорах та згодах клієнтів, а також на сайті та в Політиці конфіденційності. Ця інформація включає паспортні та біометричні дані, номери карток і рахунків, дати закінчення терміну договорів, дати народження, ПІН та інші ідентифікатори. Для мобільного додатку Банк також збирає дані про пристрій, такі як версія ОС, модель, IMEI та інші ідентифікатори, а також інформацію про дії користувачів і файли cookies.

Особливого захисту потребують електронні платіжні системи (захист даних за замовчування) через необхідність створення відповідних механізмів автентифікації. Для надання клієнтам Банку можливості підтверджувати свої дії у Сервісі (системі) одноразовим тимчасовим паролем (OTP), Банк запитує доступ до SMS-сервісів під час реєстрації або виконання певних дій при користуванні мобільним додатком (здійснення фінансових операції, розблокування карток і т.д.), а також може надати клієнту можливість підтверджувати дії у Сервісі (системі) PUSH-повідомленнями. Для здійснення фінансової операції, Банк використовує номер мобільного телефону клієнта Банку.

Обробка і зберігання персональних даних здійснюється Банком у дата-центрах, створених відповідно до вимог законодавства України. При цьому актуальним питанням є використання і обробка великих даних (big data) з урахуванням Регламенту Європейського Парламенту та Ради від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС¹⁶⁰; використання штучного інтелекту

¹⁶⁰ Регламент Європейського Парламенту та Ради від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text/

(ШІ) при обробці інформації та прийнятті рішень стосовно фізичних осіб, груп або компаній, цільова реклама. Європейський Парламент виявив відсутність методики для проведення заснованої на фактичних даних оцінки загального впливу великих даних, але є підстави вважати, що аналітика великих даних може мати значні горизонтальні наслідки як для публічного, так і приватного сектору¹⁶¹.

При оцінці комплаєнс-ризиків в цій сфері банкам слід враховувати групу ризиків «три V»: обсяг (volume), швидкість (velocity) та різноманітність (variety), а також ризики неправильного поводження з великими даними осіб, які мають до них доступ, шляхом маніпуляцій, дискримінації фізичних осіб чи окремих груп. Регламент GDPR із захисту персональних даних містить положення щодо права особи не бути суб'єктом автоматизованих рішень, включаючи профайлінг (стаття 22). Тому банк має отримати згоду клієнта на збір, обробку та використання його персональних даних, а також бути об'єктом профайлінгу та цільової реклами в т.ч. через мобільні додатки та соціальні мережі.

Неправомірна обробка персональних даних передбачає персональну відповідальність контролера та оператора даних (статті 77–79, 82 Регламенту GDPR). Використання ШІ при прийнятті рішення на основі алгоритму, створеного ШІ з урахування обробки персональних даних, викликають питання щодо ідентифікації контролерів і операторів та їх відповідальності. Якщо ШІ та алгоритми розглядати як продукти, то виникає дилема, адже відповідальність за продукт Регламентом GDPR не врегульована¹⁶².

Все більшої популярності в країнах ЄС, Великобританії, США та Україні набуває концепція, що визначає пріоритет хмарних технологій над фізичними системами, в процесі вибору ІТ-рішень (наприклад, Cloud First). Хмарні додатки та інфраструктура зменшують ризики витоку, несанкціонованому доступу та зміни даних і використовуються при дистанційній роботі, що набуло актуальності в період

¹⁶¹ Резолюція Європейського Парламенту від 14 березня 2017 р. про значення Великих даних для основних прав: приватності, захисту персональних даних, недискримінації, безпеки та правозастосування (European Parliament resolution of 14 March 2017 on fundamental rights implications of big data: privacy, data protection, non-discrimination, security and law-enforcement) (2016/2225(INI)). URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0076_EN.html

¹⁶² Посібник з європейського права у сфері захисту персональних даних. 2018. С. 385. URL: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-coe-edps-2018-handbook-data-protection_ukr.pdf

пандемії COVID-19 і воєнного стану. З метою імплементації хмарних технологій було прийнято Закон України від 17.02.2022 р. «Про хмарні послуги»¹⁶³. Водночас, банки, керуючись політикою безпеки, залишають у себе значні частини ІТ-системи, що містять персональні дані, конфіденційну інформацію про клієнтів.

При зверненні до Банку з метою отримання кредиту або інших послуг персональні дані можуть передаватися до бюро кредитних історій, операторів, провайдерів телекомунікацій, що надають послуги (мобільного) зв'язку (з метою перевірки параметрів клієнта, як користувача послуг рухомого (мобільного) зв'язку та надання Банку відповідних відомостей про клієнта) і там оброблятися за наявності згоди суб'єкта персональних даних. Надаючи згоду на обробку персональних даних при зверненні до Банку з метою отримання кредиту, суб'єкт персональних даних надає згоду Банку на доступ до кредитної історії¹⁶⁴.

АТ «Райффайзен Банк Аваль» затвердив Умови обробки персональних даних та права суб'єктів персональних даних¹⁶⁵ що визначають підстави та порядок обробки даних, права суб'єктів, склад і зміст оброблюваних даних, джерела отримання, а також осіб, яким надається доступ для виконання службових обов'язків або надання послуг банку. Умови також передбачають передавання даних державним органам, особам, зазначеним у ст.62 Закону України «Про банки і банківську діяльність», материнській компанії (Raiffeisen Bank International AG), акціонерам та іншим третім особам, якщо є підстави для розкриття банківської таємниці. Дані зберігаються протягом ділових відносин із клієнтом і до завершення строків зберігання документів, визначених договорами, законодавством України¹⁶⁶ та внутрішніми документами Банку. Вся інформація, пов'язана з рахунками та операціями клієнтів, зберігається Банком постійно, оскільки позовна давність не поширюється на вимогу вкладника до банку про видачу вкладу (ст. 268 ЦК України).

¹⁶³ Про хмарні послуги: Закон України від 17 лютого 2022 р. № 2075-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2075-20#Text>

¹⁶⁴ АТ «ПУМБ». Офіційний сайт. URL: https://about.pumb.ua/info/personal_data

¹⁶⁵ Умови обробки персональних даних та права суб'єктів персональних даних <https://raiffeisen.ua/storage/files/umovy-obrobky-personalnyh-danyh-1-1-1.pdf>

¹⁶⁶ Закон України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення", Правила застосування переліку документів, що утворюються в діяльності НБУ та банків України, затвердженими Постановою Правління НБУ від 27.11.2018 року №130.

У підрозділі, присвяченому первинному та поточному (операційному) банківському комплаєнсу, викладено нові підходи для підвищення ефективності комплаєнс-функції банку. Первинний комплаєнс орієнтований на створення нормативної основи та розробку політик, що забезпечують відповідність всім вимогам на етапі побудови процесів. Поточний комплаєнс здійснює безпосередньо контроль у щоденній діяльності банку, швидко реагуючи на відхилення та порушення. Такий розподіл банківського комплаєнсу чітко визначає завдання кожного рівня комплаєнсу банку, оптимізує ресурси та підвищує здатність банку швидко адаптуватися до змін законодавства.

3.2. Санкційний банківський комплаєнс

Впровадження та розвиток банківського комплаєнсу в Україні пов'язаний з світовими процесами глобалізації та інтеграції. Банки одними з перших впроваджувати систему управління ризиками та комплаєнс в Україні. Актуальний комплаєнс і у час війни, адже допомагає банку вберегтися від операційних, репутаційних та фінансових ризиків, пов'язаних зі співпрацею з підсанкційними особами і компаніями, виявити підозрілі операції клієнтів банку, запобігти і зменшити кількість правопорушень, зберегти репутацію, підвищити довіру до банківської системи України та забезпечити її цілісність¹⁶⁷.

Санкційний банківський комплаєнс – це довгострокова стратегія та щоденна ділова практика банку з оцінки та запобігання ризикам, які можуть виникнути внаслідок взаємодії та здійснення банківських операцій з підсанкційними особами та активами, якими такі особи володіють або мають право вчиняти щодо них дії тотожні за змістом здійсненню права розпорядження, спрямована на збереження репутації банку, дотримання ліцензійних вимог та вимог санкційного законодавства.

Запровадження санкційного комплаєнсу передбачає кілька ключових етапів, включаючи аналіз специфіки діяльності клієнтів та контрагентів банку, впровадження системи постійного моніторингу з урахуванням адаптації до змінюваних умов законодавства, розробку та впровадження заходів щодо мінімізації ризиків.

Метою санкційної політики банку є:

- 1) визначення загальних підходів санкційного контролю банку;
- 2) організація та функціонування внутрішньобанківської системи управління ризиками, що пов'язані з діяльністю осіб:

- внесених до міжнародних (Генеральної Асамблеї та Ради Безпеки ООН, Ради ЄС, Офісу виконання фінансових санкцій Великої Британії, Управління контролю за іноземними активами (OFAC) Міністерства фінансів США, мережі по боротьбі з фінансовими злочинами США, міністерства фінансів Японії, Департаменту

¹⁶⁷ Грудзевич У.Я., Пилипенко С.М., Огінок С.В. Комплаєнс-політика банків на сучасному етапі. Електронний журнал Економіка і суспільство. 2024 . №60. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3680>

іноземних активів Канади) та національних (рішення РНБОУ, ДСФМУ) переліків санкційних осіб;

- пов'язаних із державами (юрисдикціями/територіями), що підпадають під критерії держав (юрисдикцій/територій) неприйнятно високого рівня ризику та/або щодо яких застосовано секторальні санкції, а також унеможливлення використання цими особами продуктів/послуг банку для здійснення операцій, які мають на меті, сприяють або можуть сприяти уникненню санкцій;

3) прогнозування ймовірності запровадження санкцій та вжиття заходів щодо запобігання їх негативним наслідкам.

Санкційна політика як локальний документ банку визначає загальні підходи санкційного контролю в банку та підлягає застосуванню (реалізації) підрозділами, у тому числі відокремленими, та працівниками банку.

Санкційна політика поширюється на всіх працівників банку, ділових партнерів банку, учасників груп/платіжних систем, до яких входить банк та організацій/платіжних систем, які створені банком, клієнтів (їх представників, засновників, акціонерів, кінцевих бенефіціарних власників); контрагентів клієнтів банку, банків-кореспондентів, інших осіб, визначених окремими внутрішніми документами банку з питань санкційного комплаєнс контролю¹⁶⁸.

На виконання санкційної політики банк керується критеріями держав (юрисдикцій/територій): неприйнятно високого ризику, держав щодо яких застосовано секторальні санкції.

Закон України «Про санкції» було прийнято 14.08.2014 року¹⁶⁹ після анексії Криму та східної частини України. Законом було передбачено застосування таких санкцій як блокування активів, запобігання виведенню капіталів за межі України, зупинення виконання економічних та фінансових зобов'язань, повна або часткова заборона вчинення правочинів щодо цінних паперів, емітентами яких є особи, до яких застосовано санкції. Однак ці санкції не зупинили агресію росії, і з початком її

¹⁶⁸ Санкційна політика Акціонерного товариства комерційний банк "ПриватБанк", затверджена рішенням Наглядової ради протокол № 26/23 від 08.09.2023 р. <https://privatbank.ua/compliance#gads-18110>

¹⁶⁹ Про санкції: Закон України від 14.08.2014 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text>

вторгнення в Україну виникла потреба в їх посиленні та контролі виконання. З введенням 24.02.2024 року воєнного стану санкційний комплаєнс набув особливого значення. Наявність будь-яких зв'язків з російською федерацією (з корпоративної точки зору або з огляду на операційну діяльність) є одним з ключових комплаєнс ризиків при перевірці клієнтів та контрагентів.

Постійне оновлення та розширення санкційних списків, включаючи як фізичних, так і юридичних осіб, удосконалення санкційного законодавства щодо розширення переліку санкцій¹⁷⁰ зумовлюють тиск на бізнес, відповідальність за недотримання вимог санкційного законодавства та «токсичність» ділових зв'язків з країною-агресором. Все це змушує банки приділяти особливу увагу санкційному комплаєнсу при формуванні комплаєнс-програм з огляду на санкційні ризики, а відповідно посилювати комплаєнс-контроль у внутрішній банківській структурі.

Об'єктом персональних санкцій є як активи, що належать санкційній фізичній або юридичній особі, так і активи, щодо яких така особа може прямо чи опосередковано (через інших фізичних або юридичних осіб) вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними (кінцевий бенефіціарний власник, пов'язані та афілійовані особи).

Підставою застосування санкцій є дії, які сприяють країні-агресору, створили суттєву загрозу національній безпеці, суверенітету та територіальній цілісності України або сприяли терористичній діяльності, порушують права і свободи людини і громадянина, інтереси суспільства та держави, призводять до окупації території, експропріації чи обмеження права власності, завдання майнових втрат (ст. 3 Закону України «Про санкції»).

Рішення щодо застосування, скасування та внесення змін до санкцій приймається Радою національної безпеки та оборони України, вводиться в дію указом Президента України та затверджується протягом 48 годин з дня видання указу Президента України постановою Верховної Ради України. Відповідне рішення набирає чинності з моменту прийняття постанови Верховної Ради України і є

¹⁷⁰ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення ефективності санкцій, пов'язаних з активами окремих осіб: Закон України від 12.05.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2257-20#n55/>

обов'язковим до виконання (ч. 2 ст. 5 Закону України «Про санкції»). Стягнення активів застосовується за рішенням Вищого антикорупційного суду (ст. 20 КАС України¹⁷¹) за позовом Міністерства юстиції України.

За період дії Закону України «Про санкції» було прийнято ряд рішень РНБОУ про застосування спеціальних економічних санкцій. Чинне рішення було прийнято РНБО України 28.04.2017 року¹⁷², яким продовжено застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій), підтримано пропозиції, внесені КМУ (розпорядження від 26.04.2017 р. № 288-р), СБУ та НБУ, визначено перелік фізичних та юридичних осіб, щодо яких застосовуються персональні спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи (санкції).

Механізм реалізації санкцій визначено постановою Кабінету Міністрів України від 03.03.2022 р. № 187 «Про забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації»¹⁷³, яка передбачає мораторій (заборону) на виконання, у т.ч. в примусовому порядку, грошових та інших зобов'язань, кредиторами (стягувачами) за якими є РФ або особи, пов'язані з державою-агресором. Зазначене обмеження не застосовується до юридичних осіб, зареєстрованих за законодавством України, які є банками або за рахунками яких на підставі нормативно-правових актів або рішень НБУ дозволяється здійснення обслуговуючими банками видаткових операцій. Мораторій не поширюється також на безоплатне відчуження/передачу на користь держави Україна цінних паперів, права участі в юридичній особі (пп. 2 п. 1), задоволення вимог НБУ за наданими кредитами рефінансування з підтримки ліквідності банків; відчуження ФГВФО або уповноваженою особою Фонду майна банку, щодо якого НБУ прийнято рішення про відкликання ліцензії та ліквідацію банку; відчуження права участі в юридичній особі за наявності рішення КМУ про

¹⁷¹ Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

¹⁷² Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій): рішення Ради національної безпеки та оборони України 28.04.2017 р. (із змінами), введене в дію Указом Президента України від 15.05.2017 р. № 133/2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0004525-17#Text>

¹⁷³ Про забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації: постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2022 р. № 187 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187-2022-%D0%BF#Text>

погодження відчуження. Правочини, укладені з порушенням мораторію є нікчемними (п. 2).

В рішеннях РНБОУ не вказується, яке майно (активи) належать або перебувають в управлінні підсанкційної особи. У зв'язку з цим, важливе значення для ефективності реалізації санкційної політики і дотримання санкційного комплаєнсу має перевірка клієнтів та контрагентів, моніторинг операцій з їх активами.

Відповідно до ч. 8 ст. 5 Закону України «Про санкції», реалізація санкцій забезпечується органами державної влади, місцевого самоврядування та іншими суб'єктами, що в межах своїх повноважень зобов'язані виявляти і розшукувати активи осіб, визначених рішеннями РНБОУ. Практична реалізація значною мірою покладається на нотаріусів, банки та учасників ринків капіталу через санкційний комплаєнс у фінансових операціях.

Вимоги до банків щодо санкційного комплаєнсу було визначено постановою НБУ № 654 від 01.10.2015 р. З метою виконання санкційного режиму відповідно до цієї постанови НБУ, банківські установи України було зобов'язано здійснювати відповідні заходи, визначені у постанові. Дана постанова посилювала інституційну базу контролю за дотриманням міжнародного санкційного режиму та сприяла належному ризик-менеджменту. Запровадження таких вимог забезпечувало повноцінний санкційний комплаєнс, та мінімізувало можливість фінансових правопорушень, підвищувало рівень правової безпеки і дозволяло знизити репутаційні та фінансові ризики банків.

Відповідно до листа НБУ від 01.11.2022 р. N P/25-0005/76250 «Про дотримання режиму санкції у виді блокування активів»¹⁷⁴ передбачено, що банки та небанківські установи щодо осіб, до яких рішеннями РНБОУ, уведеними в дію указами Президента України до 24.05.2022 р., коли було впроваджено санкцію «блокування активів у новій редакції», застосовано санкцію «блокування активів», продовжують реалізовувати таку санкцію відповідно до постанови Правління НБУ від 01.10.2015 р. N 654 «Про забезпечення реалізації і моніторингу ефективності персональних

¹⁷⁴ Про дотримання режиму санкції у виді блокування активів: листа Національного банку України від 01.11.2022 р. N P/25-0005/76250. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/LB22116>

спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)». Санкція «блокування активів у новій редакції» поширюється не лише на майно санкційної особи, але й на всі активи, якими вона може прямо чи опосередковано розпоряджатися, незалежно від користувача чи власника.

Законодавство України не визначає дій, тотожних праву розпорядження активами, тому банки при санкційному комплаєнсі мають виходити з традиційного тлумачення прав володіння, користування та розпорядження майном (ст. 316, 317 ЦК України), що охоплює зміну належності, стану чи призначення майна (відчуження, спадкування, знищення тощо).

Реалізуючи санкційний комплаєнс, банки зобов'язані виявляти підсанкційних осіб серед клієнтів та учасників фінансових операцій, включаючи тих, хто діє від їхнього імені або може опосередковано розпоряджатися активами. Для цього банками аналізуються структура власності, корпоративного управління та ділові зв'язки клієнтів. Банки перевіряють доступні дані, зокрема платіжні інструкції, на предмет збігу з інформацією в санкційних списках. Вони відмовляються від співпраці з підсанкційними особами, за винятком випадків, визначених санкційною політикою банку. Зокрема, Санкційна політика АБ «ПриватБанк» (п. 2.4.1.1) виключним випадком вважає господарську діяльність клієнта щодо надання соціально важливих послуг українським споживачам та/або суб'єктам господарювання, що становлять суспільний інтерес, не суперечать вимогам чинного законодавства, не сприяють уникненню та/або не порушують обмежень, установлених спеціальними економічними та іншими обмежувальними заходами (санкціями). Такі операції здійснюються за рішенням колегіального органу банку¹⁷⁵. Крім того, здійснюючи санкційний комплаєнс, банки блокують кошти підсанкційних осіб, відмовляють у проведенні фінансових операцій з активами, на які поширюються санкції, та запобігають транзакціям, спрямованим на обходження обмежень. Вони налаштовують внутрішні системи моніторингу для перевірки операцій за

¹⁷⁵ Санкційна політика АБ «ПриватБанк», затверджена рішенням Наглядової ради протокол № 55/22 від 10 жовтня 2022 року. URL: https://static.privatbank.ua/files/sanction-policy_09_11_22.pdf

санкційними списками до їх проведення та, у разі збігу, уточнюють необхідну інформацію.

Закон «Про санкції» не передбачає прямих заборон на проведення фінансових операцій на користь підконтрольних осіб. Водночас відповідно до ч.5 ст. 7 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»¹⁷⁶ банки як суб'єкти первинного фінансового моніторингу зобов'язані встановити високий ризик ділових відносин щодо клієнтів, до кінцевих бенефіціарних власників яких застосовані спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи (санкції) відповідно до статті 5 Закону «Про санкції».

Санкційна особа, до якої застосовано санкцію у виді блокування активів у новій редакції, крім іншого, має бути обмежена у реалізації своїх корпоративних прав та права власності на частки/акції, якими вона володіє відповідно до ЦК України, ГК України, Закону України «Про акціонерні товариства», Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю».

Постановою Правління НБУ від 11.05.2023 р. № 65, яка замінила Постанову НБУ від 01.10.2015 р. № 654, затверджено чинне наразі Положення про реалізацію спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)¹⁷⁷ (далі – Положення №65), яким забороняється проведення банками та небанківськими фінансовими установами фінансових операцій, що порушують, сприяють або можуть сприяти порушенню чи уникненню санкційних обмежень. Згідно з цією постановою, банки та небанківські установи протягом трьох місяців зобов'язані затвердити внутрішні акти щодо санкцій та налаштувати моніторинг операцій за санкційними списками. Банки повинні регулярно оновлювати санкційні списки, ідентифікувати та відмовляти у ділових відносинах з підсанкційними особами, блокувати їхні активи та відмовляти у проведенні операцій, що порушують санкції. Для цього банками

¹⁷⁶ Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 6 грудня 2019 року № 361 - IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text/>

¹⁷⁷ Про затвердження Положення про реалізацію спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій): Постанова Правління НБУ від 11.05.2023 р. № 65. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-23#Text>

аналізуються структура власності та ділові зв'язки клієнтів з підсанкційними особами. У разі збігу даних банк зобов'язаний ретельно перевірити інформацію, документуючи результати. При накладенні санкцій банківські установи мають враховувати їхню специфіку, міжнародні санкції, а також зупиняти операції, якщо санкція передбачає таку вимогу. Відповідно до п.9 Постанови №65, банки також повинні припинити фінансові операції підсанкційних осіб, запобігати виведенню капіталів за кордон та зупиняти фінансові зобов'язання на користь таких осіб, включаючи обмеження на кредитування та інвестиції.

Основні новації, викладені у Постанові НБУ № 65 від 11.05.2023 року.

1) на відміну від Постанови № 654, нова Постанова вимагає від фінансових установ розробити та затвердити внутрішні документи, що регулюють реалізацію санкційних заходів, а також налаштувати системи моніторингу для перевірки кожної фінансової операції з урахуванням санкційних списків через платіжні пристрої;

2) установам необхідно проводити регулярний аналіз операцій і перевірку клієнтів на відповідність даним санкційним спискам, враховуючи структуру власності та зв'язки з санкційними особами. У разі виявлення відповідностей або підозр банк зобов'язаний провести детальний аналіз і задокументувати результати;

3) нова Постанова розширює сферу дії заборони встановлювати ділові контакти з санкційними особами, включаючи до переліку іноземних громадян та особи, які діють від імені санкційних осіб;

4) постанова уточнює вимоги щодо блокування коштів і припинення операцій, які порушують обмежувальні заходи (зупинення фінансових операцій санкційних осіб, запобігання виведенню капіталів за кордон, відмову в проведенні операцій, що сприяють або можуть сприяти уникненню санкцій);

5) вперше чітко встановлено зобов'язання банків виявляти підконтрольних осіб, зокрема власників істотної участі та кінцевих бенефіціарів, що значно розширює обсяг комплаєнс-аналізу.

На мою думку, запроваджені Постановою № 65 вимоги є вагомим кроком у підвищенні рівня санкційного комплаєнсу в банківській системі. Цей документ посилює правовий механізм захисту від ризиків, пов'язаних з обслуговуванням

санкційних осіб, що сприяє забезпеченню фінансової стабільності та захисту національної безпеки. Постанова № 65 розширює обов'язки банків, зокрема щодо моніторингу структур власності та ділових зв'язків клієнтів, що підвищує ефективність виявлення санкційних осіб і знижує ризик обходу санкцій через підконтрольних осіб чи непрямі операції.

Банки проводять фінансові операції або виконують платіжні інструкції на користь осіб під санкцією «блокування активів» у межах України, якщо це не порушує інші санкції. Виключення становлять операції з видачею готівки та інструкції клієнтів, які є підконтрольними або діють від імені підконтрольних осіб, коли такі операції можуть опосередковано забезпечувати санкційним особам право розпоряджатися активами, згідно з обґрунтованим письмовим висновком банку.

Постановою Правління НБУ «Про розкриття інформації щодо зв'язків клієнтів із державою, що здійснює збройну агресію проти України» від 16.03.2023 № 26¹⁷⁸ банки України та філії іноземних банків в Україні зобов'язано під час здійснення діяльності виявляти та документувати інформацію про зв'язки клієнтів та їх контрагентів із державою, що здійснює збройну агресію проти України – РФ; визначено категорії клієнтів, яких банк зобов'язаний виявляти та щоквартально звітувати НБУ.

Значна частина банків України має ліцензії на здійснення депозитарної діяльності. Рішенням НКЦПФР від 13.10.2015 р. № 1707 «Щодо порядку виконання учасниками ринків капіталу рішень Ради національної безпеки і оборони України про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» із змінами від 01.02.2024 р.¹⁷⁹ було уточнено дії професійних учасників ринків капіталу щодо забезпечення виконання рішень РНБО України про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних

¹⁷⁸ Про розкриття інформації щодо зв'язків клієнтів із державою, що здійснює збройну агресію проти України: постанова Правління НБУ від 16.03.2023 № 26. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0026500-23#Text>

¹⁷⁹ Щодо порядку виконання учасниками ринків капіталу рішень Ради національної безпеки і оборони України про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій): рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 13.10.2015 р. № 1707 із змінами <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1325-15#Text>

заходів (санкцій), уведених в дію Указами Президента України, з урахуванням змісту кожної з санкцій, види яких визначені у ст. 4 Закону України «Про санкції».

Важливо зауважити, що становлення конкретних вимог для банків та учасників ринків капіталу підвищує рівень ефективності санкційного комплаєнсу, забезпечуючи комплексний підхід до виявлення, моніторингу та блокування операцій з особами, на яких поширюються санкції. Ці положення вимагають від фінансових установ постійного оновлення інформації щодо санкцій та впровадження ризик-орієнтованого підходу для виявлення потенційних ризиків.

Вимоги щодо виявлення та контролю підконтрольних осіб, введені рішенням НКЦПФР та Положенням НБУ № 65, сприяють запобіганню обходу санкцій через посередників, що розширює межі відповідальності фінансових установ, підвищуючи їхню спроможність ідентифікувати ризики навіть у непрямих взаємодіях.

Санкційний комплаєнс поширюється також на структуру власності самого банку в частині власників істотної участі у банку.

Відповідно до статті 34 Закону України «Про банки і банківську діяльність» структура власності банку повинна відповідати вимогам НБУ щодо прозорості. У разі виявлення невідповідності ділової репутації та/або фінансового/майнового стану власника істотної участі у банку вимогам Закону або нормативно-правових актів НБУ та/або якщо у НБУ є підстави вважати, що володіння такою особою істотною участю у банку може створити суттєві загрози належному управлінню банком, інтересам вкладників та інших кредиторів банку чи негативно вплинути на його фінансовий стан, НБУ має право тимчасово заборонити такому власнику істотної участі у банку використання права голосу. НБУ розміщує відповідне рішення на сторінці офіційного Інтернет-представництва НБУ не пізніше наступного робочого дня після його прийняття.

НБУ має право заборонити особі набувати або збільшувати істотну участь у банку або відмовити в погодженні набутої/збільшеної істотної участі у банку після її фактичного набуття або збільшення, у разі якщо до особи застосовано санкції іноземними державами (крім держав, що здійснюють збройну агресію проти України у значенні, наведеному в Законі України «Про оборону України») або

міждержавними об'єднаннями, або міжнародними організаціями та/або застосовано санкції відповідно до Закону України «Про санкції».

Вимоги до структури власності банку визначено Положенням про порядок подання відомостей про структуру власності банку, затвердженим Постановою Правління НБУ 21.05.2015 р. № 328¹⁸⁰. Вказані вимоги визначають критерії прозорості та непрозорості структури власності банку і не містять обмежень в частині наявності у структурі власності прямо або опосередковано підсанкційної особи. Це питання вирішується через вимоги до бездоганної ділової репутації власника істотної участі, заборону права голосу і призначення довіреної особи.

Вивчення практик санкційного комплаєнсу, закріплених у цих нормативних актах, є важливим для розуміння ролі фінансового сектору в забезпеченні національної безпеки. Дослідження виявляє, як регуляторні вимоги сприяють вдосконаленню системи внутрішнього контролю, підвищують відповідальність банків та фінансових установ у запобіганні санкційним порушенням і захищають державні інтереси.

Вище проаналізовані нормативні акти формують основу для подальшого наукового аналізу механізмів впровадження санкційних заходів у банківській системі та дозволяють оцінити ефективність ризик-орієнтованого підходу у банківській діяльності, спрямованого на зниження фінансових ризиків і запобігання правопорушенням.

¹⁸⁰ Про затвердження Положення про порядок подання відомостей про структуру власності банку: Постанова Правління НБУ 21.05.2015 р. № 328. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0328500-15#Text>

3.3. Корпоративний та трудовий банківський комплаєнс

Корпоративний комплаєнс є одним із видів банківського комплаєнсу. В звіті міжнародної юридичної компанії *Baker & McKenzie* відзначається, що ефективна програма корпоративного комплаєнсу є основним інструментом здатності будь-якої компанії чи банку зміцнювати довіру¹⁸¹. Впровадження корпоративної програми відповідності, розробленої для запобігання незаконним діям, таким як хабарництво, змова, шахрайство з боку посадових осіб, співробітників, агентів, є важливим завданням корпоративного управління.

Урядові органи в усьому світі неухильно підвищують очікування щодо повноти корпоративних програм відповідності, розглядаючи надійні політики, процедури і засоби контролю не лише для боротьби з корупцією, але й для відповідності вимогам щодо торгівлі, антимонопольного законодавства, конфіденційності персональних даних і боротьби з відмиванням грошей. Сучасні транснаціональні банки працюють у висококонкурентному середовищі; вони мають тисячі співробітників, численних ділових партнерів і масштабні операції по всьому світу, включно з ринками, що розвиваються, де правила публічної та комерційної взаємодії часто істотно відрізняються від звичних¹⁸².

Комплаєнс-контроль в системі корпоративного управління досліджували О.Р. Ковалишин, М.В. Кочеров, Л.Л. Калініченко, П.В. Коломієць, О.В. Михайленко, М.Ю. Можаровський, О.В. Морозов, Т.В. Швидка та інші вчені.

Однак останнім часом в багатьох країнах набирає обертів дискусія про необхідність переосмислити традиційну модель корпоративного комплаєнсу, орієнтовану на зовнішні фактори та пов'язану з дотриманням національних та міжнародних норм права. Нова парадигма передбачає не лише оцінку бізнес-практики господарюючого суб'єкта в цілому, а й впровадження послаблень,

¹⁸¹ Baker & McKenzie. Compliance Cockpit: An Integrated Approach to Compliance Risk Management. September 2020. URL: <https://www.bakermckenzie.com/~media/files/insight/publications/2020/10/compliance-cockpit-brochure-september-2020.pdf>

¹⁸² Essential Elements of Corporate Compliance a global template, Baker & McKenzie. URL: https://www.bakermckenzie.com/~media/Files/BDSUploads/Documents/global%20corporate%20compliance/bk_global_5elements_20150721.pdf

пом'якшення юридичної відповідальності суб'єктів, які впровадили систему ефективного комплаєнс-контролю¹⁸³.

Комплаєнс є невід'ємною частиною корпоративної культури компанії, де виконання кожним працівником своїх посадових обов'язків, прийняття рішень на всіх рівнях, повинно відповідати стандартам законності та добросовісності, встановленим компанією для ведення діяльності.

М.Ю. Мажаровський визначає корпоративний комплаєнс як комплекс заходів, що визначається внутрішніми приписами суб'єкта господарювання з метою забезпечення відповідності його господарської діяльності вимогам українського законодавства та запобігання вчинення посадовими особами суб'єкта господарювання порушень законів, норм та правил, що є обов'язковими для відповідної сфери діяльності, а також локальних (внутрішніх) актів¹⁸⁴.

З урахуванням галузевих особливостей банківської діяльності, надане О.Р. Ковалишиним визначення корпоративного комплаєнсу¹⁸⁵ можна визначити як діяльність, пов'язану з контролем за дотриманням посадовими особами та співробітниками банку вимог законодавства та локальних актів банку.

Т.Ю. Климко вважає, що термін «корпоративний комплаєнс» означає систему захисту бізнесу і його акціонерів від зовнішньої корупції, зловживань та неефективного управління організацією з боку її топ-менеджерів, а також здатність діяти відповідно до інструкцій, правил і спеціальних вимог¹⁸⁶.

Аналізуючи зазначені вище дефініції корпоративного комплаєнсу, по-перше, слід відмежовувати корпоративний комплаєнс від інших видів комплаєнсу. У зазначених визначеннях автори ототожнюють корпоративний комплаєнс з іншими видами комплаєнсу: антикорупційним, податковим, антимонопольним, оскільки не уточнюється, про дотримання яких нормативно-правових актів йдеться. Зокрема,

¹⁸³ Toth, Andras. 2017. "How Could Competition Authorities Reward Competition Compliance Programmes?" *European Competition & Regulatory Law Review (CoRe)* 4: 4–10.

¹⁸⁴ Мажаровський М.Ю. Теоретико-правовий аналіз визначення поняття «комплаєнс» та його видів. *Право.ua*. №2. 2021. С. 139-148. (С. 145)

¹⁸⁵ Ковалишин О.Р. Корпоративний комплаєнс: правове запозичення через практики суб'єктів господарювання / Актуальні проблеми держави і права, №83, 2019, С. 69-76 .

¹⁸⁶ Климко Т. Ю., Мельник О. О., Корпоративний комплаєнс як превентивний захід боротьби з шахрайством. *Економіка і Фінанси*.- 2015.- № 6-7.

відзначається, що одним із найефективніших засобів боротьби із корупцією у приватному секторі є процедури корпоративного комплаєнсу. Впровадження ефективних комплаєнс-програм в українських компаніях є найкращою можливістю запобігання корупції у приватній сфері і усунення проблем, а також захисту інтересів бізнесу¹⁸⁷. Натомість корпоративний комплаєнс передбачає дотримання правових норм, що регулюють корпоративні правовідносини між акціонерами (учасниками) банку, а також між акціонерами (учасниками) та посадовими особами органів корпоративного управління банку.

Корпоративний комплаєнс є досить широким поняттям без чітко окреслених меж та може охоплювати різнопланові заходи, що є актуальними для окремо визначеного суб'єкта господарювання та можуть включати: політику корпоративної поведінки, етичні стандарти поведінки працівників певної сфери, політику чесної конкуренції тощо.

Однак практики, які описуються авторами вище, є антикорупційним комплаєнсом. Тобто має місце підміна понять, коли до корпоративного комплаєнсу відносять практики, які є іншими видами комплаєнсу, що є помилковим. Адже предмет правового регулювання у них різниться.

Вважаю, слід чітко відмежовувати корпоративний комплаєнс від інших видів комплаєнсу, щонайменше у зв'язку з тим, що підхід стосовно рівня їх обов'язковості та методів правового регулювання відрізняється.

Корпоративний комплаєнс у сфері банківської діяльності відрізняється від комплаєнс-контролю, антикорупційного комплаєнсу, екологічного комплаєнсу за рівнем державно-правового примусу, який може бути застосовано до банку за його недотримання. Ключовим у запровадженні практик корпоративного комплаєнсу є його *добровільність*. Це впливає з Методичних рекомендації щодо організації корпоративного управління в банках України та Кодексу корпоративного управління,

¹⁸⁷ Сметаніна Н. Міжнародний досвід впровадження корпоративного комплаєнсу як засіб запобігання корупції у приватній сфері / Ефективна система кримінальної юстиції як фактор сталого розвитку економіки : матеріали III панельної дискусії Другого Харків, між- нар. юрид. форуму, м. Харків, 27 верес. 2018 р. 160 с. (С. 108-113).

норми яких мають *рекомендаційний* характер. З аналізу їх змісту випливає, що будь-які санкції за недотримання відсутні.

Добровільність дотримання корпоративного комплаєнсу було впроваджено в Принципах корпоративного управління, затверджених рішенням НКЦПФР № 955 від 22.07.2014 р.¹⁸⁸, які мали *рекомендаційний* характер та були розраховані на *добровільне* застосування. Головним стимулом щодо їх дотримання була економічна доцільність та об'єктивно існуючі вимоги ринку щодо залучення інвестицій.

Основна ідея та принципова відмінність корпоративного комплаєнсу від інших видів комплаєнсу банківській діяльності полягає в тому, що застосовується підхід «дотримуйся або поясни» (*«comply or explain»*), спрямований не на примушування дотримання кодексів корпоративного управління, а на створення найкращої практики, «стимулювальний» тиск з боку акціонерів банку для прискорення його поширення серед банків в країні, в світі та при цьому зберігати гнучкість у застосуванні.

У літературі принцип «дотримуйся або поясни» трактується по-різному. Іноді його ототожнюють з необхідністю обов'язкового дотримання принципів корпоративного управління¹⁸⁹, що не зовсім вірно. Банк добровільно зобов'язується дотримуватися згаданих принципів. У випадку розходження практики банку він повинен аргументувати, чому він відійшов від принципів корпоративного управління. Мотивацією для дотримання ними принципів та кодексів корпоративного управління є лояльність акціонерів та інвесторів. Це загальноєвропейська тенденція.

По-друге, слід врахувати, що корпоративний комплаєнс передбачає дотримання норм посадовими особами органів корпоративного управління. В теорії вітчизняного корпоративного права до органів корпоративного управління відносять загальні збори акціонерів (учасників), наглядову раду (раду директорів, раду банку), виконавчий орган (директор), а не будь-які органи (структурні підрозділи) відповідного суб'єкта господарювання (банку).

¹⁸⁸ Про затвердження Принципів корпоративного управління: рішення НКЦПФР України № 955 від 22.07.2014 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr955863-14#Text>

¹⁸⁹ Структурні зміни та економічний розвиток України: монографія / Гесць В.М., Шикарук Л.В., Артьомова Т.Г. та ін.; за заг. ред.. Л.В.Шинкарук. К., 2011. 696 с. (С. 432)

По-третє, автори наведених дефініцій, визначаючи корпоративний комплаєнс як «діяльність», не уточнюють, хто саме виступає суб'єктом здійснення відповідної діяльності: певне обмежене коло осіб чи усі посадові особи та працівники суб'єкта господарювання. На мою думку, корпоративний комплаєнс завжди здійснюється чітко визначеним колом уповноважених осіб. Суб'єкти комплаєнсу мною детально визначені у 2 розділі дисертації.

З урахуванням наведеного, пропоную визначити *корпоративний комплаєнс в банківській діяльності* як діяльність уповноважених осіб, що пов'язана з контролем за дотриманням посадовими особами органів управління банку, акціонерами (учасниками) банку та працівниками вимог корпоративного законодавства та локальних (корпоративних) актів банку.

Корпоративний комплаєнс включає: консультування з управління ризиками в сфері корпоративних фінансів; аналіз та комплаєнс-контроль прозорості корпоративної структури; аналіз пов'язаних (асоційованих та афілійованих) осіб та операцій з ними; дотримання корпоративних процедур, політик, стандартів¹⁹⁰; контроль дотримання норм ділової етики.

До заходів комплаєнс-контролю в сфері корпоративних відносин слід віднести розробку та закріплення на локальному рівні банку корпоративної політики, стандартів у сфері банківської діяльності, серед яких – комплаєнс-програма, аналіз відповідності корпоративної політики чинному законодавству України, перевірка дотримання норм і правил регулювання банківської діяльності та відповідність усіх нормативно-методичних і стратегічних документів банку вказаним нормам, звітування про висновки такої перевірки й у разі необхідності здійснення коригувальних заходів¹⁹¹.

Принципи корпоративного комплаєнсу стосуються інституційної організації комплаєнсу, тобто встановлення компетентних органів та наділення їх

¹⁹⁰ Чудак Л.А. Комплаєнс контроль в корпоративному управлінні. Slovak international scientific journal. 2020, №39. С. 43-52.

¹⁹¹ Михайленко О.В., Риштун Х.Ю. Ефективна система побудови комплаєнс-контролю в банківських установах. Проблеми системного підходу в економіці. 2018. № 3 (65). С. 120–126.

повноваженнями у сфері комплаєнс-політики¹⁹². У Базельських рекомендаціях зазначено, що комплаєнс повинен бути частиною корпоративної культури компанії, а не тільки обов'язком фахівців з комплаєнс-контролю.

Удосконаленню корпоративного комплаєнсу сприяло прийняття законів:

- «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення питань організації корпоративного управління в банках та інших питань функціонування банківської системи» від 30.06.2021 р.¹⁹³, який передбачив обов'язковість утворення підрозділу з комплаєнсу та його місце в системі корпоративного управління банку (ст. 44); виключну компетенцію та обов'язки Ради банку щодо підрозділу з комплаєнсу (ст. 39, 46); кваліфікаційні вимоги, порядок погодження кандидатур, статус і повноваження, обмеження суміщення посад головного комплаєнс-менеджера (ст. 19, 19-1, 24, 40, 44, 52);

- «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення корпоративного управління» від 22 лютого 2024 року¹⁹⁴, який покращує умови корпоративного управління, посилює роль і відповідальність наглядових рад та наближує законодавство України до стандартів країн ОЕСР, враховуючи умови воєнного стану. Законом запроваджується система внутрішнього контролю: замість ревізійних комісій передбачено сучасні інструменти контролю – комплаєнс, управління ризиками, внутрішній аудит.

Корпоративний комплаєнс є невід'ємним елементом корпоративного управління, складовою комплаєнс-програми. Основними нормативно-правовими актами, які визначають засади корпоративного комплаєнсу, є Кодекс корпоративного управління: ключові вимоги і рекомендації, затверджений Рішенням НКЦПФР №118 від 12.03.2020 р.¹⁹⁵ (далі – Кодекс корпоративного управління), який визначає основні принципи корпоративного комплаєнсу суб'єктів господарювання, створених у формі

¹⁹² Сарахман О. М. Функціонування комплаєнс-контролю у вітчизняній банківській справі. Бухгалтерський облік, аналіз і аудит. 2015. Випуск 2 (1 12). - С. 87-90.

¹⁹³ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення питань організації корпоративного управління в банках та інших питань функціонування банківської системи Закон України № 1587-IX від 30 червня 2021 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1587-20#Text>

¹⁹⁴ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення корпоративного управління» Закон України від 22 лютого 2024 року № 3587-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3587-IX#Text>

¹⁹⁵ Про затвердження Кодексу корпоративного управління: ключові вимоги і рекомендації: рішення НКЦПФР №118 від 12.03.2020 р. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/documents/kodeks-korporatyvnoho-upravlinnia-kliuchovi-vymohy-i-rekomendatsii/>

АТ, в тому числі банків, Стандарт №5¹⁹⁶, Положення про організацію системи внутрішнього контролю в банках України та банківських групах, затверджене постановою НБУ від 02.07.2019 р. № 88 (зі змінами)¹⁹⁷ (далі – Положення №88), Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах, затверджене постановою НБУ від 11.06.2018 р. № 64 (зі змінами)¹⁹⁸ (далі – Положення №64), розроблене з урахуванням принципів і рекомендацій Базельського комітету з банківського нагляду щодо корпоративного управління та управління ризиками в банках і банківських групах, Методичні рекомендації щодо організації корпоративного управління в банках України, затверджені рішенням правління НБУ від 3 грудня 2018 року №814-рш¹⁹⁹ (далі – Методичні рекомендації).

Кодекс корпоративного управління: ключові вимоги і рекомендації №118 від 12.03.2020 р.²⁰⁰ покликаний зміцнити довіру інвесторів до українських компаній, насамперед лістингових, та до ринків капіталу. Кодекс розроблено відповідно до Принципів корпоративного управління, розроблених ОЕСР, Європейською Асоціацією Акціонерів та ЄБРР (Принципи G20/ОЕСР)²⁰¹, рекомендацій з Підсумкового звіту про корпоративне управління Комітету ІОСКО з питань зростаючих ринків та ринків, що розвиваються²⁰², Керівних принципів передової практики щодо розкриття інформації у корпоративному управлінні Конференції ООН з питань торгівлі та розвитку (UNCTAD)²⁰³, Інтегрованої концепції внутрішнього контролю Комітету спонсорських організацій Комісії Тредуея(COSO).

¹⁹⁶ Про затвердження Стандарту № 5 «Корпоративне управління в професійних учасниках ринків капіталу та організованих товарних ринків. Організація та функціонування системи внутрішнього контролю в професійних учасниках, які є системно важливими професійними учасниками та які є банками: рішення НКЦПФР № 988 від 21.10.2021 року. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/document/?id=12595269>.

¹⁹⁷ Про затвердження Положення про організацію системи внутрішнього контролю в банках України та банківських групах: постанова Національного банку України від 02 липня 2019 року № 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18#Text>

¹⁹⁸ Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах: постанова Національного банку України від 11.06.2018 р. № 64 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18#Text>

¹⁹⁹ Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації корпоративного управління в банках України: Рішення правління НБУ від 3 грудня 2018 року №814-рш. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/PB18197>

²⁰⁰ Кодекс корпоративного управління: ключові вимоги і рекомендації № 118 від 12.03.2020р. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/documents/kodeks-korporatyvnoho-upravlinnia-kliuchovi-vymohy-i-rekomendatsii/>

²⁰¹ G20/OECD Principles of Corporate Governance. URL: <https://www.oecd.org/daf/ca/Corporate-Governance-Principles-ENG.pdf>

²⁰² Міжнародна організація комісій з цінних паперів (IOSCO). Звіт про корпоративне управління FR10/16. URL: https://www.iosco.org/publications/?subsection=public_reports

²⁰³ Конференція ООН з питань торгівлі та розвитку (UNCTAD). Керівні принципи передової практики щодо розкриття інформації у корпоративному управлінні URL: <https://unctad.org/en/pages/publicationarchive.aspx?publicationid=261>

О.В. Гарагонич вважає, що Кодекс корпоративного управління покликаний забезпечити прозорість діяльності корпорацій, стимулювати їх корпоративну соціальну відповідальність, популяризувати знання про найкращі практики у сфері корпоративних відносин²⁰⁴.

Кодекс корпоративного управління визначає систему контролю, яка включає внутрішній контроль, управління ризиками, комплаєнс та внутрішній аудит і доповнюється Стандартами (кодексом) етики, Політиками щодо управління ризиками, запобігання корупції, конфлікту інтересів та правочинів із заінтересованістю. Система внутрішнього контролю забезпечує впевненість у тому, що компанія має належні механізми контролю за господарською діяльністю, фінансовою звітністю та комплаєнсом.

Система контролю - це сукупність систем, функцій та практик, що визначають ефективність внутрішнього контролю компанії. Наглядова рада, комітет з питань аудиту та Виконавчий орган відіграють ключову роль у забезпеченні надійної системи контролю та несуть спільну відповідальність за здійснення лідерства та вплив на ставлення до контролю. Функції Наглядової ради включають забезпечення наявності належної системи управління ризиками.

Законодавство України не визначає вимог щодо адекватності системи контролю, управління ризиками та комплаєнсу. Кодекс корпоративного управління передбачає, що надійна система контролю допомагає компанії: а) досягти своїх стратегічних цілей; б) складати достовірні фінансові звіти; в) результативно та ефективно провадити свою діяльність; г) дотримуватися всіх вимог законодавства; та д) захищати свої активи.

Кодекс заснований на компонентах, включених до моделі трьох ліній захисту, затвердженої Інститутом внутрішніх аудиторів та Інститутом директорів: виконавчий орган та механізми внутрішнього контролю є першою лінією захисту; друга лінія захисту включає управління ризиками і комплаєнс; третя лінія захисту - це внутрішній аудит. Незалежний зовнішній аудитор формально не є частиною трьох

²⁰⁴ Орлюк О. П., Бисага Ю. М., Гарагонич О. В. Основні вектори модернізації корпоративного законодавства України. Вісник Національної академії правових наук України. 2023. № 1 (30). С. 153-177

ліній захисту компанії, але відіграє важливу роль у структурі управління та контролю (розділ 6 Кодексу корпоративного управління).

Внутрішній контроль передбачає заходи, що вживаються для захисту активів компанії. Вони обмежують дії працівників, вимагаючи авторизації, схвалення та верифікації транзакцій; розподіляють обов'язки між посадовими особами та працівниками таким чином, щоб жоден не мав безнаглядного контролю над активами. Управління ризиками виявляє, аналізує і контролює ризики та пом'якшує обставини, які можуть негативно вплинути на досягнення цілей компанії. Комплаєнс визначає, чи дотримується компанія законодавства, внутрішніх правил, політик і процедур. Кожна з цих систем: внутрішній контроль, управління ризиками і комплаєнс повинні бути незалежними. Системі комплаєнсу присвячено підрозділ 6.3 Кодексу.

Наглядова рада повинна визначити, чи є система комплаєнсу достатньо незалежною від компанії, її Виконавчого органу, акціонерів - власників значних пакетів акцій. Виконавчий орган сприяє виконанню функції комплаєнсу, а Наглядова рада здійснює нагляд та забезпечує ефективність функції комплаєнсу.

Система комплаєнсу захищає компанії від ризиків, бореться із потенційними зловживаннями на ринку, захищає клієнтів компанії, а також запобігає відмиванню грошових коштів та фінансуванню тероризму. Система комплаєнсу особливо важлива в банках та інших фінансових установах через негативні системні наслідки, що може спричинити банкрутство фінансових установ.

Внутрішній аудит є незалежним та гарантує, що компанія створила ефективну систему внутрішнього контролю, управління ризиками і комплаєнсу. Законодавство України вимагає створення підрозділу внутрішнього аудиту в компаніях, цінні папери яких допущено до торгів на фондовій біржі, банках і підприємствах з державною часткою у статутному капіталі.

Стандарт №5 встановлює додаткові вимоги до системи корпоративного управління, що обмежують ризики, щодо банків, які здійснюють професійну діяльність на ринках капіталу та є системно важливими професійними учасниками ринків капіталу відповідно Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», регулює порядок оцінки ділової репутації осіб, що забезпечують

функціонування системи внутрішнього контролю в професійних учасниках ринків капіталу, які є банками, особливості функціонування органу, відповідального за здійснення нагляду (рада банку), комітетів з управління ризиками, комплаєнсу та внутрішнього аудиту.

Колегіальним органом, відповідальним за здійснення нагляду, є наглядова рада (рада банку), порядок формування якої визначається статутом банку з урахуванням вимог Законів України «Про акціонерні товариства» та «Про банки і банківську діяльність». Наглядова рада (рада банку) з числа її членів обов'язково визначає відповідальну особу, на яку покладено обов'язок із забезпечення реалізації функції комплаєнсу, або створює комітет з питань комплаєнсу. Зазначена відповідальна особа (комітет) забезпечує належний вплив органу, відповідального за здійснення нагляду, на функціонування підсистеми комплаєнсу у відповідності до вимог Стандарту №5.

Система внутрішнього контролю (розділ II Стандарту №5) є складовою частиною системи корпоративного управління банку як професійного учасника ринків капіталу та включає підсистеми: 1) комплаєнсу; 2) управління ризиками; 3) внутрішнього аудиту.

Організаційна структура системи внутрішнього контролю банку складатися з: 1) органу, відповідального за здійснення нагляду - наглядова рада (рада банку) 2) комітетів наглядової ради (рада банку) та/або відповідальних осіб, на яких покладаються обов'язки забезпечення функцій відповідного комітету; 3) виконавчого органу; 4) комплаєнс-підрозділу; 5) підрозділу з управління ризиками; 6) підрозділу з внутрішнього аудиту.

Банки самостійно здійснюють функції з управління ризиками, комплаєнсу та внутрішнього аудиту та можуть передавати окремі завдання або процеси системи внутрішнього контролю на аутсорсинг тільки у випадках, в порядку та на умовах, визначених нормативно-правовим актом НКЦПФР. Вимоги щодо реалізації функцій підсистеми комплаєнсу банку, кваліфікації та сертифікації керівника та працівники підрозділів, які виконують функції з управління ризиками, внутрішнього аудиту та комплаєнсу встановлюються нормативно-правовим актом НКЦПФР за погодженням

з НБУ. Підрозділ комплаєнсу виконує функції, визначені п. 2 глави розділу II Стандарту №5.

Положення №64 визначає основні цілі та принципи управління ризиками, які виникають за всіма напрямками діяльності банку та банківської групи на всіх організаційних рівнях, і встановлює мінімальні вимоги щодо організації в банку та банківській групі комплексної, ефективної системи управління ризиками. Система управління ризиками банку є сукупністю належним чином затверджених політик, методик і процедур управління ризиками, які визначають порядок дій, спрямованих на здійснення регулярного процесу виявлення, вимірювання, моніторингу, контролю, звітування та пом'якшення всіх видів ризиків на всіх організаційних рівнях.

Положенням №64 встановлено пряму залежність між ефективністю, комплексністю та адекватністю системи управління ризиками, створеною банком, та належністю статусу та кваліфікацій головного комплаєнс-менеджера (принцип незалежності) (п. 7, 8, 10); надано офіційне тлумачення поняття «комплаєнс ризик», обґрунтована необхідність та підходи до управління комплаєнс-ризиком, встановлено обов'язок вести базу пов'язаних з ним внутрішніх подій (п. 3, 11, 45, 64, 84, 100, 280, 316-324); визначено місце підрозділу з комплаєнсу в системі управління ризиками та його функції, порядок створення, статус та фінансування діяльності підрозділу з комплаєнсу (п. 16, 24, 40-44, 152, 319); визначено правовий статус головного комплаєнс-менеджера його повноваження, обов'язки та гарантії щодо виконання службових завдань, його право вето рішень правління, комітетів та інших колегіальних органів банку (п. 3, 24, 28, 32, 33, 33-1, 35, 36, 40-44, 47, 102, 323); порядок призначення, звільнення та оплати праці головного комплаєнс-менеджера (п. 29, 32, 33, 35, 36); унормовано вимоги до Кодексу поведінки (етики), Політики запобігання конфліктам інтересів, визначено обов'язок регулярного навчання працівників з питань етики, управління ризиками і комплаєнсу (п. 48, 50-52, 53, 55, 320), встановлено необхідність організації механізму конфіденційного інформування про неприйнятну поведінку (п. 54, 322, 324)²⁰⁵.

²⁰⁵ Шелудько С.А. Джерела правового регулювання комплаєнсу в українських банках. Право та інновації № 2 (42) 2023. – С. 34 – 40.

Комплексна, адекватна та ефективна система управління ризиками банку щонайменше має передбачати: 1) організаційну структуру, яка чітко визначає обов'язки, повноваження та відповідальність осіб щодо управління ризиками; 2) культуру управління ризиками та кодекс поведінки (етики); 3) внутрішньобанківські документи з питань управління ризиками; 4) інформаційну систему щодо управління ризиками та звітування; 5) інструменти для ефективного управління ризиками. Банк оприлюднює інформацію щодо управління ризиками відповідно до вимог Інструкції про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України, затвердженої постановою Правління НБУ від 24 жовтня 2011 року № 373²⁰⁶.

Суб'єктами системи управління ризиками банку є: рада банку, комітет ради банку з управління ризиками (за наявності), правління банку, кредитний комітет правління банку, комітет правління банку з управління активами та пасивами, інші колегіальні органи банку, підрозділ внутрішнього аудиту, головний ризик-менеджер та підрозділ з управління ризиками, головний комплаєнс-менеджер та підрозділ контролю за дотриманням норм (комплаєнс), бізнес-підрозділи та підрозділи підтримки (пункту 24 глави 3 розділу I Положення №64).

Методичні рекомендації розроблено відповідно до Законів України «Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність», з урахуванням кращих міжнародних практик, принципів та рекомендацій Базельського комітету з банківського нагляду щодо корпоративного управління, з метою забезпечення банками ефективного управління, прийняття керівниками банку узгоджених рішень, підвищення відповідальності, уникнення конфлікту інтересів, сприяння розкриттю інформації та її прозорості, а також підвищення надійності банків і захисту інтересів вкладників та інших кредиторів (п. 1).

У Методичних рекомендаціях відзначається, що основою надійного корпоративного управління в банках є: 1) чіткий розподіл повноважень і відповідальності, що закріплено у внутрішніх документах банку; 2) належний рівень підзвітності; 3) належний рівень системи стримування та противаг; 4) кваліфіковані

²⁰⁶ Про затвердження Інструкції про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України: постанова Правління НБУ від 24 жовтня 2011 року № 373. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1288-11#Text>.

члени ради та правління банку, які розуміють свої повноваження та відповідальність і дотримуються високих професійних і етичних стандартів під час виконання своїх функціональних обов'язків (п. 5).

Згідно п. 16 Положення № 88 система внутрішнього контролю банку складається з таких компонентів: контрольне середовище, управління ризиками, притаманними діяльності банку, включаючи комплаєнс-ризик, контрольна діяльність в банку, контроль за інформаційними потоками та комунікаціями банку, моніторинг ефективності системи внутрішнього контролю банку.

Система внутрішнього контролю банку забезпечує досягнення операційних, інформаційних, комплаєнс-цілей діяльності банку, визначених у його стратегії та бізнес-плані, та реалізується на кожному з організаційних рівнів банку (п. 17 Положення №88). Комплаєнс-цілі діяльності банку передбачають забезпечення організації діяльності банку з дотриманням вимог законодавства України, нормативно-правових актів НБУ, внутрішньобанківських документів, стандартів, дія яких поширюється на банк. Визначено, що досягнення комплаєнс-цілей належить до основних завдань процесу внутрішнього контролю в банку (п. 4 Положення №88); передбачено, що комплаєнс-ризик підпадає під управління системи внутрішнього контролю (п. 16 Положення №88); встановлено місце та роль підрозділу з комплаєнсу в системі внутрішнього контролю банку (п. 22, 34, 35, 37, 90, 98 Положення №88).

Окремі елементи корпоративного комплаєнсу відображені в нормах нової редакції Закону «Про акціонерне товариства», яким запроваджено посаду корпоративного секретаря, відображено антикорупційні норми, норми протидії недобросовісній конкуренції в акціонерних товариствах.

Відповідно до ч. 1 ст. 85 Закону України «Про акціонерні товариства» посада корпоративного секретаря акціонерного товариства в обов'язковому порядку запроваджується в банках, страховиках, недержавних пенсійних фондах, інших акціонерних товариствах, які є підприємствами, що становлять суспільний інтерес відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні». До компетенції корпоративного секретаря в банку належить: надання інформації акціонерам та/або інвесторам, іншим заінтересованим особам про

діяльність товариства; надання статуту банку та його внутрішніх положень, у тому числі змін до них, для ознайомлення особам, які мають на це право; виконання інших функцій, передбачених цим Законом, статутом (ст. 87 Закону України «Про акціонерні товариства»)²⁰⁷.

Повноваження корпоративного секретаря можуть включати співпрацю з головами ради та правління банку, забезпечення підготовки засідання ради та правління банку, розроблення порядку денного засідання, організацію навчання для новопризначених членів ради та правління банку, організацію взаємодії з учасниками банку, ведення реєстру протоколів засідань і здійснення архівації матеріалів засідань і електронного листування, тощо (п. 73 Методичних рекомендацій)²⁰⁸. Корпоративний секретар, виконуючи наведені функції, сприяє комунікації основних груп стейкхолдерів банку між собою, тим самим підвищуючи рівень корпоративного комплаєнсу.

Важливу роль у регулюванні корпоративного комплаєнсу відіграють *локальні акти* вітчизняних банків. Основним правовим актом, який регулює корпоративний комплаєнс в банках є Кодекс корпоративної поведінки (етики), який визначає відносини в системах «керівник - підлеглий», «колега - колега», «клієнт - консультант»; виконує репутаційну, управлінську функції та функцію розвитку організаційної культури; є сукупністю моральних принципів, нерегульованих юридичними нормами і призначених для контролю за діями і прийнятими рішеннями та інші етичних параметрів, які визначає сам банк.

Етика з точки зору комплаєнс – це набір процедур та практик, спрямованих на належне розв’язання потенційно спірних та багатозначних ситуацій у таких сферах, як корпоративне управління, соціальна відповідальність бізнесу, забезпечення рівних можливостей, безпека на робочому місці, довірче управління, взаємодія з третіми сторонами, використання інсайдерської інформації тощо²⁰⁹.

²⁰⁷ Про акціонерні товариства: Закон України №2465-IX від 27 липня 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text>

²⁰⁸ Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації корпоративного управління в банках України: Рішення НБУ № 814-рш від 03.12.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr814500-18#Text>

²⁰⁹ Окунев О., Бойко О., Лукін С. Антикорупційний комплаєнс: посібник для програми з підготовки осіб, відповідальних за реалізацію антикорупційної програми. 2018. С.57. URL: <https://cgra.com.ua/biblioteka/antikoruptsijnjy-komplayens/materiali/>

Методичні рекомендації визначають вимоги до Кодексу поведінки (етики) банку та покладають відповідальність на підрозділ з комплаєнсу за контроль впровадження та дотримання цього Кодексу, регулярне звітування про ступінь його виконання, а також консультивання працівників банку щодо його положень (п. 43).

Кодекс корпоративної поведінки (етики) визначає основні цінності банку, такі як прозорість, відкритість, повага та недопущення дискримінації, і встановлює норми і принципи поведінки в різних сферах банківської діяльності, якими банк керується у своїй роботі. Цей кодекс окреслює стандарти поведінки у відносинах з державними органами, дотримання гендерної рівності, корпоративної соціальної відповідальності, а також охорони здоров'я і безпеки. Передбачено норми, що регулюють уникнення конфлікту інтересів, забезпечення конфіденційності, дотримання прав людини, а також етичні принципи щодо комунікації, в тому числі у соціальних мережах. Кодекс вимагає від працівників діяти в інтересах банку, дотримуватися внутрішніх політик, уникати неправомірного використання активів і конфліктів інтересів.

Кодекс корпоративного управління (підрозділ 6.5) визначає, що Наглядова рада і Виконавчий орган повинні активно сприяти практичному впровадженню Кодексу етики. Корпоративні цінності банку мають визначати критичну важливість вчасного, відвертого обговорення неприйнятної поведінки або інших порушень у банку та їх ескалації шляхом заохочення та інформування працівників банку про механізми анонімного повідомлення про неприйнятну поведінку або порушення в діяльності банку до підрозділу контролю за дотриманням норм (комплаєнс), ради банку без ризику покарання.

Кодекс корпоративної поведінки (етики) розроблений в абсолютній більшості вітчизняних банків. Прикладом є положення Кодексу корпоративної етики та поведінки АТ «Акцент-Банк»²¹⁰. Кодекс відображає прийняті в банку стандарти поведінки, засновані на його місії і цінностях, що гарантують чесні і справедливі відносини до співробітників банку, клієнтів, партнерів, а також дотримання законів і внутрішніх політик та стандартів діяльності.

²¹⁰ Кодекс корпоративної поведінки АТ «Акцент-Банк», затверджений рішенням Наглядової ради АТ «А-БАНК» протокол №23031913 від 27.08.2021 р. URL: https://a-bank.com.ua/static/korp_codex_ethics_2021.pdf

Основними завданнями Кодексу корпоративної етики АТ «Банк Кредит Дніпро» є: захист інтересів акціонера, працівників Банку, клієнтів та ділових партнерів; підвищення і збереження довіри до Банку з боку ділового співтовариства, зміцнення репутації відкритого і чесного учасника ринку; визначення єдиної корпоративної культури, заснованої на високих етичних стандартах, підтримання в колективі атмосфери довіри, взаємної поваги і порядності; визначення та закріплення корпоративних цінностей Банку, яких мають дотримуватися всі працівники (п. 1.6)²¹¹. В Кодексі корпоративної етики АТ «КБ «Глобус» зазначається, що Банк забороняє будь-яку неконкурентну практику та дотримується політики нульової толерантності щодо будь-якої неконкурентної практики. Банк категорично проти будь-яких спроб підкупу та хабарництва з метою отримання конкурентних переваг/благ. Працівник Банку не має права зловживати своїм службовим становищем на користь будь-яких осіб, в тому числі родичів, яким послуги Банку надаються на загальних умовах, згідно з затвердженими правилами (п. 9)²¹².

З аналізу положень кодексів корпоративної етики (поведінки) вітчизняних банків можна зробити висновок, що зазвичай вони містять не тільки норми корпоративного комплаєнсу, але й інших видів комплаєнсу (антикорупційного, санкційного, трудового, антихабарницького, антиконкурентного).

На думку М.Ю. Можаровського, поряд із Кодексом корпоративної поведінки корпоративним комплаєнсом охоплюється політика, що регулює *конфлікт інтересів* завдяки впровадженню етичних стандартів поведінки співробітників у разі виникнення подібних конфліктів (інтереси посадової особи вступають у протиріччя з інтересами суб'єкта господарювання, інтересами одного з клієнтів тощо); політика інформування про порушення етичних стандартів (*whistleblowing policy*), що надає можливість працівникам як офіційно, так і анонімно повідомляти про випадки корупції та інших порушень норм і стандартів поведінки; політика чесної конкуренції, що вимагає від кожного співробітника виконання конкурентних правил

²¹¹ Кодекс корпоративної етики АТ «Банк Кредит Дніпро», затверджений рішенням Наглядової Ради АТ «БАНК КРЕДИТ ДНІПРО» протокол від 06.06.2022 року № 10. URL: https://creditdnepr.com.ua/sites/default/files/kodeks_korporatyvnoy_etyky.pdf

²¹² Кодекс корпоративної етики АТ «КБ «ГЛОБУС», затверджений рішенням Наглядової ради АТ «КБ «ГЛОБУС» протокол № 1 від 02. січня 2020 р. URL: <https://globusbank.com.ua>

та умов та направлена на формування вільного ринку та відкритої конкуренції товарів та послуг тощо²¹³.

Кодекс корпоративного управління передбачає затвердження в компанії Політики щодо конфлікту інтересів та правочинів із заінтересованістю, яка розміщується на власному веб-сайті та включає питання: а) запобігання і управління конфліктом інтересів; б) правочинів із заінтересованістю; в) інсайдерської торгівлі; г) зловживання службовим становищем. Наглядова рада здійснює нагляд за впровадженням Політики щодо конфлікту інтересів і заходів, що забезпечують ефективний контроль щодо конфлікту інтересів.

Конфлікт інтересів може бути пов'язаний з: отриманням подарунків від ділових партнерів, клієнтів; зловживанням службовим становищем з метою отримання неправомірної вигоди для себе, родичів, друзів, знайомих; роботою за сумісництвом, що суперечить інтересам компанії; працевлаштуванням членів родини чи друзів, наданням їм пільг. Працівники і посадові особи компанії повинні негайно інформувати відповідальну особу чи контролюючого акціонера про будь-який фактичний або потенційний конфлікт інтересів.

Правочини із заінтересованістю (ч. 1 ст. 107 Закону України «Про акціонерні товариства») не виключені, але внаслідок конфлікту інтересів вразливі до зловживань і тому вимагають нагляду. Порядок вчинення правочинів із заінтересованістю банком визначається ст. 39, 107 Закону України «Про акціонерні товариства» з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про банки банківську діяльність».

Наглядова рада повинна перевірити чи укладається правочин із заінтересованістю на ринкових умовах із залученням (у разі необхідності) незалежного зовнішнього аудитора. Рішення про вчинення правочину із заінтересованістю приймається наглядовою радою або радою директорів, якщо ринкова вартість предмета такого правочину не перевищує 10 % вартості активів, за даними останньої річної фінансової звітності товариства, а якщо ж перевищує (значний правочин із заінтересованістю), рішення про вчинення правочину приймається загальними

²¹³ Можаровський М.Ю. Теоретико-правовий аналіз визначення поняття «комплаєнс» та його видів. Право.ua. №2. 2021. С. 139-148. (С. 144)

зборами за поданням наглядової ради або ради директорів (ст. 107, 39 Закону України «Про акціонерні товариства»). Прийняття рішення про надання згоди на вчинення правочину із заінтересованістю в державному банку належить до компетенції наглядової ради (ст. 7, 39, 52 Закону України «Про банки і банківську діяльність»).

Банк, що є професійний учасником ринків капіталу, повинен розробити та затвердити Політику (положення) винагороди, що регулює порядок призначення та виплати винагороди голові та членам ради банку, виконавчого органу, працівникам системи внутрішнього контролю, особам, професійна діяльність яких має значний вплив на профіль ризику Банку, особам, що діють від імені банку (в т.ч. на умовах агентського договору та аутсорсингу), визначає критерії оцінки результативності (ефективності), складової та структуру винагороди для кожного підрозділу банку, форму виплати та строки, критерії визначення розміру та/або порядок розрахунку розміру винагороди, порядок складання, затвердження та оприлюднення звіту про винагороду тощо (розділ IV Стандарту №5, Положення про вимоги до положень і звітів про винагороду членів наглядової ради та правління банку, затверджене Постановою Правління НБУ №153 від 30.11.2020 р.²¹⁴, Директива 2013/36/ЄС від 26 червня 2013 року про доступ до діяльності кредитних установ і пруденційний нагляд за кредитними установами та інвестиційними фірмами²¹⁵).

Політика винагороди повинна запобігати виникненню конфлікту інтересів, відповідати розміру, внутрішній організації, характеру, масштабу та складності діяльності банку, сприяти сталому розвитку та гендерній рівності, політиці управління ризиками, комплаєнсу та внутрішнього аудиту, бізнес-стратегії, довгостроковим інтересам, системі розподілу повноважень у прийнятті рішень (стримувань і противаг), корпоративній культурі та цінностям (кодексу етики банку). Комплаєнс-підрозділ аналізує вплив політики (положення) з питань винагороди на виконання банком вимог законодавства про ринки капіталу та організовані товарні ринки, Стандарту, правил, інших внутрішніх документів банку та звітує органам

²¹⁴ Про затвердження Положення про вимоги до положень і звітів про винагороду членів наглядової ради та правління банку: постанова Правління НБУ №153 від 30.11.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0153500-20#Text>

²¹⁵ Директива Європейського Парламенту і Ради 2013/36/ЄС від 26 червня 2013 року про доступ до діяльності кредитних установ і пруденційний нагляд за кредитними установами та інвестиційними фірмами

управління професійного учасника про виявлені комплаєнс-ризиками та випадки невідповідності вимогам таких актів, Стандарту, правил та процедур.

Таким чином, правовою основою впровадження комплаєнс-програми з корпоративного комплаєнсу в банках України є: 1) принципи корпоративного управління та Методичні рекомендації щодо організації корпоративного управління в банках; 2) локальні правові акти: положення про організацію контролю (комплаєнс); кодекс корпоративної етики (поведінки); політика запобігання корупції; політика щодо конфлікту інтересів та правочинів із заінтересованістю; політика щодо винагород; політика інформаційної безпеки; політика сталого розвитку.

В юридичній літературі відзначається, що запозичення практик корпоративного комплаєнсу не набуло широкої популярності серед суб'єктів господарювання, що зумовлено низкою факторів: 1) новизною корпоративного комплаєнсу для бізнес-середовища не тільки України, але й в загальносвітовому масштабі; 2) особливостями ділової культури (власникам простіше ліквідувати підприємство, репутація якого зазнала шкоди через протиправні дії менеджменту, ніж дбати систематично про дотримання посадовими особами корпоративного комплаєнсу) та ментального ставлення до комплаєнс заходів у цілому, як до нової, додаткової форми внутрішнього контролю²¹⁶; 3) обмеженістю кримінальної відповідальності посадових осіб юридичних осіб за законодавством України. Тоді як за кордоном однією з причин поширеності практик корпоративного комплаєнсу є норми про кримінальну відповідальність юридичних осіб за дії посадових осіб²¹⁷.

Однак поширеність практики корпоративного комплаєнсу серед банків та інших фінансових установ є значно вищою. Обумовлено це тим, що: по-перше, в структурі корпоративної власності банків часто є інвестори-нерезиденти, для яких корпоративний комплаєнс є однією із гарантій збереження і захисту їх інвестицій; по-друге, серед клієнтів вітчизняних банків є чимало іноземних фізичних та юридичних осіб, для яких впровадження практик корпоративного комплаєнсу є нормою.

²¹⁶ Можаровський М.Ю. Теоретико-правовий аналіз визначення поняття «комплаєнс» та його видів. Право.ua. №2. 2021. С. 139-148. (С. 145)

²¹⁷ Ковалишин О.Р. Корпоративний комплаєнс: правове запозичення через практики суб'єктів господарювання / Актуальні проблеми держави і права, №83, 2019, С. 69-76. (С. 74)

Намагаючись відповідати міжнародним стандартам, з метою збереження та захисту капіталу та недопущення втрати довіри інвесторів, вітчизняні банки також почали активно впроваджувати практики корпоративного комплаєнсу. Як наслідок, поступово елементи корпоративного комплаєнсу утверджуються в практиці банків.

Перешкодами для впровадження корпоративного комплаєнсу в банках є: 1) недостатня поінформованість основних груп стейкхолдерів про зміст корпоративного комплаєнсу, неусвідомлення взаємозв'язку між корпоративним комплаєнсом та показниками прибутковості, сталим розвитком банку; 2) недостатнє вивчення поняття корпоративного комплаєнсу на науковому рівні. До прикладу, проблематиці антикорупційного комплаєнсу присвячено низку наукових праць²¹⁸; комплаєнс-контроль постійно перебуває у фокусі наукової уваги не тільки фахівців в галузі права²¹⁹, але й в сфері економіки²²⁰. Водночас, корпоративний комплаєнс залишається практично не дослідженим; 3) утверджений в українському законодавстві принцип добровільності корпоративного комплаєнсу. Хоча засада добровільного дотримання корпоративних норм є загальновизнаною практикою, однак для банківської системи України така практика, на мою думку, є дещо передчасною.

До прикладу, стандартною практикою корпоративного комплаєнсу за кордоном є оприлюднення інформації стосовно витрат (зарплата, гонорари, виплати соціального пакету тощо) на утримання посадових осіб органів управління. Дана інформація оприлюднюється, не через те, що такою є вимога законодавства, а на вимогу акціонерів. Банки можуть не розкривати відповідну інформацію, але в такому випадку зобов'язані обґрунтувати, чому саме відповідна інформація залишається закритою для акціонерів, інвесторів.

У вітчизняній банківській сфері ситуація дещо відмінна. Українські банки часто приховують таку інформацію, особливо, якщо йдеться про ті банки, які звітують про збитковість. В тому числі це стосувалося і державних банків. І лише коли наприкінці 2020 року НБУ зобов'язав банки оприлюднювати інформацію про розміри

²¹⁸ Дзюба А. Ю. Антикорупційний комплаєнс як складова управління ризиками підприємства / Форум права, №1, 2019. С. 23–31.

²¹⁹ Подоляк С. Комплаєнс-контроль у діяльності юридичних осіб в Україні, №12, 2020. С. 70-74.

²²⁰ Кобелева Т. О. Дослідження взаємозв'язку комплаєнс-контролю з внутрішнім аудитом та внутрішнім контролем на промисловому підприємстві / Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія : Економічна. 2019. № 2. С. 81-91

нарахувань членам правління та наглядових рад, державні банки почали оприлюднювати відповідну інформацію. Виявилося, що 68 членів правління та наглядових рад цих фінансових установ у 2022 році отримали майже пів мільярда гривень зарплат, премій та інших винагород. Відповідно до звітів за 2022 рік, на утримання членів правлінь та наглядових рад чотири державні банки витратили понад 477 млн грн. Більшу частину вказаної суми, 301,1 млн грн, становили зарплати членів правлінь банків. Решту, 176,3 млн грн, отримали члени наглядових рад²²¹. Відповідна інформація стала предметом розголосу та спричинила перегляд деякими банками політик щодо виплати винагород в бік зменшення.

З метою належної реалізації комплаєнс-програми в банку необхідно створити постійно діючий підрозділ контролю (комплаєнс-підрозділ) або визначити окрему посадову особу (комплаєнс-офіцера)²²². Також, на мою думку, доцільним є закріплення уповноваженої особи в банку, яка б відповідала за корпоративний комплаєнс. Візьмемо, до прикладу, комплаєнс-контроль, за дотримання якого відповідає головний комплаєнс-менеджер. Закріплення за комплаєнс-менеджером відповідної функції зумовило загалом достатньо високий рівень комплаєнс-контролю в системі вітчизняних банків. Саме тому доцільно поширити відповідну практику і на корпоративний комплаєнс. Однак, варто акцентувати увагу на тому, що відповідальною особою за корпоративний комплаєнс повинен бути не комплаєнс-менеджер, а та посадова особа, яка найближче знайома з специфікою регулювання корпоративних відносин банку та тісно комунікує не тільки з посадовими особами органів управління, але й з іншими групами стейкхолдерів банку. На мою думку, такою посадовою особою є корпоративний секретар, правовий статус якого закріплений в розділі XI Закону України «Про акціонерні товариства» та п. 73 Методичних рекомендацій щодо організації корпоративного управління в банках України.

²²¹ Вінокуров Я. Семизначні зарплати: скільки держава витратила на топ-менеджерів банків під час війни, Українська правда, 8 березня, 2023 р. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/03/8/697786/ійни>

²²² Калініченко Л.Л. Теоретичні аспекти функціонування комплаєнсу у вітчизняних банках. Науковий вісник Херсонського Державного університету. Серія «Економічні науки». 2014. № 6. Ч. 4. С. 242–245.

Доцільність покладання функцій корпоративного комплаєнсу на корпоративного секретаря обумовлена характером його компетенції (ст. 87 Закону України «Про акціонерні товариства», п. 73 Методичних рекомендацій) а також його незалежністю та незаангажованістю: «Корпоративний секретар є посадовою особою банку та не може бути членом будь-яких органів управління банку або пов'язаним із банком, крім як через виконання функцій корпоративного секретаря (абз. 3 п. 73 Методичних рекомендацій).

Тому пропоную викласти абз. 1 п. 73 Методичних рекомендацій в такій редакції: «Рада банку з метою забезпечення належного корпоративного комплаєнсу, ефективної організаційної та інформаційної підтримки органів управління банку, його учасників та інших зацікавлених осіб (стейкхолдерів) за пропозицією голови ради банку у визначеному радою банку порядку обирає корпоративного секретаря». До повноважень корпоративного секретаря належить моніторинг дотримання посадовими особами та іншими працівниками банку норм корпоративного законодавства - корпоративний комплаєнс. Абз. 3 п. 73 Методичних рекомендацій пропоную доповнити підпунктом 4 наступного змісту: «розробка, подання на затвердження раді банку кодексу корпоративної поведінки (етики), нагляд за дотриманням практик корпоративного комплаєнсу».

В Глобальному звіті «Deloitte New horizon: Compliance 2020 and beyond»²²³ зазначено, що функція комплаєнсу допоможе керувати лише передбачуваними ризиками. А фокус на культурі, етиці та прозорості ведення бізнесу допоможе мінімізувати комплаєнс-ризиками, які неможливо передбачити.

В Кодексі корпоративного управління закладено обов'язок компанії відповідально ставитися до навколишнього середовища та діяти добросовісно для досягнення цілей сталого розвитку, дотримуватися стандартів кращої практики щодо питань сталого розвитку. Компанія повинна розробити Політику сталого розвитку, яка визначатиме, як Компанія планує взаємодіяти з навколишнім середовищем, а також враховує потенційні ризики, пов'язані із довкіллям (екологічна криза).

²²³ Deloitte New horizons: Compliance 2020 and beyond. URL: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/uk/Documents/risk/deloitte-uk-compliance-thoughtleadership-16.pdf>

Політика сталого розвитку повинна бути затверджена Наглядовою радою. Компанія повинна звітувати щодо виконання Політики сталого розвитку і публікувати регулярні звіти, перевірені незалежним зовнішнім аудитором на власному веб-сайті.

Сталий розвиток має на меті провадження господарської діяльності без шкоди для здоров'я та добробуту майбутніх поколінь. Основною метою сталого розвитку є економічний і соціальний прогрес без виснаження обмежених ресурсів планети чи руйнування природного середовища. Предметом постійних дискусій є зобов'язання, які повинні брати на себе компанії для вирішення питань сталого розвитку. Наразі багато зусиль щодо заохочення сталого розвитку носять добровільний характер і не мають стимулів, чітко передбачених законодавством. Тим не менш, відповідні заходи та відданість сталому розвитку з боку компаній важливі, особливо з урахуванням, що у світі з'являються дедалі більш чіткі і дієві національні та міжнародні правила.

Вимоги до екологічної та соціальної звітності компаній, містить Глобальний договір ООН, Керівні принципи ОЕСР для транснаціональних корпорацій²²⁴, Стандарт ISO 26000:2010 «Керівництво з соціальної відповідальності»²²⁵, стандарти Глобальної ініціативи щодо звітності (GRI – Global Reporting Initiative²²⁶), Директива щодо корпоративної звітності про сталий розвиток (CSRD) 2022/2464²²⁷. Директива 2022/2464 (CSRD) поширюється на великі підприємства суспільного інтересу, в тому числі банки, а також материнські компанії групи із середньою кількістю працівників понад 500 осіб. Директива 2022/2464 вносить зміни до Директиви з бухгалтерського обліку, переглянувши деякі чинні положення та додавши нові положення щодо звітності про сталий розвиток, Директиви щодо аудиту та Регламенту аудиту, та Директиви про прозорість.

07-08 червня 2023 року на щорічному засіданні Ради міністрів ОЕСР затверджено оновлені Принципи корпоративного управління G20, які включають окрему главу «Сталість і стійкість», де містяться рекомендації для підтримки

²²⁴ Керівні принципи ОЕСР для багатонаціональних підприємств щодо відповідального ведення бізнесу. OECD. 2023. URL: https://oda.od.gov.ua/wp-content/uploads/2023/11/oecd_guidelines_.pdf

²²⁵ ISO 26000:2010 Guidance on social responsibility. URL: <https://www.iso.org/standard/42546.html>

²²⁶ GRI Standards. URL: <https://www.globalreporting.org/standards/>

²²⁷ Директива (ЄС) 2022/2464 Європейського Парламенту та Ради від 14 грудня 2022 року про внесення змін до Регламенту (ЄС) № 537/2014, Директиви 2004/109/ЄС, Директиви 2006/43/ЄС та Директиви 2013/34/ЄС, щодо корпоративної звітності про сталий розвиток. ОВ L 322, 16.12.2022, с. 15–80. ELI: <http://data.europa.eu/eli/dir/2022/2464/oj>

компаній в управлінні ризиками і можливостями, пов'язаними з кліматичними змінами та іншими викликами у сфері сталого розвитку. Європейська зелена угода спрямована на перетворення ЄС на сучасну, ресурсоефективну та конкурентоспроможну економіку без чистих викидів парникових газів до 2050 року.

Базові принципи корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) та концепції сталого розвитку визначено Глобальним Договором ООН, Міжнародним стандартом ISO 26000: 2010 «Керівництво з соціальної відповідальності», Керівництвом зі звітності у сфері сталого розвитку GRI, Цілями сталого розвитку ООН - 17 напрямків («Програма 2030»), Політикою НБУ щодо розвитку сталого фінансування на період до 2025 року, Кодексом корпоративного управління.

Програма КСВ має на меті виховання в корпораціях відповідального ставлення до своїх соціальних обов'язків з одночасною максимізацією корпоративного прибутку, в тому числі з метою досягнення важливого соціального ефекту²²⁸.

Стратегія соціальної відповідальності реалізується у наступних формах: корпоративна етика; корпоративна соціальна політика щодо суспільства та у сфері охорони навколишнього середовища; принципи і підходи до корпоративного управління та корпоративної поведінки; дотримання прав людини у відносинах з постачальниками, споживачами, персоналом. Визначальними сферами реалізації КСВ як стратегії сталого розвитку є економічна, соціальна та екологічна²²⁹.

Сталий розвиток у банківському секторі – це динамічне поєднання культури корпоративної соціальної відповідальності, інтеграція принципів ESG (environmental, social and governance) – управління нефінансовими ризиками (екологічними, соціальними та корпоративними) в операційну діяльність банку.

Концепція сталого розвитку інтегрується в бізнес-стратегію банку і враховується при плануванні та реалізації всіх банківських проектів і є елементом корпоративної соціальної відповідальності.

²²⁸ Kolohoida O., Lukach I., Poiedynok V. Legal Aspects of Corporate Social Responsibility in Ukraine on the Way to European Integration. Croatian Yearbook of European Law and Policy. 2017. № 13 [2017]. P. 291-312 (SCOPUS) URL: <https://www.cyelp.com/index.php/cyelp/article/view/279/173>

²²⁹ Супрун Н.А. Корпоративна соціальна відповідальність як чинник сталого розвитку. Економіка і прогнозування. 2009. №3. – С.

Стандарти корпоративної соціальної відповідальності та сталого розвитку банком реалізуються у сферах: управління (розробка стратегій, розподіл повноважень, створення соціальної інфраструктури); безпеки праці та захисту працівників (дотримання трудового законодавства, підтримка працевлаштування осіб з інвалідністю, стажування молоді); прав людини (захист прав працівників, соціальні та освітні інвестиції, медичне страхування); захисту споживачів (CRM-системи, опитування клієнтів); соціального розвитку (реалізація соціальних проектів, підтримка спорту); чесного ведення бізнесу (дотримання етичних принципів, підтримка малого бізнесу); охорони довкілля та дотримання екологічних норм.

Ключовими елементами стратегії сталого розвитку АТ «ПУМБ»²³⁰ є: ефективність у бізнесі, удосконалення процесів та ресурсозбереження; повага до інтересів партнерів, клієнтів і суспільства на основі принципів порядності й відкритості; забезпечення безпечних умов праці та гідного рівня оплати; захист прав людини і недискримінація; підвищення якості життя в регіонах діяльності; зменшення негативного впливу на довкілля та відповідальне фінансування.

У грудні 2023 року АТ «ПУМБ» прийняв «Декларацію сталого розвитку», яка визначила стратегічні цілі, пріоритети та організаційну структуру сталого розвитку банку. Основні пріоритети: добробут працівників, якість послуг, розвиток місцевих спільнот, мінімізація негативного впливу на довкілля, діджиталізація, фінансова грамотність, стабільність і безпека ІТ-інфраструктури, підтримка ЗСУ. На 2024 рік встановлено 10 основних завдань і 31 показник ESG для контролю досягнень.

Затверджена У грудні 2023 року АТ «ПУМБ» «Стратегія сталого розвитку» на 5 років спрямована на всебічний розвиток банку, дотримання законодавства, єдиний підхід в екологічно-соціальному менеджменті, мінімізацію негативного впливу на довкілля та прозору комунікацію щодо сталого розвитку²³¹.

АТ «Піреус Банк МКБ», реалізуючи концепцію сталого розвитку, підтримує Цілі сталого розвитку ООН («Програма 2030»), підписав разом з 17 іншими кредитними установами Меморандум про банківське кредитування проектів з

²³⁰ Ключові задачі АТ «ПУМБ» у сфері сталого розвитку URL: <https://about.pumb.ua/growth>

²³¹ Стратегія сталого розвитку АТ «ПУМБ» на 5 років. URL: <https://about.pumb.ua/growth>

оновлення енергетичної інфраструктури, фінансування розвитку розподіленої та відновлюваної енергетики, енергоефективних технологій²³², що має вирішальне значення для національної безпеки, відкриває нові шляхи для розвитку енергетики в Україні відповідно до Європейської зеленої угоди.

Правекс Банк учасник Глобального договору ООН керується Цілями сталого розвитку, 13 з них інтегровані в ESG-стратегію Банку: досягти «нульового викиду» до 2050 року від власної діяльності, кредитних та інвестиційних портфелів, а також управління активами; соціальне страхування працівників, гендерна рівність, гідна праця, навчання, професійне зростання психологічна підтримка працівників, підвищення фінансової грамотності населення, донорство крові, ефективна система корпоративного управління, створення ESG комітету²³³.

Стратегія сталого розвитку UKRSIBBANK зосереджена на чотирьох напрямках: економіка, люди, громади, довкілля. У лютому 2022 року BNP Paribas, головний акціонер банку, оголосив план розвитку до 2025 року з трьома пріоритетами: зростання (залучення клієнтів), технології (цифровізація), сталий розвиток (економіка, екологічна відповідальність, корпоративне управління). Як частина Групи, UKRSIBBANK дотримується 10 політик для регулювання фінансової діяльності в ключових галузях (пальмова олія, тютюн, оборона, ядерна енергія тощо). Стратегія GTS 2025 містить 15 ініціатив на підтримку сталого бізнесу: енергетичний перехід, біорізноманіття, інклюзивність, циркулярна економіка, інвестиції в зелену інфраструктуру, доступне житло²³⁴. У 2022 році банк інтегрував цілі сталого розвитку, зокрема здійснив релокацію співробітників, зібрав кошти для Medical Aid через United24, підтримав проєкт «Mental Help», профінансував реконструкцію лікарні, закупив протези для захисників і впровадив правила відповідального використання ресурсів для працівників, просування екологічного способу життя²³⁵.

²³² АТ «Піреус Банк МКБ» підтримує Програму 2030 ООН, оновлення енергетичної інфраструктури України, прокладаючи шлях до сталого розвитку. <https://www.piraeusbank.ua/ua/press-center/piraeus-bank-pidtrymuje-onovlennya-enerhetychnoyi-infrastruktury-ukrayiny-prokladayuchy>

²³³ ESG ЗВІТ ПРАВЕКС БАНК за 2023 рік. <https://www.pravex.com.ua/o-banke/staliy-rozvitok>

²³⁴ Стратегічний план розвитку UKRSIBBANK до 2025 року: зростання, технології, сталий розвиток (GTS). URL: <https://ukrsibbank.com/about-bank/corporate-social-responsibility/>

²³⁵ Звіт зі сталого розвитку UKRSIBBANK BNP Paribas Group 2022. URL: <https://ukrsibbank.com/about-bank/corporate-social-responsibility/>

Кліматична стратегія групи Crédit Agricole S.A. в межах концепції сталого розвитку включає: інвестиції у відновлювану енергетику та низьковуглецеву інфраструктуру; підтримку клієнтів у соціально-економічному переході; припинення фінансування нових проєктів з видобутку викопного палива та вибірково підтримку енергетичного сектору відповідно до сценаріїв Net Zero 2050, що визначені Міжнародним енергетичним агентством²³⁶.

Основними користувачами інформації про сталий розвиток у річних звітах є інвестори, неурядові організації, соціальні партнери та інші стейкхолдери. Інвестори прагнуть розуміти ризики та можливості сталого розвитку для інвестицій, їхній вплив на людей і довкілля. Неурядові організації та соціальні партнери вимагають більшої відповідальності компаній за їхній вплив та зниження системних ризиків. Ефективність КСВ-стратегій залежить від здатності компанії відповідально реагувати на ці очікування²³⁷.

Стабільний та успішний розвиток банківського бізнесу безпосередньо залежить від ефективно побудованої структури взаємовідносин з персоналом і неможливий без грамотного правового оформлення трудових і організаційно-управлінських відносин. Порядок здійснення державного контролю та нагляду за додержанням законодавства України про працю визначено главою XVIII КЗпП²³⁸, постановами Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 р. №823 «Деякі питання здійснення державного нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю»²³⁹, від 31 січня 2007 р. № 70 «Деякі питання реалізації норм Законів України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» та «Про зайнятість населення»²⁴⁰ та іншими.

Трудовий банківський комплаєнс – як складова частина корпоративного банківського комплаєнсу, зосереджена на дотриманні норм і вимог трудового законодавства у банківській сфері. Він включає заходи, спрямовані на забезпечення

²³⁶ Звіт Групи Crédit Agricole S.A. щодо сталого розвитку. URL: <https://credit-agricole.ua/o-banke/klimatychna-stratehiya>

²³⁷ Carroll A.B. Corporate social responsibility: Evolution of definitional construct. *Business and Society*. 1999. № 38 (3). P. 2 68 – 295.

²³⁸ Кодекс законів про працю України від від 10.12.71 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

²³⁹ Деякі питання здійснення державного нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю: постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 р. №823. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/823-2019-%D0%BF#Text>.

²⁴⁰ Деякі питання реалізації норм Законів України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» та «Про зайнятість населення»: постанова Кабінету Міністрів України від 31 січня 2007 р. № 70. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/70-2007-%D0%BF#Text>

дотримання прав працівників, соціальних стандартів, здоров'я і безпеки на робочих місцях, а також протидію дискримінації та нерівноправному ставленню у трудових відносинах.

Якщо корпоративний банківський комплаєнс має широке коло завдань, включаючи взаємодію з клієнтами, партнерами та державними установами, то трудовий банківський комплаєнс охоплює лише сферу відносин між банком і його співробітниками.

Розмежування між корпоративним та трудовим комплаєнсом допомагає банкам належним чином організувати процеси внутрішнього контролю, підвищити ефективність управління комплаєнс-ризиками, а також забезпечити відповідність діяльності банку законодавчим вимогам на всіх рівнях.

Трудовий банківський комплаєнс – комплекс заходів, регламентованих внутрішніми актами банку, що регулюють трудові та організаційно-управлінські відносини в банку (комплаєнс програма, кадрова політика, колективний та трудові договори, посадові інструкції тощо), які визначають внутрішній контроль за дотриманням законодавства у сфері трудових правовідносин, перевірку відповідності кадрового потенціалу банку його цілям і завданням, проведення аналізу якісних і кількісних характеристик персоналу, запровадження принципів відбору кадрів відповідно до кваліфікаційних вимог, запобігання (профілактика) та розслідування порушень норм трудового законодавства, техніки безпеки та охорони праці, розгляд скарг і заяв співробітників, ефективній взаємодії банку як роботодавця і працівника.

Трудовий комплаєнс дозволяє попередити порушення трудових прав та запобігти репутаційним втратам банку як роботодавця, стимулює дотримання та відповідальне ставлення до трудового законодавства як роботодавця, так і працівника, запобігає хабарництву і корупції, розголошенню банківської таємниці та конфіденційної інформації, сприяє реалізації концепції сталого розвитку банку.

Трудовий комплаєнс охоплює контроль на етапах: працевлаштування, переведення, звільнення; нарахування та виплати зарплати і премій; надання відпусток; навчання та стажування; дотримання правил трудового розпорядку;

розслідування порушень трудового законодавства, техніки безпеки та охорони праці; дотримання інших вимог трудового законодавства.

Трудовий комплаєнс є обов'язковим у США та Великобританії, де наявність запроваджених в установах, підприємствах та організаціях програм комплаєнсу є одним з показників надійності цього суб'єкта на ринку праці²⁴¹.

Банківське законодавство не містить окремого правового регулювання трудового комплаєнсу, який має характер добровільного внутрішнього контролю, специфіка якого певною мірою зумовлена характером діяльності.

Закон України «Про банки і банківську діяльність» не містить обов'язку банків укладати в письмовій формі трудові договори/контракти (ч. 3 ст. 21 КЗпП України), в тому числі з ключовими особами (внутрішній аудитор, головний комплаєнс-менеджер, головний ризик-менеджер). Відповідно до статті 24 КЗпП України трудовий договір укладається, як правило, в письмовій формі. Працівник не може бути допущений до роботи без укладення трудового договору, оформленого наказом чи розпорядженням роботодавця, та повідомлення центрального органу виконавчої влади з питань забезпечення формування та реалізації державної політики з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування про прийняття працівника на роботу в порядку, встановленому КМУ. Письмова форма трудових договорів (контрактів) та цивільно-правових договорів має на меті визначення прав та обов'язків, порядку та форми виплати винагороди, підстав дострокового припинення повноважень та звільнення, умов конфіденційності та матеріальної відповідальності посадових осіб та працівників банку.

В банках, створених у формі акціонерного товариства, застосовується виключно дворівнева система корпоративного управління (ст. 7, 37 Закону України «Про банки і банківську діяльність»). З членами правління банку, корпоративним секретарем, керівником та працівниками підрозділу внутрішнього аудиту, головним ризик-менеджером, головним комплаєнс-менеджером укладається трудовий договір (контракт) (п. 21 ч. 7 ст. 39 Закону України «Про банки та банківську діяльність», ч.

²⁴¹ Можаровський М.Ю. Теоретико-правовий аналіз визначення поняття «комплаєнс» та його видів. Право. ua. 2021. №2. С. 145.

5 ст. 81 Закону України «Про банки і банківську діяльність»), затвердження якого належить до виключної компетенції ради банку, а з членами наглядової ради (ради банку) можуть укладатись трудові або цивільно-правові договори (п. 25 ч. 2 ст. 39, ч. 2 ст. 69 Закону України «Про акціонерні товариства»), затвердження яких належить до виключної компетенції загальних зборів акціонерів.

НБУ погоджує на кандидатури на посади керівників банку, голову та членів правління державного банку, керівника підрозділу внутрішнього аудиту (ст. 7, 42, ч. 10 ст. 45 Закону України «Про банки і банківську діяльність»). Банк зобов'язаний подати до НБУ документи для погодження керівників банку не пізніше одного місяця з дня їх призначення (обрання) на посади або до призначення (обрання) на посаду.

Голова правління банку, державного банку, головний бухгалтер банку, голова та члени ради банку, керівник підрозділу внутрішнього аудиту вступають на посаду після їх погодження НБУ. Якщо після завершення строку розгляду повного пакета документів НБУ не повідомив банк про рішення щодо погодження на посаду голови або члена ради банку, кандидат вважається погодженим на відповідну посаду (ч. 12 ст. 42 Закону України «Про банки і банківську діяльність»).

Воєнна агресія РФ проти України, яка триває вже більше 2 років, зумовлює необхідність внесення змін до Законів України від 14.10.92 р. «Про охорону праці», від 21.03.1991 р. «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», від 06.10.2005 р. «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» посилення соціального захисту осіб з інвалідністю та ветеранів ЗСУ. Дотримання прав таких категорій працівників також є елементом трудового комплаєнсу.

Карантинні обмеження через COVID-19 і воєнний стан призвели до впровадження віддаленого режиму роботи та змін до Кодексу законів про працю України, які ввели поняття «дистанційна робота» та «надомна робота» як окремі форми організації праці²⁴². При дистанційній роботі працівник самостійно обирає місце для роботи поза офісом і розподіляє робочий час, а правила внутрішнього

²⁴² Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосування гнучкого режиму робочого часу: Закон України 4 лютого 2021 року № 1213-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1213-20#Text>

розпорядку не поширюються, якщо інше не зазначено у договорі. Надомна робота виконується за місцем проживання, з дотриманням робочого режиму компанії, а роботодавець забезпечує необхідні засоби. Письмовий договір обов'язковий як при дистанційній, так і при надомній роботі²⁴³, але в умовах епідемії дистанційна або надомна робота може запроваджуватись наказом роботодавця. Закон передбачає повну матеріальну відповідальність працівників, які використовують обладнання роботодавця. Також існують обмеження на суміщення посад: члени ради банку не можуть входити до правління або надавати банку послуги за трудовим чи цивільно-правовим договором; керівнику підрозділу внутрішнього аудиту заборонено займати посади в інших банках.

У 2021 році до законодавства було внесено ряд змін, спрямованих на запровадження режиму цифровізації (paperless), а саме: введено електронні лікарняні та електронні трудові книжки²⁴⁴, що слід враховувати при здійсненні банківського трудового комплаєнсу.

Підстави дострокового припинення (розірвання) трудового договору (контракту) або цивільно-правового договору визначені законом, статутом банку та відповідним договором.

З припиненням повноважень члена наглядової ради (ради банку), правління, корпоративного секретаря банку одночасно припиняється дія договору (контракту), укладеного з ним (ч. 1 ст. 80, ч. 1 ст. 84, ч. 8 ст. 86 Закону України «Про акціонерні товариства»). Рішення про звільнення ключових посадових осіб (головного ризик-менеджера та головного комплаєнс-менеджера, керівника підрозділу внутрішнього аудиту), крім випадків їх звільнення за власним бажанням, за згодою сторін або у зв'язку із закінченням строку трудового договору (контракту), банк зобов'язаний погоджувати з НБУ (ст. 44-45 Закону України «Про банки і банківську діяльність»).

²⁴³ Про затвердження Типової форми трудового договору про дистанційну роботу та типової форми трудового договору про надомну роботу: наказ Мінекономрозвитку від 05 травня 2021 року №913-21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0886-21#Text>

²⁴⁴ Деякі питання організації ведення Електронного реєстру листків непрацездатності та надання інформації з нього: постанова Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2019 року №328 (у редакції від 31 березня 2021 року № 323). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/328-2019-%D0%BF#Text>. Деякі питання формування медичних висновків про тимчасову непрацездатність: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 01 червня 2021 року №1066 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0728-21#Text>.

На період воєнного стану ст. 7 Закону України «Про банки і банківську діяльність» зобов'язує суб'єкт управління державного банку моніторити загрози національній безпеці та вживати заходів для їх нейтралізації, включаючи обмеження місця роботи керівників банку. Порушення цього положення є підставою для дострокового звільнення посадових осіб без компенсації. Закон України від 04.06.2024 р. «Про внесення змін до Кодексу законів про працю України щодо встановлення додаткових підстав розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця та деяких інших питань»²⁴⁵ унормовує можливість відсторонення та звільнення працівників стратегічних підприємств, зокрема у випадках засудження за злочини проти нацбезпеки чи недотримання правил поведінки. Закон також вводить «правила поведінки на підприємстві» як частину внутрішнього розпорядку, що зобов'язує працівників повідомляти про зв'язки з особами з держави-агресора, дотримуватися конфіденційності інформації, що особливо важливо для банків та об'єктів критичної інфраструктури.

Банк зобов'язаний розробити та впровадити заходи щодо підтримки на належному рівні актуальних знань та навичок у працівників банку, проводить регулярне (не рідше 1 разу на рік для діючих працівників та під час прийняття на роботу нових працівників) навчання працівників банку з питань культури управління ризиками, дотримання кодексу поведінки (етики) (п. 50, 55 Положення №88), корпоративної соціальної відповідальності та реалізації концепції сталого розвитку.

Корпоративний банківський комплаєнс і трудовий банківський комплаєнс, хоча й об'єднані спільною метою забезпечення відповідності вимогам, мають різні сфери впливу і завдання. Корпоративний комплаєнс є комплексним механізмом контролю за дотриманням законодавчих вимог та етичних стандартів, що впливають на всі аспекти діяльності банку. Він включає як внутрішні, так і зовнішні нормативні зобов'язання та охоплює всі відносини банку з клієнтами, партнерами, державними регуляторами, а також захист фінансової стабільності та репутації установи.

²⁴⁵ Про внесення змін до Кодексу законів про працю України щодо встановлення додаткових підстав розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця та деяких інших питань: Закон України від 4.06.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3768-20#Text>

На цьому фоні трудовий комплаєнс має іншу спрямованість – він зосереджений на забезпеченні справедливих, безпечних і прозорих умов праці для співробітників банку. Це своєрідний місток між банком як роботодавцем і його працівниками, що базується на дотриманні трудового законодавства, забезпеченні належного робочого середовища, соціального захисту та повазі до прав кожного співробітника. Трудовий комплаєнс визначає, як банк дбає про соціальні аспекти трудових відносин: від виплати заробітної плати та дотримання графіків роботи до захисту від дискримінації та запобігання професійним ризикам.

У той час як корпоративний комплаєнс прагне забезпечити відповідність діяльності банку зовнішнім регуляторним вимогам і загальним етичним стандартам, трудовий комплаєнс функціонує в межах внутрішнього простору банку, зосереджуючись на питаннях, що стосуються персоналу та реалізується через політики та процеси, які регулюють кадрову політику, питання безпеки, соціальні гарантії. Ці два напрямки взаємодіють і доповнюють один одного. Наприклад, етичні принципи, закладені у корпоративному комплаєнсі, стають базою для стандартів трудового комплаєнсу, формуючи належну культуру у відносинах між працівниками. І навпаки, добре структурований трудовий комплаєнс забезпечує мотивацію та лояльність співробітників, що зрештою впливає на стабільність і репутацію банку, сприяючи досягненню цілей корпоративного комплаєнсу.

Таким чином, корпоративний і трудовий банківський комплаєнс створюють єдиний механізм, де кожен напрямок грає свою унікальну роль у підтримці безпеки, стійкості та соціальної відповідальності банку, що дозволяє йому функціонувати ефективно та етично на всіх рівнях.

3.4. Антимонопольний, податковий та антикорупційний банківський комплаєнс

Дослідження таких видів банківського комплаєнсу, як антимонопольний, податковий та антикорупційний, є важливою складовою сучасного наукового аналізу банківської діяльності. Зростання глобальних ризиків, посилення регуляторних вимог та необхідність забезпечення прозорості у фінансових операціях роблять дотримання цих видів комплаєнсу не просто вимогою законодавства, а основною умовою для стійкого функціонування банківських установ. Кожен з цих видів комплаєнсу має власні особливості, правову базу та потенційні ризики, що зумовлює потребу в окремому аналізі ролі кожного, завдань і підходів до їх впровадження.

Антимонопольний комплаєнс, зокрема, зосереджений на запобіганні антиконкурентним практикам з метою дотримання принципів чесної конкуренції та створенні умов належного рівня ринкової конкуренції, що особливо актуально для банків, які відіграють ключову роль у забезпеченні фінансової стабільності економіки держави. Податковий комплаєнс, зі свого боку, спрямований на забезпечення повного і своєчасного виконання податкових зобов'язань банків, що є не тільки правовим обов'язком, але й елементом соціальної відповідальності перед державою. Антикорупційний комплаєнс займає важливе місце у формуванні довіри до банківського сектору, оскільки він покликаний мінімізувати ризики корупційних схем, зловживань та непрозорих угод.

Вивчення зазначених аспектів банківського комплаєнсу дозволяє глибше зрозуміти, як забезпечення їх дотримання впливає на стабільність банківської діяльності, надійність фінансової системи та ефективність контролю за банківськими операціями, що у свою чергу сприяє формуванню загального підходу до управління комплаєнс-ризиками, який враховує специфіку кожного напрямку і підвищує загальну культуру відповідності у банківському секторі.

Антимонопольний банківський комплаєнс – це система заходів щодо попередження виникнення порушень антимонопольного законодавства при здійсненні банківської діяльності, забезпечення відповідності діяльності банку вимогам, встановленим чинним законодавством і локальними актами (комплаєнс

програмою) банку, з метою забезпечення безпеки держави і суспільства, підвищення конкурентоспроможності банку, уникнення штрафних санкцій.

М.В. Кочеров визначає антимонопольний комплаєнс як систему внутрішнього забезпечення відповідності діяльності суб'єкта господарювання вимогам антимонопольного законодавства. Завданнями антимонопольного комплаєнсу є виявлення ризиків порушення антимонопольного законодавства, управління цими ризиками, контроль за виконанням заходів, спрямованих на їх усунення, та оцінювання ефективності функціонування підприємства з дотриманням норм антимонопольного законодавства на основі принципів інформаційної відкритості, послідовності та безперервності²⁴⁶.

У разі виявлення порушень конкурентного законодавства ст. 52 Закону України «Про захист економічної конкуренції» залежно від виду порушень передбачено накладання штрафів, що розраховуються у відсотках від доходу (виручки) від обсягів реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за останній звітний рік, що передував року, в якому накладається штраф.

У разі якщо на дії, вчинення яких потребує одержання дозволу органів АМКУ на узгоджені дії, концентрацію, поширюються спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи (санкції), передбачені частиною першою цієї статті, такі узгоджені дії, концентрація забороняються, дозвіл на їх здійснення органами АМКУ не надається (ч. 3 ст. 4 Закону України «Про санкції»).

Практичний посібник з антимонопольного комплаєнсу (Antitrust Compliance Toolkit) був розроблений Міжнародною торговою палатою (International Chamber of Commerce (ICC)) і введений в дію у квітні 2013 р. на П'ятому круглому столі ICC з питань конкурентної політики у Варшаві.

Український бізнес наразі не має усвідомлення серйозності антимонопольних ризиків та необхідності побудови внутрішньої системи їх запобігання. Водночас антимонопольний комплаєнс має стати частиною бізнес-культури, а важливість належної організації системи управління ризиками та антимонопольного комплаєнсу

²⁴⁶ Кочеров М.В. Антимонопольний комплаєнс в Україні: коли варто починати? Юридична газета online. 2019. № 15 (669). URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/antimonopolniy-komplaens-v-ukrayini-koli-var-to-pochinati.ht>

в банку, з огляду на розміри штрафів за порушення законодавства про захист економічної конкуренції, підтверджується практикою. Так, у 2021 році Антимонопольний комітет України оштрафував АТ «Державний ощадний банк» на 13 881 615 гривень за здійснення концентрації без дозволу АМКУ. Було встановлено, що банк придбав цілісний майновий комплекс споруд «Рибного ярмарку та комплексу по зберіганню, виробництву продуктів харчування для ТОВ «Логістик центр «Скандинавія» без отримання обов'язкового дозволу АМКУ. При визначенні суми штрафу АМКУ врахував, що банк за 4 роки розслідування не визнав вини, не співпрацював з АМКУ, не сприяв з'ясуванню обставин справи, ігнорував необхідність надання відповіді на вимоги АМКУ²⁴⁷. 31 грудня 2021 року АМКУ наклав на АТ «Державний ощадний банк» штраф 503552,00 грн за порушення законодавства про захист економічної конкуренції, а саме зловживання банком монопольним становищем під час участі у проекті «Муніципальна картка «Картка киянина». АТ «Ощадбанк» був єдиним банком у проекті, а умовою отримання «Картки киянина» було обов'язкове підключення платної послуги СМС-інформування²⁴⁸. 14.03.2023 р. Касаційний Господарський Суд Верховного Суду залишив без змін рішення судів попередніх інстанцій щодо законності рішення АМКУ про притягнення до відповідальності АТ «Державний ощадний банк». 4 млн грн штрафу було накладено АМКУ за поширення неправдивої інформації ПАТ «Ідея Банк» під час рекламної кампанії, а саме повідомлення неправдивих та неповних відомостей у рекламних оголошеннях щодо видачі кредитів під «0%» та про «розпродаж» кредитів зі знижкою -50% без зазначення кредитної ставки – 0,001 %, щомісячної комісії за обслуговування, відкриття пакету послуг та обов'язкового страхового платежу²⁴⁹. 4.10.2023 р. на 65 589 грн оштрафовано АТ «Креді Агріколь Банк» за неподання інформації²⁵⁰.

²⁴⁷ АТ «Ощадбанк» сплатив штраф у майже 14 млн грн за концентрацію без дозволу АМКУ. URL: <https://amcu.gov.ua/news/oshchadbank-splativ-shtraf-u-majzhe-14-mln-grn-za-koncentraciyu-bez-dozvolu-amku>

²⁴⁸ АТ «Ощадбанк» оштрафовано за неконкурентні умови обслуговування «Картки киянина» URL: <https://amcu.gov.ua/news/oshchadbank-oshtrafovano-za-nekonkurentni-umovi-obslugovuvannya-kartki-kiyanina>

²⁴⁹ 4 млн грн штрафу має сплатити ПАТ «Ідея Банк» за введення в оману споживачів. URL: <https://amcu.gov.ua/news/4-mln-grn-shtrafu-maye-splatiti-ideya-bank-za-vvedennya-v-omanu-spozhyvachiv>

²⁵⁰ Понад 2,8 млн грн штрафу за неподання інформації: АМКУ винесла рішення стосовно порушників законодавства. URL: <https://amcu.gov.ua/news/ponad-28-mln-grn-shtrafu-za-nepodannya-informaciyi-tak-amku-vinesla-rishennya-stosovno-porushnikov-zakonodavstva>

При розробці комплаєнс-програми (політики) банку з метою сприяння вільній та справедливій конкуренції, зниження ризику порушення банком вимог законодавства про захист економічної конкуренції необхідно визнати факт існування антимонопольних ризиків, розробити методику виявлення та оцінки антимонопольних ризиків, призначити відповідального працівника (серед керівництва банку) за дотримання комплаєнс-програми; забезпечити регулярне навчання персоналу та запровадження методів стимулювання працівників банку; розробити контрольні заходи, які включатимуть проведення внутрішніх розслідувань та комплексних антимонопольних перевірок, дисциплінарну відповідальність за порушення комплаєнс-програми.

Основними напрямками антимонопольного комплаєнсу є: контроль реклами (особливо використання позначень «еко», «ексклюзивно» тощо та підтвердження заявленої інформації); уникнення схожих найменування, торгівельних марок і банківських продуктів; аналіз договорів із положеннями про ексклюзивність чи ціноутворення, які можуть вважатися узгодженими діями; перевірка угод з придбання часток, що перевищують 25% або 50% голосів; оцінка отриманої державної допомоги (субсидії, пільги); проведення дью-ділідженсу для перевірки корпоративної історії банку та групи компаній.

Основним завданням механізму забезпечення податкової безпеки є формування раціональної системи моніторингу та управління податковими ризиками, під якими розуміється ймовірність виникнення потенційної загрози додаткових втрат (у вигляді донарахування податків, нарахування штрафів, пені) через недотримання законодавчих актів у сфері оподаткування, здійснення податкових правопорушень і, як наслідок, зростання податкового навантаження.

Антимонопольний комплаєнс є необхідним об'єктом дослідження з огляду на його важливість у забезпеченні чесної конкуренції та недопущенні монополістичних практик у банківській сфері. В умовах концентрації фінансових ресурсів та посилення глобалізаційних процесів у банківській галузі, антимонопольний комплаєнс стає інструментом для запобігання антиконкурентним діям і забезпечення рівних умов на ринку фінансових послуг. Вивчення цього аспекту комплаєнсу дозволяє виявити

оптимальні підходи до регулювання конкурентного середовища, а також сприяє захисту прав споживачів та сталому економічному розвитку.

Одним з найбільш дієвих методів забезпечення податкової безпеки банку є впровадження **податкового комплаєнсу**. Запровадження системи податкового комплаєнсу дає змогу забезпечити реалізацію податкової політики держави (ст.10 ГК України), вибудовує відносини держави та платників податків на засадах довіри та партнерства.

П.В. Коломієць та М.Ю. Можаровський в своїх роботах з податкового комплаєнсу вірно підкреслюють, що система податкового комплаєнсу дає змогу мінімізувати ризики недотримання платниками податків вимог податкового законодавства, оптимізувати ризики несплати податків, максимально спростити подання податкової звітності та сплату податків на принципах прозорості, уникнення найбільш розповсюджених помилок у майбутньому, спільно вирішувати проблеми й усувати перешкоди в забезпеченні податкової безпеки, внаслідок чого податковий комплаєнс може виконувати важливу соціоекономічну роль забезпечення сталого розвитку держави, а також установити між суб'єктами господарювання та державою відносини, які ґрунтуються на довірі й партнерстві²⁵¹.

Власова О.Є. основною метою податкового комплаєнсу (tax compliance) визначає мінімізацію фінансово-економічних, правових і податкових витрат, що виникають в результаті порушення податкового законодавства, прогнозування та аналіз існуючих податкових ризиків²⁵². Він здійснюється з урахуванням вимог Податкового Кодексу України, МСФЗ, плану BEPS інших стандартів та нормативних актів, що регулюють оподаткування господарської діяльності.

Податковий банківський комплаєнс – комплекс заходів, унормованих внутрішніми актами банку як платника податків, які спонукають дотримуватися вимог податкового законодавства при сплаті податків, зборів, обов'язкових платежів,

²⁵¹ Можаровський М.Ю. Теоретико-правовий аналіз визначення поняття «комплаєнс» та його видів. Право. ua. 2021. №2. С. 144;

Коломієць П.В. Погляди науковців стосовно комплаєнсу як елементу податкової безпеки України. Право та суспільство. 2020. № 2. Ч. 2. С. 260-261.(С. 258–263)

²⁵² Власова О.Є. Податковий комплаєнс як спосіб забезпечення податкової безпеки підприємства. <https://ojs.kname.edu.ua/index.php/area/article/view/2326/2208>

єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, запобігають вчиненню банком податкових правопорушень, система моніторингу та управління податковими ризиками.

Поняття «податковий комплаєнс» в українській правовій доктрині трактується різними авторами. В. Козлова визначає його як регуляторне поняття з великим втручанням держави, спрямоване на мінімізацію фінансових та юридичних витрат, пов'язаних із порушенням податкового законодавства. Також він гарантує дотримання інших регуляторних вимог, пов'язаних із оподаткуванням²⁵³. Інший підхід представлено Т. Швидкою та К. Халецькою, які визначають податковий комплаєнс як систему заходів для забезпечення дотримання господарським товариством вимог законодавства щодо сплати податків та зборів²⁵⁴.

До сфери податкового комплаєнс-контролю в банку належить блок, присвячений відповідності банківської діяльності міжнародним стандартам і законам про податкову дисципліну. Це екстериторіальні Закон США від 18 березня 2010 року №111-147 «Про оподаткування іноземних рахунків» (Foreign Account Tax Compliance Act (FATCA))²⁵⁵, Стандарт з автоматичного обміну інформацією про рахунки для податкових цілей Організації економічного співробітництва та розвитку від 21 липня 2014 р. (Organisation for Economic Cooperation and Development Standard for Automatic Exchange of Financial Information in Tax Matters (Common Reporting Standard, CRS))²⁵⁶, що поширюють свою дію на всі фінансові інститути світу.

Після вступу в дію FATCA, європейські регуляторні органи розробили власний закон про податкову дисципліну - Стандарт обміну податковою інформацією (Common Reporting Standard – CRS)²⁵⁷. Стандарт CRS передбачає, що інформація, що

²⁵³ Козлова В. Податковий комплаєнс як інструмент системи безпеки підприємства. Актуальні аспекти розвитку суб'єктів підприємництва в умовах глобальної економіки: монографія. Дніпро, 2021. С. 359-367. URL: http://www.confcontact.com/2021-kolektyvna-monographiya/kolektyvna_monographiya_2021__maket.pdf#page=359

²⁵⁴ Швидка Т., Халецька К. Комплаєнс-контроль у системі корпоративного управління господарськими товариствами. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 12. С. 85–90. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/12/15.pdf>

²⁵⁵ Foreign Account Tax Compliance Act (FATCA). URL: <https://www.irs.gov/businesses/corporations/foreign-account-tax-compliance-act-fatca>

²⁵⁶ Organisation for Economic Cooperation and Development Standard for Automatic Exchange of Financial Information in Tax Matters (Common Reporting Standard, CRS). URL: <https://web-archiv.oecd.org/tax/automatic-exchange/common-reporting-standard/index.htm>

²⁵⁷ Стандарт з автоматичного обміну податковою інформацією Організації економічного співробітництва і розвитку від 21 липня 2014 р URL: <https://fbs-tax.com/uk/legal-practice/automaticexchange-of-tax-information/>

подається до Реєстру Бенефіціарів або до банку, включаючи анкетні дані фізичної/юридичної особи, номер банківського рахунку та балансовий залишок, може бути передана податковим органам. На відміну від FATCA, дія CRS поширюється тільки на фінансові установи країн, які приєдналися до системи автоматичного обміну податковою інформацією (станом на 2024 рік – близько 120 країн). Більшість з них зобов'язали фінансові установи надавати інформацію про рахунки клієнтів - податкових резидентів кожної з країн учасниць, якими згодом будуть обмінюватися податкові органи даних країн.

Одним із основних елементів системи податкового комплаєнсу (корпоративного податкового контролю) є ідентифікація та оцінка податкових ризиків ухилення від сплати податків²⁵⁸, трансферного ціноутворення, зростання податкового навантаження внаслідок донарахування податків (наприклад, податку на прибуток внаслідок невідповідності ціни) та зборів, неподання Звіту про контрольовані операції, не задекларовані операції у Звіті про контрольовані операції, неподання податкової звітності²⁵⁹ тощо. Якщо контроль податкових ризиків недостатній - це може призвести до вкрай негативних наслідків: зниження вартості бізнесу, переплати податків, фінансових санкцій, адміністративної, кримінальної відповідальності, і навіть банкрутства.

Впровадження податкового комплаєнсу в банку вимагає глибокого аналізу бізнес-моделі, особливостей банківської діяльності та фінансових потоків.

Податковий комплаєнс має особливе значення, оскільки належне виконання банками податкових зобов'язань забезпечує стабільні надходження до державного бюджету, що безпосередньо впливає на економічну стабільність країни. Дотримання податкового законодавства не тільки демонструє правову відповідальність банків перед державою, але й є важливим елементом соціальної відповідальності банківського сектору. Дослідження податкового комплаєнсу дозволяє сформулювати науково обґрунтовані механізми запобігання ухиленню від сплати податків і сприяє

²⁵⁸ Петренко І. Податкові ризики, що впливають на економічну безпеку підприємства // Режим доступу: <https://bankruptcy-ua.com/articles/10955>

²⁵⁹ Власова О.Є. Податковий комплаєнс як спосіб забезпечення податкової безпеки підприємства. <https://ojs.kname.edu.ua/index.php/area/article/view/2326/2208>

підвищенню прозорості фінансової діяльності банківських установ, що є критично важливим для побудови довіри між банками, державою та суспільством.

Під антикорупційним комплаєнсом розуміють сукупність правил, стандартів, процедур і заходів щодо виявлення, протидії та запобігання корупції.

Антикорупційний комплаєнс має багаторівневу структуру:

1 рівень – міжнародний антикорупційний комплаєнс - це система міжнародних актів, направлених на запобігання та протидію корупції. Держави приєднуються до цих актів шляхом їх офіційного визнання з наступною імплементацією у національне законодавство;

2 рівень – антикорупційний комплаєнс держави або національний антикорупційний комплаєнс – це імплементовані міжнародні норми у національне законодавство та суверенні державні норми, які встановлюють вимоги, заборони та обмеження, яких зобов'язані додержуватися юридичні та фізичні особи на території цієї держави;

3 рівень – локальний (особистий) антикорупційний комплаєнс - визначає відповідність галузевих, професійних чи особистих антикорупційних програм (політик) юридичних чи фізичних осіб встановленим державою вимогам.

Антикорупційним банківським комплаєнсом є комплекс правил, стандартів і процедур щодо виявлення, протидії та запобігання корупції, визначений Антикорупційною програмою банку.

Корупція - це складний, соціально-економічний і політичний феномен, який має негативні наслідки для основних прав людини, завдає шкоди особі, державі, створює загрозу національній безпеці та демократичному розвитку країн, принципу верховенства права. У Резолюції ООН «Практичні заходи боротьби з корупцією» (1990 р.) корупція визначна як порушення етичного (морального), дисциплінарного, адміністративного, кримінального характеру, що проявились у протизаконному використанні свого службового становища суб'єктом корупційної діяльності, зловживання державною владою для одержання особистої вигоди. Це транснаціональне явище, яке впливає на суспільство, економіки всіх країн, пов'язане з організованою злочинністю та відмиванням коштів. Однак, лише нещодавно

держави розпочали об'єднувати зусилля у боротьбі з корупцією на рівні міжнародних та міжурядових організацій²⁶⁰.

У резолюціях і конвенціях ООН корупція визначається як зловживання посадою заради особистої вигоди, що впливає на економіки й суспільства всіх країн. Відповідні міжнародні документи, як-от Конвенція ООН проти корупції та Конвенція про кримінальну відповідальність за корупцію, зобов'язують держави-учасниці вживати заходів для протидії корупції та інші, зокрема, шляхом прийняття законів, стандартів, кодексів поведінки та встановлення кримінальної відповідальності за хабарництво. Декларація ООН від 16.12.1996 р. закликає країни до співпраці та підтримки кримінальних розслідувань, пов'язаних з корупцією у міжнародних комерційних операціях.

Конвенція ООН проти корупції від 31.10.2003 р. встановлює, що держави-учасниці повинні заохочувати непідкупність державних посадовців, забезпечувати прозорість державних закупівель і вживати заходів проти корупції, включаючи кодекси поведінки та декларування доходів, вимагає запобіжних заходів у приватному секторі, таких як підвищення стандартів обліку, прозорість юридичних осіб, запобігання конфлікту інтересів (ст. 12). Також передбачено заходи протидії відмиванню коштів, конфіскації активів і повернення незаконно отриманих доходів (ст. 14, 31, 51–52). У 1997 році Рада Європи затвердила «Двадцять керівних принципів боротьби з корупцією»²⁶¹, що підкреслюють важливість спеціальних органів для боротьби з корупцією. 05.05.1998 р. підписано Угоду про створення групи держав по боротьбі з корупцією (GRECO)²⁶² (Україна є членом з 1.01.2006 р.). У рамках Плану дій Ради Європи для України на 2023–2026 роки Україна співпрацює з РЄ у боротьбі з корупцією та імплементації Угоди про асоціацію з ЄС.

Платформа ПАРЕ у боротьбі з корупцією (PACE anticorruption platform)²⁶³ розпочала діяльність 8.04.2014 р. у Стразбурзі, є форумом для діалогу між

²⁶⁰ Задорожній О.В. Міжнародно-правові стандарти боротьби з корупцією. С. 49 – 55.

²⁶¹ Резолюція (97) 24 Комітету Міністрів Ради Європи від 6.11. 1997 р. URL: <https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco>.

²⁶² Угода про створення групи держав по боротьбі з корупцією (GRECO) від 05.05.1998 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_145#Text

²⁶³ А PACE anti-corruption platform. URL: http://website-pace.net/en_GB/web/apce/anti-corruption-platform.

парламентарями, експертами та зацікавленими групами щодо протидії корупції. Світовим Банком визначено Рекомендації щодо запобігання та боротьби з корупцією в проектах, що фінансуються за рахунок позик, кредитів і грантів Міжнародного банку реконструкції та розвитку (МБРР) та Міжнародної асоціації розвитку (МАР)²⁶⁴, і з 1999 року застосував санкції до понад 330 осіб та компаній за шахрайство й корупцію. Керівні принципи Світового банку визначають підстави для санкцій: корупційна, шахрайська, примусова, обструктивна практика. Transparency International – міжнародна неурядова організація по боротьбі з корупцією та дослідженню питань корупції у світі, публікує Індекс сприйняття корупції, що оцінює рівень корупції у країнах світу. ISO розробила стандарт ISO 37001²⁶⁵, який встановив єдиний міжнародний стандарт антикорупційного комплаєнсу у бізнесі. В Україні Закон «Про запобігання корупції», прийнятий у 2014 році зобов'язує компанії впроваджувати антикорупційні програми. Комплекс правил щодо протидії корупції у діяльності юридичних осіб встановлюється Антикорупційною програмою, що затверджується керівництвом після обговорення з працівниками і має бути у відкритому доступі.

Типова антикорупційна програма юридичної особи (затверджена НАЗК України, рішення № 75 від 02.03.2017²⁶⁶) включає положення про: сферу застосування, антикорупційні заходи, етику працівників, обов'язки щодо запобігання корупції, звітність уповноваженого, контроль за дотриманням програми, конфіденційність повідомлень про корупцію, захист інформаторів, врегулювання конфліктів інтересів, консультації, навчання, дисциплінарні заходи, розслідування порушень та внесення змін до програми. Система органів, відповідальних за боротьбу з корупцією, включає Комітет ВРУ, НАБУ, НАЗК, Вищий антикорупційний суд. Посадові особи та члени наглядових рад банків несуть кримінальну, адміністративну, цивільно-правову та дисциплінарну відповідальність за корупційні порушення, а банк

²⁶⁴ The World Bank's Anti-corruption Guidelines and Sanctions Reform від 15 жовтня 2006 року. URL <https://www.worldbank.org/content/dam/documents/sanctions/other-documents/osd/User%20Friendly%20Version%20of%20the%20Anti-Corruption%20Guidelines.pdf>

²⁶⁵ Стандарт ISO 37001. URL: <https://www.iso.org/ru/iso-37001-anti-bribery-management.html>

²⁶⁶ Про затвердження Типової антикорупційної програми юридичної особи: рішення НАЗК України від 02.03.2017 № 75. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1702-21>

може зазнати кримінально-правових санкцій, що зумовлює необхідність впровадження антикорупційного комплаєнсу в банку.

Під антикорупційним комплаєнсом на рівні суб'єкта господарювання розуміють комплекс заходів, визначених внутрішніми приписами з метою запобігання вчинення працівниками та посадовими особами корупційних та пов'язаних з ними правопорушень, забезпечення відповідності діяльності суб'єкта господарювання вимогам антикорупційного законодавства²⁶⁷, дотримання встановлених антикорупційних вимог, обмежень та заборон, підтримання високої репутації стабільної та чесної компанії.

Окремо виділяють антихабарницький комплаєнс (Anti-Bribery compliance) – це система заходів, спрямованих на запобігання, виявлення та боротьбу з хабарництвом, спрямована на забезпечення довіри та впевненості акціонерів, ключових зацікавлених сторін та потенційних інвесторів, уникнення або зведення до мінімуму ризиків і збитків від хабарництва, втрати ділової репутації та кваліфікованих кадрів (статус «токсичної компанії»), зниження котирувань цінних паперів компанії та вартості бізнесу, штрафних санкцій за наслідками антикорупційних розслідування, заборони участі в державних тендерах.

Можаровський М. Ю. зазначає, що антикорупційний комплаєнс є обов'язковим і доволі ефективним засобом запобігання корупції у приватній сфері, але його впровадження в українських компаніях із низки причин стало лише формальною процедурою, що потребує удосконалення механізмів правозастосування для подолання корупції²⁶⁸.

Метою антикорупційного комплаєнсу в банку є недопущення порушення посадовими особами та співробітниками банку норм та приписів законодавства щодо боротьби з корупцією, виявлення та розслідування фактів корупції та хабарництва, застосування заходів відповідальності.

²⁶⁷ Методичні рекомендації щодо розробки та впровадження системи заходів щодо запобігання та протидії корупції. URL: <http://cgpa.com.ua/wp-content/uploads/images/files/methodologicalrecommendations-for-anticorruption-policy>.

²⁶⁸ Можаровський М.Ю. Теоретико-правовий аналіз визначення поняття «комплаєнс» та його видів. Право. ua. 2021. №2. С. 140-148.

Етичне та чесне ведення бізнесу є непохитною позицією вітчизняних банків. З цією метою Банки розробляють і затверджують Політику щодо запобігання та протидії корупції та хабарництву. Метою її впровадження є те, що банк не вдається до будь-яких корупційних практик, є чесним та законослухняним. Дотримання положень такої політики є обов'язковим для всіх посадових осіб банку, працівників, стажерів, осіб, які співпрацюють з банком або діють від його імені (агенти, посередники, професійні консультанти). Виконавчий орган і акціонери повинні затвердити АКП і забезпечувати регулярну оцінку корупційних ризиків.

Відповідно до Положення №64, Кодекс поведінки (етики) банку повинен чітко визначати заходи для запобігання корупційним діям та хабарництву та забезпечувати: контроль дотримання антикорупційних вимог керівниками та працівниками; запобігання зловживанням під час взаємодії з державними органами та контрагентами; контроль представницьких витрат і подарунків. Антикорупційна політика банку спрямована на відповідність цінностям компанії, захист репутації, відданість стейкхолдерам, дотримання законодавства та підвищення поінформованості про антикорупційні заходи.

На мою думку, впровадження антикорупційних політик є важливим аспектом зміцнення репутації банківських установ як законослухняних, надійних і соціально відповідальних суб'єктів фінансового ринку. Окрім забезпечення відповідності вимогам національного законодавства та міжнародних стандартів, такі політики сприяють підвищенню загальної культури відповідності в банку. Вони охоплюють широку аудиторію – від співробітників і керівників до агентів і консультантів, що діють від імені банку, забезпечуючи тим самим всеохоплюючу підтримку етичних норм у взаємодії з клієнтами, державними органами та контрагентами.

Регулярна оцінка корупційних ризиків, контроль за дотриманням вимог політики запобігання корупції та процедури запобігання зловживанням формують механізм внутрішнього контролю, що мінімізує можливість корупційних практик. Положення про Кодекс поведінки, закріплені у відповідних нормативних актах, забезпечують банкам конкретний інструментарій для впровадження етичних стандартів і систематичного контролю за можливими зловживаннями під час

взаємодії зі сторонніми суб'єктами, здійсненням представницьких витрат та обміну подарунками.

Я вважаю, що антикорупційний комплаєнс у банках виконує не тільки регулятивну функцію, але й стає частиною загальної корпоративної культури, яка забезпечує етичну стійкість організації та підвищує рівень довіри з боку клієнтів, партнерів та суспільства в цілому.

Політика щодо запобігання та протидії корупції та хабарництву банку (Антикорупційна політика банку) може включати такі питання: перелік застосовуваних законів і стандартів; перелік осіб, на яких поширюється (працівники, посадові особи, треті сторони); заборону корупційних практик; опис дій, які можуть вважатися корупцією; правила щодо подарунків і витрат; вимоги щодо декларування конфліктів інтересів; навчання та сертифікацію персоналу; ведення обліку та звітності; канали для повідомлення порушень і захист інформаторів; порядок внутрішніх розслідувань; адміністрування політики, ролі уповноважених осіб і відповідальність за порушення. Політика передбачає ознайомлення працівників з її положеннями, участь у тренінгах, заборону подарунків і політичних внесків, повідомлення про конфлікти інтересів і співпрацю з комплаєнс-підрозділом у разі розслідувань. Це сприяє зміцненню етичних стандартів та підвищенню обізнаності персоналу про ризики корупції й стандарти поведінки, що регулюють їхню діяльність.

Таку політику банку, що висуває вимоги до посадових осіб, співробітників та інших залучених осіб, можна охарактеризувати як важливий механізм зміцнення етичних стандартів та забезпечення повної відповідності антикорупційним нормам. Ці вимоги сприяють створенню чіткої структури запобігання корупційним практикам та встановленню процедур контролю на всіх рівнях організації, а також підвищенню обізнаності персоналу про ризики корупції й стандарти поведінки, що регулюють їхню діяльність.

Заборона на подарунки, що перевищують встановлений ліміт, та суворі правила взаємодії з державними службовцями допомагають уникнути конфліктів інтересів і можливих зловживань. Вимога повідомляти про конфлікти інтересів і співпрацю з комплаєнсом підвищує відповідальність і прозорість, забезпечуючи контроль за

дотриманням антикорупційних стандартів. Зобов'язання інформувати про порушення та підозри в корупції створює атмосферу нульової толерантності до корупційних дій, що сприяє своєчасному виявленню та розслідуванню інцидентів.

Тому, встановлені вимоги антикорупційної політики банку є важливим інструментом забезпечення відповідності та корпоративної етики, сприяючи створенню культури сумлінності, відповідальності та прозорості в банківському секторі.

Антикорупційна програма АТ КБ «ПриватБанк» спрямована на виявлення та запобігання корупції, збереження репутації та уникнення зловживань²⁶⁹. У 2023 році підготовлено 833 висновки про Відповідно до Політики щодо запобігання та протидії корупції – ПРАВЕКС БАНК дотримується нульової толерантності до корупції, проводить оцінку корупційних ризиків та контролює ділові подарунки. Політика «EASY Compliance» підтримує культуру комплаєнсу у всіх підрозділах Банку²⁷⁰. Закон України «Про запобігання корупції» зобов'язує банки забезпечувати канали повідомлень про корупцію, а також розкривати банківську таємницю за рішенням суду відповідно до антикорупційних норм. Приклади корупційних справ, як-от участь агрохолдингу «Креатив»²⁷¹ і службових осіб АТ «Державний ощадний банк»²⁷² у розкраданнях, свідчать про важливість антикорупційного комплаєнсу.

ГО «ІНТЕГРІТІ ЮА» було розроблено Методологію проведення антикорупційного аудиту юридичних осіб за критеріями наявності та виконання таких основних антикорупційних стандартів: антикорупційна програма; оцінка корупційних ризиків; виявлення та врегулювання конфлікту інтересів; отримання та обробка повідомлень про корупцію; антикорупційне навчання; організація діяльності Уповноваженого; зовнішній антикорупційний аудит; антикорупційні заходи щодо

²⁶⁹ Антикорупційна програма АТ КБ «ПриватБанк», затверджена рішенням Правління ПриватБанку від 13.05.2020 (протокол № 27). URL: <https://privatbank.ua/handbook/anticorupcionaya-programa>

²⁷⁰ Політика щодо запобігання та протидії корупції, ухвалена рішенням Наглядової ради АТ «Правекс Банк» від 02.03.2023 р. URL: <https://www.pravex.com.ua/storage/files/politika-banku-shchodo-zapobigannya-ta-protidiyi-korupciyi.pdf>

²⁷¹ Юрченко К. Справа Ощадбанку: історія «креативного» розкрадання бюджетних коштів. Юридичний вісник України. URL: <https://lexinform.com.ua/yuridychna-praktyka/sprava-oshhadbanku-istoriya-kreatyvno-go-rozkradannya-byudzhetnyh-koshtiv/>

²⁷² Юрченко К. Справа Ощадбанку: історія «креативного» розкрадання бюджетних коштів. Юридичний вісник України. URL: <https://lexinform.com.ua/yuridychna-praktyka/sprava-oshhadbanku-istoriya-kreatyvno-go-rozkradannya-byudzhetnyh-koshtiv/>

третіх осіб; етична поведінка; підтримка політичних сил, здійснення публічних закупівель²⁷³. У рамках проекту «Зміцнення антикорупційного комплаєнс у бізнесі» ПАКУ – професійної асоціації корпоративного управління та Центру міжнародного приватного підприємництва (CIPE) було розроблено посібник «Антикорупційний комплаєнс» призначений для програм з підготовки осіб, відповідальних за реалізацію антикорупційних програм в компаніях²⁷⁴.

Антикорупційний комплаєнс у банківському секторі є стратегічним елементом внутрішнього контролю, спрямованим на запобігання корупційним ризикам, які можуть негативно вплинути на фінансову стабільність банківської системи та її репутацію. Корупція у банківському секторі має потенційно руйнівний вплив на довіру до фінансових установ, що, в свою чергу, підриває їхню легітимність і ефективність. Дослідження антикорупційного комплаєнсу сприяє створенню ефективних превентивних політик та процедур, які знижують корупційні ризики і забезпечують дотримання етичних норм, зміцнюючи тим самим репутаційну стійкість банків.

У цілому, дослідження цих трьох напрямів комплаєнсу допомагає сформувати системний підхід до комплаєнс-контролю у банківських установах, який враховує особливості правового поля, соціальні зобов'язання та етичні стандарти банківської діяльності, що не лише сприяє правовій стійкості банківської системи, але й забезпечує її здатність відповідати на виклики сучасного глобалізованого та регульованого середовища. Отож, аналіз антимонопольного, податкового та антикорупційного комплаєнсу є невід'ємною складовою наукових досліджень, спрямованих на забезпечення прозорості, стабільної та відповідальної банківської системи, яка відповідає інтересам держави, суспільства та міжнародної спільноти.

²⁷³ Соболевський І. Антикорупційний комплаєнс в Україні: стан та перспективи. URL: <https://integrityua.ngo/antykoryuptsiinyi-komplaiens-v-ukraini-stan-ta-perspektyvy/>

²⁷⁴ Окунев О., Бойко О., Лукін С. Антикорупційний комплаєнс: посібник для програми з підготовки осіб, відповідальних за реалізацію антикорупційної програми. 2018. URL: <https://cgpa.com.ua/biblioteka/antykoryuptsijnij-komplayens/materiali/>

3.5. Особливості комплаєнсу операцій з віртуальними активами

В останні роки популярність віртуальних активів, передусім криптовалют, стрімко зростає. Віртуальні активи є перспективним засобом інвестування, новим платіжним інструментом, стрімкий розвиток якого спричинено широким використанням електронної комерції, значними досягненнями в галузі криптографії, зростанням обчислювальної потужності комп'ютерів, різноманітністю мобільних телекомунікаційних пристроїв та засобів доступу.

За даними Global Cryptocurrency Adoption Index, у 2021 р.²⁷⁵ Україна посіла четверте місце за транзакціями в криптовалюті, а у 2023 році - 12-те місце у світовому рейтингу за розміром прибутку від інвестицій у криптоактиви, а українці заробили 850 млн. доларів на криптовалюті²⁷⁶. У 2023 році за даними Crypto.com кількість власників криптовалют зросла з 432 млн до 580 млн.; Україна посіла четверте місце у світі за сприятливістю для криптовалют. На Україну припадає 4,8% веб-трафіку найбільшої у світі криптовалютної біржі Binance²⁷⁷.

Поширення віртуальних активів на закордонних та національному ринках, привернуло науковий інтерес таких вчених як О.І. Кулик²⁷⁸, Є.О. Мічурін²⁷⁹, І.Є. Мічурін²⁸⁰, С.Є. Чаплян²⁸¹, А.М. Рафальська²⁸², Б.В. Дерев'янку²⁸³, С.О. Грицай²⁸⁴, С.Б. Булеца²⁸⁵, І.О. Трубін²⁸⁶, М.С. Уткіна²⁸⁷ та інші.

²⁷⁵ The 2021 Global Crypto Adoption Index: Worldwide Adoption Jumps Over 880% With P2P Platforms Driving Cryptocurrency Usage in Emerging Markets (2021), <https://blog.chainalysis.com/reports/2021-globalcrypto-adoption-index>
²⁷⁶ 2023 Cryptocurrency Gains by Country. CHAINALYSIS TEAM. March 14, 2024 <https://www.chainalysis.com/blog/cryptocurrency-gains-by-country-2023/>

²⁷⁷ Україна посіла четверте місце серед найбільш дружніх до криптовалют країн. 18 червня 2024 року. <https://open4business.com.ua/ukrayina-posila-chetverte-misce-sered-najbilsh-druzhnih-do-kryptovalyut-krayin/>

²⁷⁸ Кулик О.І. Ринок віртуальних активів як об'єкт правового регулювання, Форум права, 2020. 63(4). 56–63

²⁷⁹ Мічурін І.Є., Мічурін Є.О. Криптовалюта в Україні: проблеми визнання, визначення правової природи та обмежень, Форум права, №, 2021, С. 46-53.

²⁸⁰ Мічурін Є.О., Віртуальні блага: особливості та ознаки, Форум права, №3, 2021, С. 67-73.

²⁸¹ Чаплян С.Є. Господарсько-правове регулювання емісії та обігу електронних засобів платежу: дис. канд. юрид. наук, Київ, 2021, 225с.

²⁸² Рафальська А.М., Букіна В.О. Перспективи розвитку криптовалют в Україні, Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство», С. 301-305.

²⁸³ Дерев'янку Б.В. Про популяризацію державою криптовалют і криптоматів серед громадян України, Правове регулювання фінансових послуг: національний, європейський, глобалізаційний виміри : матер. науково-практичного круглого столу (Суми, 27 січня 2023 р.), С. 47-51.

²⁸⁴ Грицай С.О. Податковий агент операцій з «віртуальними активами»: правовий аналіз змін до податкового кодексу України, Нове українське право, №2, 2002, С. 87-92.

²⁸⁵ Булеца С.Б. Віртуальне майно у метавесвіті як об'єкт цивільних прав, Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Вип. 72, ч. 1, 2022 С. 126-133.

²⁸⁶ Трубін. І. О.Правові засади функціонування електронних грошей в Україні у сфері електронної комерції: монографія. К.: Алерта, 2013. С. 55.

²⁸⁷ Уткіна М.С. Фінансовий моніторинг операцій з віртуальними активами. International scientific conference. Riga, Latvia. December 28–29, 2021. С. 146 – 149. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/197/5509/11551-1>

На відміну від більшості об'єктів цивільних прав (готівка, рухоме та нерухоме майно), віртуальні активи є нематеріальним активом, існують лише в електронній формі як набір даних, тому їх використання можливе виключно за допомогою програмного комплексу обміну даними. Порушення зі сторони вітчизняних та міжнародних небанківських учасників ринку віртуальних активів свідчать, що банківська система є пріоритетним та виваженим інститутом розвитку вітчизняного ринку криптовалют. Не обмежуючи коло надавачів посередницьких послуг з віртуальними активами, на мою думку вимоги до ліцензування, комплаєнс-контролю, корпоративного управління банків України, здатні найкраще забезпечити стабільність вітчизняного ринку віртуальних активів, є важелями превентивної політики щодо попередження недобросовісних дій його учасників.

Банківський комплаєнс операцій з віртуальними активами характеризується унікальними особливостями, що обумовлюють специфічні вимоги до регуляторного нагляду, внутрішніх процедур контролю та підходів до моніторингу ризиків. Віртуальні активи, зокрема криптовалюти, які є найбільш поширеним прикладом цього класу активів, відзначаються високим рівнем децентралізації, анонімності та глобальної доступності. Ці фактори формують нові виклики для банківської системи в контексті відповідності регуляторним вимогам, оскільки традиційні методи контролю не завжди ефективні для відстеження операцій з віртуальними активами.

Перш за все, банки стикаються з необхідністю посиленої ідентифікації клієнтів та кінцевих бенефіціарів (KYC – Know Your Customer). З огляду на високу анонімність криптовалютних транзакцій, класичні методи ідентифікації, наприклад, паспортні дані або верифікація за допомогою документів, часто не дають змоги визначити фактичних учасників операцій. Тому банки змушені використовувати новітні технології для підтвердження особи клієнта, такі як аналіз історії транзакцій у блокчейн-мережі чи застосування цифрових ідентифікаційних платформ. Наприклад, банки можуть використовувати сторонні інструменти для аналізу анонімних криптовалютних гаманців, які, завдяки складним алгоритмам, здатні виділити аномальні патерни поведінки, що можуть сигналізувати про потенційні порушення.

Іншою значущою особливістю комплаєнсу у цій сфері є потреба в постійному моніторингу операцій, зокрема для виявлення нетипових або підозрілих транзакцій. Віртуальні активи дозволяють здійснювати швидкі та великі за обсягом транзакції, що підвищує ризик їх використання для відмивання грошей або фінансування незаконних діяльностей. Банки повинні інтегрувати алгоритми машинного навчання та штучного інтелекту для моніторингу транзакцій у реальному часі. Це дає змогу відслідковувати та миттєво аналізувати підозрілі транзакції з великою точністю, що є необхідним заходом для запобігання фінансовим зловживанням.

Третій аспект — це швидкоплинність та неоднорідність правового середовища. Регулювання криптовалют та інших віртуальних активів значно відрізняється від країни до країни, і ці відмінності нерідко призводять до неповноти законодавчих норм або їх нестабільності. Наприклад, деякі юрисдикції встановлюють суворі обмеження на обіг криптовалют і вимагають спеціального ліцензування для проведення транзакцій, тоді як інші мають набагато лояльнішу політику. Це змушує банки адаптувати свої комплаєнс-процеси відповідно до різноманітних регуляторних вимог, що діють на різних ринках, та часто створює значне адміністративне навантаження.

Ще однією особливістю комплаєнсу операцій з віртуальними активами є залучення сторонніх технологічних постачальників для підтримки аналітичних та моніторингових процесів. Внаслідок високої складності таких операцій банки часто співпрацюють з компаніями, які спеціалізуються на аналітиці блокчейнів. Це може включати використання платформ для аналізу криптовалютних транзакцій з метою виявлення аномальних або підозрілих дій, які потребують підвищеної уваги. Однак така співпраця створює додаткові ризики, пов'язані з безпекою конфіденційної інформації та збереженням даних клієнтів, що зобов'язує банки розробляти й впроваджувати політики управління ризиками, пов'язаними з взаємодією з партнерами.

На мою думку, банківський комплаєнс у сфері віртуальних активів передбачає інтеграцію інноваційних технологій, постійне вдосконалення внутрішніх процедур та адаптацію до мінливих умов правового регулювання. Такий підхід дозволяє

забезпечити належний рівень відповідності регуляторним вимогам та знижує ризики, пов'язані з опрацюванням операцій із віртуальними активами.

Переваги банківських операцій з віртуальними активами включають: збільшення доступності цифрових платежів, зниження відсоткових ставок через менші витрати на інфраструктуру, підвищення продуктивності та безпеки транзакцій, а також стабілізацію валютного курсу.

До недоліків належать: відволікання інвестицій від реального сектору, зростання вартості підтримки мережі, розвиток тіньової економіки, ризики використання у фінансових пірамідах, що може призвести до фінансових криз, та витіснення національної валюти з обігу, послаблюючи контроль НБУ над стабільністю гривні. Для подолання цих ризиків впроваджено державне регулювання, контроль НБУ, фінмоніторинг, а також внутрішній контроль і банківський комплаєнс операцій з віртуальними активами.

17.02.2022 р. було прийнято Закон України «Про віртуальні активи»²⁸⁸ (не набрав чинності) з метою регулювання ринку віртуальних активів, визначення правового статусу віртуальних активів як об'єктів цивільних прав; впорядкування цивільно-правових відносин між фізичними та юридичними особами, які виникають в процесі використання віртуальних активів; визначення правового статусу учасників ринку та користувачів у сфері віртуальних активів; встановлення основних засад та принципів державної політики, державного регулювання та контролю на ринку віртуальних активів²⁸⁹.

Віртуальним активом це нематеріальне благо, яке є об'єктом цивільних прав, є оборотоздатним, має вартість і представлено сукупністю електронних даних, що можуть посвідчувати майнові права. (ст.1 Закону «Про віртуальні активи»). У літературі під віртуальними активами розуміють елементи віртуального простору, що не мають матеріального виразу, становлять естетичну, культурну, інформаційну, економічну або іншу цінність, інтегровані до відповідної віртуальної системи, доступ

²⁸⁸ Про віртуальні активи: Закон України від 17 лютого 2022 року № 2074-IX (не набрав чинності). URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>

²⁸⁹ Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про віртуальні активи». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/135144>

до якої здійснюється за допомогою технічних засобів з використанням інформаційних технологій²⁹⁰.

У Звіті FATF «Віртуальні активи – ключові визначення та ризик в сфері ПВК/ФТ» визначено віртуальний актив як цифрове вираження цінності, яке може перебувати в господарському обігу, є оборотоздатним і може використовуватись з метою платежу чи інвестицій, але не охоплює цифрові вираження традиційних валют і фінансових активів, які вже регулюються Рекомендаціями FATF²⁹¹.

НБУ регулює обіг віртуальних активів, забезпечених валютними цінностями, встановлює правила їх обміну, обмеження щодо конвертації на іноземні валютні цінності та нагляд за діяльністю постачальників послуг, пов'язаних з віртуальними активами.

Банк як постачальник послуг може здійснювати операції з віртуальними активами, забезпеченими валютними цінностями, на основі банківської ліцензії та дозволу на обіг віртуальних активів, що видається НКЦПФР (Закон «Про віртуальні активи»). Учасники ринку віртуальних активів мають право відкривати банківські рахунки для розрахунків за операціями з віртуальними активами.

Внутрішньодержавні небанківські платіжні системи можуть здійснювати перекази лише після реєстрації та отримання дозволу НБУ. Членами таких систем можуть бути банки з відповідною банківською ліцензією²⁹².

Оскільки транзакції з віртуальними активами є анонімними та швидкими, вони потенційно можуть сприяти легалізації злочинних доходів, тому операції з віртуальними активами підлягають фінансовому моніторингу при сумі, що перевищує 30 тисяч гривень. У таких випадках переказ має супроводжуватися ідентифікатором платника та одержувача, наприклад, номером рахунку або унікальним номером електронного платіжного засобу.

²⁹⁰ Аліна С. С. Спадкування ІТ-об'єктів за сучасним цивільним законодавством. Дис. ... докт. філос.: 081. Одеса, 2020. 204 с.

²⁹¹ Звіт FATF «Віртуальні активи – ключові визначення та ризики. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/>

²⁹² Трубін. І. О. Правові засади функціонування електронних грошей в Україні у сфері електронної комерції: монографія. К.: Алерта, 2013. С. 55.

НБУ контролює обіг віртуальних активів через моніторинг та застосування санкцій, як, наприклад, штраф у розмірі 73,5 млн грн на ТОВ «ФК ЛЕО» за порушення вимог фінансового моніторингу, зокрема ст. 7 та п. 25 ч. 2 ст. 8 Закону № 361-IX²⁹³.

Згідно з рекомендаціями FATF, для мінімізації ризиків, пов'язаних з віртуальними активами, постачальники таких послуг повинні підпадати під ефективний нагляд аж до можливого обмеження діяльності. Однак цей моніторинг спрямований лише на запобігання відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, а не на захист фінансової стабільності чи прав споживачів²⁹⁴.

Вітчизняні банки досить обережно ставляться до нового типу активів, оскільки їх застосування несе значні ризики для ліквідності банку, його стабільності та позиціонуванню його на ринку. Те, чим можуть ризикувати інші суб'єкти господарювання, які створюються виключно для надання посередницьких послуг з віртуальними активами, є надто ризикованим для банку як в частині репутації, так і ризику застосування штрафних санкцій НБУ або навіть анулювання ліцензії на здійснення банківських операцій. Банки рідко залучаються як надавачі посередницьких послуг з обігу віртуальних активів, однак в переважній більшості випадків забезпечують укладення правочинів між відчужувачем та набувачем віртуальних активів.

Чинне законодавство не регламентує порядок визначення ризиків, пов'язаних із інвестуванням банків у віртуальні активи; порядок обліку віртуальних активів банків, у тому числі при розрахунку капіталу та обов'язкових нормативів, виходячи з виду активу (вимоги), право на який засвідчує цей інструмент. Слід оцінити ризики за активами банку, які надаються в забезпечення віртуальних активів, та забезпечити облік ризиків, пов'язаних з окремими видами віртуальних активів.

Правове регулювання банківських операцій з віртуальними активами повинно розвиватися на основі ризик-орієнтованого підходу, який дозволить мінімізувати

²⁹³ Національний банк застосував заходи впливу за порушення у сфері фінмоніторингу та валютного законодавства. 5 квітня 2023 р. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-u-berezni-zastosuvav-do-troh-bankiv-ta-odinadtsyati-nebankivskih-finansovih-ustanov-zahodi-vplivu-za-porushennya-u-sferi-finmonitoringu-ta-valyutnogo-zakonodavstva>

²⁹⁴ Pavlidis, G. (2020), «International regulation of virtual assets under FATF's new standards», *Journal of Investment Compliance*, Vol. 21 No. 1, pp. 1-8. URL: <https://doi.org/10.1108/JOIC-08-2019-0051>.

негативний вплив таких факторів: 1) віртуальні активи є високоризиковими спекулятивними фінансовими інструментами; 2) випуск віртуальних активів здійснюється необмеженим колом невизначених осіб; відсутній суб'єкт, який гарантує та забезпечує їх погашення; 3) легалізація віртуальних активів не забезпечує державні гарантії інвесторам; 4) анонімність криптовалют веде до появи недобросовісних схем їх використання, зокрема, з метою відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансування тероризму, а також до відтоку капіталу та інвестицій у традиційні активи.

Відповідно до п. 76 Положення №64 банк забезпечує належну оцінку ризиків за новими продуктами та значними змінами в діяльності банку до початку їх запровадження. Під новим продуктом розуміється новий вид діяльності або новий вид фінансових послуг, в значенні ст. 47 Закону України «Про банки і банківську діяльність» та ст. 4 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг». Одним з таких видів фінансових послуг є посередницькі послуги з віртуальними активами, і пов'язані з правочинами щодо віртуальних активів в інтересах третіх осіб.

Оцінці ризиків підлягають значні зміни в активах банку. Відповідно до п. 78 Положення №64 значними змінами в діяльності банку є: 1) набуття у власність активів та/або зобов'язань інших учасників ринку у значному обсязі; 2) продаж/передавання активів у значному обсязі.

У Положенні №64 не враховано можливість володіння банками віртуальними активами, оскільки на момент його розробки та запровадження віртуальні активи не визнавалися окремим об'єктом цивільних прав, а їх оборот ще не був врегульований на нормативному рівні. Однак на сьогодні віртуальні активи набувають усе більшого значення в цивільному та господарському обороті. А тому необхідно формувати систему комплаєнс банків з урахуванням моніторингу ризиків, що зумовлені участю банку в обороті віртуальних активів.

Відповідно до п. 210 Положення №64 банк з метою своєчасного виконання своїх зобов'язань як у звичайних, так і в стресових ситуаціях розробляє порядок управління ліквідністю в межах операційного дня, який забезпечує: ... б) оцінку доступної

ліквідності, уключаючи оцінку доступної ліквідності *активів*, що можуть бути використані як застава для залучення додаткового фінансування, необхідна для покриття можливого відпливу коштів у межах операційного дня.

Термін «актив» широко використовується, але не визначений в банківському законодавстві. Відповідно до п. 3 Положення №64 інші терміни, що використовуються в Положенні, вживаються в значеннях, визначених Законом України «Про банки і банківську діяльність», іншими законами України та нормативно-правовими актами НБУ. Термін «актив» визначено Законом України «Про запобігання та протидію легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму» без урахування змін в частині віртуальних активів, які набудуть чинності з набуттям чинності Законом «Про віртуальні активи». З метою термінологічної визначеності, врегулювання, оцінки ризиків та банківського комплаєнсу операцій з віртуальними активами, пропоную внести зміни до ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність» в якій визначити термін «актив» - кошти, у тому числі електронні гроші, інше майно, майнові та немайнові права, віртуальні активи.

Відповідно до ч. 3 ст. 5 Закону «Про віртуальні активи» оборот в Україні віртуальних активів, забезпечених валютними цінностями, здійснюється в порядку, встановленому НБУ. З урахуванням проведеного дослідження, пропоную доповнити повноваження НБУ в частині регулювання операцій з віртуальними активами в ч. 1 ст. 17 Закону України «Про віртуальні активи» положеннями наступного змісту: 10) встановлювати порядок здійснення банківських операцій з віртуальними активами, забезпеченими валютними цінностями, на основі ризик-орієнтованого підходу; 11) визначати вимоги до постачальників послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, забезпечених валютними цінностями, з використанням банківської системи та вимоги щодо операцій з віртуальними активами для банків».

Важливість впровадження банківського комплаєнсу операцій з віртуальними активами важко переоцінити, оскільки він дозволяє виявляти та запобігати відмиванню коштів, фінансуванню тероризму та іншим фінансовим злочинам; забезпечує відповідність банківських операцій законодавству, що регулює

використання та обіг віртуальних активів, та міжнародним стандартам боротьби з фінансовими злочинами; знижує ризики втрати коштів при здійсненні операцій з використанням віртуальних активів, кібератак та інші фінансові загрози; сприятиме збереженню репутації банку, підвищенню рівня довіри клієнтів до банку та до фінансового ринку, стабільності та надійності фінансової системи в цілому, яка є основою для розвитку економіки держави.

Країни з розвиненими фінансовими ринками успішно впровадили системи банківського комплаєнсу щодо віртуальних активів, і можуть слугувати прикладом для України. У таких країнах банківський комплаєнс щодо операцій з віртуальними активами зазвичай здійснюється через впровадження строгих процедур та дотримання вимог регуляторів для забезпечення ефективного контролю за операціями з віртуальними активами, зменшення ризиків та дотримання стандартів AML/CFT.

Пропоную виокремити ключові напрямки застосування банківського комплаєнсу під час здійснення операцій з віртуальними активами:

- ідентифікація та верифікація клієнтів. Банки повинні встановлювати чіткі процедури для ідентифікації осіб, які здійснюють операції з віртуальними активами, і перевіряти їхню особу;
- систематичний моніторинг транзакцій з віртуальними активами для виявлення підозрілих операцій, які можуть бути пов'язані з відмиванням грошей, фінансуванням тероризму та іншими порушеннями;
- контроль за походженням коштів. Банки повинні встановити механізми контролю за джерелами походження коштів, що використовуються для операцій з віртуальними активами, та вживати заходів для запобігання використанню цих активів для незаконних цілей;
- запобігання відмиванню грошей та фінансуванню тероризму. Банкам необхідно розробляти та впроваджувати ефективні політики, стратегії та процедури для запобігання відмиванню грошей та фінансуванню тероризму через операції з віртуальними активами;

- відповідальність та звітність. Банки мають бути відповідальними за свої дії при здійсненні операцій з віртуальними активами, регулярно звітувати перед відповідними регуляторними органами про свою діяльність, випадки порушення норм законодавства та шляхів їх вирішення.

Виходячи з цього, пропоную внести зміни до пункту 5 статті 11 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» та викласти його у такій редакції: «Ідентифікація та верифікація клієнта здійснюються до встановлення ділових відносин, вчинення правочинів (крім випадків, передбачених цим Законом), проведення фінансової операції (в тому числі здійснення операції з віртуальними активами), відкриття рахунка».

Також пропоную доповнити абз. 5 частини 2 статті 8 цього Закону щодо зобов'язань та викласти його в такій редакції: «Суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний:... 5) забезпечувати моніторинг фінансових операцій клієнта, включаючи операції з віртуальними активами (у тому числі таких, що здійснюються в інтересах клієнта) на предмет відповідності таких фінансових операцій наявній у суб'єкта первинного фінансового моніторингу інформації про клієнта, його діяльність та ризик, включаючи в разі необхідності інформацію про джерело коштів, пов'язаних з фінансовою(ими) операцією(ями).

Невизначеність правової природи віртуальних активів в Україні породжує низку проблем у сфері банківського комплаєнсу, які ускладнюють забезпечення нормативної відповідності та управління ризиками, пов'язаними з операціями з цими активами. Зокрема, проблема полягає у відсутності єдиного підходу до правового статусу віртуальних активів на національному та міжнародному рівнях, що спричиняє правові суперечності та призводить до неоднозначності у застосуванні банківських процедур комплаєнсу.

Відповідно до Закону України «Про віртуальні активи», зокрема статті 1, віртуальні активи визначаються як об'єкти цивільних прав, що обмежує їхній правовий статус лише як нематеріальних благ. Це означає, що віртуальні активи

розглядаються подібно до об'єктів власності, які можуть належати фізичним чи юридичним особам, бути предметом правочинів і, відповідно, спадкуватися, даруватися або передаватися в інший спосіб, передбачений цивільним законодавством. Однак таке визначення не охоплює всіх аспектів використання віртуальних активів, особливо коли йдеться про їхній потенціал як платіжного засобу чи інструменту інвестування, що є важливими у контексті сучасних банківських операцій.

У міжнародній практиці, наприклад, згідно з рекомендаціями FATF, віртуальні активи розглядаються як багатофункціональний інструмент, який може виступати як платіжний засіб, інвестиційний актив або об'єкт обміну. Такий підхід вимагає від фінансових установ, зокрема банків, дотримуватися посилених процедур комплаєнсу, особливо у сфері боротьби з відмиванням коштів (AML) та фінансуванням тероризму (CFT). Для банків це означає необхідність ретельного моніторингу транзакцій, підвищеної уваги до оцінки ризиків, пов'язаних із клієнтами, які здійснюють операції з віртуальними активами, а також застосування комплексних заходів ідентифікації.

Регламент ЄС про ринки віртуальних послуг (Digital Markets Act, DMA)²⁹⁵ є ключовим нормативним актом, який регулює діяльність цифрових платформ для забезпечення конкуренції та запобігання монополістичним практикам. DMA набув чинності 1 листопада 2022 року та почав застосовуватись 2 травня 2023 року. Його положення спрямовані на усунення структурних проблем, пов'язаних із домінуванням великих технологічних компаній – “гейткіперів” (gatekeepers), які мають значний вплив на цифровий ринок. Однією з важливих вимог регламенту є впровадження санкцій за недотримання його норм, зокрема штрафів у розмірі до 10% річного доходу порушників. Такі заходи стимулюють розвиток конкурентного середовища та запобігають зловживанням домінуючим становищем.

²⁹⁵ Regulation (EU) 2022/1925 of the European Parliament and of the Council of 14 September 2022 on contestable and fair markets in the digital sector and amending Directives (EU) 2019/1937 and (EU) 2020/1828 (Digital Markets Act) URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2022/1925/oj>

Регламент MiCA (Markets in Crypto-Assets Regulation)²⁹⁶ встановлює єдині правила для ринку криптоактивів у межах ЄС. Його мета – забезпечення прозорості, захист інвесторів і споживачів, фінансова стабільність та інноваційний розвиток. MiCA усуває правову фрагментацію, створюючи сприятливі умови для розвитку криптоактивів і подолання правової невизначеності, що раніше гальмувала цей ринок.

Банківський комплаєнс у контексті DMA та MiCA передбачає дотримання ключових нормативних вимог, спрямованих на адаптацію банків до викликів цифрової економіки. У рамках DMA банки повинні забезпечувати недискримінаційний доступ до своїх послуг, прозорість роботи з платформами-“воротарями” та впроваджувати механізми управління цифровими ризиками.

MiCA встановлює додаткові зобов’язання для банків, які працюють із криптоактивами, включаючи ліцензування, розкриття інформації про активи, впровадження заходів із захисту активів клієнтів і моніторинг операцій у межах правил у сфері протидії відмиванню коштів (AML) та фінансуванню тероризму. Особливу увагу регламент приділяє діяльності зі стейблкоїнами, зобов’язуючи банки дотримуватись вимог щодо ліквідності, резервів та звітності.

Положення DMA та MiCA формують комплексний підхід до регулювання цифрових і криптовалютичних ринків, сприяючи узгодженості правил, розвитку інноваційних технологій та захисту стабільності ринку.

В Україні через відсутність єдиного підходу до правового статусу віртуальних активів банки змушені діяти в умовах правової невизначеності, оскільки національні вимоги не передбачають спеціальних процедур для активів, які можуть виконувати функції платіжного засобу або інвестиційного продукту, що призводить до ситуацій, коли банки не мають обґрунтувань для застосування посиленних заходів контролю за операціями з віртуальними активами, що значно ускладнює виявлення та протидію можливим зловживанням.

²⁹⁶ Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on markets in crypto-assets, and amending Regulations (EU) No 1093/2010 and (EU) No 1095/2010 and Directives 2013/36/EU and (EU) 2019/1937 URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj>

Також, різниця у підходах до правового статусу віртуальних активів у національному законодавстві України та міжнародних рекомендаціях призводить до труднощів у виконанні вимог захисту прав споживачів. Наприклад, у міжнародній практиці віртуальні активи розглядаються як фінансовий продукт, що вимагає від банків певних заходів захисту прав споживачів та надання необхідної інформації щодо ризиків. В Україні ж відсутність правового статусу віртуальних активів як фінансового продукту створює ситуацію, коли банки мають обмежену правову базу для належного інформування клієнтів.

Відсутність єдиного правового визначення та підходу до віртуальних активів в Україні та на міжнародному рівні ускладнює забезпечення банківського комплаєнсу, адже банки змушені адаптуватися до національних вимог, які не завжди відповідають стандартам міжнародних регуляторів, що створює правову невизначеність, яка перешкоджає розробці ефективних комплаєнс-процедур для банківських операцій із віртуальними активами.

На мою думку, розробка та впровадження ефективного законодавства про банківський комплаєнс у сфері операцій з віртуальними активами є важливим кроком забезпечення стабільності та розвитку фінансової системи, захисту прав інвесторів та споживачів, а також подальшого розвитку цифрової економіки.

Висновки до розділу III.

У третьому розділі досліджено основні напрями банківського комплаєнсу: первинний та поточний, санкційний, корпоративний, трудовий, антимонопольний, податковий, антикорупційний комплаєнс. Відповідальність за недотримання вимог санкційного, корпоративного, антикорупційного та податкового законодавства, законодавства про захист економічної конкуренції, «токсичність» ділових зв'язків з країною-агресором, відсутність концепції сталого розвитку змушує банки приділяти особливу увагу цим видам комплаєнсу при формування комплаєнс-програм з огляду на відповідні ризики, а також посилювати комплаєнс-контроль у внутрішній банківській структурі.

Санкційний банківський комплаєнс визначено як сукупність заходів з оцінки та запобігання санкційним ризикам банківських та фінансових операцій з підсанкційними особами, їх активами або в їх інтересах, моніторингу прозорості структури власності банку, що здійснюється відповідно до санкційної програми. Корпоративний комплаєнс передбачає втілену в корпоративній політиці банку сукупність заходів з дотримання правових норм, що регулюють корпоративні правовідносини між акціонерами (учасниками) банку, а також між акціонерами (учасниками) та посадовими особами органів корпоративного управління банку, та відповідність поведінки посадових осіб та співробітників банку стандартам корпоративної поведінки, визначеним Кодексом корпоративної етики. Під антикорупційним банківським комплаєнсом розуміється визначений Антикорупційною програмою банку комплекс правил, стандартів і процедур щодо виявлення, протидії та запобігання корупції, а податковим комплаєнсом – система моніторингу та управління податковими ризиками, спрямована на неухильне дотримання норм податкового законодавства у діяльності банку. Антимонопольний банківський комплаєнс – це система заходів щодо попередження виникнення порушень антимонопольного законодавства при здійсненні банківської діяльності.

Окрема увага присвячена первинному та поточному банківському комплаєнсу, спрямованим на ідентифікацію клієнта, попередження несприятливих економічних наслідків від банківських ризиків, моніторинг окремих банківських операцій. Первинний комплаєнс передбачає ідентифікацію (перевірку) особи клієнта і вигодоодержувача до або під час встановлення ділових відносин чи проведення операцій для непостійних клієнтів. Поточний комплаєнс передбачає реалізацію заходів комплаєнс контролю на етапі здійснення окремих банківських операцій: кредитування та депозитні операції, валютні операції, локальні та транскордонні угоди і транзакції, внутрішньо корпоративні угоди та транзакцій, в т.ч. операції з пов'язаними особами.

Досліджено вимоги в сфері інформаційної безпеки та захисту персональних даних (GDPR-комплаєнс), особливості комплаєнс-контролю операцій з пов'язаними особами та віртуальними активами.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано вирішення наукового завдання, яке полягало в розробці та обґрунтуванні нових теоретичних положень про комплаєнс у сфері банківської діяльності, підготовці пропозицій, спрямованих на вдосконалення національного законодавства з цих питань.

За результатами дослідження сформульовано такі основні положення:

1. Банківський комплаєнс – це обов’язковий комплекс заходів забезпечення дотримання вимог законодавства, регуляторних актів, внутрішніх політик та процедур, міжнародних стандартів у сфері банківської діяльності, а також етичних стандартів, з метою уникнення ризиків накладення юридичних санкцій, понесення фінансових та репутаційних втрат, підвищення ефективності, конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості банківської установи. До завдання служби комплаєнс входить побудова таких структурних, системних та функціональних процесів з метою профілактики порушень законодавчих вимог та нормативних стандартів, які створили б оптимальну модель функціонування банку. Також виокремлено дві тенденції розвитку комплаєнсу, зокрема – комплексне нормативно-правове закріплення здійснення комплаєнсу суб’єктами банківської діяльності та активне запровадження інформаційних технологій для вдосконалення процедури комплаєнсу.

2. Запропоновано класифікацію комплаєнсу за такими критеріями:

- за предметними сферами: корпоративний, антимонопольний, санкційний, антикорупційний, податковий та трудовий;
- за тривалістю дії, регулярністю застосування комплаєнс-процедур та стадією проведення: постійний та тимчасовий;
- за сферою його застосування: фінансова сфера, сфера протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму, сфера захисту прав споживачів фінансових послуг, інші сфери, які включають заходи з комплаєнсу, призначені для відповідності вимогам законодавства та внутрішніх нормативних документів у різноманітних контекстах, таких як оподаткування, трудове право та екологічні норми;
- за наявністю умов на два основні типи: комплаєнс з умовою та без умови.

- за ознакою рівня на якому застосовується: комплаєнс на рівні банку, на рівні структурного підрозділу та на рівні працівників банку;
- залежно від середовища, в якому впроваджуються заходи з банківського комплаєнсу, його можна класифікувати на дві основні категорії: онлайн та офлайн комплаєнс;
- за етапами процесу дотримання нормативних вимог і внутрішніх стандартів – первинний та поточний (операційний).

3. Визначено правові принципи організації комплаєнсу в банківській діяльності:

- принцип законності провадження банківської діяльності;
- принцип системності комплаєнсу в банку;
- принцип відповідності комплаєнсу у банківській діяльності міжнародним стандартам;
- принцип врахування національної правової традиції та правової культури;
- принцип дотримання рекомендацій комплаєнс-служб банку;
- принцип невідворотності юридичної відповідальності посадових осіб органів управління банку за невиконання рекомендацій комплаєнс-служб;
- принцип неприпустимості порушення умов та порядку здійснення комплаєнсу, передбачених комплаєнс-стратегією (комплаєнс-політикою);
- принцип недопущення виникнення конфлікту інтересів;
- принцип безумовного дотримання норм права комплаєнс-службою;
- принцип безперешкодного здійснення комплаєнс-функцій.

4. Визначено суб'єктів правовідносин у сфері банківського комплаєнсу шляхом поділу їх на дві категорії, зовнішніх, до яких належать регуляторні органи, такі як НБУ, Державна служба фінансового моніторингу, правоохоронні органи, а також клієнти, контрагенти банку та міжнародні організації, та внутрішніх суб'єктів правовідносин – правління банку, наглядова рада, комплаєнс-підрозділ, підрозділ внутрішнього аудиту, підрозділ управління ризиками, комплаєнс-менеджер, корпоративний секретар, служба комплаєнсу, та співробітники банку, суб'єкти залучені до виконання функцій комплаєнсу на засадах аутсорсингу.

5. Запропоновано делегування окремих функцій комплаєнсу банку спеціалізованим аутсорсинговим компаніям, та як додаткову вимогу до кандидатів, які претендують на посаду головного комплаєнс-менеджера банку, а саме наявність повної вищої юридичної освіти, враховуючи, що комплаєнс є системою відносин всередині юридичної особи, спрямованої на забезпечення дотримання нею та її посадовими особами норм права.

6. Зроблено висновок, що впровадження системи комплаєнс відбувається шляхом: а) локальної правотворчості – розробка у відповідності з правилами юридичної техніки основних правових актів та методичних рекомендацій (політика повідомлень про правопорушення, кодекс корпоративної етики, політика прийняття і дарування подарунків, тощо); б) правозастосування – на основі нормативних та локальних правових актів, якими регулюється система комплаєнс банку, виявлення порушень та притягнення до юридичної відповідальності; проведення профілактичних заходів спрямованих на усунення правопорушень в майбутньому, належне дотримання стандартів поведінки конкретного банку.

У сфері банківського комплаєнсу переважає диспозитивний метод правового регулювання. Значна частина комплаєнс-процедур регулюється на рівні локальних нормативно-правових актів та інших актів: положення банку, статут, рішення ради директорів, тощо.

7. Визначено, що основними видами банківського комплаєнсу за напрямками його здійснення є санкційний, корпоративний, трудовий, антикорупційний, антимонопольний, податковий; за стадіями – первинний та поточний.

8. Санкційний банківський комплаєнс визначено як довгострокову стратегію та щоденну ділову практику банку з оцінки та запобігання ризикам, які можуть виникнути внаслідок взаємодії та здійснення банківських операцій з підсанкційними особами та активами, якими такі особи володіють або мають право вчиняти щодо них дії тотожні за змістом здійсненню права розпорядження, спрямовану на збереження репутації банку, дотримання ліцензійних вимог та вимог санкційного законодавства, що реалізується в розробці та впровадженні санкційної політики банку. З введенням воєнного стану санкційний комплаєнс став критично

важливим. Рішення РНБОУ не конкретизують майно або активи, що належать підсанкційним особам, тому реалізація санкційної політики значною мірою покладена на нотаріусів, банки та учасників ринків капіталу через контроль фінансових і облікових операцій. Будь-які зв'язки з РФ є ключовим комплаєнс-ризиком при перевірці клієнтів і контрагентів.

Санкційна політика банку - локальний документ, який визначає загальні підходи санкційного контролю та заходи щодо мінімізації санкційних ризиків на етапі встановлення ділових відносин, ініціювання та проведення банківських та фінансових операцій, вимоги до організації та функціонування внутрішньобанківської системи управління ризиками, що пов'язані з діяльністю підсанкційних осіб, моніторингу клієнтів, контрагентів та банківських операцій з їх активами за санкційними списками, дотримання обмежень у реалізації підсанкційними особами корпоративних прав та права власності на частки/акції, а також прозорості структури власності самого банку в частині власників істотної участі у банку, прогнозування ймовірності запровадження санкцій та вжиття заходів щодо запобігання їх негативним наслідкам. Санкційна політика підлягає реалізації структурними та відокремленими підрозділами та працівниками банку.

9. Корпоративний комплаєнс в банківській діяльності як елемент корпоративного управління та невід'ємна частина корпоративної культури компанії - це діяльність уповноважених осіб, що пов'язана з контролем за дотриманням посадовими особами органів управління банку, акціонерами (учасниками) банку та працівниками вимог корпоративного законодавства, локальних (корпоративних) актів банку, є складовою комплаєнс-програми та корпоративної політики банку.

Корпоративний комплаєнс включає: консультування з питань управління ризиками в сфері корпоративних фінансів; аналіз та комплаєнс-контроль прозорості корпоративної структури; аналіз пов'язаних осіб, в т.ч. асоційованих та афілійованих осіб, та операцій з ними; дотримання корпоративних процедур, політик, стандартів; контроль дотримання норм ділової етики. Політика корпоративного управління та управління ризиками банку заснована на компонентах, включених до моделі трьох

ліній захисту: виконавчий орган та механізми внутрішнього контролю; управління ризиками і комплаєнс; внутрішній аудит.

10. Правовою основою впровадження комплаєнс-програми з корпоративного комплаєнсу в банках України є: 1) принципи корпоративного управління та Методичні рекомендації щодо організації корпоративного управління в банках; 2) локальні правові акти: положення про організацію контролю (комплаєнс); кодекс корпоративної етики (поведінки); політика запобігання корупції; політика щодо конфлікту інтересів та правочинів із заінтересованістю; політика щодо винагород; політика інформаційної безпеки; політика сталого розвитку тощо.

11. З метою належної реалізації комплаєнс-програми в банку необхідно створити постійно діючий підрозділ контролю (комплаєнс-підрозділ) або визначити окрему посадову особу (комплаєнс-офіцера) чи закріпити уповноважену особу в банку, яка б відповідає за корпоративний комплаєнс.

12. Первинний та поточний банківський комплаєнс спрямовані на попередження несприятливих економічних наслідків від банківських ризиків, ризиків, пов'язаних з легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансуванням тероризму, ризиків шахрайства та корупції, ідентифікацію неблагонадійних контрагентів, партнерів по бізнесу. Первинний комплаєнс передбачає перевірку особи клієнта і вигодоодержувача до або під час встановлення ділових відносин чи проведення банківських операцій для непостійних клієнтів. Поточний комплаєнс передбачає реалізацію заходів комплаєнс-контролю на етапі здійснення окремих банківських операцій: кредитування та депозитні операції, валютні операції, локальні та транскордонні угоди і транзакції, внутрішньо корпоративні угоди та транзакцій, в т.ч. операції з пов'язаними особами та з віртуальними активами. Одним з основних напрямків поточного комплаєнсу є боротьба з відмиванням коштів, одержаних злочинним шляхом.

13. Трудовий банківський комплаєнс визначено як комплекс заходів, регламентованих внутрішніми актами банку, кадровою політикою, колективним договором, які визначають внутрішній контроль за дотриманням законодавства у сфері трудових правовідносин, запобігання (профілактику) та розслідування

порушень норм трудового законодавства, техніки безпеки та охорони праці, розгляд скарг і заяв співробітників з метою ефективної взаємодії роботодавця і працівника, моніторингу наявних або потенційних загроз національній безпеці України та вжиття заходів для нейтралізації їх впливу на діяльність банку. Він дозволяє попередити порушення трудових прав, запобігти репутаційним втратам і збиткам банку як роботодавця, стимулює дотримання та відповідальне ставлення до трудового законодавства як роботодавця, так і працівника, запобігає хабарництву і корупції, розголошенню банківської таємниці та конфіденційної інформації, сприяє реалізації концепції сталого розвитку банку.

Антикорупційним банківським комплаєнсом є визначений Антикорупційною програмою (політикою) банку комплекс правил, стандартів і процедур щодо виявлення, протидії та запобігання корупційним, хабарницьким та пов'язаним з ними правопорушенням у діяльності банку, оцінки корупційних ризиків, забезпечення відповідності діяльності банку вимогам антикорупційного законодавства, етичного та чесного ведення бізнесу, контролю за здійсненням представницьких витрат та наданням/одержанням подарунків керівниками та іншими працівниками банку під час виконання ними посадових обов'язків. Виділено три рівні антикорупційного комплаєнсу: міжнародний, національний та локальний.

Антихабарницький комплаєнс (Anti-Bribery compliance) – це система заходів, спрямованих на запобігання, виявлення та боротьбу з хабарництвом, спрямована на забезпечення довіри та впевненості акціонерів, ключових зацікавлених сторін та потенційних інвесторів, уникнення або зведення до мінімуму ризиків і збитки від хабарництва, втрати ділової репутації та кваліфікованих кадрів (статус «токсичної компанії»), зниження котирувань цінних паперів компанії та вартості бізнесу, штрафних санкцій за наслідками антикорупційних розслідування, заборони участі в державних тендерах. Заходи антихабарницького комплаєнсу включають до Антикорупційної політики банку.

14. Податковим банківським комплаєнсом (корпоративним податковим контролем) є комплекс заходів, унормованих внутрішніми актами банку, спрямованих на неухильне дотримання міжнародних стандартів та норм податкового

законодавства у діяльності банку, система ідентифікації, моніторингу та оцінки податкових ризиків через недотримання податкового законодавства та здійснення податкових правопорушень: ухилення від сплати податків, трансферного ціноутворення, неподання податкової звітності, зростання податкового навантаження (донарахування податків, зборів, пені).

15. Антимонопольний банківський комплаєнс – це система заходів щодо попередження виникнення порушень антимонопольного законодавства при здійсненні банківської діяльності, забезпечення відповідності діяльності банку вимогам, встановленим чинним законодавством і локальними актами (комплаєнс програмою) банку, з метою забезпечення безпеки держави і суспільства, підвищення конкурентоспроможності банку, уникнення штрафних санкцій.

При розробці комплаєнс-програми (політики) банку з метою сприяння вільній та справедливій конкуренції, зниження ризику порушення банком вимог законодавства про захист економічної конкуренції необхідно враховувати існування антимонопольних ризиків, розробити методику виявлення та оцінки антимонопольних ризиків, призначити відповідального працівника (серед керівництва банку) за дотримання комплаєнс-програми; забезпечити регулярне навчання персоналу та запровадження методів стимулювання працівників банку; розробити контрольні заходи, які включатимуть проведення внутрішніх розслідувань та комплексних антимонопольних перевірок, дисциплінарну відповідальність за порушення комплаєнс-програми.

16. Побудова ефективної комплаєнс-системи повинна включати ризик-орієнтований підхід. Відсутність або неналежна організації банківського комплаєнсу може призвести до зниження вартості бізнесу, втрати репутації, переплати податків, фінансових санкцій, адміністративної, кримінальної відповідальності, і навіть банкрутства. Комплаєнс має стати усвідомленою частиною бізнес-культури банку, а важливість належної організації системи управління ризиками та комплаєнсу в банку, з огляду на розміри штрафів за порушення санкційного, корпоративного, антикорупційного, податкового законодавства, законодавства про цінні папери та ринки капіталу, про захист економічної конкуренції, підтверджується практикою.

Звітність банку з комплаєнс-ризиків має обов'язково включати звіти щодо: аналізу продуктів, діяльності та процесів, що несуть значний ризик, із рекомендаціями щодо його зниження; випадків порушення законодавства чи внутрішніх документів банку та пов'язані з цим наслідки; порушень кодексу етики працівниками; змін в законодавстві та їх потенційних наслідків для банку; а також випадків конфлікту інтересів.

17. Комплаєнс-контроль банку за своєчасним виявленням, урегулюванням та запобіганням конфліктам інтересів має передбачати: визначення терміну «конфлікт інтересів» і моніторинг конфліктів інтересів, застосування інформаційних бар'єрів для захисту службової інформації від неналежного використання, впровадження механізмів моніторингу реальних або потенційних конфліктів у керівників та інших працівників, а також процедури реагування на виявлені конфлікти для їх врегулювання. Важливим є також встановлення відповідальності за невиконання вимог щодо інформування про потенційні або реальні конфлікти інтересів.

Політика запобігання конфліктам інтересів в банку контролює запобігання конфліктам, пов'язаним із діями керівників або працівників на користь пов'язаних осіб, використанням інсайдерської інформації, сторонньою діяльністю, прийняттям подарунків, а також з прямим підпорядкуванням близьких родичів.

18. Банківський комплаєнс в сфері інформаційної безпеки та захисту персональних даних (GDPR-комплаєнс) зумовлений стрімким розвитком цифрових технологій, які суттєво спростили процес копіювання та переміщення інформації, визначає юридичні, організаційні та технічні заходи безпеки захисту конфіденційності при роботі з інформацією та персональними даними, з метою запобігання їх випадковому чи несанкціонованому знищенню, втраті, доступу, зміні або поширенню, та уникнення санкцій. Банківська інформація є важливим активом Банку і підлягає захисту відповідно до її цінності, та у спосіб, що зміцнює довіру клієнтів, забезпечує відповідність регулятивним нормам та захищає конкурентоспроможність Банку. Політика інформаційної безпеки банку поширюється на процеси, інформаційні системи та інфраструктуру банку, взаємовідносини з постачальниками, провайдерами та партнерами, послуги яких

пов'язані з використанням, обробкою чи доступом до інформації або інформаційних активів банку, та які обробляють чи використовують банківську інформацію у своїй діяльності.

19. У Політиці конфіденційності та захисту персональних даних банки встановлюють: порядок здійснення обробки, види даних, які збираються, цілі та мета їх використання, взаємодія банку з третіми особами, заходи безпеки для захисту персональних даних, умови доступу до них, порядок внесення змін, блокування або видалення персональних клієнтів та ін. Банк визначає суб'єктів, які здійснюють обробку персональних даних. Актуальним питанням є розробка порядку використання і обробки банком великих даних (big data), використання штучного інтелекту (ШІ) при обробці інформації та прийнятті рішень щодо фізичних осіб, груп або компаній, цільова реклама та використання хмарних послуг та технологій (наприклад, Cloud First). При оцінці комплаєнс-ризиків в цій сфері банкам слід враховувати групу ризиків «три V»: обсяг (volume), швидкість (velocity) та різноманітність (variety), а також ризики неправильного поводження з великими даними осіб, які мають до них доступ, шляхом маніпуляцій, дискримінації фізичних осіб чи окремих груп.

20. Особливостями комплаєнс-контролю операцій з віртуальними активами є: 1) їх нематеріальний характер - існують лише в електронній формі як набір даних, що обумовлює їх використання виключно за допомогою програмного комплексу обміну даними; 2) віртуальні активи є оборотоздатними і можуть використовуватись з метою платежу чи інвестицій; 3) ризики для ліквідності банку при інвестуванні у віртуальні активи; 4) ризики застосування штрафних санкцій НБУ або анулювання ліцензії при наданні посередницьких послуг за операціями з віртуальними активами; 5) є об'єктами фінансового моніторингу у разі ініціювання переказу в межах України з використанням електронних платіжних засобів, електронних грошей, віртуальних активів на суму, що дорівнює або перевищує 30 тисяч гривень або суму, еквівалентну зазначеній сумі, в т. ч. в іноземній валюті.

Ключовими напрямками банківського комплаєнсу операцій з віртуальними активами є: ідентифікація та верифікація клієнтів, систематичний моніторинг

транзакцій з віртуальними активами для виявлення підозрілих операцій, контроль за походженням коштів, запобігання відмиванню грошей та фінансуванню тероризму, відповідальність та звітність. Повноваження НБУ в сфері господарсько-правового контролю за обігом віртуальних активів залежно від змісту запропоновано поділити на регулятивні, контрольні-наглядові та моніторингові.

21. За результатами дослідження на основі теоретичних положень дисертації розроблено пропозиції щодо удосконалення банківського законодавства шляхом внесення змін та доповнень:

- з метою покладення на корпоративного секретаря, який комунікує з посадовими особами органів управління та стейкхолдерами банку, та посада якого відповідно до ч. 1 ст. 85 нової редакції Закону України «Про акціонерні товариства» обов'язково запроваджується в банку, функцій корпоративного комплаєнсу, пропонуємо викласти абз. 1 п. 73 Методичних рекомендацій в такій редакції: «Рада банку з метою забезпечення належного корпоративного комплаєнсу, ефективної організаційної та інформаційної підтримки органів управління банку, його учасників та інших зацікавлених осіб (стейкхолдерів) за пропозицією голови ради банку у визначеному радою банку порядку обирає корпоративного секретаря». До повноважень корпоративного секретаря належить моніторинг дотримання посадовими особами та іншими працівниками банку норм корпоративного законодавства - корпоративний комплаєнс. Абз. 3 п. 73 Методичних рекомендацій пропонується доповнити пп. 4 наступного змісту: «розробка, подання на затвердження раді банку кодексу корпоративної поведінки (етики), нагляд за дотриманням практик корпоративного комплаєнсу».

- для термінологічної визначеності, врегулювання і оцінки ризиків та банківського комплаєнсу операцій з віртуальними активами, запропоновано внести зміни до ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність» в якій визначити термін «актив» - кошти, у тому числі електронні гроші, інше майно, майнові та немайнові права, віртуальні активи.

- запропоновано доповнити повноваження НБУ в частині регулювання операцій з віртуальними активами в ч. 1 ст. 17 Закону України «Про віртуальні

активи» положеннями наступного змісту: 10) встановлювати порядок здійснення банківських операцій з віртуальними активами, забезпеченими валютними цінностями, на основі ризик-орієнтованого підходу; 11) визначати вимоги до постачальників послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, забезпечених валютними цінностями, з використанням банківської системи та вимоги щодо операцій з віртуальними активами для банків

- для удосконалення правового регулювання операцій з віртуальними активами, запропоновано внести зміни до пункту 5 статті 11 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» та викласти його у такій редакції: «Ідентифікація та верифікація клієнта здійснюються до встановлення ділових відносин, вчинення правочинів (крім випадків, передбачених цим Законом), проведення фінансової операції (*в тому числі здійснення операції з віртуальними активами*), відкриття рахунка». Також запропоновано доповнити абз. 5 частини 2 статті 8 цього Закону щодо зобов'язань та викласти його в такій редакції: «Суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний:... 5) забезпечувати моніторинг фінансових операцій клієнта, *включаючи операції з віртуальними активами* (у тому числі таких, що здійснюються в інтересах клієнта) на предмет відповідності таких фінансових операцій наявній у суб'єкта первинного фінансового моніторингу інформації про клієнта, його діяльність та ризик, включаючи в разі необхідності інформацію про джерело коштів, пов'язаних з фінансовою(ими) операцією(ями).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 2023 Cryptocurrency Gains by Country. CHAINALYSIS TEAM. March 14, 2024 <https://www.chainalysis.com/blog/cryptocurrency-gains-by-country-2023/>
2. 4 млн грн штрафу має сплатити ПАТ «Ідея Банк» за введення в оману споживачів. URL: <https://amcu.gov.ua/news/4-mln-grn-shtrafu-maye-splatiti-ideya-bank-za-vvedennya-v-omanu-spozhyvachiv>
3. A PACE anti-corruption platform. URL: http://website-pace.net/en_GB/web/apce/anti-corruption-platform.
4. Baker & McKenzie. Compliance Cockpit: An Integrated Approach to Compliance Risk Management. September 2020. URL: <https://www.bakermckenzie.com/-/media/files/insight/publications/2020/10/compliance-cockpit-brochure-september-2020.pdf>
5. Basel Committee on Banking Supervision Consultative Document The compliance function in banks. URL: <http://www.bis.org/publ/bcbs103.pdf>.
6. BIS Compliance Charter URL: <https://www.bis.org/about/compliancecharter.pdf>
7. Bonnie E. Regulatory Compliance Risk Management: Frameworks, Best Practices, & How to Do a Risk Assessment. Secureframe. 2024. URL: <https://secureframe.com/blog/regulatory-compliance-risk-management>
8. Bribery Act 2010. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/23/contents>
9. Carroll A.B. Corporate social responsibility: Evolution of definitional construct. Business and Society. 1999. № 38 (3). P. 268 – 295.
10. Code of conduct. JSC Deutsche Bank DBU. URL: https://country.db.com/ukraine/documents/Corporate-documents-/P_003%20Code%20of%20conduct%20_DBU%2009%202022%20p.pdf
11. Compliance and enforcement. OECD Official website. URL: <https://www.oecd.org/env/tools-evaluation/compliance.htm>
12. Compliance and the compliance function in banks: Basel Committee on Banking Supervision. 2005, <https://www.bis.org/publ/bcbs113.pdf>
13. Compliance and the compliance functions in bank. <https://www.bis.org/publ/bcbs113.pdf>

14. Compliance Policy of OTP BANK JSC/ Політика комплаєнса АТ. URL: <https://www.otpbank.com.ua>
15. Corporate governance principles for banks. URL: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d328.htm>
16. Deloitte New horizons: Compliance 2020 and beyond. URL: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/uk/Documents/risk/deloitte-uk-compliance-thoughtleadership-16.pdf>
17. Directive 2013/36/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on access to the activity of credit institutions and the prudential supervision of credit institutions and investment firms. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32013L0036>
18. ESG 3BIT ПРАВЕКС БАНК за 2023 рік. <https://www.pravex.com.ua/o-banke/staliy-rozvitok>
19. Essential Elements of Corporate Compliance a global template, Baker & McKenzie. URL: https://www.bakermckenzie.com/~/_media/Files/BDSUploads/Documents/global%20corporate%20compliance/bk_global_5elements_20150721.pdf
20. FDIC Risk Review. 2023. URL: <https://www.fdic.gov/analysis/risk-review/2023-risk-review/2023-risk-review-full.pdf>
21. Foreign Account Tax Compliance Act (FATCA). URL: <https://www.irs.gov/businesses/corporations/foreign-account-tax-compliance-act-fatca>
22. G20/OECD Principles of Corporate Governance. URL: <https://www.oecd.org/daf/ca/Corporate-Governance-Principles-ENG.pdf>
23. Gdpr compliance. URL: <https://stalirov.lawyer/uk/posts/gdpr-dlya-ukrayins-kih-it-kompanij>
24. Gottfried K. E. The Potential Impact of the DGCL Market Practice Amendments on Activism Settlements. Harvard Law School Forum on Corporate Governance. 2024. URL: <https://corpgov.law.harvard.edu/>
25. GRI Standards. URL: <https://www.globalreporting.org/standards/>

26. Griffith, S. J. (2016). Corporate Governance in an Era of Compliance. *William & Mary Law Review*, 57 (6), p. 2075-2140. (p. 2082)
27. Hart O. The Governance of Exchanges: Members' Cooperatives versus Outside Ownership / O. Hart, J. Moore // *Oxford Review of Economic Policy*. – 1996. – 12. – P. 53–69
28. ISO 26000:2010 Guidance on social responsibility. URL: <https://www.iso.org/standard/42546.html>
29. Judgment of the Court (Fifth Chamber) of 11 July 2002. - Marks & Spencer plc v Commissioners of Customs & Excise. - Reference for a preliminary ruling: Court of Appeal (England & Wales) (Civil Division) - United Kingdom. - Sixth VAT directive - National legislation retroactively curtailing a limitation period for repayment of sums unduly paid - Compatibility with the principles of effectiveness and of the protection of legitimate expectations. - Case C-62/00. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62000CJ0062>
30. Kirchmaier, T., & Selvaggi, M. (2006). The Dark Side of 'Good' Corporate Governance: Compliance-Fuelled Book-Cooking Activities. *FMG Discussion Paper*, 559, 1-29.
31. Kolohoida O., Lukach I., Poiedynok V. Legal Aspects of Corporate Social Responsibility in Ukraine on the Way to European Integration. *Croatian Yearbook of European Law and Policy*. 2017. № 13 [2017]. P. 291-312 (SCOPUS) URL: <https://www.cyelp.com/index.php/cyelp/article/view/279/173>
32. Organisation for Economic Cooperation and Development Standard for Automatic Exchange of Financial Information in Tax Matters (Common Reporting Standard, CRS. URL: <https://web-archiv.eoed.org/tax/automatic-exchange/common-reporting-standard/index.htm>
33. Pavlidis, G. (2020), «International regulation of virtual assets under FATF's new standards», *Journal of Investment Compliance*, Vol. 21 No. 1, pp. 1-8. URL: <https://doi.org/10.1108/JOIC-08-2019-0051>.
34. Regulation on prudential requirements for credit institutions and investment firms and amending Regulation (EU) No 648/2012/ URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32013R0575>

35. Regulation (EU) 2022/1925 of the European Parliament and of the Council of 14 September 2022 on contestable and fair markets in the digital sector and amending Directives (EU) 2019/1937 and (EU) 2020/1828 (Digital Markets Act) URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2022/1925/oj>
36. Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on markets in crypto-assets, and amending Regulations (EU) No 1093/2010 and (EU) No 1095/2010 and Directives 2013/36/EU and (EU) 2019/1937 URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj>
37. Sandford N., Mohlenkamp M. Building world-class ethics and compliance programs: Making a good program great Five ingredients for your program. Deloitte Touche Tohmatsu Limited. Available at: <http://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/us/Documents/risk/us-aers-g2g-compendium.pdf>
38. Society of Corporate Compliance and Ethics. URL: <https://www.corporatecompliance.org/>
39. The 2021 Global Crypto Adoption Index: Worldwide Adoption Jumps Over 880% With P2P Platforms Driving Cryptocurrency Usage in Emerging Markets (2021), Insights. <https://blog.chainalysis.com/reports/2021-globalcrypto-adoption-index>
40. The Foreign Account Tax Compliance Act. URL: <https://www.irs.gov/businesses/corporations/foreign-account-tax-compliance-act-fatca>
41. The World Bank's Anti-corruption Guidelines and Sanctions Reform від 15 жовтня 2006 року. URL <https://www.worldbank.org/content/dam/documents/sanctions/other-documents/osd/User%20Friendly%20Version%20of%20the%20Anti-Corruption%20Guidelines.pdf>
42. Toth, Andras. 2017. "How Could Competition Authorities Reward Competition Compliance Programmes?" *European Competition & Regulatory Law Review (CoRe)* 4: 4–10.
43. United Nations Convention Against Corruption. URL: https://www.unodc.org/documents/brussels/UN_Convention_Against_Corruption.pdf

44. Unmasking the Culprits: How Suspicious Transaction Monitoring Fights Financial Crime. Financial Crime Academy. 2024. URL: <https://financialcrimeacademy.org/suspicious-transaction-monitoring/>
45. Азаренкова Г. М., Цовма Б. В., Томарович Т. В. Теоретико-методологічні засади комплаєнс-контролю у системі корпоративного управління банку в сучасних умовах. Науковий вісник Одеського національного економічного університету. 2023. № 9 (310). С. 72 – 80. URL: [http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2023/310/pdf/NV_ONEU_9_2023%20\(online\).pdf#page=72](http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2023/310/pdf/NV_ONEU_9_2023%20(online).pdf#page=72).
46. Аліна С. С. Спадкування ІТ-об'єктів за сучасним цивільним законодавством. Дис. ... докт. філос.: 081. Одеса, 2020. 204 с.
47. Анісімова А. Для чого компаніям комплаєнс і хто має його впроваджувати?. Liga Zakon. 2023. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analitycs/220806_dlya-chogo-kompanyam-komplans--khto-ma-yogo-vprovadzhuвати
48. Антикорупційна програма АТ КБ «ПриватБанк», затверджена рішенням Правління ПриватБанку від 13.05.2020 (протокол № 27). URL: <https://privatbank.ua/handbook/anticorupcionaya-programa>
49. Антикорупційна стратегія. Національне агенство з питань запобігання корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/antycoruptsijna-strategiya/>
50. АТ «Ощадбанк» оштрафовано за неконкурентні умови обслуговування «Картки киянина» URL: <https://amcu.gov.ua/news/oshchadbank-oshtrafovano-za-nekonkurentni-umovi-obslugovuvannya-kartki-kiyanina>
51. АТ «Ощадбанк» сплатив штраф у майже 14 млн грн за концентрацію без дозволу АМКУ. URL: <https://amcu.gov.ua/news/oshchadbank-splativ-shtraf-u-majzhe-14-mln-grn-za-koncentraciyu-bez-dozvolu-amku>
52. АТ «Піреус Банк МКБ» підтримує Програму 2030 ООН, оновлення енергетичної інфраструктури України, прокладаючи шлях до сталого розвитку. <https://www.piraeusbank.ua/ua/press-center/piraeus-bank-pidtrymuє-onovlennya-enerhetychnoyi-infrastruktury-ukrayiny-prokladayuchy>
53. АТ «ПУМБ». Офіційний сайт. URL: https://about.pumb.ua/info/personal_data

- 54.Беляневич О.А. Господарське договірне право України (теоретичні аспекти): Монографія / О.А. Беляневич. – Юрінком Інтер, 2006, С. 34-37, с. 34-37
- 55.Бондаренко Ю. Эффективное управление compliance-рисками: системный подход и критический анализ. Корпоративный юрист. 2008. № 6. С. 31–34. (С. 33)
56. Булеца С.Б. Віртуальне майно у метавсесвіті як об'єкт цивільних прав, Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Вип. 72, ч. 1, 2022 С. 126-133.
- 57.Васильців Т.Г. Удосконалення державного регулювання підприємницької діяльності в Україні / Т.Г. Васильців // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 1 (10). – С. 145-150., с. 145-150
58. Вінокуров Я. Семизначні зарплати: скільки держава витратила на топ-менеджерів банків під час війни, Українська правда, 8 березня, 2023 р. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/03/8/697786/ійни>
59. Власова О.Є. Податковий комплаєнс як спосіб забезпечення податкової безпеки підприємства. <https://ojs.kname.edu.ua/index.php/area/article/view/2326/2208>
- 60.Гарагонич О.В., Бисага Ю.М., Кампі О.Ю., Белов Д.М. Інститути спільного інвестування. Правове регулювання господарської діяльності із спільного інвестування: монографія. К.: Гельветика, 2014. 216 с.
61. Гарагонич О.В. Державне регулювання господарської діяльності: теоретичні питання/ Правові проблеми взаємодії держави і бізнесу: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції/Луганськ: 2009, С 35-40.
62. Грицай С.О. Податковий агент операцій з «віртуальними активами»: правовий аналіз змін до податкового кодексу України, Нове українське право, №2, 2002, С. 87-92.
63. Гриньова В. М. Державне регулювання економіки: Підручник / В. М. Гриньова, М. М. Новикова. – К.: Знання, 2008. – 398 с.
64. Грищенко А. Що таке антимонопольний комплаєнс та «з чим його їдять». Юридична газета online. 28.04.2021. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/antimonopolne-konkurentne-pravo/shcho-take-antimonopolniy-komplaens-ta-z-chim-yogo-yidyat.html>

65. Грудзевич У.Я., Пилипенко С.М., Огінок С.В. Комплаєнс-політика банків на сучасному етапі. Електронний журнал Економіка і суспільство. 2024 . №60. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3680>
66. Декларація Організації Об'єднаних Націй про боротьбу з корупцією і хабарництвом у міжнародних комерційних операціях від 16.12.1996 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_369#Text
67. Деревянко Б.В. Про популяризацію державою криптовалют і криптоматів серед громадян України, Правове регулювання фінансових послуг: національний, європейський, глобалізаційний виміри : матер. науково- практичного круглого столу (Суми, 27 січня 2023 р.), С. 47-51.
68. Деякі питання здійснення державного нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю: постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 р. №823. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/823-2019-%D0%BF#Text>.
69. Деякі питання організації ведення Електронного реєстру листків непрацездатності та надання інформації з нього: постанова Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2019 року №328 (у редакції від 31 березня 2021 року № 323). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/328-2019-%D0%BF#Text>. Деякі питання формування медичних висновків про тимчасову непрацездатність: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 01 червня 2021 року №1066 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0728-21#Text>.
70. Деякі питання реалізації норм Законів України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» та «Про зайнятість населення»: постанова Кабінету Міністрів України від 31 січня 2007 р. № 70. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/70-2007-%D0%BF#Text>
71. Дзюба А. Ю. Антикорупційний комплаєнс як складова управління ризиками підприємства / Форум права, №1, 2019. С. 23–31.

72. Директива (ЄС) 2015/849 Європейського парламенту та ради від 20 травня 2015 року про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей та фінансування тероризму. URL: [https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%94%D0%B8%D1%80%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0_\(%D0%84%D0%A1\)_2015_849\(2\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%94%D0%B8%D1%80%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0_(%D0%84%D0%A1)_2015_849(2).pdf)
73. Директива (ЄС) 2022/2464 Європейського Парламенту та Ради від 14 грудня 2022 року про внесення змін до Регламенту (ЄС) № 537/2014, Директиви 2004/109/ЄС, Директиви 2006/43/ЄС та Директиви 2013/34/ЄС, щодо корпоративної звітності про сталий розвиток. ОВ L 322, 16.12.2022, с. 15–80. ELI: <http://data.europa.eu/eli/dir/2022/2464/oj>
74. Директива Європейського парламенту і ради (ЄС) 2018/843 від 30 травня 2018 року про внесення змін до Директиви (ЄС) 2015/849 про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму та про внесення змін до Директив 2009/138/ЄС і 2013/36/ЄС. URL: [https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%94%D0%B8%D1%80%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0_\(%D0%84%D0%A1\)_2018_843.pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%94%D0%B8%D1%80%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0_(%D0%84%D0%A1)_2018_843.pdf)
75. Директива Європейського парламенту і Ради (ЄС) 2016/1148 від 06 липня 2016 року про заходи для високого спільного рівня безпеки мережевих та інформаційних систем на території Союзу. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_013-16#n3
76. Директива Європейського Парламенту і Ради 2013/36/ЄС від 26 червня 2013 року про доступ до діяльності кредитних установ і пруденційний нагляд за кредитними установами та інвестиційними фірмами
77. Додатковий протокол до Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних щодо органів нагляду та транскордонних потоків даних (Страсбург, 8 листопада 2001 року), ратифіковано із заявами Законом N 2438-VI від 06.07.2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_363#Text
78. Егмонтська група (Egmont Group). URL: <https://egmontgroup.org/en>
79. Європейський банківський орган (ЕБА): European Banking Authority. Guidelines. <https://www.eba.europa.eu/regulation-and-policy>

80. Європейський центральний банк (ЄЦБ): European Central Bank. Banking Supervision. <https://www.bankingsupervision.europa.eu/home/html/index.en.html>
81. Єгоричева С. Б. Організація фінансового моніторингу в банках. Навч. посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2014. – 292 с.
82. Єгоричева С.Б. Можливості штучного інтелекту для банківського комплаєнса. Цифрова трансформація фінансового сектора економіки : зб. тез доп. за матеріалами V Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (09-10 квіт.2020 р.). Одеса : ОНЕУ, 2020. С. 172-173. URL: <https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PolNTU/8702/1/172-173.pdf>.
83. Загальні директиви (вказівки) з протидії відмиванню доходів у приватному банківському секторі. URL: <https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/mizhnarodne-spivrobitnictvo/mizhnarodni-standarti/inshi-standarti/princzipi-volfsberzkoji-grupi.html>
84. Задорожній О.В. Міжнародно-правові стандарти боротьби з корупцією. С. 49 – 55.
85. Закон Великої Британії «Про протидію корупції» (UK Bribery Act) набув чинності 01.07.2011. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/23/contents>
86. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», Правила застосування переліку документів, що утворюються в діяльності НБУ та банків України, затвердженими Постановою Правління НБУ від 27.11.2018 року №130.
87. Звіт FATF «Віртуальні активи – ключові визначення та ризику. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/>
88. Звіт Групи Crédit Agricole S.A. щодо сталого розвитку. URL: <https://credit-agricole.ua/o-banke/klimatychna-stratehiya>
89. Звіт зі сталого розвитку UKRSIBBANK BNP Paribas Group 2022. URL: <https://ukrsibbank.com/about-bank/corporate-social-responsibility/>
90. Ігнатушина М.І. Правові засоби державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності/ М.І. Ігнатушина // Международная научно-практическая Интернетконференция "Экономико-правовые исследования в XXI веке" URL: <http://www.hozpravo.com.ua/collections>

91. Калініченко Л.Л. Теоретичні аспекти функціонування комплаєнсу у вітчизняних банках. Науковий вісник Херсонського Державного університету. Серія «Економічні науки». 2014. № 6. Ч. 4. С. 242–245.
92. Керівні принципи ОЕСР для багатонаціональних підприємств щодо відповідального ведення бізнесу. OECD. 2023. URL: https://oda.od.gov.ua/wp-content/uploads/2023/11/oecd_guidelines_.pdf
93. Климко Т. Ю., Мельник О. О., Корпоративний комплаєнс як превентивний захід боротьби з шахрайством. Економіка і Фінанси.- 2015.- № 6-7.
94. Ключові задачі АТ «ПУМБ» у сфері сталого розвитку URL: <https://about.pumb.ua/growth>
95. Кобелева Т. О. Дослідження взаємозв'язку комплаєнс-контролю з внутрішнім аудитом та внутрішнім контролем на промисловому підприємстві / Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія : Економічна. 2019. № 2. С. 81-91
96. Ковалишин О.Р. Корпоративний комплаєнс: правове запозичення через практики суб'єктів господарювання / Актуальні проблеми держави і права, №83, 2019, С. 69-76 .
97. Ковальчук О. , Поняття системи комплаєнс-контроль та особливості управління ризиком комплаєнс у банках України, Молодь і ринок №7 – 8 (66 – 67), 2010, УДК 336.71:330.131.7, ст. 153-157
98. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
99. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
100. Кодекс корпоративного управління: ключові вимоги і рекомендації № 118 від 12.03.2020р. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/documents/kodeks-korporatyvnoho-upravlinnia-kliuchovi-vymohy-i-rekomendatsii/>

101. Кодекс корпоративної етики АТ «Банк Кредит Дніпро», затверджений рішенням Наглядової Ради АТ «БАНК КРЕДИТ ДНІПРО» протокол від 06.06.2022 року № 10. URL: https://creditdnepr.com.ua/sites/default/files/kodeks_korporatyvnoy_etyky.pdf
102. Кодекс корпоративної етики АТ «КБ «ГЛОБУС», затверджений рішенням Наглядової ради АТ «КБ «ГЛОБУС» протокол № 1 від 02. січня 2020 р. URL: <https://globusbank.com.ua>
103. Кодекс корпоративної поведінки АТ «Акцент-Банк», затверджений рішенням Наглядової ради АТ «А-БАНК» протокол №23031913 від 27.08.2021 р. URL: https://a-bank.com.ua/static/korp_codex_ethics_2021.pdf
104. Кодекс поведінки (етики) АТ «Укрбудінвестбанк» затверджений Рішенням Наглядової ради АТ «Укрбудінвестбанк», Протокол №6 від 09.02.2022року. URL: <https://ubib.com.ua>
105. Кодекс поведінки (етики) АТ «Укрбудінвестбанк». URL: <https://ubib.com.ua/images/res/1852.pdf>
106. Кодекс поведінки (етики) ПАТ АТ «Укргазбанк» затверджене Протоколом Наглядової ради АБ «Укргазбанк» №8 від 09.04.2019 року. URL: https://www.ukrgasbank.com/upload/file/code_of_ethics_29_03.docx
107. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 - 212-24) від 07.12.1984 № 8073-Х. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
108. Козлова В. Податковий комплаєнс як інструмент системи безпеки підприємства. Актуальні аспекти розвитку суб'єктів підприємництва в умовах глобальної економіки: монографія. Дніпро, 2021. С. 359-367. URL: http://www.confcontact.com/2021-kolektyvna-monographiya/kolektyvna_monographiya_2021__maket.pdf#page=359
109. Колодізев О. М. Система комплаєнса в банках: нові властивості та виклики сучасності // Збірник матеріалів VI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасні проблеми фінансового моніторингу» (м. Харків, 23 листопада 2018 р.). Харків : Ексклюзив, 2018. С. 13–16.

110. Коломієць П.В. Погляди науковців стосовно комплаєнсу як елементу податкової безпеки України. *Право та суспільство*. 2020. № 2. Ч. 2. С. 260-261. (С. 258–263)
111. Коляда І. В. Поняття та сутність комплаєнс-контролю у вітчизняній економічній науці та суспільному дискурсі / *Молодий вчений*. 2016. № 12.1. С. 791-794.
112. Комітет з глобальних фінансових систем (CGFS): Bank for International Settlements (BIS). CGFS Publications. <https://www.bis.org/cgfs/index.htm>
113. Комплаєнс і фінансовий моніторинг. Офіційний сайт Приватбанк. URL: <https://privatbank.ua/compliance>
114. Конвенції ООН проти корупції від 31.10.2003 р., ратифікована Україною 18.10.2006 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text
115. Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності 15.11.2000 р. ратифіковано із застереженнями і заявами Законом N 1433-IV від 04.02.2004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text
116. Конвенція ООН проти незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин від 20.12.1988 р. ратифіковано Постановою ВР N 1000-XII від 25.04.91 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_096#Text
117. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_789
118. Конвенція Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) «Про боротьбу з підкупом посадових осіб іноземних держав при проведенні міжнародних ділових операцій» від 17.12.1997 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU97640>
119. Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних (Страсбург, 28.01.1981 р.), ратифікована Законом України від 06.07.2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_326#Text
120. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

121. Конвенція про кіберзлочинність від 23.11.2001 р. ратифіковано із застереженнями і заявами Законом N 2824-IV від 07.09.2005 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text
122. Конвенція про кримінальну відповідальність за корупцію від 27.01.1999 р., ратифікована Законом від 18.10.2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_101
123. Конвенція про цивільно-правову відповідальність за корупцію від 04.11.1999 р., ратифікована Законом від 16.03.2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_102
124. Конвенція Ради Європи щодо відмивання, розшуку, арешту і конфіскації доходів, одержаних у результаті злочинної діяльності ратифіковано з заявами і застереженнями Законом N 2698-VI (2698-17) від 17.11.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_948.
125. Конференція ООН з питань торгівлі та розвитку (UNCTAD). Керівні принципи передової практики щодо розкриття інформації у корпоративному управлінні URL: <https://unctad.org/en/pages/publicationarchive.aspx?publicationid=261>
126. Концепція Загальнодержавної програми адаптації законодавства України: Закон України від 21 листопада 2002 року № 228-IV / Офіційний вісник України. 2002. № 50. Ст. 2233.
127. Котюк В.О. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб./ В.О. Котюк. – К.: Атіка, 2005, С. 296, с. 296
128. Кочеров М.В. Антимонопольний комплаєнс в Україні: коли варто починати? Юридична газета online. 2019. № 15 (669). URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/antimonopolniy-komplaens-v-ukrayini-koli-var-to-pochinati.ht>
129. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#>
130. Кулик О.І. Ринок віртуальних активів як об'єкт правового регулювання, Форум права, 2020. 63(4). 56–63.
131. Методичні рекомендації щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України: Постанова Правління Національного банку України від 28.03.2007 №98 // zakon.rada.gov.ua.

132. Методичні рекомендації щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України: Постанова НБУ від 28.03.2007 р. № 98 із змінами, внесеними Постановою НБУ від 03.12.2018 р. № № 814.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr814500-18>
133. Методичні рекомендації щодо розробки та впровадження системи заходів щодо запобігання та протидії корупції. URL: <http://cgpa.com.ua/wp-content/uploads/images/files/methodologicalrecommendations-for-anticorruption-policy>.
134. Михайленко О.В., Риштун Х.Ю. Ефективна система побудови комплаєнс-контролю в банківських установах. Проблеми системного підходу в економіці. 2018. № 3 (65). С. 120–126.
135. Міжнародний валютний фонд (МВФ): International Monetary Fund (IMF). FSAP. <https://www.imf.org/en/Topics/FSAP>
136. Міжнародна конвенція ООН про боротьбу з фінансуванням тероризму від 09.12.1999 р. ратифіковано із заявою Законом N 149-IV від 12.09.2002 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_518#Text
137. Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму (International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism - ICSFT), прийнята резолюцією 54/109 від 9 грудня 1999 на четвертій сесії Генеральної Асамблеї і набула чинності 10 квітня 2002 року. <https://www.un.org/law/cod/finterr.htm>
138. Міжнародна організація комісій з цінних паперів (IOSCO). Звіт про корпоративне управління FR10/16. URL: https://www.iosco.org/publications/?subsection=public_reports
139. Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб від 23.07.1996 р https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_788#Text
140. Міжнародний стандарт ISO/IEC 27701:2019 Система управління конфіденційною інформацією (PIMS - Privacy Information Management System). URL: <https://www.iso.org/standard/71670.html>
141. Мічурін Є.О., Віртуальні блага: особливості та ознаки, Форум права, №3, 2021, С. 67-73.

142. Мічурін І.Є, Мічурін Є.О. Криптовалюта в Україні: проблеми визнання, визначення правової природи та обмежень, Форум права, №, 2021, С. 46-53.
143. Москаленко Н.В. Теоретичні аспекти запровадження комплаєнс-контролю в Україні. Економічний вісник. Серія: фінанси, облік, оподаткування. 2018. Вип. 2, с. 106-112
144. Можаровський М.Ю. Теоретико-правовий аналіз визначення поняття «комплаєнс» та його видів. Право.ua. №2. 2021. С. 139-148. (С. 145)
145. Можаровський М.Ю. Комплаєнс суб'єкта господарювання: поняття, види та принципи, Часопис Київського університету права, 2021, №2, С. 204-208. (С. 205)
146. Сметаніна Н.В., Д.І. Попова, Значення впровадження комплаєнс-програм для зростання прозорості українського бізнесу / Часопис Київського університету права. №3. 2018. С. 266-269. (С. 269)
147. Нагляд. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/supervision>
148. Національний банк застосував заходи впливу за порушення у сфері фінмоніторингу та валютного законодавства. 5 квітня 2023 р. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-u-berezni-zastosuvav-do-troh-bankiv-ta-odinadtsyati-nebankivskih-finansovih-ustanov-zahodi-vplivu-zaporushennya-u-sferi-finmonitoringu-ta-valyutnogo-zakonodavstva>
149. Овсієнко О.В. Світличний О.С. Комплаєнс-консалтинг та перспективи його розвитку в Україні, 2021-№2 (45), С. 68-86.
150. Окунєв О., Бойко О., Лукін С. Антикорупційний комплаєнс: посібник для програми з підготовки осіб, відповідальних за реалізацію антикорупційної програми. 2018. URL:<https://cgpa.com.ua/biblioteka/antikoruptsijnyj-komplayens/materiali/>
151. Омельчук Я. А., Передумови для формування ефективної системи комплаєнс в банківських установах України, INNOVATIVE SOLUTIONS IN MODERN SCIENCE № 10(19), 2017, ст.8
152. Омельчук Я.А., Кочума І.Ю. Основні принципи організації ефективної системи комплаєнс-контролю та проблеми їх впровадження у банках України / Фінансовий простір. 2018 № 1 (29). С. 83-88. (С. 83).

153. Опитувальник (Анкету) із комплексного банківського нагляду за кореспондентською діяльністю (CBDDQ). URL: <https://privatbank.ua/compliance>.
154. Орлюк О. П., Бисага Ю. М., Гарагонич О. В. Основні вектори модернізації корпоративного законодавства України. Вісник Національної академії правових наук України. 2023. № 1 (30). С. 153-177
155. Пацурія Н.Б. Комплаєнс-контроль у системі корпоративного управління страховиків: зміни правових підходів. URL: <https://coordynata.com.ua/komplaens-kontrol-u-sistemi-korporativnogo-upravlinna-strahovikiv-zmini-pravovih-pidhodiv>
156. Петренко І. Податкові ризики, що впливають на економічну безпеку підприємства // Режим доступу: <https://bankruptcy-ua.com/articles/10955>
157. План дій РЄ для України «Стійкість, відновлення та відбудова» 2023-2026. URL: <https://rm.coe.int/action-plan-ukraine-2023-2026-ukr/1680aa8282>
158. Подоляк С. Комплаєнс-контроль у діяльності юридичних осіб в Україні / Підприємництво, господарство і право. №12. 2020. С. 70-74. (С. 72-73).
159. Політика АТ «СЕНС БАНК» з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (версія 4 00) від 19.12.2023р. <https://sensebank.ua/upload/Summary-AML-KYC-Policies-ua.pdf>
160. Політика запобігання конфліктам інтересів АБ «Кліринговий дім». URL: [kontrol/polityka_zapobihannia_konfliktam_int%D0%B5r%D0%B5iv.pdf](https://privatbank.ua/kontrol/polityka_zapobihannia_konfliktam_int%D0%B5r%D0%B5iv.pdf)
161. Політика запобігання конфліктам інтересів АБ «Кліринговий». URL: [kontrol/polityka_zapobihannia_konfliktam_int%D0%B5r%D0%B5iv.pdf](https://privatbank.ua/kontrol/polityka_zapobihannia_konfliktam_int%D0%B5r%D0%B5iv.pdf)
162. Політика інформаційної безпеки АТ “ПІРЕУС БАНК МКБ”. https://piraeusbank.ua/ua/home/documentation?doc_category=/informatsiya-dlya-aktsioneriv-ta-steykholderiv
163. Політика щодо запобігання та протидії корупції, ухвалена рішенням Наглядової ради АТ «Правекс Банк» від 02.03.2023 р. URL: <https://www.pravex.com.ua/storage/files/politika-banku-shchodo-zapobigannya-ta-protidiyi-korupciyi.pdf>

164. Політики комплаєнс «ОТП Банк». URL:
<https://www.otpbank.com.ua/pdf/documents/extract.pdf>
165. Політика ПАТ КБ “ПРИВАТБАНК”
URL://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://static.privatbank.ua/files/politics -
new-16_06.pdf
166. Положення про організацію внутрішнього контролю в банках України:
постанова Правління НБУ № 867 від 29 грудня 2014 року. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0867500-14#Text>.
167. Понад 2,8 млн грн штрафу за неподання інформації: АМКУ винесла рішення
стосовно порушників законодавства. URL: <https://amcu.gov.ua/news/ponad-28-mln-grn-shtrafu-za-nepodannya-informaciyi-tak-amku-vinesla-rishennya-stosovno-porushnikov-zakonodavstva>
168. Порушення GDPR вимог з інформування. URL:
<https://bsoprivacygroup.com/aepd-gdpr-bank-fine/>
169. Посібник з європейського права у сфері захисту персональних даних. 2018. С.
385. URL: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-coe-edps-2018-handbook-data-protection_ukr.pdf
170. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про віртуальні активи».
URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/135144>
171. Правознавство: Підручник / за ред. В.В. Копейчикова, А.М. Колодія. – К.:
Юрінком Інтер.– 2004, С. 128., с. 128
172. Принципи Вольфсберзької групи URL:
<https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/mizhnarodne-spivrobotnictvo/mizhnarodni-standarti/inshi-standarti/princzipi-volfsberzkoji-grupi.html>
173. Принципи корпоративного управління АТ «Банк «Український Капітал». URL:
<https://ukrcapital.com.ua>
174. Про акціонерні товариства: Закон України №2465-IX від 27 липня 2022 року.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text>
175. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>

176. Про віртуальні активи: Закон України від 17 лютого 2022 року № 2074-IX (не набрав чинності). URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>
177. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України: Закон України від 13.05.2014 № 1261-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1261-18#Text>
178. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення питань організації корпоративного управління в банках та інших питань функціонування банківської системи Закон України № 1587-IX від 30 червня 2021 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1587-20#Text>
179. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення корпоративного управління» Закон України від 22 лютого 2024 року № 3587-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3587-IX#Text>
180. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення ефективності санкцій, пов'язаних з активами окремих осіб: Закон України від 12.05.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2257-20#n55/>
181. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосування гнучкого режиму робочого часу: Закон України 4 лютого 2021 року № 1213-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1213-20#Text>
182. Про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» щодо політично значущих осіб: Закон України від 17.10.2023 № 3419-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3419-20#Text>
183. Про внесення змін до Кодексу законів про працю України щодо встановлення додаткових підстав розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця та деяких інших питань: Закон України від 4.06.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3768-20#Text>

184. Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків: Закон України від 30.10.1996 № 448/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/96-%D0%B2%D1%80#Text>
185. Про державне регулювання у сфері комунальних послуг: Закон України від 09.07.2010 № 2479-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2479-17>
186. Про дотримання режиму санкції у виді блокування активів: листа Національного банку України від 01.11.2022 р. N P/25-0005/76250. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/LB22116>
187. Про забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації: постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2022 р. № 187 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187-2022-%D0%BF#Text>
188. Про забезпечення реалізації і моніторингу ефективності персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій): постанова Правління Національного банку України від 01.10.2015 № 654 (із змінами). Втратило чинність на підставі Постанови Національного банку № 65 від 11.05.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0654500-15#Text>
189. Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України №1629-IV від 18 березня 2004 року / Верховна Рада України. 2004. № 29. Ст. 367.
190. Про запобігання корупції: Законом України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
191. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України № 361-IX 6 від 6 грудня 2019 року.
192. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11.09.2003 № 1160-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text>

193. Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій): рішення Ради національної безпеки та оборони України 28.04.2017 р. (із змінами), введене в дію Указом Президента України від 15.05.2017 р. № 133/2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0004525-17#Text>
194. Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України: Постанова Правління Національного Банку України від 24.12.2023 № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0179500-23#Text>
195. Про затвердження Інструкції про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України: постанова Правління НБУ від 24 жовтня 2011 року № 373. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1288-11#Text>.
196. Про затвердження Кодексу корпоративного управління: ключові вимоги і рекомендації: рішення НКЦПФР №118 від 12.03.2020 р. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/documents/kodeks-korporatyvnoho-upravlinnia-kliuchovi-vymohy-i-rekomendatsii/>
197. Про затвердження Положення про авторизацію осіб, які мають намір провадити діяльність з надання інформаційних послуг на фондовому ринку, та умови провадження такої діяльності : Рішення НКЦПФР № 670 від 27.09.2018 року / <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1371-18/ed20180927#n28>
198. Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями: постанова НБУ від 30.06.2016 р. № 351. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#n33>
199. Про затвердження Положення про вимоги до положень і звітів про винагороду членів наглядової ради та правління банку: постанова Правління НБУ №153 від 30.11.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0153500-20#Text>
200. Про затвердження Положення про застосування Національним банком України заходів впливу: постанова Правління НБУ від 17.08.2012 р. № 346. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1590-12#Text/>

201. Про затвердження Положення про застосування Національним банком України коригувальних заходів, заходів раннього втручання, заходів впливу у сфері державного регулювання діяльності на ринках небанківських фінансових послуг: постанова Правління НБУ №183 від 25 грудня 2023 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0183500-23#Text>
202. Про затвердження Положення про здійснення контролю за дотриманням банками вимог законодавства з питань інформаційної безпеки, кіберзахисту та електронних довірчих послуг: постанова Правління НБУ від 16.01.2021 р. № 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004500-21#Text>
203. Про затвердження Положення про організацію внутрішнього контролю в банках України: Постанова НБУ № 867 від 29.12.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0867500-14#Text>
204. Про затвердження Положення про організацію заходів із забезпечення інформаційної безпеки в банківській системі України: постанова Правління НБУ від 28.09.2017 р. № 95. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0095500-17#Text>
205. Про затвердження Положення про організацію кіберзахисту в банківській системі України та внесення змін до Положення про визначення об'єктів критичної інфраструктури в банківській системі України: постанова Правління НБУ від 12.08.2022 № 178. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0178500-22#Text>
206. Про затвердження Положення про організацію системи внутрішнього контролю в банках України та банківських групах: постанова Національного банку України від 02 липня 2019 року № 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18#Text>
207. Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах: Постанова НБУ № 64 від 11.06.2018 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18#n16>
208. Про затвердження Положення про порядок подання відомостей про структуру власності банку: Постанова Правління НБУ 21.05.2015 р. № 328. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0328500-15#Text>

209. Про затвердження Положення про реалізацію спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій): Постанова Правління НБУ від 11.05.2023 р. № 65. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-23#Text>
210. Про затвердження Порядку визначення осіб з інвалідністю, які можуть бути працевлаштовані, та надсилання до Державного центру зайнятості інформації про таких осіб: наказ Мінсоцполітики від 10.04.2024 р. № 172-Н. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0566-24#Text/>
211. Про затвердження Принципів корпоративного управління: рішення НКЦПФР України № 955 від 22.07.2014 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr955863-14#Text>
212. Про затвердження Стандарту № 5 «Корпоративне управління в професійних учасниках ринків капіталу та організованих товарних ринків. Організація та функціонування системи внутрішнього контролю в професійних учасниках, які є системно важливими професійними учасниками та які є банками: рішення НКЦПФР № 988 від 21.10.2021 року. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/document/?id=12595269>.
213. Про затвердження Типової антикорупційної програми юридичної особи: рішення НАЗК України від 02.03.2017 № 75. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1702-21>
214. Про затвердження Типової форми трудового договору про дистанційну роботу та типової форми трудового договору про надомну роботу: наказ Мінекономрозвитку від 05 травня 2021 року №913-21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0886-21#Text>
215. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>
216. Про здійснення банками фінансового моніторингу: Постанова Правління НБУ від 19.05.2020 р. № 65. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-20#Text>
217. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>

218. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21 березня 1991 року № 875-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text/>
219. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: в редакції Закону № 738-IX від 19.06.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>
220. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України № 3480-IV від 23 лютого 2006 року.
221. Про розкриття інформації щодо зв'язків клієнтів із державою, що здійснює збройну агресію проти України: постанова Правління НБУ від 16.03.2023 № 26. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0026500-23#Text>
222. Про схвалення Методичних рекомендацій щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України: Постанова Національного банку України від 28.03.2007 № 98
223. Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації корпоративного управління в банках України: Рішення НБУ № 814-рш від 03.12.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr814500-18#Text>
224. Про схвалення проекту рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку «Про затвердження Стандарту № 5 «Корпоративне управління в професійних учасниках ринків капіталу та організованих товарних ринків. Організація та функціонування системи внутрішнього контролю в професійних учасниках, які є системно важливими професійними учасниками та які є банками». Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/document/?id=12595269>
225. Про управління. Центральне міжрегіональне управління Державної служби з питань праці. URL: <https://kyiv.dsp.gov.ua/pro-upravlinnya/>
226. Про фінансові послуги та фінансові компанії: Закон України від 14.12.2021 № 1953-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text>
227. Про хмарні послуги: Закон України від 17 лютого 2022 р. № 2075-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2075-20#Text>

228. Програма інтеграції України до Європейського Союзу: схвалена Указом Президента №1072/2000 (1072/2000) від 14.09.2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-00> (дата звернення: 25.11.2018)
229. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення прав осіб з інвалідністю на працю №5344-д від 18.11.2022 <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40853>
230. Рамкова Конвенція ООН проти організованої злочинності від 21.07.1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_786
231. Рафальська А.М., Букіна В.О. Перспективи розвитку криптовалют в Україні, Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство», С. 301-305.
232. Регламент Європейського Парламенту та Ради від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text/
233. Резолюція (97) 24 Комітету Міністрів Ради Європи від 6.11. 1997 р. URL: <https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco>.
234. Резолюція Генеральної Асамблеї «Боротьба з корупцією» від 12.12.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/n0042323-11>
235. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН про право на приватність у цифрову еру (Resolution on the right to privacy in the digital age), A/RES/68/167, Нью-Йорк, 18 грудня 2013 року, переглянута 19 листопада 2014 року. URL: <https://documents.un.org/access.nsf/get?OpenAgent&DS=A/RES/68/167&Lang=E>
236. Резолюція Європейського Парламенту від 14 березня 2017 р. про значення Великих даних для основних прав: приватності, захисту персональних даних, недискримінації, безпеки та правозастосування (European Parliament resolution of 14 March 2017 on fundamental rights implications of big data: privacy, data protection, non-discrimination, security and law-enforcement) (2016/2225(INI). URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0076_EN.html

237. Рішення ЄСПЛ у справі «G.S.B. проти Швейцарії» (G.S.B. v. Switzerland), № 28601/11 від 22 грудня 2015 р. Посібник з європейського права у сфері захисту персональних даних. 2018. С. 371. URL: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-coe-edps-2018-handbook-data-protection_ukr.pdf
238. Рішення НКЦПФР Про затвердження вимог до корпоративного секретаря акціонерного товариства: від 28 вересня 2023 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1089863-23#Text>
239. Рішення Суду ЄС, С-201/14, «Смаранда Бара та інші проти Національного фонду медичного страхування та інших» (Smaranda Bara and Others v. Casa Națională de Asigurări de Sănătate and Others), від 01 жовтня 2015 р., п. 29
240. Розділ II. Адміністрування подаків, зборів, платежів. Глава 5. Податковий контроль. Державна податкова служба України. URL: <https://tax.gov.ua/nk/spisok2/glava-5--podatkoviy-kontrol/>
241. Санкційна політика АБ «ПриватБанк», затверджена рішенням Наглядової ради протокол № 55/22 від 10 жовтня 2022 року. URL: https://static.privatbank.ua/files/sanction-policy_09_11_22.pdf
242. Санкційна політика Акціонерного товариства комерційний банк «ПриватБанк», затверджена рішенням Наглядової ради протокол № 26/23 від 08.09.2023 р. <https://privatbank.ua/compliance#gads-18110>
243. Сарахман О. М. Функціонування комплаєнс-контролю у вітчизняній банківській справі. Бухгалтерський облік, аналіз і аудит. 2015. Випуск 2 (1 12). - С. 87-90.
244. Сердюк Т. В. Саморегулювання в Україні : переваги та недоліки в сучасних економічних умовах / Т. В. Сердюк // Економічний вісник НТТУ “КПІ”. URL: <http://economy.kpi.ua/ru/node/343>

245. Сметаніна Н. Міжнародний досвід впровадження корпоративного комплаєнса як засіб запобігання корупції у приватній сфері / Ефективна система кримінальної юстиції як фактор сталого розвитку економіки : матеріали III панельної дискусії Другого Харків, між- нар. юрид. форуму, м. Харків, 27 верес. 2018 р. 160 с. (С. 108-113).
246. Соболевський І. Антикорупційний комплаєнс в Україні: стан та перспективи. URL: <https://integrityua.ngo/antykoryuptsiinyi-komplaiens-v-ukraini-stan-ta-perspektyvy/>
247. Сорок рекомендацій групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) від 25.09.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1124-2001-%D0%BF>
248. Стандарт 19600:2014 (ISO) «Compliance management systems - Guidelines». URL: <https://www.iso.org/ru/standard/62342.html>
249. Стандарт ISO 37001 «Anti-bribery management systems». URL: <https://www.iso.org/ru/iso-37001-anti-bribery-management.html>
250. Стандарт ISO 37001. URL: <https://www.iso.org/ru/iso-37001-anti-bribery-management.html>
251. Стандарт ISO 37301:2021 Compliance management systems. URL: <https://www.iso.org/standard/75080.html>
252. Стандарт ISO/IEC 27002 Information security, cybersecurity and privacy protection — Information security controls. URL: <https://www.iso.org/standard/75652.html>
253. Стандарт з автоматичного обміну податковою інформацією Організації економічного співробітництва і розвитку від 21 липня 2014 р URL: <https://fbs-tax.com/uk/legal-practice/automaticexchange-of-tax-information/>
254. Стратегічний план розвитку UKRSIBBANK до 2025 року: зростання, технології, сталий розвиток (GTS). URL: <https://ukrsibbank.com/about-bank/corporate-social-responsibility/>
255. Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента України від 11 червня 1998 року N 615/98 / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/615/98?lang=ru>

256. Стратегія сталого розвитку АТ «ПУМБ» на 5 років. URL: <https://about.pumb.ua/growth>
257. Структурні зміни та економічний розвиток України: монографія / Геєць В.М., Шикарук Л.В., Артёмова Т.Г. та ін.; за заг. ред.. Л.В.Шинкарук. К., 2011. 696 с. (С. 432)
258. Супрун Н.А. Корпоративна соціальна відповідальність як чинник сталого розвитку. Економіка і прогнозування. 2009. №3. – С.
259. Сучасні способи управління комплаєнс-ризиками / Юридична газета. 08 вересня 2020. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/suchasni-sposobi-upravlinnya-komplaensrizikami.html>
260. Теленик С.С. Щодо визначення поняття інфраструктурного комплаєнса об'єктів критичної інфраструктури. Право і суспільство, №2, Ч. 2, С. 220-235.
261. Трубін. І.О. Правові засади функціонування електронних грошей в Україні у сфері електронної комерції: монографія. К.: Алерта, 2013. С. 55.
262. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
263. Угода про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими співтовариствами та їх державами-членами. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012#Text
264. Угода про створення групи держав по боротьбі з корупцією (GRECO) від 05.05.1998 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_145#Text
265. Україна посіла четверте місце серед найбільш дружніх до криптовалют країн. 18 червня 2024 року. <https://open4business.com.ua/ukrayina-posila-chetverte-misce-sered-najbilsh-druzhnih-do-kryptovalyut-krayin/>
266. Умови обробки персональних даних та права суб'єктів персональних даних <https://raiffeisen.ua/storage/files/umovy-obrobky-personalnyh-danyh-1-1-1.pdf>

267. Уткіна М.С. Фінансовий моніторинг операцій з віртуальними активами. International scientific conference. Riga, Latvia. December 28–29, 2021. С. 146 – 149. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/197/5509/11551-1>
268. Ухвала Печерського суду м. Києва від 5.04.2018 р. у справі 757/15932/18-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73424444>
269. Федеральний закон США по боротьбі з корупцією у міжнародній діяльності Foreign Corrupt Practices Act of 1977 (FCPA). URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/COMPS-9569/pdf/COMPS-9569.pdf>
270. Фурман А. Вихід бізнесу на зовнішній ринок: що потрібно знати про комплаєнс-контроль? URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/216886_vikhd-bznesu-na-zovnishny-rinok-shcho-potrбно-znati-pro-komplans-kontrol
271. Цюцяк А. Л. Впровадження системи комплаєнс-контролю у вітчизняну систему незалежного фінансового контролю та аудиту / Науково-інформаційний вісник «Економіка». 2011. № 3. С. 200–206. (С. 201)
272. Чаплян С.Є. Господарсько-правове регулювання емісії та обігу електронних засобів платежу: дис. канд.. юрид. наук, Київ, 2021, 225с.
273. Чудак Л.А. Комплаєнс контроль в корпоративному управлінні. Slovak international scientific journal. 2020, №39. С. 43- 52.
274. Швець Н. Р., Омельчук Я. А., Передумови для формування ефективної системи комплаєнс в банківських установах України / Innovative Solutions In Modern Science № 10(19), 2017. (С. 13)
275. Швидка Т., Халецька К. Комплаєнс-контроль у системі корпоративного управління господарськими товариствами. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 12. С. 85–90. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/12/15.pdf>
276. Шелудько С.А. Джерела правового регулювання комплаєнсу в українських банках. Право та інновації № 2 (42) 2023. – С. 34 – 40.
277. Шелудько С.А. Правова природа комплаєнса та його архетипи в банківських установах. Аналітично-порівняльне правознавство. 2023. № 3. С. 168-172. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/284612/278732>.

278. Щербакова Н.В. Правове забезпечення реорганізації господарських організацій дис. ... д-ра юр. наук : 12.00.04 Вінниця, 2024 С. 312-333.
279. Щербина В.С. Поняття державного регулювання підприємницької діяльності / В.С. Щербина //Актуальні проблеми юридичної науки: Збірник тез міжнародної наукової конференції "Дев'яті осінні юридичні читання" (м. Хмельницький, 12-13 листопада 2010 року): У 4-х частинах. – Частина третя: "Цивільне право. Сімейне право. Міжнародне приватне право. Комерційне право. Цивільний, господарський та адміністративний процес". – Хмельницький: Видавництво Хмельницького університету управління та права, 2010, С. 297-298, с. 297-298.
280. Щодо захисту фізичних осіб при обробці персональних даних та про вільний рух таких даних: Регламент Європейського Парламенту та Ради 2016/679 від 27.04.2016 року (General Data Protection Regulation (GDPR). URL: kmu.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/es-2016679.pdf
281. Щодо порядку виконання учасниками ринків капіталу рішень Ради національної безпеки і оборони України про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій): рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 13.10.2015 р. № 1707 із змінами <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1325-15#Text>
282. Щодо узагальнення практики застосування законодавства з питань корпоративного управління: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 12.03.2020 №118. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KL200065>
283. Юрченко К. Справа Ощадбанку: історія «креативного» розкрадання бюджетних коштів. Юридичний вісник України. URL: <https://lexinform.com.ua/yuridychna-praktyka/sprava-oshhadbanku-istoriya-kreatyvnoho-rozkradannya-byudzhethnyh-koshtiv/>

ДОДАТКИ**ДОДАТОК А**

Проект

ЗАКОН УКРАЇНИ**Про внесення змін до деяких законодавчих актів України в сфері банківської діяльності**

Верховна Рада України п о с т а н о в л я є:

I. Внести до Закону України «Про банки і банківську діяльність» такі зміни та доповнення:

1. Доповнити статтю 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність» терміном «актив», який вживати у такому значенні: кошти, у тому числі електронні гроші, інше майно, майнові та немайнові права, віртуальні активи.

2. Викласти частину 10 та 11 статті 44 Закону України «Про банки і банківську діяльність» в такій редакції:

«10. Національний банк України має право вимагати заміни головного ризик-менеджера, якщо його професійна придатність та/або ділова репутація не відповідають встановленим Національним банком України кваліфікаційним вимогам. Банк зобов'язаний на вимогу Національного банку України вжити заходів для заміни відповідної особи.

11. Банк зобов'язаний погоджувати з Національним банком України рішення про звільнення головного ризик-менеджера, крім випадків звільнення такої особи за власним бажанням, за згодою сторін або у зв'язку із закінченням строку трудового договору (контракту)».

II. Внести до Закону України «Про віртуальні активи» такі зміни та доповнення:

1. Доповнити частину 1 статті 17 Закону України «Про віртуальні активи» положеннями такого змісту:

Стаття 17. Повноваження Національного банку України у сфері обороту віртуальних активів

1. Національний банк України у сфері обороту віртуальних активів:

«10) встановлює порядок здійснення банківських операцій з віртуальними активами, забезпеченими валютними цінностями, на основі ризик-орієнтованого підходу;

11) визначає вимоги до постачальників послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, забезпечених валютними цінностями, з використанням банківської системи та вимоги щодо операцій з віртуальними активами для банків».

III. Внести до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» такі зміни та доповнення:

1. До абзацу 5 частини 2 статті 8 цього Закону та викласти його в такій редакції: «Суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний:... 5) забезпечувати моніторинг фінансових операцій клієнта, *включаючи операції з віртуальними активами* (у тому числі таких, що здійснюються в інтересах клієнта) на предмет відповідності таких фінансових операцій наявній у суб'єкта первинного фінансового моніторингу інформації про клієнта, його діяльність та ризик, включаючи в разі необхідності інформацію про джерело коштів, пов'язаних з фінансовою(ими) операцією(ями).

2. До пункту 5 статті 11 цього Закону та викласти його у такій редакції: «Ідентифікація та верифікація клієнта здійснюються до встановлення ділових відносин, вчинення правочинів (крім випадків, передбачених цим Законом), проведення фінансової операції (*в тому числі здійснення операції з віртуальними активами*), відкриття рахунка».

IV. Внести до Методичних рекомендації щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України такі зміни та доповнення:

1. Викласти абз. 1 п. 73 Методичних рекомендацій в такій редакції: «Рада банку з метою забезпечення належного корпоративного комплаєнсу та ефективної організаційної та інформаційної підтримки органів управління банку, його учасників та інших зацікавлених осіб за пропозицією голови ради банку у визначеному радою банку порядку *обирає* корпоративного секретаря».

2. Доповнити абз. 3 п. 73 Методичних рекомендацій підпунктом 4 наступного змісту: «розробка, подання на затвердження раді банку кодексу корпоративної поведінки та подальший нагляд за дотриманням практик корпоративного комплаєнсу».

VI. Внести до Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах такі зміни та доповнення:

1. Викласти пункт 42 викласти в такій редакції: «42. Головний комплаєнс-менеджер повинен мати повну вищу юридичну освіту, досвід роботи не менше трьох років в банківській системі в сфері контролю за дотриманням норм (комплаєнс) або управління ризиками (у тому числі з питань фінансового моніторингу), внутрішнього аудиту, юридичного супроводження діяльності банку».

2. Виключити п.40-1;

3. Доповнити Положення пунктом 44-1 такого змісту: «Впровадження контролю за дотриманням норм (комплаєнс) складається з таких етапів: 1) формування комплаєнс-підрозділу банку; 2) проведення аудиту елементів комплаєнс-контролю; 3) розробка концепції системи комплаєнс; 4) реалізація елементів системи комплаєнс; 5) контроль системи комплаєнс».

V. Прикінцеві та перехідні положення

1.Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування.

Голова Верховної Ради України

ДОДАТОК Б

**Довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Мулик Анни Костянтинівни «Комплаєнс у сфері банківської діяльності
(господарсько-правовий аспект)» на здобуття наукового ступеня доктора
філософії за спеціалізацією 081 – Право**

Даною довідкою засвідчується, що у роботі Адвокатського бюро «Маланюк і партнери» використовуються результати дисертаційного дослідження Мулик Анни Костянтинівни «Комплаєнс у сфері банківської діяльності (господарсько-правовий аспект)» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціалізацією 081 – Право.

Під час надання правових послуг і складання процесуальних документів використовуються викладені у дисертаційному дослідженні висновки щодо організації комплаєнсу у сфері банківської діяльності в господарсько-правовому аспекті. Впроваджуються результати аналізу судової практики в частині здійснення операцій з віртуальними активами, з метою уникнення ризиків цих операцій, а також практичні рекомендації для правильного розуміння активів та їх правового регулювання.

Також, під час підготовки та оформлення правових документів враховуються наявні у дисертаційному дослідженні рекомендації щодо дотримання вимог національного законодавства під час здійснення операцій з віртуальними активами.

Керівник Адвокатського бюро
«Маланюк і партнери»

ДОДАТОК В

**Довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Мулик Анни Костянтинівни «Комплаєнс у сфері банківської діяльності
(господарсько-правовий аспект)» на здобуття наукового ступеня доктора
філософії за спеціалізацією 081 – Право**

Даною довідкою засвідчується, що у роботі Адвокатського об'єднання «Західноукраїнська правнича компанія» використовуються результати дисертаційного дослідження Мулик Анни Костянтинівни «Комплаєнс у сфері банківської діяльності (господарсько-правовий аспект)» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціалізацією 081 – Право.

Під час надання правових послуг і складання процесуальних документів використовуються викладені у дисертаційному дослідженні висновки щодо організації комплаєнсу у сфері банківської діяльності в господарсько-правовому аспекті. Впроваджуються результати аналізу судової практики в частині здійснення операцій з віртуальними активами, з метою уникнення ризиків цих операцій, а також практичні рекомендації для правильного розуміння активів та їх правового регулювання.

Також, під час підготовки та оформлення правових документів враховуються наявні у дисертаційному дослідженні рекомендації щодо дотримання вимог національного законодавства під час здійснення операцій з віртуальними активами.

Керівник Адвокатського об'єднання
«Західноукраїнська правнича компанія»

Попадинець Р.Д.

Довідка

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Мулик Анни Костянтинівни «Комплаєнс у сфері банківської діяльності
(господарсько-правовий аспект)» на здобуття наукового ступеня доктора
філософії за спеціалізацією 081 – Право**

Дійсним підтверджуємо впровадження і використання результатів дисертаційного дослідження Мулик Анни Костянтинівни на тему: «Комплаєнс у сфері банківської діяльності (господарсько-правовий аспект)» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціалізацією 081 – Право у роботі АТ "ПРЕУС БАНК МКБ".

Викладені в дисертаційному дослідженні висновки та пропозиції, зокрема, які стосуються організації та структури системи комплаєнсу у банку та порядок впровадження цієї системи є доцільними та належним чином обґрунтованими, мають практичну цінність і можуть бути враховані зокрема в поточній діяльності АТ "ПРЕУС БАНК МКБ".

Головний комплаєнс менеджер
АТ "ПРЕУС БАНК МКБ"

Литовчак Л.М.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Мулик А. Питання економіко-правових передумов виникнення і розвитку комплаєнсу в сфері банківської діяльності. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2022. № 73 (ч. 1). С. 134-140. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.73.22>

2. Мулик А. Загальні підходи до організації комплаєнсу в банках. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2023. № 79 (ч. 1). С. 272-277. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.1.46>.

3. Narahonych, O., Panova, L., Popeliuk, V., Spyrydonova, K., Mulyk, A. Contracts in the commercial law of foreign countries: topical issues of the theory and practice. *Amazonia Investiga*. 2023. № 12 (65). С. 96-105. DOI <https://doi.org/10.34069/AI/2023.65.05.10>. WOS:001038668700010

4. Мулик А. Порядок впровадження системи комплаєнсу в банку. Аналітично-порівняльне правознавство. 2024 № 2/2024. С. 286-289. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.02.49>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають її наукові результати:

1. Мулик А. Господарсько-правова природа комплаєнсу в сфері банківської діяльності. Збірник матеріалів науково-практичної конференції «Реформування законодавства в контексті проведення державних реформ» (м. Запоріжжя, 16-17 вересня 2022 року.) Одеса: Видавництво «Молодий вчений», 2022. С. 11-16.

2. Мулик А. Організаційна структура системи комплаєнсу банку. Збірник матеріалів науково-практичної конференції «Сталий розвиток держави і права в умовах глобалізаційних процесів» (м. Хмельницький, 15-16 вересня 2023 року,) Одеса: Видавництво «Молодий вчений», 2023. С. 39-42.

3. Мулик А. Види комплаєнсу в сфері банківської діяльності. Збірник матеріалів міжнародного круглого столу «Освіта та наука в умовах війни: конституційно-правові стандарти та українські реалії» (м. Ужгород, 22 вересня 2022 року) Ужгород: Ужгородський національний університет, 2022. С. 119-126.

4. Мулик А. Правовий режим комплаєнс – контролю банківської діяльності. Міжнародна науково-практична інтернет конференція СXXXI «Розвиток науки та техніки: виклики сучасності», (22 вересня 2023 року, м. Чернівці). С.76-80.